

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

UPPSATSER

Olof Ruin: En amerikansk president och en svensk statsminister: Harry S. Truman och Tage Erlander

Peter Kjellström: The Narrator and the Archaeologist. Modes of meaning and discourse in Quentin Skinner and Michel Foucault

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDE

Tema: Finns det en partikris?

Jon Pierre – Anders Widfeldt: Partikris i Sverige?

Anders Håkansson: Kris för de svenska partierna?

Henry Bäck: Partikrisen, den nya politiken och den nya högern

Erik Noreen: Genmäle på en granskning

Svar från *Ole Elgström*

Leif Lewin, Mogens N Pedersen, Dag Anckar, Anders Klevmarken: Sakkunnigutlåtanden över August Röhss' professur i statsvetenskap i Göteborg

LITTERATURGRANSKNINGAR

Robert D Putnam: Making Democracy Work. Anm av Christer Karlsson

Maria Oskarsson: Klassröstning i Sverige. Anm av Ola Listhaug

Christina Bergqvist: Mäns makt och kvinnors intressen. Anm av Lauri Karvonen

Nils Öberg: Gränslös rättvisa eller rättvisa inom gränser? Anm av Jens Bartelson

ABSTRACTS

Årgång 98 1995

1

INNEHÅLL

UPPSATSER

- Olof Ruin*: En amerikansk president och en svensk statsminister: Harry S. Truman och Tage Erlander 1
- Peter Kjellström*: The Narrator and the Archaeologist. Modes of meaning and discourse in Quentin Skinner and Michel Foucault 21

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Tema: Finns det en partikris?

- Jon Pierre – Anders Widfeldt*: Partikris i Sverige? 41
- Anders Håkansson*: Kris för de svenska partierna? 45
- Henry Bäck*: Partikrisen, den nya politiken och den nya högern 51
- Erik Noreen*: Genmåle på en granskning 54
- Svar från *Ole Elgström* 60
- Leif Lewin, Mogens N Pedersen, Dag Anckar, Anders Klevmarken*: Sakkun-
nigutlåtanden över August Röhss' professur i statsvetenskap i Göteborg 62

LITTERATURGRANSKNINGAR

- Robert D Putnam*: Making Democracy Work. Anm av Christer Karlsson 101
- Maria Oskarsson*: Klassröstning i Sverige. Anm av Ola Listhaug 109
- Christina Bergqvist*: Mäns makt och kvinnors intressen. Anm av Lauri Kar-
vonen 114
- Nils Öberg*: Gränslös rättvisa eller rättvisa inom gränser? Anm av Jens Bar-
telson 118
- ABSTRACTS 127

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Utgiven av Fahlbeckska Stiftelsen
med stöd av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Redaktionssekreterare: Lennart Lundquist
(ansvarig utgivare)

Bitr. redaktionssekreterare: Anders Sannerstedt

Redaktionsutskott: Lennart Lundquist, Anders
Sannerstedt och Lars-Göran Stenelo

Teknisk redaktör: Bengt Lundell

Tidskriftens ombud
Göteborg: Mikael Gilljam
Stockholm: Rune Premfors
Umeå: Gullan Gidlund
Uppsala: Jörgen Hermansson

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.

Prenumerationspris 1995 190 kr.

Pris förenstaka nummer 60 kr.

Studenter erhåller abonnemang till nedsatt pris
efter hänvändelse till vederbörande lärare.

Prenumeration sker genom insättning av avgiften
på postgiro 27 95 65-6 med angivande av namn
och adress eller skriftligen till tidskriftens exp.

Adress: Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52,
221 00 Lund

Telefon: 046-2229776 (Lundquist), 2228939
(Sannerstedt), 2228946 (exp), telefax 2224617.

Eftertryck av tidskriftens innehåll utan angivande
av källan förbjudes.

ISSN 0039-0747

Tryck: Studentlitteratur, Lund 1995

En amerikansk president och en svensk statsminister: Harry S. Truman och Tage Erlander

Olof Ruin

Det är vanligt i statsvetenskapliga skrifter och samtal att göra jämförelser mellan USA:s president och Storbritanniens premiärminister. Dessa ämbeten är de politiskt mest centrala i två länder som kulturellt är nära besläktade samtidigt som dessa länders politiska system är artskilda: ett presidentiellt system gentemot ett parlamentariskt. Det är däremot mindre vanligt att jämföra en amerikansk president med en statsminister i andra parlamentariskt styrda länder än just i Storbritannien. Det lockar mig att göra en sådan jämförelse. Jag väljer som land Sverige och som statsminister den som hitintills längst innehaft denna befattning hos oss, alltså Tage Erlander. Han hann under sina 23 år som statsminister vara samtida med inte mindre än fem amerikanska presidenter: Harry Truman, Dwight Eisenhower, John Kennedy, Lyndon Johnson och Richard Nixon. Dessa fem var som personer i en mängd avseenden olika Tage Erlander, alldeles som det statskick inom vilket de verkade i en mängd avseenden var olikt det svenska. En av dessa fem framstår dock i både karriär och ämbetsutövning mer lik Sveriges statsminister än de övriga. Det är Harry S. Truman. Min amerikansk-svenska jämförelse låter jag därför inskränka sig till en jämförelse just mellan denne och Tage Erlander. I drygt sex år – 1946-53 – hann de vara regeringschefskolleger.

1. Systemsläktskap

Tage Erlander hade som student i slutet av 1920-talet publicerat en sedermera ofta citerad artikel i tidskriften *Clarté* där han framställde USA:s författning som ett ideal att sträva mot. Som studerande i statskunskap hade han lärt sig att Sveriges regeringsform i dess ursprungliga dualism – uppdelningen i kung och riksdag balanserade varandra – historiskt sett stått USA:s presidentiella system närmare än Englands parlamentariska. Den statsvetare som framförallt drivit denna tes var Pontus Fahlbeck, ämnets förste företrädare i Lund. Själv hade Fahlbeck visserligen redan lämnat Lund när Tage Erlander skrevs in vid universitetet men förmodligen hade Erlander läst någonting av honom eller åtminstone hört talas om hans konstitutionella resonemang.

Statsvetenskaplig Tidskrift 1995, årg 98 nr 1, s 1-20

Fahlbeck hade alltså i flera skrifter räknat upp drag i Sveriges författningsliv som enligt honom var beslätade med amerikansk tradition (Vallinder 1987 och 1992). Han hade därvid inte bara uppehållit sig vid själva maktindelningen mellan två av varandra oberoende statsorgan utan han hade också påpekat sådant som att legislaturen i USA, liksom i Sverige, var uppdelad i två i princip likaberättigade kamrar och att ministrarna på ömse håll för sin ställning var beroende, inte av parlamentets förtroende, utan av statschefens. Samtidigt som Fahlbeck brukade räkna upp principiella likheter av detta slag brukade han också uttrycka oro för att Sverige höll på att fjärma sig från sin historiskt givna författning, påminnande om USA:s, och i stället närma sig den för den egna traditionen väsensfrämmande engelska parlamentarismen. Denna utveckling framstod för honom, liksom för många andra konservativa tänkare och politiker, som olycklig. Förutsättningar för import av klassisk engelsk parlamentarism ansågs inte existera i Sverige. Dels saknade den svenska riksdagen, i motsats till det engelska underhuset, väl sammanhållna majoritetsgrupperingar som kunde erbjuda underlag för stabila regeringar; dels förblev den svenska riksdagen, vid sidan just om Förenta Staternas kongress, den bäst organiserade i världen för självständigt handlande. En utveckling i Sverige mot engelsk parlamentarism skulle utsätta landet för risk – det var slutsatsen – för både svag regeringsmakt och riksdagsstyrelse.

Den stora skillnad som samtidigt fanns mellan Sveriges och USA:s författning – den att statschefen i Sverige ärvde sin befattning mot att han valdes i USA – berördes i regel inte av Pontus Fahlbeck. Frågan var känslig. Skillnaden mellan arv och val tonades ned. Att överhuvud uppehålla sig vid frågan var Fahlbeck t.o.m. beredd att uppfatta som "fåkunnigt" i en 1916 utgiven bok (Fahlbeck 1916:59). I den ett drygt decennium tidigare utgivna boken *Sveriges författning och parlamentarism* – den utkom medan Oscar II ännu levde – hade han dock ganska oinlindat uttryckt oro för att en författning, präglad av dualism, inte skulle kunna fungera tillfredsställande om statschefens krafter var reducerade. Och han hade tillagt: "Uti republikerna med dualistisk författning kan denna fordran att statschefen skall vara fullt handlingskraftig utan svårighet uppfyllas. Uti en monarki är sådant enligt naturens ordning icke alltid möjligt. Ur denna synpunkt förlikar sig ifrågavarande statsform bättre med republik än med monarki" (Fahlbeck 1904:208).

En möjlig utväg för en kung, som inte till fullo orkade med sitt statschefskap, var enligt Fahlbeck att låta utse en ställföreträdare åt sig. En viktig förutsättning måste dock vara att en sådan ställföreträdare kom att uppträda som kungens förtroendeman och inte som riksdagens och att vederbörande därmed också var inriktad på att fortsättningsvis upprätthålla författningens dualistiska karaktär. Det 1876 inrättade statsministerämbetet, som av många av dess förespråkare en gång presenterats som stöd för kungamakten, uppfyllde dock enligt Fahlbeck inte alls detta krav på ett ställföreträdarskap. Tvärtom betecknade han en gång i ett polemiskt sammanhang just detta ämbete som uttryckligen stridande mot den dualistiska anda som historiskt sett präglat Sveriges författning (Fahlbeck 1916:73).

Den unge och radikale Tage Erlander befann sig i en lättare situation än Pontus Fahlbeck när han i sin uppsats från slutet av 1920-talet, med utgångspunkt i en oro för den svenska regeringsmaktens förfall, påminde om principiella likheter mellan USA:s och Sveriges författning. I Sverige hade under det gångna decenniet kortvariga regeringar, baserade på tämligen smala minoriteter i den jämförelsevis starka riksdagen, följt på varandra. I ett statskick såsom det svenska, traditionellt präglad av maktindelning, måste regeringsmakten – det var studentens slutsats – organiseras på ett annat sätt:

Och håller vi fast vid, att det konstitutiva i det svenska statskicket är förekomsten av två maktfaktorer, regering och riksdag, och att vi saknar förutsättningar för det engelska statskicket med en maktfaktor i regeringen stödd på partimaskineriet, synes det som vår väg vore, att av våra två statsmakter göra två likvärda men icke likformiga uttryck för folkviljan. En ”styrande” makt skapad av folkviljan men icke på parlamentarisk väg, m.a.o. en folkvald president utrustad med verklig makt, och en nationalrepresentation av ungefärligen samma utseende som vår nuvarande. (Erlander 1928:14)

Tage Erlander avslutade sin ungdomsartikel om en svensk republik i amerikansk tappning med att säga att det kändes tryggt att stå på svensk historisk mark när man kräver ”detaljen kungadömet avskaffande” och hävdar den starka regeringsmaktens återupprättande.

Perspektiven växlar snabbt. Knappt två decennier efter det att denne lundastudent klagat över regeringslöshet i Sverige och ställt fram USA som modell att efterlikna hade han, oväntat för de flesta liksom för honom själv, utsetts till statsminister i sitt eget land. Det formella budet överräcktes av en statschef som alltjämt var kung. Den regering som han blivit chef för var inte heller längre en minoritetsregering av 1920-talets typ utan baserad på en majoritet i riksdagen. I USA, det land han som student blickat mot, hade ett och ett halvt år tidigare en i sitt eget land tämligen okänd man, Harry S. Truman, lika plötsligt som Erlander i Sverige, kastats in i sitt lands främsta politiska ämbete.

2. Bakgrunden

Harry S. Truman och Tage Erlander, med en åldersskillnad på nästan tjugo år, hade en liknande bakgrund.² Bägge var söner av en provins: den ena hade växt upp i Missouri, en stat som i slutet av 1800-talet ännu tedde sig som en gränsmark ut mot den vilda västern, den andre i Värmland. Bägge kom från vad som kunde kallas lägre medelklass. Över Harry Trumans familj vilade dock en skugga av misslyckande. Fadern hade sysslat med affärsverksamhet, förlorat sina pengar och övergått till att sköta sin svärmors jordbruk. I Tage Erlanders familj fanns mer en anda av strävsamt småfolk. Farfar hade varit smed och far var folkskollärare som drygade ut sin låga lön med småarbeten av olika slag. Morfar hade varit bonde.

Det vilar vidare över både Harry Trumans och Tage Erlanders barndomshem ett mått av stränghet parad med nykterhet och religiositet. Man kan säga att dessa två miljöer, som alstrade var sin central politiker, svarar mot normer som

ofta förekommer i respektive lands mytologi: man skall arbeta hårt, vara redbar, ta ansvar och engagera sig. De två fäderna, John Anderson Truman och Erik Erlander, hann bägge dö långt innan sönerna nått nationell ryktbarhet. De förefaller också ha dött besvikna över sina söners utveckling. De två mödrarna, Martha Truman och Alma Erlander, som respektive son var mycket bunden vid, fick däremot var och en uppleva några år av sina söners regeringschefstid.

Utbildningsgången blev olika. Harry Truman och Tage Erlander startade visserligen bägge som glasögonprydda bokslukande skolelever, men den förre kom dock, i motsats till den senare, inte att skickas till något universitet. Familjen Truman hade inte råd till det. Sonens ungdom upp till trettioårsåldern - den tid som i Erlanders liv motsvarades av ett decennium av studier i Lund - delades mellan olika kontorsjobb och arbete tillsammans med fadern på farmoderns gård. Drygt trettioårig lät Truman sig rekryteras till de amerikanska stridskrafter som skeppades över till Europa i första världskrigets slutskede. Han avancerade till kapten i artilleriet innan kriget var slut.

Deras olika utbildningsgång svarade också mot en väsentlig olikhet i deras personlighet. Tage Erlander framstod tidigt som den intellektuelle, som gärna läste, diskuterade och såg problem från olika håll. Harry Truman, som i och för sig efter sin skoltid fortsatte att läsa böcker, särskilt gärna historia, kom däremot aldrig att karakteriseras på ett motsvarande sätt. Han framtonade tidigt som praktikern, handlingsmänniskan, den som i och för sig kunde lyssna men som ändå var benägen att tämligen snabbt slå till i stället för att länge diskutera och resonera och väga olika argument mot varandra.

De hade dock båda en utpräglad förmåga att umgås och att ingå vänskapsband, även om deras sällskaplighet fick olika inriktning. Harry Truman var vad man på engelska brukar säga "a great joiner". Han skaffade sig många kumpaner under sin tjänstgöring i krigsmakten. Han anslöt sig hemma i Missouri till mängder av föreningar som förenade glad samvaro med olika former av välgörighet; han trivdes med tämligen enkla nöjen, drack gärna ett glas och spelade kort. Tage Erlander var likaledes en central gestalt under sina studentår i Lund. Han deltog i debatter med både patos och kvickhet; han organiserade fester och resor som ordförande i olika studentsammanslutningar; han ingick själv i olika kottier och höll fast vid sin ungdoms vänkrets långt efter det att han lämnat Lund.

Den extroverta läggning som Truman och Erlander hade gemensam innebar inte att de i sin ungdom och tidiga medelålder också skulle ha svärmat för många olika kvinnor och haft många olika förhållanden. Tvärtom förefaller de båda ha varit påfallande monogama. Harry Truman hade redan som sexårig i söndagsskolan träffat den jämnåriga Bess Wallace som kom från en familj som uppfattades tillhöra societeten i staden. Han fortsatte, enligt alla tillgängliga levnadsbeskrivningar, att genom åren beundra henne ända tills de gifte sig 1919 efter hans återkomst, redan trettiofemårig, från kriget. Harry och Bess Truman förblev till sin död förenade i ett nära äktenskap. Tage Erlander å sin sida träffade fabrikörsdottern Aina Andersson, som studerade naturvetenskapliga ämnen, en av sina första terminer i Lund. De gifte sig 1928 och förblev liksom Trumans, nära förenade. Bess Truman och Aina Erlander framstår som

de kloka, något kärva och tillbakadragna kvinnorna vid sina expansiva mäns sida.

Harry Truman och Tage Erlander förenas slutligen också i att ett drag av misslyckande präglar deras förpolitiska liv. Draget var dock mer påtagligt i den förres än i den senares fall. Harry Truman, som efter sin återkomst från krigets Europa öppnat en herrekipering i Kansas City tillsammans med en av sina krigsveteranvänner, fick sålunda två år senare se affären gå i konkurs. En stämpel av oduglig affärsman kom därefter länge att häfta vid honom. Tage Erlander hade visserligen inte upplevt ett lika påtagligt fallissemang men hans studier i Lund hade tagit oroväckande lång tid. De naturvetenskapliga studierna hade inte avslutats; en filosofie kandidatexamen i samhällsvetenskapliga ämnen hade i stället fått skrapas ihop. Erlander började få drag av överliggare över sig. Vad skulle det bli av denne, som det tycktes, evige student? Han fick sin första anställning vid Nordisk Familjeboks redaktion i Malmö vid trettio års ålder.

De politiska karriärer, som slutade med befattningen som president i Washington respektive statsminister i Stockholm, började bägge på lokal nivå. Harry Truman valdes 1922 till domare med politiskt exekutiva funktioner i Jackson County i Missouri och Tage Erlander invaldes i Lunds stadsfullmäktige 1930. I var sin mycket olika miljö hade bägge visat ledaregenskaper och väckt förtroende: Truman bland veteraner från kriget och Erlander bland radikala studenter. Det parti som Truman kom att verka i var detsamma som hans föräldrar tillhört medan den unge Erlander hade fjärmat sig från det liberala parti som hans far varit en entusiastisk anhängare av och i stället anslutit sig till socialdemokraterna. Fadern, som ogillade svängningen, skall ha sagt: "Att ge sig så i händerna på arbetarna kommer bara att leda till fattigdom".³

Den politiska klättringen på nationell nivå inleddes för bägge på 1930-talet. Truman invaldes 1934 i USA:s senat som en av de två senatorerna från delstaten Missouri. Ett omval ägde rum 1940. Under krigsåren väckte han uppmärksamhet som ordförande i en senatskommitté med uppgift att undersöka försvarsfrågor. Erlander invaldes 1932 som representant för fyrstadskretsen i riksdagen. Sex år senare utsågs han till statssekreterare i socialdepartementet och flyttade i samband därmed från Lund till Stockholm. I krigets slutskede utsågs han till konsultativt statsråd med ansvar för sociala frågor.

Det kom som en utomordentligt stor överraskning, nästintill chock, i respektive land att just Harry S. Truman och Tage Erlander kom att lyftas fram till landets högsta politiska post. De trädde bägge till efter att en ledare, som framstått som allt överskuggande och som hållit sitt land samman under krigsåren, plötsligt avlidit. Franklin D. Roosevelt dog i hjärnblödning i Warm Springs Georgia den 12 april 1945 och Per Albin Hansson i en hjärtattack kvällen mot den 6 oktober 1946.

Harry Truman svors in som president i Washington bara någon timme efter det att meddelandet kablat ut att Roosevelt dött. Överraskningen i hans fall låg i att han sommaren innan nominerats till det demokratiska partiets vice presidentkandidat. Själv hade han rest till konventet i avsikt att tala för en

---

annan senator, James Byrnes. Att just Truman, tämligen okänd trots sitt uppmärksammade arbete som ordförande i en senatskommitté, blev nominerad bottnade dels i att den tidigare vice presidenten under Roosevelt, Henry Wallace, gjort sig omöjlig, dels i att Truman framstod som acceptabel både för sydstaternas konservativa demokrater och de radikala kring Roosevelt. Men vare sig under sommaren 1944 eller under valrörelsen hösten 1944 tycktes man i USA:s politiska liv ha räknat med att presidenten, som i november omvaldes för tredje gången, så snart skulle försvinna från den scen han dominerat under lång tid.

Tage Erlander, som sommaren 1945 tillträtt posten som ecklesiastikminister i den efter världskrigets slut ombildade regeringen, hade överhuvud aldrig, innan Per Albin Hansson dog, offentligt nämnts som tänkbar efterträdare. Andra namn hade i stället kastats fram. Ändå blev det han, tämligen okänd i landet, som fem dagar efter Per Albins död valdes till partiledare och utsågs till statsminister. Han upplevdes som en energisk företrädare för en ny och ung generation av socialdemokrater samtidigt som han framstod som acceptabel också för de äldre och tongivande i regeringen. Hans främste konkurrent under de dramatiska dagarna, Gustav Möller, socialminister och generationskamrat till den avlidne, uppfattades som för gammal. Den bitterhet som valet av Erlander, tidigare ung och nära medarbetare just till Möller, lämnade hos den äldre och försmådde påminner i någon mån om den bitterhet som James Byrnes på andra sidan Atlanten känt när han i sin tur fått stå tillbaka för senatorskollegan Harry Truman.

Det var med bävan i hjärtat som både Harry Truman och Tage Erlander, med en tidsskillnad på halvtannat år, plötsligt befann sig i ämbetena som president respektive statsminister. Dagen efter att Truman svurits in skall han vid sitt första möte med pressen ha utbrustit: "Pojkar, om ni någonsin brukar be så bed för mig nu. Jag vet inte om ni någon gång upplevt att flera balar hö fallit ner på er, men när de berättade för mig igår vad som hänt kände jag som om både månen, stjärnorna och planeterna allihop fallit över mig" (McCullough 1992: 353). Och Erlander gjorde i sin tur följande anteckning i sin dagbok under sin första dag som statsminister: "En förfärlig natt. Ingen sömn och hela tiden Gustav Möllers trötta, bittra drag i blickfältet. Oerhört – hur detta skall gå vet jag inte. Jag är rädd, har alltid varit rädd och att jag nu accepteras beror sannernigen inte på framåtanda... utan på rädsla för gruppen och partiet. Lojaliteten mot omgivningen som huvuddygd blir en ledare för landet under dessa bekymmersamma år. Jag tvivlar och om jag misslyckas – vad händer sedan?" (Ruin 1986: 40).

Harry Truman och Tage Erlander trädde alltså inte bara till i skuggan av två stora dominerande politiker, utan kände också själva, var och en på sitt håll, bestörtning över det som hänt och osäkerhet över egen förmåga att klara det uppdrag som plötsligt lagts på dem.

---

3. Nedsablingen och revanschen

Hösten 1948 kom både Harry Truman och Tage Erlander att möta väljarna i allmänna val och be om mandat att få fortsätta i det ämbete som de så att säga bakvägen insatts i. De fick dessa mandat.

Den första tiden som president i USA respektive statsminister i Sverige hade varit svår. Bägge länder mötte en mängd nya problem och kriser när de skulle anpassas till en förändrad världssituation. Ett krigstillstånd hade ersatts av fred. Svårigheterna för en regeringschef i denna omställningsperiod blev självfallet betydligt större för Harry Truman än för Tage Erlander. Skillnaden mellan de två bottnade både i typ av ämbete som de innehade och i vikt hos det land de ledde.

Ett presidentämbete i amerikansk tappning innebär att dess innehavare i sista hand ensam är ansvarig för de beslut som fattas i regeringens namn. Harry S. Truman förefaller från första början ha varit intensivt medveten om detta individuella ansvar även om han kontinuerligt sökte och fick råd av många. Något kabinettsystem av engelsk typ fick det inte bli fråga om. På hans skrivbord stod, såsom brukar framhållas i alla böcker om Truman, devisen "The buck stops here". I förordet till sin andra memoarvolym, publicerad 1956, formulerade han sig så här: "Att vara president för Förenta Staterna är att bli ensam, mycket ensam vid tiden för fattande av stora beslut" (Truman 1956:IX).

Ett statsministerämbete i svensk utformning innebär däremot att dess innehavare delar ansvar med en grupp statsråd även om han framstår som gruppens främste. Tage Erlander upphöjdes sålunda till ledare för ett kollektiv som, även efter ledarskiftet, fortsättningsvis inrymde i stort sett samma män som utsetts av företrädaren. Med nödvändighet blir ensamhet i utövande av ledarskap mindre för en svensk statsminister än för en amerikansk president. Uppgiften är mer att arbeta fram lösningar som ett kollektiv kan samlas kring än att själv diktera beslut.

Det paradoxala var att samtidigt som Harry Truman som president hade ett mycket större individuellt ansvar vid fattande av beslut än Tage Erlander som statsminister kastades den förre ändå väsentligt mindre förberedd in i sin uppgift än den senare. Truman hade valts till vice president bara en kort tid innan han flyttade in i Vita Huset och som vice president hade han fått en mycket begränsad insyn i alla de frågor som en president har att syssla med. Tage Erlander däremot hade dock varit medlem av regeringen i två år innan han utsågs till chef för den och hade därmed också hunnit få en ansevärd erfarenhet av själva regeringsarbetet. Därtill hade han flera år dessförinnan, parallellt med sitt riksdagsledamotskap, arbetat i regeringskansliet medan däremot Trumans erfarenheter, innan han valdes till vice president, helt och hållet legat på den legislativa sidan.

Den konstitutionella likhet som en gång funnits mellan USA och Sverige hade vidare utvecklats till en olikhet med påtagliga konsekvenser för uppgiften som regeringschef. Dualismen mellan legislativ och exekutiv makt bestod alltså i Washington men inte i Stockholm. Den amerikanska kongressen hade därmed en mycket starkare ställning visavi Vita Huset än den svenska riksdagen.

gens visavi kanslihuset. Truman, själv en tidigare omtyckt medlem av kongressen, fick därigenom lägga ner mycket mer arbete – smacker och löften blandade med hot – för att uppnå stöd för regeringsförslag i sitt lands legislatur än Erlander behövde göra på sitt håll. Hans socialdemokratiska regering var väl förankrad i riksdagens socialdemokratiska grupp. Den i den amerikanska författningen inbyggda spänningen mellan legislativ och exekutiv makt förstärktes och blev ur Trumans synpunkt ännu besvärligare när republikanerna erhöll majoritet i bägge kamrarna efter valen 1946. Relationerna mellan kongressen och Vita Huset blev härefter direkt fientliga.

Olikheterna i politisk vikt hos de länder de ledde skapade naturligtvis en andra väsentlig skillnad i ämbetsutövningen mellan Harry Truman som president och Tage Erlander som statsminister. Truman hade placerats i spetsen för en stormakt med dominerande inverkan på utvecklingen i hela världen medan det Sverige som Erlander representerade var en småstat, om ock en viktig sådan. I tät följd tvangs sålunda Truman fatta beslut med avgörande konsekvenser för världssamfundet i dess helhet. Under sitt första halvår som president hade han t.ex. att motta Hitler-Tysklands kapitulation, att stötta upp bildandet av Förenta Nationerna, att förhandla med Churchill och Stalin om efterkrigstidens internationella förhållanden samt att besluta om ett fruktansvärt nytt vapen skulle utnyttjas mot Japan eller ej. En serie andra dramatiska utrikespolitiska avgöranden följde under åren därefter: ett amerikanskt säkerhetsparaply spändes över Grekland och Turkiet, ett ekonomiskt upprustningsprogram för Europa iscensattes, ett effektivt motstånd erbjöds de sovjetiska försöken att isolera Berlin.

De beslut som Tage Erlander var med om att utforma hade naturligtvis inte alls samma världsomspännande konsekvenser. I huvudsak berörde den typ av problem som han hade att syssla med endast Sverige. Inflationstrycket på den svenska ekonomin var starkt; olika impopulära åtgärder behövde vidtas; planer att omforma samhället, ofta hårt kritiserade av oppositionen, diskuterades. Också Erlander upplevde sin första tid som regeringschef som besvärlig.

Det som förenade Harry Truman och Tage Erlander – trots olikheter i ämbete och land – var att deras smekmånad vid makten blev kort. Ett ifrågasättande av dem som personer, en inkompetensförklaring av dem som ledare, uppstod tämligen snabbt. I USA blev det vanligt att påminna både om Trumans bakgrund som misslyckad affärsman, hans beroende i sitt tidigare politiska liv av en tveksam politisk maskin i hemstaden och hans benägenhet att i Washington omge sig med gamla kumpaner. Man framkallade på många håll bilden av en både inskränkt och smått korrumpierad bypolitiker. I Sverige blev det på motsvarande sätt vanligt att påminna om den nye statsministerns förflutna som debattglad student som tagit lång tid på sig för sina studier. Det sades vara svårt att få raka och rejäla besked från honom och han framställdes ofta som en både slingrande och svag person, knappast vuxen det uppdrag som anförtröts honom.

Denna nedvärdering av nykomlingarna paradades gärna med nostalgiska omdömen om de män de efterträtt. Idealiseringen av Franklin D. Roosevelt omhändertogs dock inte av den republikanska oppositionen utan framförallt av

---

kretsar inom det demokratiska partiet som upplevde att den nye presidenten rört sig mot höger och övergivit sin företrädares program och principer. Ett stort antal personer utnämnda av Roosevelt kom också ganska snart att lämna sina uppdrag i Washington. Idealiseringen av Per Albin Hansson däremot företogs framförallt av den politiska oppositionen. Den tidigare statsministern åkallades som både landsfader och klok sammanjämkare av motsatta åsikter medan hans efterträdare presenterades som radikalen som gick i andra och starkare politikens ledband och själv var oförmögen att samarbeta med politiskt olika tänkande.

Harry S. Truman och Tage Erlander, som på detta sätt tämligen snart efter sin upphöjelse stämplats som obetydliga, lät sig emellertid inte nedslås. Tvärtom förstod de bägge att i någon mån utnyttja sin ställning som "under-dog". Ett ofta citerat replikskifte mellan Tage Erlander och en norsk journalist i början av hans statsministertid kunde i och för sig också ha ägt rum mellan en journalist och Truman. Erlander fick frågan hur han reagerade inför all kritik av honom som en nolla. Och han lär ha svarat "Det är ingen dålig utgångspunkt" och menade väl därmed att det är lättare att lyckas när förväntningarna är låga än när de är högt uppskrivade (Ruin 1986:47).

Det gällde för bägge de plötsligt utkorade att omgående nå ut till en större allmänhet och visa upp sig sådana som de själva uppfattade sig vara. Uppgiften var lättare för Erlander som statsminister i ett tämligen litet land än för Truman som president i en stormakt. Tämligen snart efter sin utnämning till statsminister kastade sig sålunda Erlander ut i intensiv talarverksamhet, framförallt inom det egna partiet. Han både åkte runt i landet och talade regelbundet på olika möten i och runt Stockholm. Truman försökte också få tid att uppträda på olika platser i USA och hålla presidentiella anföranden men det dröjde dock ända till försommaren 1948 innan han begav sig ut i en regelrätt talarverksamhet över hela landet. En resa i tåg från kust till kust försommaren 1948, som slutade i Kalifornien, gav Truman speciella möjligheter till kontakt med medborgare i gemen. I början på denna resa, i Crestline, Ohio, steg han ut på tågets bakre plattform och tackade dem som kommit ner till stationen för att möta honom: "Ni vet hur värdefullt och uppiggande det är för en president att få komma ut från Vita Huset och se folket som det är. Presidenten sitter egentligen i ett fängelse. Han går från sin studerkammare till sitt officiella ämbetsrum och från sitt officiella ämbetsrum till sin studerkammare och han måste hela tiden ha vakter runt sig" (Donovan 1977:395b). Truman kunde ha tillagt att det också var angeläget för en president, som vill bli omvald, att få visa upp sig själv och utbedja sig medborgarnas stöd.

De allmänna val som förestod i Sverige och USA hösten 1948 förväntades alltså skölja bort både Erlander och Truman från de positioner som de oväntat kommit att inta. Erlanders situation inför sitt höstval var lättare än Trumans. Den förre var ordförande för ett tämligen väl sammanhållet parti, medan den senare stod i spetsen för ett tvärtom mycket löst sammanhållet parti som därtill inrymde stora motsättningar. Den förre hade vidare av den partikongress, som sammanträtt några månader före valet, blivit vald till socialdemokraternas ord-

förande utan någon motkandidat, medan den senare vid sitt partis nomineringskonvent sommaren 1948 blivit vald till demokraternas presidentkandidat med både tvekan och uttryckligt motstånd på en del håll. Truman kom vid själva valen i november 1948 inte endast att möta det republikanska partiets presidentkandidat Thomas Dewey utan också två utbrytare från sitt eget parti: Strom Thurmond som ledare för sydstatskonservativa och Henry Wallace som ledare för grupper till vänster.

Förväntningarna både i USA och Sverige om regimskifte hösten 1948 förstärktes av en serie opinionsundersökningar. Gallup i Sverige förutspådde länge att socialdemokratin i valen i september skulle sjunka ner mot 40%; den sista opinionsundersökningen visade visserligen en svag uppgång för partiet, och därmed indirekt för Tage Erlander, men dock inte mer än till 42,5%. Utmanaren framom andra var Bertil Ohlin, den av framgång omsusade ledaren för det snabbt växande folkpartiet. Gallup i USA gav å sin sida länge och kontinuerligt dåliga opinionssiffror för den som satt i Vita Huset. I den sist publicerade undersökningen före valet i början av november förväntades Truman endast få 44,5% av rösterna mot 49,5% för Dewey. Siktet i Sverige respektive USA var alltså inriktat på maktskifte

Det skedde inte. Tage Erlander och Truman fick bägge sitta kvar. Det socialdemokratiska partiet erhöll 46,2% av rösterna och förlorade endast ett par mandat i Andra kammaren. Truman erhöll 49,5% av avgivna röster mot Deweys 45,1 %. Förvåningen över valresultatet var stor i respektive land. Några tidningsredaktioner visade sig också ha varit alltför snabba i att skapa rubriker som gick i den förväntade utgångens tecken. Dagens Nyheter i Stockholm hade i sin första upplaga som huvudrubrik "Den socialistiska majoriteten undandröjd". Rubriken ändrades i senare upplagor till "Valdeltagandet högre än någonsin: 80% ". Chicago Tribune i Chicago slog i sin första upplaga upp rubriken "Dewey beats Truman". Dessa två tidningars förhastade slutsatser, stort exponerade, gottade sig de två nederlagstippade sedermera gärna åt. En bild av respektive tidnings misslyckade första sida infördes också i de minnen som de två kom att publicera efter sin politiska sorti.

Många faktorer hade naturligtvis bestämt den oväntade valutgången. Det råder dock enighet om att de länge ifrågasatta ledarnas engagemang och tåga varit väsentlig för utgången. Det gällde framförallt situationen i USA. Harry Truman begav sig veckorna före valet iväg på ytterligare en "whistle-stop" i tåg över den amerikanska kontinenten av den typ som han haft under valårets försommar. Från sin tågplattform utropade han "Give them hell" och riktade sig därmed framförallt mot den av republikaner dominerade kongressen. Den anklagades för att ha motarbetat och hindrat många reformer. I Sverige – med annorlunda partisystem, annorlunda ställning för regeringschefen och mindre koncentration på enskilda politiker – spelade i och för sig regeringspartiet som sådant större roll för valutgången. Tage Erlanders eget engagemang i valrörelsen hade dock samtidigt varit mycket stort; resorna kors och tvärs över landet hade intensifierats.

Ej heller hade de tvås budskap varit så olikt. Bägge hade presenterat sig som försvarare och vidareutvecklare av ett samhällsbygge som pågått i respektive

---

land sedan tidigt 1930-tal. I USA gällde försvaret det reformarbete som påbörjats av Roosevelt och som Truman upplevde sig som fortsättare av mot olika välbeställda och hotfulla specialintressen. Han uppträdde i denna sin argumentation nästan som folktribun. Det demokratiska partiet sades värna om den lille mannen, vare sig denne sedan var jordbrukare, arbetare, småföretagare eller något annat. I Sverige återigen hade försvaret gällt det reformarbete som inletts av Per Albin Hansson och hans generation. Det socialdemokratiska partiet i Sverige porträtterades av Erlander som fortsatt försvarare av arbetarnas och de lågavlönades intressen. Harry Truman och Tage Erlander var i denna valrörelse, liksom överhuvud ofta i sin argumentation, benägna att sätta likhetstecken mellan partiintresse och samhällsintresse. Partier som deras, som omfattade de breda massorna i samhället och bekämpade starka minoritetsintressen, stod samtidigt med nödvändighet – det var deras tydliga slutsats – i det helas tjänst.

4. Ämbetssynen

Det fanns, trots olikheter i personlighet och typ av befattning, likheter i Harry Trumans och Tage Erlanders ämbetsutövning. De utvecklade sålunda, var och en på sitt håll, en ledarstil som var besläktad.

Ett grundläggande gemensamt drag var helt enkelt flit. Bägge steg upp tidigt – vid fem-halvsextiden – och läste tidningar och promemorior innan vardagen med alla möten, föredragningar och beslut tog vid. Truman hann också med sina två-tre kilometer snabba promenader varje morgon medan Erlander, när han sedermera flyttade in på Harpsund, fick sina långa promenader under veckohelger. De hade tydligen bägge en förmåga att läsa snabbt och tillgodogöra sig och minnas fakta. De förenades också i att vara goda lyssnare. Varje morgon träffade Truman ett tiotal av sina närmaste medarbetare, där han under både skämt och allvar erhöll upplysningar av olika slag, delade ut uppgifter, gick igenom tal han skulle hålla etc. Erlander saknade länge en stab. När han småningom fick en sådan kom det också att höra till hans morgonrutin att träffa sina medarbetare, att i seminarieliknande former, där seriösa inlägg ofta blandades med humor och lättsamhet, fördela uppgifter och förbereda tal. Skillnaden mellan dem i deras hårt inrutade dagar var beredvilligheten att fatta snabba beslut. Truman var påfallande beslutsglad; han fick också motta kritik för att alltför snabbt komma till avgöranden. Erlander å sin sida kan visserligen inte karakteriseras som beslutsskygg men han hade dock en benägenhet, som kunde upplevas som irriterande, att vända på saker och ting, att höra argument för och emot innan han var beredd att slå till.

Ett annat drag som Harry Truman och Tage Erlander hade gemensamt var lojalitet – mot medarbetare liksom mot det parti som de tillhörde.

Denna lojalitet mot medarbetare ledde hos båda två till stor beredvillighet att ställa upp och försvara personer som de utsett till olika befattningar. Många kom längre fram i sina liv, när de såg tillbaka på sin tid i Trumans respektive Erlanders närhet, att minnas sina arbetsgivare med värme. Det hade blåst kring många av de utnämningar som gjordes i Washington respektive Stockholm.

Anklagelserna mot Truman för olämpliga befordringar eller för olyckligt kvarhållande av en gång befordrade var ofta betydligt hårdare i tonen än motsvarande anklagelser mot Erlander. Bägge fick dock anledning att stötta upp personer som blivit hårt kritiserade i den offentliga debatten. Ett exempel på detta från USA var Trumans starka stöd för sin utrikesminister Dean Acheson, intensivt åtgången i republikanska kretsar; ett exempel från Sverige från något senare tid var Erlanders uppbackning av den likaledes intensivt angripne inrikesministern Gunnar Hedlund, fälld för skattebrott.

Den lojalitet som de två ledarna bägge visade inför de partier som de tillhörde ledde ofta till att de av sina motståndare stämplades som "simpла partigångare". Truman hade en gång lyfts fram av det demokratiska partiet i sin del av Missouri och Erlander av socialdemokratin i Lund och fyrstadskretsen. Naturligtvis fick denna förbundenhet med det egna partiet en något olika karaktär under deras regeringschefstid beroende på partiernas olikhet. Det demokratiska partiet i USA var en mycket lösare organisation än Sveriges socialdemokratiska parti. Truman själv hade en gång valts till vice presidentkandidat som en kompromisslösning mellan olika falanger och han fick i 1948 års val kämpa mot utbrytare från det egna partiet medan Tage Erlanders ledarställning inom det egna partiet förblev obestridd till dess att han avgick 23 år efter sitt tillträde. Men även om dessa två partier starkt skilde sig åt ifråga om fasthet och sammanhållning uppfattades alltså Truman och Erlander av sin omvärld som starkt partilofjala.

Ett tredje drag som Truman och Erlander hade gemensamt – det är det mest karakteristiska för dem – var att inte låta sig förvandlas av den egna maktpositionen. De förblev tämligen oförändrade som personer efter sin upphöjelse till president respektive statsminister.

En anspråkslöshet bestod. Truman flyttade visserligen enligt amerikansk sedvänja omgående in i en för presidenten och hans familj upplåten nationell helgedom med en stab av tjänare medan Erlander fortsatte att leva kvar i sin förortsvåning, som utgjorde en sammanslagning av två tvårumslägenheter. Oavsett sådana olikheter i bostadsstandard fortsatte de bägge två att uppträda påtagligt jämlikt i sin relation till medarbetare och utomstående. Den förvåning, osäkerhet och ren förskräckelse som de ursprungligen känt inför sina utnämningar slog alltså inte över – som man kanske kunde ha väntat sig – i skyddande uppblåsthet. Tvärtom tycktes de till en början nästan överdriva denna anspråkslöshet. Den bevarades även när de småningom kom att känna sig mer säkra i sina befattningar och den upplevdes väl också av dem själva som en politisk tillgång. Bägge framstod som folkliga och inte som så mycket märkligare än de flesta andra i de demokratier som de av olika tillfälligheter ombetrotts att leda. Truman kom efter sju år i Vita Huset vid ett tillfälle att t.ex. formulera sig så här: "Där finns många människor, jag räknar med en miljon i detta land, som kunde ha gjort jobbet som president bättre än jag, men jag hade jobbet och jag måste också klara av det" (Gosnell 1980:260).

Gamla umgängesvanor förändrades inte heller. Truman, som varit en "jojner" och trivts med buller och skämt, försökte sålunda som president fortsätta med att träffa vänner kring några glas och poker. Någon gång satte han sig vid

---

ett piano och spelade sina gamla stycken. En gång när han gjorde det skall han till några av de närvarandes förskräckelse till och med ha sagt: "om jag inte hade blivit president hade jag blivit en förbannat bra pianospelare på en bordell". Erlander å sin sida, som en gång varit en uppsluppen och ivrigt diskuterande student, fortsatte att ofta uppträda som sådan, alldeles särskilt vid besök i sin gamla universitetsstad och i möten med gamla vänner. Dessa försök att förbli sådan som de en gång varit mötte också kritik. Det kunde uppfattas som ovärdigt för en president att som en enkel bypolitiker hålla på med pokerspel liksom det kunde uppfattas som ovärdigt för en statsminister att hålla på att spela som en student.

Den egna familjen fortsatte också att utgöra ett styrkebälte för dem bägge. Harry Truman förblev under sin presidenttid nära beroende av sin Bess liksom Tage Erlander under sin långa statsministertid av sin Aina. Bess Truman, som var starkt förankrad i sin hemstad Independence och i ett från hennes morfar ägt hus som hon levde i sedan barnsben, kände dock större vantrivsel i rollen som presidentfru än Aina i rollen som statsministerfru. Hon hade inte heller, såsom Aina, ett eget yrkesarbete. Bindningen var också stor till barnen, i Harry Trumans fall till en dotter och i Tage Erlanders till två söner. Kritik av en familjemedlem bekom dem illa. Truman är välkänd för våldsamma utbrott när det hände. En gång skrev han ett brev till en musikrecensent, som kritiserat en konsert av dottern Margaret, och hotade t.o.m. slå honom på käften om de träffades. Truman och Erlander fortsatte också i sina nya positioner att ofta åka hem till sina mödrar – till gården Grandview utanför Independence respektive Ransäter i Värmland – och på olika sätt visa dem sin närhet.

Denna gemensamma förmåga hos Harry Truman och Tage Erlander att förbli sig själva trots en plötslig upphøjelse till sitt lands högsta politiska befattning innebar på intet sätt någon bristande respekt hos någon av dem för dessa befattningar. Tvärtom var de bägge, och alldeles särskilt Truman, väl medvetna både om högheten och vikten i de uppdrag som de kastats in i. Truman, med sitt intresse för och kunskaper om amerikansk historia, såg ständigt sitt eget fögderi i ljuset av tidigare presidents ämbetsutövning. Han var nästintill besatt av tanken att detta ämbete inte skulle försvagas under hans tid. Tage Erlander var inte på samma sätt präglad av sitt lands historia. Känsloerna av kontinuitet i svenska statsministrars ämbetsutövning är överhuvud mycket svagare utvecklade än motsvarande känslor i USA kring presidentämbetet. Dagens författningpolitiska liv i Sverige jämförs inte heller i samma utsträckning som i USA med gårdagens (Ruin 1994). Erlander var dock, även om han saknade Trumans historiska medvetenhet, upptagen av sitt ämbetes betydelse. Den egna anspråkslösheten uteslöt sålunda på intet sätt föreställningen att den regering, som han ledde, skulle åtnjuta respekt och vara, som han ofta brukade säga, "stark".

Man kan säga att Harry Truman och Tage Erlander förenades i en nästan schizofren syn på samspelet mellan sina personligheter och de ämbeten de innehade. De kände sig inte särskilt märkliga och viktiga som individer; de bevarade sin egenart och lät sig inte berusas av sina respektive ämbeten. Det kan också uttryckas så att de förblev okorrumpade av de maktpositioner de

katapulterats in i. Samtidigt med denna syn på sig själva som personer hade de en hög tanke om sina ämbeten: de var betydelsefulla för USA respektive Sverige även om de personer som råkade inneha dem inte var särskilt märkliga.

5. Mötet mellan de två

De två möttes endast en gång: vid en lunch i Vita Huset den 14 april 1952. Tage Erlander besökte denna vår för första gången USA; nästa gång han återvände, 1954, var Harry Truman inte längre president. Det hade, när de möttes för denna lunch, redan hunnit gå tre och ett halvt år sedan de var och en på sitt håll haft sin oväntade valseger. Tiden hade för bägge präglats av både framgångar och motgångar.

För Truman hade framgångarna koncentrerats till den första tiden efter det segerrika valet. År 1949 framstår som helhet som det lyckligaste under hans presidentur. Den inrikespolitiska situationen var lugn; den egna administrationen tycktes fungera väl; den utrikespolitiska situationen var visserligen fortsättningsvis spänd men USA:s ställning som ledare för den västliga sidan framstod som oomtvistlig och klar. Svårigheterna för Truman återuppstod under år 1950. Dels uppstod det en hätsk inrikespolitisk debatt, underblåst av senator Joe McCarthy från Wisconsin, om påstådd kommunistinfiltration i förvaltningen. Dels och framförallt kastades USA in i ett landkrig i Asien i och med Trumans beslut sommaren 1950 att sätta in amerikanska trupper mot de nordkoreanska som invaderat Syd-Korea. Kriget blev långvarigt. Flera gånger tog det en dramatisk vändning; många amerikanska liv gick till spillo; starka spänningar uppstod i skuggan av detta krig också inom det egna landet.

För Tage Erlanders del hade växlingarna mellan framgång och motgång under de dryga tre år som gått sedan valet hösten 1948 haft mindre dramatisk karaktär. Motgångarna hade framförallt legat på det ekonomisk-politiska området. En kraftig devalvering hade företagits; besvärliga spänningar hade tidvis uppstått mellan socialdemokratien och fackföreningsrörelsen; ett kraftigt inflationstryck hade sedermera uppstått i koreakonfliktens spår. Framgångarna hade framförallt legat i att Erlander själv inte längre sågs som ett tveksamt provisorium utan i stället börjat väcka förtroende i kretsar utanför sitt eget parti. Han hade på ett för landet samlande sätt lett de förhandlingar om ett nordiskt försvarsförbund som gick in i ett avgörande skede månaderna efter valet 1948; han hade hösten 1951 förmått etablera regelrätt regerings-samverkan mellan sitt eget parti och ett borgerligt parti efter att ha misslyckats med detta tre år tidigare.

Harry Truman och Tage Erlander befann sig politiskt sett i olika situation när de möttes för lunch i Vita Huset i april 1952. Värden var redan på utgående. Två veckor tidigare hade han offentligt meddelat att han inte avsåg att kandidera för ytterligare en fyraårsperiod i Vita Huset och därmed också gjort slut på alla spekulationer om sin framtid. Gästen däremot kände sig säkrare än förr i sin befattning i och med att han ett halvår tidigare lyckats väsentligt bredda

sin regerings riksdagsunderlag och därmed också splittra den tidigare oppositionen.

Värd och gäst hade olika förhandskunskaper om varandra. Tage Erlander visste naturligt nog mycket mer om den amerikanska stormaktens ledare än denne visste om ytterligare en av dessa statsministrar från Europas halvstora länder som kom på besök till Washington. Knappt tre månader före detta besök hade Truman mottagit ett förslag från sin utrikesminister Dean Acheson att han skulle inbjuda Tage Erlander till ett informellt möte i Vita Huset. Tidigare hade den amerikanska ambassadören i Stockholm, W.W. Butterworth, uppmärksammat sitt utrikesministerium på den svenska statsministerns tilltänkta besök när han i sin tur fått höra att Erlander planerade en resa till USA:s svenskbygder. Dean Acheson gav Truman, med stöd av de upplysningar han erhållit från Stockholm, denna presentation av den föreslagna gästen:

Mr Erlander is young, open-minded and able. He has steadily grown in stature and power. Prospects are that he will remain in office for many years to come. He has never visited the United States and would undoubtedly be receptive to favorable impressions which would permanently affect his attitude toward this country. It would, therefore, seem desirable from the standpoint of foreign policy to take advantage of his trip to the United States to suggest that he might visit Washington informally. Such a visit would involve you in a minimum of obligations, probably only a brief talk with him at your convenience.⁴

Det hade en tid före Erlanders ankomst till Washington skett ett omslag på amerikanskt officiellt håll både i synen på Sveriges utrikespolitik och på Tage Erlander som politiker. Ett tidigare missnöje med den svenska alliansfria politiken hade ersatts av ett accepterande parat med beredvillighet, om så önskades på svensk sida, att sälja militärmaterial till oss. I början av 1952 hade president Truman uttryckligen fastställt ett nytt policy-dokument, utarbetat i det nationella säkerhetsrådet, med just denna innebörd (SOU 1994:104ff). En tidigare skepsis inför Tage Erlander, utvecklad i rapporter hem till Washington från den amerikanska ambassaden i Stockholm, hade likaledes ersatts av en större uppskattning. I en rapport som insänts ett år efter hans utnämning till statsminister hade han t.ex. karakteriserats framförallt som en "forskare" utan arbetarbakgrund och vidare, som forskare ofta är, sagts vara "benägen att bli doktrinär både i sin syn på och tillämpning av socialism". I senare rapporter däremot sades tidigare tendenser till radikalism och doktrinär hållning hos honom vara övergivna och en för svensk politik traditionell vilja till samarbete och kompromisser vara återupprättad.⁵

Det kan tilläggas att Tage Erlander å sin sida under de första åren av sin statsministertid varit missnöjd med den bild av Sverige som han indirekt fick höra att den amerikanska ambassaden förmedlade hem. Missnöjet riktade sig inte mot vad diplomaterna eventuellt kunde tänkas skriva om honom själv som statsminister men väl vad de rapporterade om svensk alliansfri utrikespolitik. De förstod enligt honom inte denna politiks förutsättningar. Hans dagbok är rik på ilska kommentarer. Man lämnar "dårlig information"; man förvandlar amerikanare som besöker Sverige till "fiende till Sverige"; man begår en

dumhet i att”ha dessa Sverigefiender som rapporterar från Stockholm” osv.⁶ En förbättring utifrån svensk synpunkt skedde i och med att W.W. Butterworth hösten 1950 blev amerikansk ambassadör i Stockholm. Denne förmådde omgående etablera nära kontakt just med Tage Erlander och det var alltså han som också beredde väg för mötet med Truman. Ambassadörens meddelande till statsministern att han var välkommen till Vita Huset utlöste denna suck i dagboken: ”Vad har jag egentligen gett mig in på. Butterworth verkar förtjust.”⁷

Mötet mellan Harry Truman och Tage Erlander i april 1952 blev tämligen kort. De träffades en kvart i en mindre krets i Trumans ämbetsrum och därefter i ett större sällskap vid den lunch som Truman gav för Erlander. Det har senare spekulerats i att de två ledarna, trots vad som ursprungligen var förutsatt, skulle ha uppehållit sig vid känsliga problem i de svensk-amerikanska förbindelserna. Spekulationerna saknar grund. De samtal som fördes var uppenbarligen bara av allmän karaktär. Truman berömde, enligt vad Erlander sedermera berättade för journalister, svensk-amerikaners insats i USA:s liv och bekräftade sitt intresse för historia genom att tala både om vikingar och om Gustav II Adolf som han sade sig ha beundrat redan som ung.⁸ Något eko av denna lunch eller av de samtal som fördes finns inte i Tage Erlanders privata papper. Sveriges ambassadör i Washington vid denna tid, Erik Boheman, som beledsagade Erlander under Amerika-besöket, uppehöll sig inte heller i sin rapportering till UD särskilt vid detta möte i Vita Huset. Han upprepade endast att Erlanders besök på amerikanskt håll uppfattats enbart såsom en informations- och goodwill-resa:

Denna förutsättning iakttogs skrupulöst från amerikanska vederbörandes sida. Inga samtal om för Sverige brännande eller ömtåliga frågor upptogs från något håll. Man hade tydligen överenskommit att i detta hänseende söka visa statsministern att man på intet sätt avsåg att begagna hans besök för att i något avseende söka påverka den svenska politiken eller den svenska inställningen.⁹

Mötet mellan Harry Truman och Tage Erlander, liksom de ännu bättre relationer som därefter uppstått i Stockholm mellan ambassadören Butterworth och den svenske statsministern, fick ett bisarrt postscriptum senare samma sommar. Margaret Truman, presidentens dotter, besökte Sverige i augusti. Hon hade med sig tre livvakter. Svenska massmedia slog larm över vad som uppfattades vara väl bryskt uppträdande från dessa livvakters sida mot fotografer; Butterworth bad svenska UD om ursäkt; amerikanska tidningar rapporterade också med stora rubriker om det inträffade. Miss Truman blev rasande. Hon skrev ett brev till pappa i Vita Huset, sedermera publicerat i den av henne utgivna boken *Letters from Father*, där hon både skällde ut den amerikanske ambassadören och också fick anledning att dröja vid Erlander även om hon inte träffat honom:

The thing mushroomed because without asking anyone the facts Butterworth was so dense, he saw a chance to embarrass the United States and the man running for reelection as Prime Minister. It's funny because the P.M. is not particularly pro-American and the two things don't go together. The pressman at the embassy was also totally inadequate.¹⁰

Denna händelse i Sverige återkom Margaret Truman också uttryckligen till i en bok om fadern publicerad några år senare. Hon upprepade sin irritation över den amerikanska ambassadören, som i stället för att försvara den som vaktade presidentdottern, bett svenska myndigheter om ursäkt. Hon blev därtill irriterad över att Acheson och hans medarbetare hemma i Washington försvarade Butterworths uppträdande. De håller ihop i utrikesdepartementet utbrast hon och tillade: "It made me understand why my father never stopped wishing that someone would shake up the State Department" (M. Truman 1972:539).

Harry Truman kom, efter det att han i januari 1953 lämnade presidentämberet, att besöka Europa några gånger. Dessa Europaresor kom dock aldrig att utsträckas till Sverige. Vid lunchen med Erlander hade han dock lovat, om han skulle komma att resa över till Europa någon mer gång, att också besöka Sverige. En möjlig förklaring, men knappast trolig, till att löftet inte infriades var den irritation som den älskade dottern, medan pappa ännu var president, vädrat inför sitt svenska besök. Hur som helst: Tage Erlander fick aldrig återgälda det värdskap som Harry Truman visat honom i Washington i april 1952.

6. Den bortglömda systemsläktskapen

Den konstitutionella likhet mellan Sverige och USA som Tage Erlander skrivit om som student brukade han inte återkomma till som statsminister. Han kunde visst tala om att Sverige och USA i många avseenden stod varandra nära: de var bägge stabila demokratier, de inrymde fortfarande mängder av människor som över Atlanten kunde räkna nära släktskap med varandra. Men författningsspolitiskt tycktes de inte längre ha mycket gemensamt.

En enda gång berörde han som statsminister i skrift uttryckligen sin studenttids tankar kring USA:s och Sveriges politiska system. Det skedde i en uppsats, skriven i början av år 1951, som ingick i en festskrift till finansminister Sköld på hans sextioårsdag. Erlander hade enligt sin dagbok känt sig oinspirerad när han skrev den. Hans tema var ännu en gång regeringsproblematiken och Sveriges parlamentariska förhållanden på 1920-talet:

Det fanns en demokratisk stat, som föreföll att arbeta relativt tillfredsställande, trots att den inte var fotad på parlamentarismens principer. Den nordamerikanska republiken hade en kongress vald efter demokratiska principer, men dess regering framgick icke ur kongressen utan utsågs av den folkvalde presidenten. Presidenten utgjorde en maktfaktor, som kunde skapa respekt för regeringsmakten, stabilitet i administrationen och i det politiska planeringsarbetet. Här öppnade sig en utväg som förvisso inte var idealisk och som dessutom inte med säkerhet ledde till det åsyftade resultatet. Vi hade nära inpå oss ett exempel på hur en kombination av det amerikanska styrelsesättet och den engelska parlamentarismen ledde till den absoluta orkeslösheten, vi hade exemplet i den tyska Weimarrepubliken. Men så viktigt föreföll oss kravet på regeringsmaktens stärkande, att partiprogrammets krav på republik fick en reell mening. (Erlander 1951:171)

De förutsättningar för en stark regeringsmakt som enligt Erlander inte förelåg under 1920-talet kom att uppstå under de följande decennierna. Sverige

fick regeringar som enligt hans sätt att resonera hade de önskvärda egenskaperna att vara baserade i en riksdagsmajoritet och sammanhållna av ett program. Denna utveckling, som Erlanders eget parti i hög grad bidragit till att skapa, ledde hos honom själv till pånyttfödd tro på fördelarna av ett parlamentariskt system framom ett presidentiellt. Erlander kom under sina första statsministerår att hålla många anföranden där han anlade principiella synpunkter på statsskick och regeringsproblematik. Den svenske politiker och tänkare kring politik som han i dessa sammanhang ofta åkallade och refererade till var Karl Staaff med dennes höga värdesättning av engelsk parlamentarism. Det ironiska är att det var samma politiker som under seklets två första decennier varit måltavla framom andra för Pontus Fahlbeck när denne i sin tur tog avstånd från denna form av parlamentarism och med sin uppskattning av USA:s politiska system påverkade lundastudenten Tage Erlander i hans konstitutionella tänkande.

De år kring 1950 när Tage Erlander som statsminister med särskild intensitet uppehöll sig kring sitt favorittema om vikten av "starka regeringar" fördes det för övrigt också en liknande debatt på andra sidan Atlanten. Det har i och för sig alltid förts principiella debatter i USA om för- och nackdelarna med det egna politiska systemet. I regel brukar fördelarna uppfattas som mer tungt vägande än nackdelarna. Just i slutet av 1940-talet hade dock de för systemet karakteristiska dragen – framförallt uppdelningen i två av varandra oberoende statsorgan som balanserar varandra – väckt särskild kritisk uppmärksamhet. Den bottenades dels i skepsis på sina håll över hur Harry Truman förvaltade presidentämbetet, dels i de ytterligare spänningar som uppstått mellan kongressen och Vita Huset som följd av att republikanerna erövrade majoritet i både senat och representanthus vid valet 1946. Man frågade sig på olika håll om USA:s politiska system hade tillräckliga förutsättningar att skapa den styrka och sammanhållning i utövande av regeringsmakten som krävdes av världens mäktigaste stat.

En väg ut ur detta dilemma presenterades hösten 1950 i en rapport utarbetad inom American Political Science Association. Rapporten, som getts namnet "Toward a More Responsible Two-Party System", förordade i och för sig inte någon fundamental förändring av det amerikanska statsskicket. Den präglades dock indirekt av beundran för klassisk engelsk parlamentarism i så måtto som den uppställde som det ideala ett system med två väl sammanhållna partier med klart utformade program där det ena förutsättes regera och det andra opponera. Sådana väl sammanhållna partier också på amerikansk botten kunde – det var det väsentliga i rapportens resonemang – i sig motverka den uppdelning i två av varandra oberoende och balanserande organ som författningen samtidigt stipulerade. På detta sätt skulle drag av parlamentarism – och därmed också viss reducering av presidentens makt – kunna uppnås inom ramen för ett system som fortfarande fick betecknas som presidentiellt (Report 1950).

Harry Truman själv, centralgestalten i det amerikanska politiska systemet när denna diskussion pågick i början av 1950-talet, torgförde för sin del inga tankar om något väsentligt annorlunda system. Naturligtvis hade han i och för sig ingenting emot – med sin starka värdesättning generellt av partiloyalitet –

---

att på olika sätt försöka befordra sammanhållning, programtrohet och disciplin inom sitt eget parti liksom att förvänta sig något liknande på republikansk sida. Men han var konservativ i den mening att han starkt kände sig som förvaltare av ett hundra-femtioårigt konstitutionellt arv och detta arv förutsatte i sin tur att en person, presidenten, i sista hand ensam företrädde den exekutiva makten. Något kabinettsstyre av engelsk modell skulle inte eftersträvas. Det är för övrigt karakteristiskt att han, när han i sina egna memoarer skrev om det nationella säkerhetsråd som inrättades under hans tid i slutet av 1940-talet, var angelägen betona att detta säkerhetsråd endast var avsett att ge presidenten råd och inte att på något sätt besluta i dennes ställe. Truman var i dessa memoarer i och för sig beredd att medge att ett kabinettsstyre i vissa avseenden kunde vara mer effektivt än det enmansstyre som rådde i USA. Men han tillade: "Under our system the responsibility rests on one man – the President. To change it, we would have to change the Constitution, and I think we have been doing very well under our Constitution. We will do well to stay with it" (Truman 1956:60).

USA under Harry Truman liksom Sverige under Tage Erlander markerade var och en på sitt håll trohet till statskick som brukar uppfattas som varandras motsatser. En tidigare släktskap, som funnits mellan dessa två länder, hade tunnats ut. Det mindre landet hade mer än det större avlägsnat sig från det ursprungliga mönstret. Dessa olikheter skapade också olika förutsättningar för det ledarskap som Tage Erlander och Harry S. Truman utövade i sina respektive länder. De uppvisade dock samtidigt stora inbördes likheter både i bakgrund, personlighet och syn på politik. Dessa likheter har i sin tur bidragit till att de bägge två, nästan ett halvsekel efter det att de tillträdde sina ämbeten som statsminister respektive president, fortsättningsvis åtnjuter både respekt och tillgivenhet.

Noter

1. Det kan tilläggas, mer som kuriositet, att Erlanders far hade haft direkt kontakt med Pontus Fahlbeck i samband med ansvar för den fahlbeckska graven på Ransäters kyrkogård. Pontus Fahlbeck hade härvidlag, som tack för hjälpen, sänt E.G. Erlander, som var liberal, ett exemplar av sin skrift *Socialismen i teori och praxis*. Erlander tackade för skriften "som med stort intresse lästs af mig och en del af mina grannar", E.G. Erlanders brev till P. Fahlbeck 20/5 1912, *Reinhold Fahlbecks arkiv*.
2. Den analytiskt upplagda litteraturen om Trumans respektive Erlanders liv och verksamhet är till sitt omfång överväldigande olik. Den är tämligen begränsad när det gäller Erlander. Mitt eget arbete (Ruin 1986) har för mig i denna uppsats varit min huvudkälla; vidare har jag också utnyttjat Tage Er-

landers dagbok utöver vad som redan skett i min bok om honom. Litteraturen är däremot synnerligen omfattande när det gäller Truman. Det finns också speciella bibliografier sammanställda över böcker och artiklar skrivna kring honom och hans tid. Den för närvarande mest aktuella översikten av denna litteratur finns dock i McCullough 1992, den på senare år mest uppmärksammade biografien över Truman.

3. *T. Erlanders dagbok 11/7 1952*.

4. Memorandum for the President, January 23, 1952. President's Secretary's File, *Harry S. Truman Library*.

5. Rapport from the American Embassy in Stockholm 2/9 1947, 25/7 1950 och 11/10 1950, *National Archives*.

6. *Tage Erlanders dagbok* 26/11 1948, 21/11 1949 och 19/1 1950.

7. *Idem.* 26/1 1952. Det kan tilläggas att när den amerikanske journalisten Marquis Childs, som på 1930-talet skrev sin uppmärksammade bok om Sverige, besökte Erlander i början av 1950 bekräftade han att amerikanska ambassaden i Stockholm förmedlade negativa informationer om Sverige till Washington. Childs lovade tala om detta med utrikesminister Acheson.

8. Intervjuer med T. Erlander i *DN* och *SvD* 15/4 1952.

9. Erik Boheman – till Östen Undén 25/4 1952, (P66 Ua), *Riksarkivet*.

10. Detta citat är hämtat från Margaret Trumans bok *Letters from Father* från 1981. I hennes biografi över fadern från 1972, *Harry S., Truman*, är brevet också återgett men nu är Erlander karakteriserad som "not particularly pro-Russian". Jfr också *DN* 18/8, 21/8 och 22/8 1952.

Litteratur

- Donovan, R.J. 1977, *Conflict and Crisis. The Presidency of Harry S. Truman 1945-1948*, New York: Norton.
- Erlander, T., 1927, "Regeringsmaktens förfall", *Clarté* 1927:8.
- Erlander, T., 1951, "1920-talsfunderingar kring regeringsproblemet" ur *Reformer och försvär. En bok till Per Edvin Sköld på 60-årsdagen*, Stockholm: Tiden.
- Erlander, T., 1973, *Tage Erlander 1940-1949*, Stockholm: Tiden.
- Fahlbeck, P., 1904, *Sveriges författning och den moderna parlamentarismen*, Lund: Gleerups.
- Fahlbeck, P., 1916, *Engelsk parlamentarism contra svensk*, Lund: Gleerups.

Gosnell, H.F., 1980, *Truman's Crises. A Political Biography of Harry S. Truman*, Westport: Greenwood Press.

Om kriget kommit ... Förberedelsen för mottagande av militärt bistånd 1949-1969. Betänkande av Neutralitetspolitikkommissionen, *SOU 1994:11*.

Mc Cullough, D., 1992, *Truman*, New York: Simon & Schuster.

Report of the Committee on Political Parties. American Political Science Association, 1950, *Toward a More Responsible Two-Party System*, New York: Rinehart & Company.

Ruin, O., 1986, *I välfärdsstatens tjänst. Tage Erlander 1946-1969*, Stockholm: Tiden.

Ruin, O., 1994, *Amerikabilder. Anteckningar om USA från 50-tal till 90-tal*. Stockholm: Natur och Kultur.

Truman, H.S., 1955, *Memoirs, Vol. I: Years of Decisions*, New York: Doubleday.

Truman, H.S., 1956, *Memoirs. Vol. II: Years of Trial and Hope*, New York: Doubleday.

Truman, H.S., 1989, *Where the Buck Stops. The Personal and Private Writings of Harry S. Truman*, Truman, M. (editor), New York: Warner Books.

Truman, M., 1981, *Letters from Father: The Truman Family's Personal Correspondence*, New York: Arbor House.

Truman, M., 1972, *Harry S. Truman*, New York: William Morrow.

Vallinder, T., 1987, "The Impact of the American Constitution in Sweden since 1787" ur *Vetenskaps societeten i Lund, Årsbok 1987*.

Vallinder, T., 1992, Pontus Fahlbeck – en statsvetenskaplig klassiker? ur Falkemark, G., (red.), *Statsvetarporträtt. Svenska statsvetare under 350 år*, Stockholm: SNS Förlag.

The Narrator and the Archaeologist

Modes of meaning and discourse in Quentin Skinner and Michel Foucault

Peter Kjellström

Purpose & beginnings

What is the function of historical social science? How can it be used? Where, precisely, is the ground on which the scientist of social and discursive history may tread without getting his or her feet too wet? In what manner may the stories of the social and discursive past be told and what are the consequences and implications for these stories of their different theoretical underpinnings? The outcome of any analysis of social history, either taken as empirically neutral and factual or as discursively constituted and constructivist, must surely depend on and be determined by the mode in which those theories of meaning are constituted and the subject-matter identified on which it turns. It is no doubt possible to distinguish between a large number of ways to formulate the ontological basis for social historical research in the works of present and earlier writers. A conclusive survey of these is, however, not the point of the study at hand. I contend myself only with acknowledging the presence in current and late historical research on society and ideas of two major methodological and ontological rifts.

First, there is the view of those historians propounding the possibility of a fruitful reading of historical texts whilst paying scant regard to the context in which these have been produced (i.e. the textualist approach) and those who lament the futility of such a reading of texts and who insist on treating them only as parts and expressions of the cultural, social, political and/or discursive environment out of which they have come forth (i.e. the contextualist view). The battle between these perspectives has been underway for some time and still rages on, seemingly with no less fervour. Suffice it here to notice that these goings-on form part of the background to this paper, since the basic issue discernible at stake in the debate is the mode in which meaning is constituted. Both views contend that the reason to do it their way is that then meaning is better grasped. For the textualist approach meaning resides in the text itself, through a close reading of which the scholar is able to perceive what its inherent message or meaning in fact is. The contextualist view claims that it is only when due consideration is given to the intellectual (political, cultural, discursive etc.) milieu in question that a text's meaning may be surmised by the scholar. The

details of the battle need not be elaborated at this point, but will be indirectly investigated and touched upon as my argument develops.

Second, there is the rift between those historians of society and ideas who in various ways maintain that the object of analysis is real empirical events taking place in real time and who, therefore, must cling to some traditionalist concept of science and knowledge and those for whom these images of Reason have lost their appeal and who claim that language, or discourse is the outer limit of what we can historically explain. This is part of the general social scientific debate caused by its more or less recent 'linguistic turn'. I will not dwell upon these matters in great detail, save by noticing that they exist and that they, also, form part of the background to what shall be dealt with presently.

The substance of this paper may be considered in the light of these two, partly independent and partly intertwined, complexes of questions and differing perspectives. The aim is to make an effort to come to terms with some aspects of these problematics and tentatively formulate what I find to be the most feasible approach to them. Practically, I proceed in the following way. In the paper an attempt is made to open up ways to construct answers to the initial questions above, by examining and counterpoising the methodological approach to the historical study of social discourse of Quentin Skinner to that of Michel Foucault. The advantages of this are threefold: (i) As the works of Skinner and Foucault both merit regard in their own right and as the theoretical distance between them may not in fact be, at least in some respects, as large as previously commonly granted, some food for thought and reflection ought to appear at the end of the day from the comparison. (ii) As the complexes of problematics of the theories of social history and history of ideas and discourse hinted at above are extremely rich in potential hornet's nests, the structuring of their exploration along these lines ought to make for less confusion and more cohesion. (iii) As Skinner and Foucault both constitute history, in the sense that I'm concerned here with what they've written in the past (partly, on Skinner's part, in the near past), they actually play the role in this paper of those same historical texts, the study of which they have so much to say about and that they themselves have spent so much time trying to decipher and to show the coherence and meaningfulness of. This makes for an intriguing doubleness, where to some extent the outcome of their own labour as social scientists scrutinising social science in turn becomes scrutinised, partly with the aid of their own conceptual and theoretical tools. The question in this respect becomes to what degree they hold up to their own professed standards.

Quentin Skinner assessed

Contextual discourse & the narrative mode of meaning

Central to Skinner's historical methodology is the proposition that:

[T]he appropriate methodology for the history of ideas must be concerned, first of all, to delineate the whole range of communications which could have been con-

---

ventionally performed on the given occasion by the utterance of the given utterance, and, next, to trace the relations between the given utterance and this wider *linguistic* context as a means of decoding the actual intention of the writer. (Skinner, in Tully [ed.], 1988, pp. 63)

Present in this perspective are a number of commitments as to the nature and goals of the work of the social scientist, a summary of which would look something like the following.

To begin, Skinner relies on a conception of a history of ideas fairly far removed from the traditional historical perspective, with its methodological insistence on entities like bias, independence and closeness to the scene of action in time and space as necessary evaluative criteria. This may be a truistic and unmodern statement, but serves yet the purpose of showing where the road began for a theorist like Skinner. Observable is a preoccupation with discursive things, rather than with things of flesh or stone, water or fire, wars, honour or revenge (the stuff which politics and societal evolution in the old times was considered made of). It's not enough here to study movements of troops or diplomatic emissaries on missions or to count nuclear warheads or subs to understand why a certain evolutionary mode of historical (or political) performance came about and was maintained. Because the available scope at any given period (and particular context) in history of imaginable options for thinkers and politicians alike, is determined by the particular linguistic universe they inhabit. What we cannot imagine, we cannot perform, at least not rationally. So, Skinner moves in the linguistic mode. The occupation is with the discursivity of ideas.

Second, Skinner is impelled to state two things regarding the understanding of this discursive context and its function and relation to the historian. One is that the specific contextual substance of any historical discursive ply, needs be empirically investigated and elaborated, ideally as near to the all-comprehensive totality as is possible. If the discursive context has to be examined in order to reach an understanding of any given statement within it – that is, to grasp its 'point' – then we must cover a tremendous amount of historical discursive ground. Of course, this would prove extremely worthwhile for any scholar so inclined, as the insights and knowledge to be gained from such an endeavour in their own right would be magnificent. The other necessary statement is that in order to grasp the meaning of the individual utterance in a given linguistic context, we have to know exactly what the 'agent's primary *intentions* [were] in issuing that particular utterance'. (Ibid., p. 74) This, says Skinner, may be achieved by a 'focus on the writer's mental world, the world of his empirical beliefs' (Ibid., p. 78). We see, then, that two dimensions, as it were, for research are identified by Skinner in relation to the discursive context; the one being the study of the empirical substance of the context in question and the other concerning the psychological interior of the writer of the historical text which one wants to examine. Three interpretive meetings are central to the careful scholarly study: that between the intentional creative act of the writer of a historical text and that historical text itself; that between the historical text and that discursive context of which it is a part; and that between the scholar him/herself

---

and the former two. Meaning is found by the scholar in approximating, or indeed uncovering the objective factuality of what has been going on in the head of the writer and in the (discursive) world at large.

Third, the skinnerian sense of the function and possibilities of historical science is based on the absolute commitment that there *is* in fact a demonstrably true version or account of a particular historical ply of discourse, which may be known and exhibited. Or, as Skinner himself puts it in his renowned study on Machiavelli: 'The business of the historian [...] is surely to serve as a recording angel' (*Machiavelli*, in *Great political thinkers*, 1992, p. 97). The actual story is there to be told, if only care is taken to proceed in telling it in the correct manner, i.e. in accordance with the investigatory rules mentioned above. Therefore, Skinner must be considered the narrator *par excellence*. By taking in his narrative, or ourselves narrating in the same way, we will understand at last, in the fullest attainable sense of the word.

Fourth, although the mode of understanding represented by Skinner is deep regarding the particular (con)text in question, it's of merely slight assistance when it comes to comprehending the meaning of and understanding longer term historical developments. The reason, naturally, has to do with the philosophical problem of the tension between the historically universal and particular, a problem of great relevance to Skinner's work and methodology. A further quote may be illustrative of where Skinner places himself in this respect:

[A]ny attempt to justify the study of the subject [in the history of ideas] in terms of the 'perennial problems' and 'universal truths' to be learned from the classic texts must amount to the purchase of justification at the expense of making the subject itself foolishly and needlessly naive. [...] [T]here simply are no perennial problems in philosophy: there are only individual answers to individual questions, and as many different questions as there are questioners. (Skinner, in Tully [ed.], 1988, p. 65)

The obvious question begging to be asked here can be stated in the following fashion: To what degree is meaningful knowledge inhibited by the implied vision of history as temporally fragmented at work here? For any aspiration to wholeness in the understanding of historical currents of development or attempt to come to terms with questions like, say, that of how the Irish political culture over time has coped with the tension between the political centre and fringe can hardly be sustained if one is at one with the skinnerian point of view. If philosophical questions – like questions of meaning and meaningfulness – cannot have temporal constancy in any sensible way, then nor can discursive modes of knowledge, since these assumedly structure themselves around and in connection with precisely these sorts of basically contentious and temporally fairly constant (even if not *ad verbatim*) perennial problems.

Fifth and following from the above, since historical discourse may only be understood in its contextual particularity and no philosophical problems are perennial, the common view amongst more traditionally-minded historians or philosophers that scholarly study may on occasion be concerned with something in the way of a history of doctrines, is brutally dispensed with by Skinner. He makes the straightforward claim that such theory inevitably involves an

element of absurd reification of the subject analysed and refers pointedly to it as 'the mythology of doctrines' (Ibid., p.32).

The practice of the historian of discourse

To enable substantive conclusions to be drawn about the practical aspect of Skinner's methodology, I now turn to Skinner's historical work, represented by *The Foundations of modern political thought* and *Machiavelli*, in order that they form a background against which a picture may be construed.

The most striking thing about *The Foundations* is its positively astounding breadth of scope. One is hardly able to turn away as the spectacle of discursive history unfolds before one's eyes. Skinner's accomplishment is in this respect great. The richness and nuance of the story of the discursive context of the Renaissance (and, later, of Martin Luther's agony) want rivals. Unfortunately, some of the other periods are not treated in quite the same lavishing way. Detail and width dwindle as the new eras, all the way on to and passing the Reformation, occur and become the next discursive contexts. It's obvious that Skinner feels most at home with the (early) Italian Renaissance period and the writers and writings of that time. The reader gets the feeling that the narrative is all-encompassing and that this is the ultimate account of the foundations of early modern political thought. But of course, this cannot be.

In assessing Skinner's practice as historian of ideas, it's perhaps vital to offer up a description of what he does when he examines those discursive contexts in their historical developments. In the part of *The Foundations* dealing with the Renaissance each and every page is virtually overflowing with references to what appears to be all the political books and pamphlets of the time. This is impressive, but very soon leaves all except the extremely specialised scholars in the field far behind and unable to follow the argument. As I've mentioned, detail diminishes as the narrative moves on and leaves that particular context behind. But here, all currents of thought seem to have a place. Scholasticism, gloss and humanism – in all their different pre-, high- and post-phases and variants – are all accounted for. Political theories and concepts are laid out and their lineage is traced, sometime back to ancient theoretical strands of ideas. Much of this part of the book is made up of the developments within the movement of the humanists, the most important writer amongst whom is, in Skinner's view, Machiavelli. But I realise the futility for me here to try and fully recount the skinnerian story. Instead I turn to the query: What can be said about the way Skinner goes about his business?

Were Skinner to quite believe in his own prescriptions for a historical science of discourse, it's seems doubtful if a work like *The Foundations* ever would have been accomplished. I shall present a number of reasons for holding this view.

As we're by now aware, the scientific journey takes place in the discursive mode. This certainly implies further questions, for instance about the role of structure, the scope of the individual historic agent's action-margin, the inter-relationship between the three different interpretative discursive meetings

mentioned above and the internal shape of and relation to meaning of discourse itself. For the moment, however, answers to these will not be sought. I shall return to these problems below, at the point where an evaluation of the contrast between the work of Skinner and that of Michel Foucault will be made.

Although Skinner bravely attempts in *The Foundations* to present us with the all-comprehensive picture of the discursive context of the period he's concerned with, he must fail. Not for lack of ingenuousness, but out of logical necessity. The simple reason is that the relationship of the skinnerian narrative to the actual historical discourse is analogous to that of the relationship of an ordinary map to the terrain. The map represents, symbolises, abbreviates and diminishes central aspects of the terrain. So, when Skinner maintains that:

[I]t is only when we have grasped the precise intellectual context within which he [Machiavelli] was writing that we can hope to recognise the points at which, and the extent to which, he was in fact concerned to challenge and repudiate its own humanist heritage. (1978, p. 129)

he stumbles and falls. Namely, in the sense that he uses the superlative form of the adjective *precise*. There is no such thing as precision in that, highest degree when it comes to describing or grasping something like a historical intellectual context, in the same way as there is no such thing when it comes to mapping a particular geographical terrain. This is contingent upon the inherent and automatic falling-short of representation. Of course, maps, as well as other representations, may be qualitatively graded according to their merits, but they *are* not what they represent and thus cannot conceivably be more than (sometimes more, sometimes less) inadequate shadows of it.

If we for a moment ponder upon the role played by the psychological interior of the individual writer of a historic text, we know that Skinner needs to affirmatively establish his or her intention in writing it to grasp its meaning. Its 'illo-cutionary force' or 'point' must be revealed. Unhappily, it has to be stated that there's none of that, barring the odd and very rare reference, throughout the massive bulk of text in *The Foundations*. The case of the *Machiavelli* is slightly different. Skinner here makes an effort to get under the skin of his subject and show the reader how the machiavellian moods were prone to change according to ulterior setbacks and successes, but it can hardly be considered a major characteristic of the study. (It may, however and furthermore, be appropriate here to wonder how, in practice, an undertaking of this kind would, in effect, be realised.)

Let's now turn to the alleged factuality of the historical narrative. I've demonstrated above that the question on a philosophical level of whether or not a true account of historical evolution may be at all accomplished is not a main preoccupation of Skinner's. The primacy of the possibility is simply taken for granted. Two aspects of this commitment need be mentioned. First, there is the general ontological dilemma. Can there be one account that is not exclusive of different, equally apt or powerful representations of the same historical process? It would be difficult indeed, to respond in the affirmative. Especially, I would take it, bearing in mind the ontologically pluralistic nature of the world of secularised social science inhabited by today's social scientific community.

Second, what of Skinner himself? It is only if his own thesis – that what is going on on the inside of the writer's head may be positively established by subtle methods of analysis – holds, that it would be possible to establish Skinner's own intentions or the 'point' of his writings. If Skinner's proposition does not hold water, then *The Foundations* might equally likely be the result of an idea that occurred to him one fine morning that he ought to exercise his index-fingers more on the type-writer, to try to preempt a potential attack of rheumatism later in life. And would this be the case, then a multitude of normative problem-complexes would appear which would severely threaten the convincing power of the narrative in the book. Even if Skinner himself would be at pains to convince us that this were not the case, there's no way we could know, is there? We simply cannot establish in any truly affirmative sense what is going on inside of a writer's, or anybody's head.

A few words need to be said about Skinner's view on the universal, the particular and the meaningfulness of historical study. The earnestness and importance of the skinnerian claim that 'there simply are no perennial problems in philosophy' merits appreciation for its attempt to steer (discursive) historical social science away from its tendency to attribute motives, arguments and characteristics to texts alien to their discursive context. I see no reason to regard Skinner's point of view with less than respect. Doubtlessly, this manner of attributing involves perpetuating grave intellectual and historical falsities and we shall all be the better for it when we manage to keep this in mind. But is it really realistic to unflinchingly hang on to this standpoint in the practice of historical research? I shall let Skinner himself reply:

As we have already observed, there were two perennial issues which, in the main tradition of Italian political theory, had always been treated with special seriousness: the need to preserve political liberty, and the dangers to liberty represented by the prevalence of standing mercenary armies. (Ibid., p. 200)

The related skinnerian claim about the mythological nature of doctrines is illuminated by this same quote, by its presupposition of the existence of phenomena like 'traditions'. To all intents and purposes, I cannot see that it would be possible to maintain a sharp distinction between traditions in this sense and doctrines. The difference would be semantic rather than substantial.

So Skinner, like all of us, is obliged to make use of something in the way of perennial questions, traditions and doctrines. And how could he not? The whole social scientific discursive mode relies on – indeed, revolves around and around – concepts like these and the modes of societal evolution which they denote. Their mutation over time and the way that they fill and drain themselves of contextually specific meaning is (or would be), in effect, the prevalent field of research for the (discursively oriented) social historian. Of course, it's necessary not to ascribe properties and characteristics to past concepts and discourses that they do not have and try to sort out such as are present under false pretences, but we will nevertheless be forced in the end to retain some notion of continuity if we are to entertain a meaningful mode of communication. We simply cannot do without conceptual continuity over time, lest we

want to linguistically isolate ourselves from each other, the past and the future. The world was not invented this morning, nor yesterday.

Having said all this, one question remains: Is meaningful historical discursive work conceivable? The question shall be returned to in the finishing, evaluative part of the paper. For the time being, I shall have to turn to the next historian and historical theorist on line: Foucault.

Michel Foucault assessed

Historical discourse & the archaeological mode of meaning

If Quentin Skinner adheres to a methodological viewpoint where the mode of meaning is constituted by the contextual understanding of historical texts, then Michel Foucault represents a partly altogether different (yet partly, and surprisingly, similar) stand. Exploring their differences will form the major part of this section of the paper. As to their similarities, suffice it to say that they, in relation to the initial remarks made above, share a passion for trying to leave behind the traditional perspective of those textualist historians who contend themselves with studies of face-value historical occurrences, evolutions and phenomena. The difference, roughly taken, between the two is on another level. Agreeing on both the paramount role of discursive and intellectual contextual practice and the value of linguistically-oriented analysis in (historical) social science, they differ in their respective positions on the question of how to consider and approach the subject, as well as on the issue of the constitution of meaning. (Now, of course there's the possibility that their different techniques are a result of their basically doing different things. For my present purposes, though, they will be treated as if this were not the case, at least not in the respects that I'm interested in.) An evaluation of these differences will not be presented just yet. They shall be returned to in the next and concluding section of the paper.

The concept of 'discourse' may be approached in a number of different ways. As we've seen, Skinner assumes that it's composed of those discursive 'signs' consisting of historical texts with a, for the scholar, retrievable and understandable intentionary 'point' or 'force'. Foucault maintains in *The archaeology of knowledge & the discourse on language* another view, namely that of regarding linguistic signs, for instance in the shape of historical texts, as manifestations of that discursive world-view and rationality under which they were produced. Discursive 'things' are not only what is apparent to the eye:

Of course, discourses are composed of signs; but what they do is more than use these signs to designate things. It is this *more* that renders them irreducible to the language (*langue*) and to speech. It is this 'more' that we must reveal and describe. (1972, p. 49)

And, what's more:

It is supposed therefore that everything that is formulated in discourse was already articulated in that semi-silence that precedes it, which continues to run obstinately beneath it, but which it covers and silences. The manifest discourse, therefore, is

really no more than the repressive presence of what it does not say; and this 'not-said' is a hollow that undermines from within all that is said. [Which leads to the later brave declaration that] We must renounce all those themes whose function it is to ensure the infinite continuity of discourse and its secret presence to itself in the interplay of a constantly recurring absence. (Ibid., p. 25)

One cannot help realising the obviousness of Foucault's need of a fuller and deeper account of the nature of discourse, a need larger than most other historical social scientists'. He needs to be, as it were, *inside* the form of the language itself to establish its regularities and come to terms with its basic functional and (meta-) conceptual workings and the way changes in these come about. It is not enough to linger at the level of conceptual denotation of objects and face-value occurrences in the world of 'real' empirical fact, even when these are considered as of a discursive nature. It's necessary to move further and enclose in the social scientific (historical) analysis the inherent character and functional basis of that same discursive nature itself. Gazing back through the ages, filled with a desire to understand, we must make an effort to reach *within* discourse and to accomplish that endeavour we have to refrain from creating yet another narrative from *outside* of it, since if we do, we necessarily silence those murmuring, alternative voices that are wording doubt and differences in a subtler language.

The skinnerian move from textualism to contextualism as a means of constituting meaning would not be satisfactory to Foucault. He would take it only to be the making of a new angle from which to produce ever more instances of 'manifest discourse', 'repressive' in character. He does pass that way, but goes on to study the substance of the discursive interior itself. His curiosity is as to the restraints and possibilities created by a, if you will, particular historical paradigm of rational or scientific knowledge, or 'episteme', instead of following the meanderings of various (yet distinguishable) streams of influence of historical texts in a given historical context.

Foucault's discursive focus emanates from the double conviction that (i) it's impossible to attain a narrative of historical discourse in the post-traditional, contextualist sense and (ii) yet it's possible (maybe even imperative) to make an effort to go underneath all that is said and thereby recover the linguistic mode of options viable at a given time in a given place. This amounts to Foucault's archaeological methodology of the social sciences and it enables the scholar to constitute meaning in a manner analogous to that of the student of archaeology proper. In the words of Boyne, commenting on Foucault's historical methodology:

The archaeologist finds traces of the past in the present. These remnants were left by those who are no longer with us, but the archaeologist assumes that it is possible to make some sense of them. (1990, p. 66)

In Foucault, the piecing together of retrieved epistemic fragments from the past lays the foundation for fuller images, which little by little increases the scope of what may be understood. In the same way as for the archaeologist, the emphasis is on a capability of making unexpected intellectual flings between areas of investigation that don't at first seem to have much to do with each other. Creativity and artfulness lie at the centre of foucauldian archaeology. The

openness is adamant and the striving towards what was formerly unthought the rule. As Foucault himself has it:

[M]y discourse, far from determining the locus in which it speaks, is avoiding the ground on which it could find support. It is a discourse about discourses; but it is not trying to find in them a hidden law, a concealed origin that it only remains to free; nor is it trying to establish by itself, taking itself as a starting-point, the general theory of which they would be the concrete models. It is trying to deploy a dispersion that can never be reduced to a single system of differences, a scattering that is not related to absolute axes of reference; it is trying to operate a decentring that leaves no privilege to any centre. (1972, p. 205)

The difficulty of the project would seem to be apparent. But, then, it's the price that has to be paid for moving in the direction of uncompromising understanding, instead of clinging to illusions of coherence. The most important aspect of historical research is negative, that is: not to present an image that reduces other accounts into oblivion.

To be sure, there's a commitment to a sort of contextualism in Foucault's writings that may be considered even stronger than in the skinnerian methodology. In his discussion of economics in the classical period he points out that:

This domain, the ground and object of 'economy' in the Classical age, is that of *wealth*. It is useless to apply to it questions deriving from a different type of economics – one organized around production or work, for example; useless to analyse its various concepts (even, and above all, if their names have been perpetuated in succeeding ages with somewhat analogous meanings), without taking into account the system from which they draw their positivity. (1973, p. 166)

But it's a commitment introvertly conceptual in nature, underlining the fact that there is no way that we can free ourselves from discourse. It's not only that we inhabit a certain discursive-cultural environment: we are ourselves inhabited by the particular episteme of our times.

Meaning must be sought within the positivities of the archaeologically reconstructed discursive period we're interested in, by grouping together parts of it to larger wholes, sometime using guerrilla-like techniques of unexpected, surprise-attack reasoning to make our points. But there may in the end be no way to assertively establish whether or not we're right.

Archaeological practice & the historian as an artist

With Foucault, we're confronted by a very subversive theory of historical science indeed. By its explicit claims to forgo any attempts at the traditional favourite pastime of historians, i.e. to uncover or recover the coherence and thereby inherent meaning of the past, it leaves itself open to severe criticisms for relativism and unscientificity. It even comes under fire for being – socratically – downright immoral. Connolly voices the complaint (though only in the context of refuting it):

How can you have a morality without grounding it in the Law or the Good, or, at the very least, in the Contract, the Rational Consensus, the Normal, or the Useful? [He takes to be the epitome of the critique and supplies the answer himself, by

claiming that these queries] too often reflect a transcendental egoism that requires contestation. Each is egoistic because it silently takes its own fundamental identity to be the source that must guide moral life in general; it is transcendental because it insists that its identity is anchored in an intrinsic Purpose or Law or potential consensus that can be known to be true. (1993, p. 368)

Again, Foucault's work is characterised by dispersion, fragmentation, decentredness and an obstinate unwillingness to create or support versions of the Great Narrative. To ponder for an instant on the reason why the foucauldian perspective is met with such vehement resistance (as it no doubt is within mainstream historical social science), it's necessary to recall and elucidate what Foucault is in fact implying.

By opposing the traditional standpoint that there is – if not in fact, then at least potentially – somewhere, a more or less consensual standard to measure scientific endeavours by, he creates a situation where it's as impossible for his opponents to win the argument as it is for himself to lose. In fact, from a foucauldian perspective, the issue can not be represented in terms of winning or losing, nor is the substance of the argument retrievable by the use of such categories. It's not retrievable at all, it would seem, except perchance by future generations of discursive archaeologists distanced enough in time from the current controversy and its specific modes of discourse and meaning to enable them to start piecing together the fragments that have survived. Foucault simply drops any aspirations to rationalistic truthhood and in the same movement lets go of rationalistic, truth-based legitimation for the social (historical discursive) sciences. Small wonder if the alarm-bells go off frantically! The substantial difference between the arguing perspectives may be captured in terms of two turns of language used in relation to each of our two theorist's respective methodologies: (i) Skinner's narration is concerned with establishing a 'precise intellectual context' and (ii) Foucault's archaeology is happy with trying to 'make some sense' of the remnants of the past.

A major consequence of the above is that the individual scholar becomes at the same time restricted and liberated in two quite unusual ways. First, since he/she is fettered by the restraints of a particular episteme and is unable to make more than extremely modest, if any, attempts to approach it from 'the outside' and relate to it in neutral language, no true (in the sense of being universally valid) narrative of historical events may ever be put forth. In fact, no true narratives may be put forth full stop. Which would, however, not be the equivalent to claiming that no such useful works may be accomplished. (Obviously, Foucault's own work is more in the way of a feverish frenzy of production, than characterised by listless moods of no-avail.) Only lead to a curbing of the teleological bent of that historical scholarship, be it textualist or contextualist, which aims to recover or discover history in a neutralistic fashion. Second, since it doesn't, then, seem to be either necessary or possible to uphold the truth-finding rationalism of main-stream historical (discursive) social science, the individual scholar is suddenly stripped off the straitjacket of having to squeeze the empirical universe into pre-moulded rosters. If new ways of constructing order and comprehension are perceived as valuable then the choice

is the scholar's. In this way the Foucauldian perspective on the role and function of social scientific knowledge turns out to be of a profoundly academic spirit in the best sense of the word, since it allows for knowledge to assume an ever-expanding, never complacent structure.

In accordance with this political view of knowledge, Foucault in *The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences* takes on the fairly unconventional task of describing and laying out what he perceives to be the epistemic structure underlying and manifesting itself in the bodies of systematic knowledge making possible the birth and sustenance of the seventeenth and eighteenth century sciences of, in turn, general grammar, natural history and the analysis of wealth. Naturally, in an undertaking of this kind, Foucault has to rely on the assumption that it's meaningful to create ordered tables and presentations of these intertwined yet not identical representations of a supposedly common episteme. But if one were to wonder how he went about this task, in terms of historical scientific criteria, then one would have to conclude that it was all nonsense. There is no such thing as an epistemic order or a disciplinary practice, to mention another of Foucault's central concepts. He certainly didn't conceive of this ordering of history and discourse through the episteme by a strict reading of all the relevant historical texts, nor by paying meticulous attention to the larger intellectual contexts in which they were produced. The question is: does it matter? Isn't the strength of the presentation that it gives the reader an opportunity to systematically approach areas of (discursive) history in a manner previously undone, or unthought of? The historian seen as an artist, naturalistically sculpting or manufacturing images of the world.

Interpretation in this context becomes essential. As we saw, it turned out to be central to Skinner's methodology what took place in three abstract meetings. First, that between the intentional creative act of the writer of a historical text and that historical text itself. Second, that between the historical text and that discursive context of which it is a part. Third, that between the examining scholar and the former two. Clearly, the respective content and evaluation of each of these theoretical rendezvous' may only be approached hermeneutically. The first meeting may be referred to as interpretation in the creative/psychological mode. The second as in the cultural/historical. The third as in the epistemological/philosophical. We cannot claim to positively know what has taken place in either relationary respect. We're substantially guessing. This is not because our analytic tools lack perfection, but for the simple reason that we cannot be elsewhere in time than where we are and not other people than ourselves. (Possibly it's not even enough to be where and who we are in order to give uncertainty the slip.) We have to rely on indirect methods of analysis mediated through discourse. Our historical knowledge will therefore of necessity always be imperfect. Realising which, we're lead to two conclusions. Namely, that we shall be fools as long as we stubbornly refuse to give up our ambitions to achieve the Great Historic Narrative (with its inherent and inescapable truth-establishing thrust) and that when we eventually do we shall have to begin to conceive of ourselves as social scientists in the artistic mode.

This is the light in which Foucault has to be seen. By relinquishing the ideal of hegemonic narration; by no longer paying tribute to the authoritative voice of mainstream social scientific dogma, he sets out to colonise lands formerly unclaimed by the social science of things-said and knowledge-rationalistically-legitimated. His stance towards it may be illustrated metaphorically by the following (admittedly far-fetched) quote from that great American nineteenth century novel, *Moby Dick*:

'[Y]es, you'll soon see this Right Whale's head hoisted up opposite that parmaceti's [Viz.: another genus of the whale species.]' As before, the Pequod [Viz.: the whale ship commanded by captain Ahab.] steeply leaned over towards the Sperm Whale's head, now, by the counterpoise of both heads, she regained her even keel: though sorely strained, you may well believe. So, when on one side you hoist in Locke's head, you go over that way; but now, on the other side, hoist in Kant's and you come back again; but in very poor plight. Thus, some minds forever keep trimming boat. Oh, ye foolish! throw all these thunderheads overboard, and then you will float light and right. (Melville, 1964, p. 270)

Which appears to be a commendation taken to heart by Foucault, when it comes to coping with the context of the scientific environment.

Having thus far made an attempt to assess the historical methodologies of Quentin Skinner and Michel Foucault, it's time to move on and find out what can be made of it.

Modes of meaning and discourse

Seeing, as we have, in what light the historical methodologies of Skinner and Foucault may be approached, a number of remarks on central differences between the two can be made. First, I shall occupy myself with trying to systematically outline their respective relationships to that entity called discourse and demonstrate what I take to be the most important aspects of these. Having done this, I shall go on to trying to connect this to the problem of the constitution of meaning.

Outside of discourse looking in

With Skinner, the story of the discursive history is told from the perspective of the spectator, looking back through the ages on the torrent of historical texts pouring forth more or less wildly in any given historical period, for instance during the Italian Renaissance. The feeling of the reader is akin to the feeling one gets when one is, say, sitting back on a veranda on the first floor of a sheltered building opposite Victoria Station in Bombay, watching the flood of life, turmoil and action gushing by at noon. At first, one is quite bewildered, even exasperated. There's no way to make out details to any substantial extent and individual characters disappear in the madding crowd. But given time and the possibility of getting used to the spectacle, one starts to get the major drift of what's going on. The single mass of moving people is broken up into smaller segments, flowing from and moving in slightly different directions, together

---

making up what first appeared to be a coherent, albeit incomprehensible whole. The particularity and intent of individual people becomes clearer as the study deepens. Office-workers, Brahmins, policemen and beggars, suburban, country- and all sorts of people materialise and take on group- and individual shapes. The healthy and the sick, the well-off and the destitute, the working and the idle – all are distinguishable aspects of that one great whole mass which one initially encountered. There's a certain dynamic at work, not discernible until one really gets down to observing intensely and making systematic efforts to intellectually understand.

In a similar way, Skinner looks at discursive history. He leans back on the imagined veranda and takes count of the river below and all the fish in it. He even manages to make out the intentions of the individual fish, i.e. people (i.e. texts) he sees before him. By noticing where they were an instant ago and then recording where they took a left or a right turn or blocked the way for or pushed in a particular direction others, he assumes that there must be independent wills at work. By studying and describing intimately the structure of the streets; their directions, magnitudes and the system of their interconnections; the architecture and functional style of the buildings; the labour market, the political and cultural arenas and the infrastructure and many more facets of all conceivable environmental levels of the imagined city in subtle nuance, Skinner at last grasps what, precisely, is going on.

Succinctly put: Skinner places himself outside of or at an analytic distance to discourse. The account he presents is a magnificent tableau of the era he's interested in portraying. We're shown a great picture where currents of influential thought are tracked down and displayed, only to learn that they in turn generate new currents to be traced. In *The Foundations of Modern Political Thought*, Skinner records the meanderings of influence through time and between different intellectual (and linguistic/geographical/cultural) contexts for what he perceives to be the early modern period in Europe. For instance, writing about 'the theory of popular sovereignty developed by Marsiglio and Bartolus', he traces the developmental line thus:

It was only necessary for the same arguments to be applied in the case of a *regnum* as well as a *civitas* for a recognizably modern theory of popular sovereignty in a secular state to be fully articulated. This development was of course a gradual one, but we can already see it beginning in Ockham, evolving in the conciliarist theories of d'Ailly and Gerson, and finally entering the sixteenth century in the writings of Alman and Mair, passing from there into the age of Reformation and beyond. (1978, vol. 1, p. 65)

The silence with which the problems of interpretation and choice of relevant contexts are met rings painfully loud. There doesn't seem to be any difficulties intrinsic to the project of tracing discursive history either through time or across the European continent. We will simply be blessed with divinations of brute causal facts once we're sufficiently well informed.

But there's reason to have second thoughts about this scheme of things. Skinner surely has a point when he stresses the value and importance of contextual study, but is the way that he handles diachronic lines of development defensi-

ble? Mustn't there be an element of arbitrariness in the lines he chooses? Why have, for instance, the lines of discursive development in the 16th century Scandinavian context to be, in the assertive skinnerian way, results of southern and central European Renaissance thinking? What of other discursive sources? In the context of that specific political culture, the role of the old Nordic sagas springs to mind. And when it comes to legal politics, the ancient regional laws in use since centuries at the time definitely had nothing to do with continental Renaissance political philosophy. Likewise in other contexts. What if the discursive meanderings identified by Skinner go left when he supposes that they go right?

The general interpretational problem embarrassing Skinner here has to do with his lack of ambition to problematise either the relationships between historical/discursive occurrences/concepts or the nature of these *per se*. He theorises very conventionally from the presupposition that concepts (such as humanism and republicanism) and historical periods (such as the Renaissance and the Reformation) own undoubted and unquestionable existence. There's no hint of desire to treat concepts or relationships like these with caution. They're real and let's take it from there.

Another case in point is that of the Lutheran breakaway from Catholicism. The reformative movement is shown as springing from the tension within the Catholic church and necessary to understand in that precise context. But once the bonds have been severed, the new Lutheran church constitutes its own context and no further mention is made of that which came before and which, more importantly, continues to exist in the same world, fighting for politico-religious hegemony. Again, one wonders: why?

The answer must be twofold. One, Skinner is dependent on his narrative historical science and that in turn relies on the assumption that there's a rationally true story to tell. So he tells one story: *the* story. In this he resembles very much all those (textualist and contextualist alike) historians he's at great pains to position himself against. Other contemporary historians of social ideas who proceed in related ways, but with different objects, include writers like Charles Taylor (1989), Alasdair MacIntyre (1993) and Michael Walzer (1993), to mention some. They all situate themselves on imagined verandas, similar to the one on which Skinner is perched. They more or less urgently need it to be possible to tell one authoritative tale, not five or a dozen. And they're consequently open to the same charges for dogmatic one-eyedness as Skinner is. Two, and following the above, Skinner can't do without *not* problematising the basic concepts and traditional labels of those historic layers he works with. If he did, it would be a matter rather like that of committing an ontological suicide. The whole thrust of his work concentrates on factual concept-tracing and context-elaboration.

By standing on the outside of discourse looking in and by relying on the narrative mode of meaning, Skinner's in fact making a strongly political statement. The implication of his work is a *depoliticisation of the history of politics*. He simply lets the position of the conventional dominant perspective on what characterises a given historical context reign.

Inside of discourse trying to make sense

In Foucault, we're confronted with a different perspective. If we return to the chaotic commotion outside the Bombay Victoria Station at noon and instead imagine Foucault on the veranda at the first floor of the building opposite, we will witness a scene different from the previous. In one leap, monsieur Foucault clears the balustrade and nimbly lands on his feet on the pavement beneath. He cannot stand the relative comfort of the privileged vantage-point and is furthermore of the opinion that there's not a penny's worth of social scientific good he can do as long as he remains there. So he disappears from sight and starts mingling with the crowd, letting himself be carried back and forth by its throngs, talking with people, buying snacks from street vendors and haggling with the hawkers. He travels the suburban trains, spits jets of betel-nut juice about with the street-cleaners, learns Hindi, gets into hanging out with the brothers and sisters of the people he makes friends with and when a substantial amount of time has passed, ceases to think of himself as alien to the place or the people. Then he begins to systematise what he's seen. But realising that he may be the first to set out on an undertaking of this sort, he quickly learns that none of the available preconceived models and theories for explanation will suffice to make sense of what he experiences. He has partly to invent a new language, as well as a new mode of attributing meaning to (theories about) the world.

At this point, Foucault comes up with the idea of an archaeology, to enable him to analytically capture the subject. He thinks of it thus:

Archaeology, however, must examine each event in terms of its own evident arrangement; it will recount how the configurations proper to each positivity were modified [...]; it will analyse the alteration of the empirical entities which inhabit the positivities [...]; it will study the displacement of the positivities each in relation to the others [...]; lastly, and above all, it will show that the general area of knowledge is no longer that of identities and differences, that of non-quantitative orders, that of a universal characterization, of a general *taxinomia*, of a non-measurable mathesis, but an area made up of organic structures, that is, of internal relations between elements whose totality performs a function. (1973, p. 218)

Although this is an extremely complex scheme, I believe that the gist of it and its application in the present context lies in its attempt to go beyond the boundaries of available discursive historiography and leave to one side its perceived shallowness or insufficient technical subtlety. When the skinnerian narration is satisfied with describing the billiards' ball-like movement of intellectual influence of texts through the historical discursive context, Foucault's archaeology wants to de- and reconstruct the very basis of a particular historical episteme. For that, Foucault needs to move within discourse itself. And since this has not formerly been done, he needs to invent a new language, as well as a new way to order things.

Foucault holds the view that in order to enable the scholar to come closer to the discursive scene of action, it's of central importance to cut the constraints of traditional method and take the plunge from a focus on the 'real' discursive history to the 'virtually real' simulation of it. We have to remake the (discur-

sive) world in order to come to grips with it. It's not a matter of reporting. Therefore Foucault leaves the pretence of a, if you will, positivist process of approximating the historically real presentation and makes his assault in the virtual mode. The loss he incurs in the process is that of external criteria for success, but since, as I've tried to show, these tend to be of a fairly empty nature, the question is whether or not this is a matter for grief. The gain he makes is that of larger freedom in ordering the subject matter of the analysis according to its own merits.

We all simulate in our respective views of the world. Possibly all the time and of necessity when we approach it in linguistic terms. The human reflective faculty does exactly that. To Foucault, this is obvious and must be a constitutive fact of our scholarly methodological starting points. This virtual mode of reality may also in itself be a (possibly even the) central empirical field for social research.

Granting this foucauldian view on language and the nature of scientific knowledge, the proposition comes rather naturally that there is implicit in the foucauldian project a fairly sharp emphasis on a certain conception of the nature of politics and the scientific discourse negotiating it. If the skinnerian approach may be characterised as depoliticising, then Foucault *repoliticises the history of politics*.

Meaning as seen from the outside and the inside of discourse

We're dealing with two distinct methodologies. One works in the narrative mode and the other in the archaeological mode. Each constitutes meaningfulness in a different way. The narrative mode may be understood as one where meaning is external to discourse (and to knowledge itself) and, in some sense, found. Its focus is therefore on a rationalistic understanding of historical processes, where actors, intentions and environments are of strategic importance. This is carried over when the transition is made from textualism to contextualism. It handles discourse, but only in the indirect way of taking into account texts and contexts. The linguistic challenge is not carried through. The assertiveness of a traditionally neutral analytic language and a conception of social science as of a different order than the subject matter which it examines is still understood as absolutely central. The attempt Skinner makes to resolve the difficulties stemming from the underlying tension between the 'real' and the 'virtually real' is to put forth the thesis that analysis may only be historically particularist. We recall his adamant claim that 'there are no perennial problems in philosophy'. But this has monstrous implications! Any seriously-minded science of social historical discourse surely has to give up in the face of such an obstacle. There can hardly be any point in systematically pursuing the regularities of the past (or even the present), would this be all the results of such endeavours could amount to. The narrative mode relies on a singular methodology, but ends up in absurd plurality, temporal fragmentation and even disintegration of history. Whatever historical things that are possible to know are absolutely isolated from other historical things possible to know.

The archaeological mode understands meaning as integral to discursive interpretation (and knowledge) and in a decisive sense made. The tilt of its work can therefore move away from the verificationary obsessions of earlier methodologies. It can focus on ways to systematise the stuff of its historical examinations in ways deemed appropriate by the scholar. It can use generalisation, analogy and signification in a different and freer way. It doesn't need (indeed opposes) the neutrality of scientifically analytic language and treats it as just another form of dependent representation. If its conception of meaning may be characterised as within the bounds of any social scientific paradigm at all, it must be understood in a hermeneutic sense. It assumes that of course there are, or may be, perennial problems in philosophy, as well as in life. It moves from a pluralist methodology to an inevitably pluralist account of the universe, or maybe rather to a pluralism of singular accounts. Foucault's archaeological method sees and uses a backdoor out of the dilemma that goes unnoticed by Skinner, namely that of letting go of that cherished fetish of the Enlightenment: rationally attainable (historical or discursive) truthhood. By so doing, it begins to recover those alternative modes of meaning that have all but perished under the repressive yoke of rationalistic dogma. It also successfully resurrects a faint light of hope to those brought up unable not to doubt the use and constitution of meaning expressed through rationalistic scientific discourse.

In addition to our formerly established perspectives on discourse, namely the ones of the inside or outside approach, we now have two modes of constituting meaning. It may be found or it may be made. This enables us to construct a doubly dichotomical table to help clarifying the relationships and substantiate what alternative stances there may logically be on the question of discourse and meaning.

Figure 1. Modes of meaning and discourse

	<i>Discourse approached from the outside</i>	<i>Discourse approached from the inside</i>
<i>Meaning is found, i.e. real</i>	Skinnerian narrative methodology	?
<i>Meaning is made, i.e. virtually real</i>	?	Foucauldian archaeological methodology.

A few comments have to be made. It is clear that both Skinner and Foucault are discursivists. They're also both contextualists. Neither of the two would agree to letting go of the discursive framework. It's reasonable to believe that Skinner would be happy wherever he found himself along the top horizontal stratum of the table above. And possibly Foucault wouldn't mind being put in either of the positions of the bottom horizontal section. Their respective inclinations, however, tend to drag Skinner to the left column and push Foucault to the right. But this would seem to have to do more with preferred focuses than to be a potential bone of philosophical contention. (Possibly it also has consequences for what can in fact be accomplished, but this has more of the character of a technical question.) But neither Skinner nor Foucault, would enjoy the idea of any vertical movements in the table. As the reader is well aware by now, the

central point of this paper has been an attempt to demonstrate this. Skinner adheres firmly to the view that meaning is – in some respect – found and Foucault is equally firmly a defender of the view that meaning is made. As is by now clear, this is the bottom line of my argument and I assume that the case I've made for this interpretation is, taken overall, fairly stable. Now, to return to the question of what is the function and use of a historical social science posed at the beginning of this essay, I believe that an evaluative conclusion may be put forth.

Concluding

Seeing that skinnerian methodology prefers to consider itself moving in the horizontal dimension of 'real' meaning above, it's necessary to think again and remember what's been discussed previously. We know that Skinner (as well as most other historians of action and of ideas) depends on the implicit assumption that there is one story to narrate and that therefore the work of the historian of discourse is to approximate this 'real' tale. But as I've shown, this is an indefensible position. Any historical story there is to tell may be challenged by others. There are no strong and hard criteria to determine degrees of truth in the historical context. Skinner is under the influence of the powerful spell of the myth that reason is all encompassing and rational understanding possible, if only the techniques of scientific analysis are subtle, clear and sophisticated enough.

In the case of a history of discourse, it seems as though Skinner ends up with the short end too. He's already handicapped by having to approach discourse from the outside. With his constitution of meaning in the 'real' mode, things begin to look rather serious. If both these commitments are untenable, then can anything at all be salvaged and rendered useful from Skinner's endeavours? It appears to me that it will have to be his theoretical emphasis. By fusing his contextualist emphasis with more fruitful analytical approaches, we may yet stand to gain. Now, let's turn to Foucault.

Foucault's archaeological historical methodology does not leave the bottom horizontal section in figure 1. Archaeology constitutes meaning in the 'virtually real' mode. This presupposes a range of things and has a number of implications. The stumbling block of narration – namely its rationalist epistemology – is avoided by archaeology altogether. Since scientific and historical meaning is considered made, those (impossible) external criteria it usually is presented as in desperate need of all of a sudden become obsolete. The central question of scientific analysis, namely: How do we know? is handled by moving away from the singularity of rationalist legitimation. Instead a position is approached where epistemological legitimation is sought in a manner akin to that represented by the relationship between the artist's work and its critical reception, in which modes of interpretation are clearly considered valid, although not always rational. It's simply part of the business that legitimate historical accounts are non-singular.

Instead of relying on the traditional mode of scientific 'reality', 'virtual reality' is acknowledged as the best we can achieve. In this sense, archaeology necessarily has to be conceived of as better equipped or more equal to the task of analysing social (discursive) history. Of course, its method rests on simulation, but so does narration. The difference is that in the former case it's explicit and acknowledged, whereas in the latter it's implicit and denied.

It would thus seem that the more realistic mode of the constitution of meaning is found (or maybe one should say 'made') with foucauldian archaeology than with skinnerian narration. It's no doubt also more fruitful in its attempt to approach discourse from the inside when it comes to establishing closer accounts of linguistic contextuality. Which would appear to be a feasible observation with which to close this examination of modes of meaning and discourse.

Literature

- Barber, B, 1984: *Strong democracy. Participatory politics for a new age*. Berkeley, University of California Press.
- Boyne, R, 1990: *Foucault and Derrida. The other side of reason*. London, Unwin Hyman Ltd.
- Brubaker, R, 1992: *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass., Harvard U.P.
- Connolly, W E, 1993: Beyond good and evil. The ethical sensibility of Michel Foucault *Political Theory*, 3. pp. 365-389.
- Foucault, M, 1972: *The archaeology of knowledge & the discourse on language*. New York, Pantheon Books.
- Foucault, M, 1973: *The order of things. An Archaeology of the human sciences*. New York, Vintage Books.
- Machiavelli, N, 1991: *Fursten* [Swedish trans. of *Il Principe*, orig. 1513] Stockholm, Natur & Kultur.
- MacIntyre, A, 1993: *After virtue. A study in moral theory*. London, Duckworth & Co. Ltd.
- Melville, H, 1964 [orig. 1851]: *Moby Dick* New York, Airmont Pub. Company.
- Mouffe, C (ed.), 1992: *Dimensions of radical democracy. Pluralism, citizenship, community*. London, Verso.
- Norris, C, 1991: *Deconstruction. Theory and practice*. London, Routledge.
- Pagden, A (ed.), 1987: *The languages of political theory in early-modern Europe*. Cambridge, Cambridge U.P.
- Skinner, Q, 1992: *Machiavelli*, in *Great political thinkers*. Oxford, Oxford U.P.
- Skinner, Q, 1978: *The foundations of modern political thought*. Vol. 1: *The Renaissance* and Vol. 2: *The age of Reformation*. Cambridge, Cambridge U.P.
- Taylor, C, 1991: *The ethics of authenticity*. Cambridge, Mass., Harvard U.P.
- Taylor, C, [with Guttman, A.] 1992: *Multiculturalism and 'The politics of recognition'*. New Jersey, Princeton U.P.
- Taylor, C, 1989: *Sources of the self. The making of the modern identity*. Cambridge, Cambridge, U.P.
- Tully, J (ed.), 1988: *Meaning and context. Quentin Skinner and his critics*. Cambridge, Polity Press.
- Walzer, M, 1993: *Spheres of justice. A defence of pluralism and equality*. Oxford, Blackwell.
- Åsard, E, 1987: Quentin Skinner and his critics. Some notes on a methodological debate. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 90 pp. 101-116.

Översikter och meddelanden

Tema: Finns det en partikris?¹

Partikris i Sverige?

1. "Kris? Vilken kris?"

Stora delar av de senaste 10-15 årens partiforskning har varit centrerad kring frågan om de politiska partiernas "kris". Denna kris, säger anhängarna av denna teori, visar sig bl a i den ökande misstron mot folkvalda, uppkomsten av nya partier, vikande medlemstal för partiernas organisationer och en tendens mot ökat deltagande i olika enfrågeorganisationer, som fredsrörelsen, kvinnorörelsen, miljörörelsen. Krisen avser således såväl partiernas politik och organisation som deras legitimitet. Vad som ibland benämns "new politics" kan ses som en sammanfattning av ett framväxande nytt politiskt förhållningssätt och beteendemönster baserat i en ny politisk dagordning, nya former för politiskt deltagande och nya typer av politiska organisationer.

Postulatet om de politiska partiernas kris har blivit så allmänt accepterat att många numera närmast axiomatiskt utgår ifrån att denna kris faktiskt är för handen och att partierna – i den form vi känner dem idag – successivt förlorar betydelse som formerande enheter i det politiska livet (jfr t ex Lawson och Merkl 1988). För bara några år sedan ägnade krisanhängarna stor energi åt att driva hem krisargumentet. Idag betraktas detta argument ofta vara så välkänt att det inte behöver närmare motiveras eller testas empiriskt.

Det är lätt att instämma med de många iakttagare som hävdar att partierna förlorat mycket av sin legitimitet och sitt förtroende bland

medborgarna. Empiriska data talar sitt tydliga språk. Misstroendet mot parlamentariker ökar (Gilljam och Holmberg 1993). Partiernas medlemstal har minskat starkt under de senaste åren, som vi strax skall se. Det är alltså vanligare för dem som är missnöjda med en offentlig institutions handlande att kontakta en myndighetsperson än en folkvald politiker (Westerståhl och Johansson 1981; Petersson et al 1989:336). Bevisen på att de politiska partiernas ställning bland medborgarna försämrats är många och påtagliga.

Diskussionen om de politiska partiernas kris tycks bygga på en påtagligt statisk bild av partierna och deras organisationer. Partierna antas vara oförmögna att anpassa sig till olika typer av förändringar i deras omgivning; alternativt anses förändringarna vara av sådant genomgripande slag att partierna endast har att kapitulera inför dem. Frågan om anpassningens strategi, medel och konsekvenser är på många sätt väl så angelägen som debatten huruvida situationen är "kritisk". Sådant anpassning kan ha långsiktiga konsekvenser på förhållandet mellan väljarna, de politiska partierna och de centrala statsorganen och därmed på den representativa demokratins funktionssätt. Vi återkommer till detta i ett sammanfattande avsnitt.

Partierna, liksom de flesta andra organisationer, kan mycket väl antas vara i stånd att anpassa sig till förändrade förutsättningar för deras verksamhet. Som vi kommer att hävda senare, finns det många omständigheter som talar för att partierna torde vara i en bättre position att göra sådana förändringar och anpassningar än de flesta andra organisationer.

Man kan också hävda att krisens långvarighet gör att dess egentliga betydelse bör ifrågasättas.

---

1. Statsvetenskaplig Tidskrift publicerar de tre inledningarna till seminariet *Finns det en partikris?* vid Partiveckan i Sundsvall 1994.

sättas; om partierna befunnit sig i den kris som många hävdar borde partisystemet och partiorganisationerna redan genomgått omfattande förändringar. De förändringar som skett på partisystems-nivån under det senaste decenniet – KDS', miljöpartiet de grönas och ny demokratis framväxt – räcker knappast till för att talet om partikris skall anses bekräftat. Nya partier behöver inte alls vara ett tecken på en kris i partisystemet; de kan precis lika gärna ses som ett tecken på vitalitet och dynamik.

Det tycks uppenbart att vi talar om flera olika tendenser och företeelser, liksom att vi gör olika tolkningar av dessa, då vi diskuterar partiernas kris. Några ser de observerade förändringarna som ett bevis på att partierna och partisystemet befinner sig i kris; andra förefaller mer benägna att betrakta detta som indikationer på en mer långsiktig – och mindre dramatisk – förändring. Vissa ser uppkomsten av nya kanaler för politisk participation som ett uttryck för misstroende mot de politiska partierna; andra ser dessa nya möjligheter till politiskt deltagande som intressanta komplement till partiarbetet eller kanske till och med som tecken på att partierna nu kan ägna sig åt andra uppgifter än att vara de huvudsakliga arenorna för politisk debatt och participation.

Denna artikel diskuterar hypotesen, i ett försök att strukturera diskussionen om partiernas "kris", att den eventuella kris som föreligger inte i första hand är en partiorganisationernas kris utan snarare en indikation på en långsiktig förändring i den svenska politiska kommunikationsmodellen. En tänkbar sådan modell präglas i högre grad av konkurrerande elitors direkta (men ensidiga) kommunikation med väljarna via massmedier, och i mindre utsträckning av kommunikationen genom de politiska partiernas organisationer. Eftersom den långsiktiga utvecklingen av de politiska partierna ser relativt likartad ut i de flesta västerländska demokratier, bör vi inte söka förklaringar i första hand i specifikt svenska förhållanden utan snarare i de utvecklingsmönster som kännetecknar dessa länders politik och politiska kultur. Vi återkommer till detta i ett sammanfattande avsnitt.

Artikeln redovisar data och observationer på de politiska partiorganisationernas utveckling under perioden 1960-1990. Forskningsarbetet har genomförts inom ramen för ett internationellt forskningsprojekt under ledning av Richard S. Katz och Peter Mair. Arbetet inom projektet har hittills resulterat i en datahandbok som redovisar data från fjorton länder om partiernas medlemsutveckling, finansiella utveckling, organisationsutveckling, stadgar etc (Katz och Mair, eds, 1992). En andra volym presenterande länderanalyser utkom i slutet av förra året (Katz och Mair, eds, 1994). Den tredje volymen, slutligen, redovisar tematiska, komparativa analyser av olika aspekter av partiernas organisationsutveckling. Denna volym kan förväntas publiceras 1996.

2. Partikrisen från en organisationsteoretisk utgångspunkt

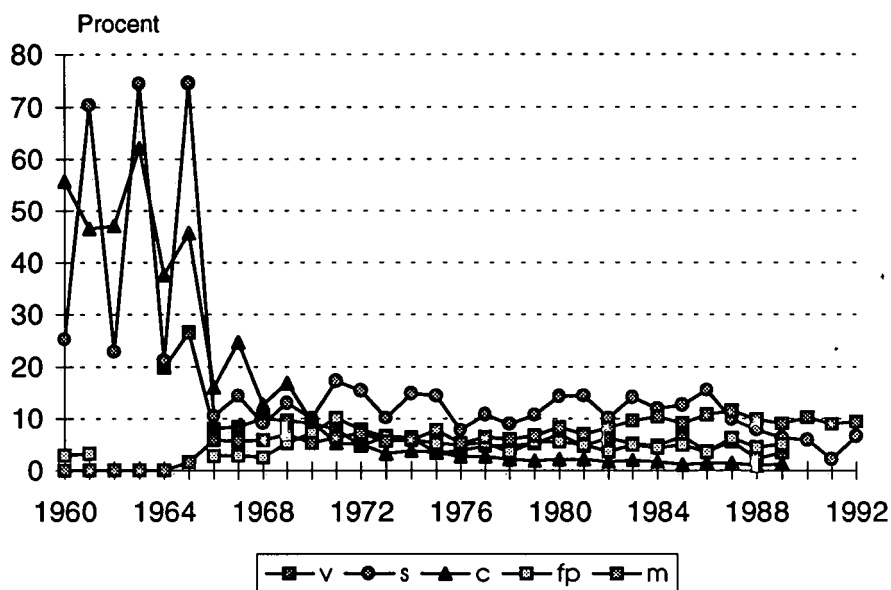
Låt oss för ett ögonblick koncentrera oss på de politiska partierna som organisationer. En problematisering av partikrisen från denna utgångspunkt kan bidra till att klargöra frågan om partikrisen och dess konsekvenser.

Den första uppgiften blir att definiera begreppet partikris, och att klargöra vems eller vilkas kris detta är. En snabb blick på de svenska partiorganisationernas utveckling under de senaste 30 åren antyder att krisen – i den mån den existerar – endast i marginellt avseende kan anses vara dessa organisationers kris.

Krisbegreppet är beryktat för sin konceptuella slippighet; huruvida en viss given situation är att betrakta som en kris är ofta en fråga med politiska och ekonomiska övertoner. En mycket preliminär definition av kris utifrån en organisationsteoretisk utgångspunkt kan baseras i resursberoende. Kris blir då liktydigt med en situation, vari en organisation förlorat kontroll över och/eller inte längre har möjlighet att mobilisera för organisationen kritiska resurser (dvs resurser som är helt nödvändiga för organisationens fortlevnad).

Utifrån denna utgångspunkt kan vi se att partiorganisationerna skiljer sig från de flesta andra organisationer i flera väsentliga avseenden. För det första har de svenska partiorgani-

Figur 1 Medlemsavgifternas andel av partiernas årsinkomster.

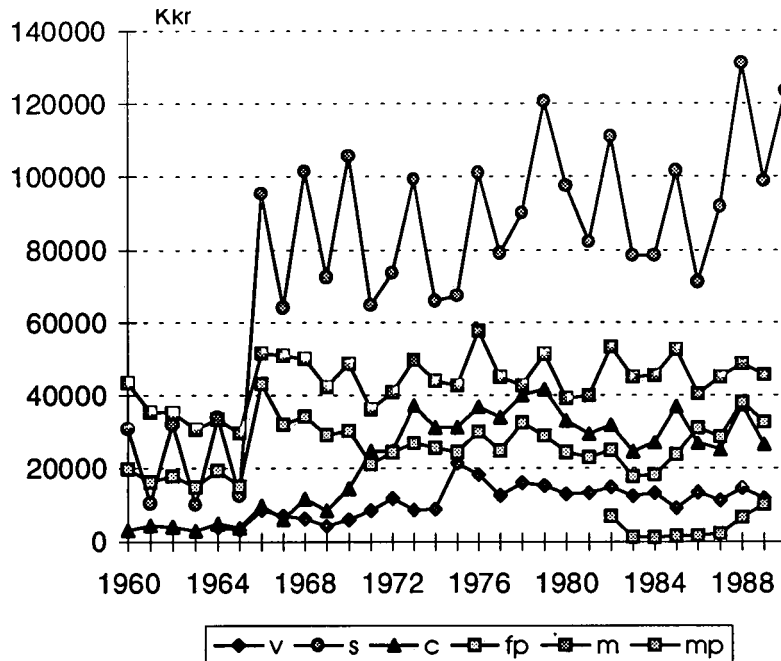
sationerna betydligt starkare kontroll över sin omgivning, sina resurser och sin position, jämfört med de flesta andra organisationer. Partierna är i den synnerligen gynnsamma positionen att de själva – i riksdag, regering och i landstings- och primärkommunala organ – fattar beslut om partistödets omfattning. Den här typen av offentliga utgifter motiveras med hänvisning till partiernas helt centrala roll i den svenska demokratiska modellen. Partierna som organisationer har således minskat sitt ekonomiska beroende av medlemskadmern genom att kraftigt öka finansieringsandelen från stat, kommun och landsting. Som framgår av *Figur 1* har medlemsintäkternas andel av partiernas totalintäkter långsiktigt minskat och svarar idag för mindre än tio procent av intäkterna.

En ökande andel intäkter från offentliga organ är naturligtvis att föredra framför medlemsintäkter. I det offentliga partistödet är de finansiella resurserna mer kontinuerliga, och partierna kontrollerar själva reglerna för partistödet och resursflödet till de egna organisationerna. *Figur 2* visar hur partiernas totala intäkter i fasta priser förändrats under perioden

1960-1990. När det statliga partistödet infördes 1965 ökades markant partiernas intäkter, för att sedan hålla sig på en stabil nivå. För socialdemokraternas del kan vi t o m konstatera en långsiktigt stärkt ekonomisk situation. Är partiorganisationerna, i detta perspektiv, att betrakta som organisationer i "kris"?

För det andra är partierna tillsammans med statens institutioner alltjämt de helt dominerande politiska aktörerna i den svenska offentliga beslutsprocessen. Den ökande betydelsen av nya former för politiskt deltagande, som ofta ses som en indikation på partiernas försvagade ställning, kan inte rubba partiernas helt centrala betydelse för att forma den offentliga politiken. Den enda synliga utmaningen mot partiernas position är internationella aktörer och institutioner, vilkas inflytande över den svenska politiken förefaller ha ökat under de senaste åren.

För det tredje tycks det svenska partisystemet vara ett av de mer stabila i Västeuropa. Partisystemen i jämförbara länder, som t ex Danmark och Norge, har genomgått avsevärt större förändringar under den senaste 20-årsperioden än det svenska. Det finns förvisso

Figur 2. Partiernas årsinkomster (totalbelopp, 1987 års priser).

viktiga institutionella skillnader mellan dessa länder – tröskeln för parlamentarisk representation är en viktig sådan – men vare sig det svenska partisystemet är cementerat tack vare dessa hinder för nya partier eller om det beror på de etablerade partiernas styrka mer generellt sett, kan vi konstatera att inte heller i detta avseende kan de svenska partierna och deras organisationer gärna sägas befinna sig i en kris.

Den sammanfattande slutsatsen blir att vad gäller de svenska partiernas organisationer kan dessa inte sägas befinna sig i en prekär situation, i varje fall inte vad avser mobiliseringen av för organisationerna kritiska resurser. I den mån det skett en förändring under den senaste 20-årsperioden består denna förändring mer av en riskminimering än en ökad osäkerhet vad gäller organisationernas resursmobilisering.

En given – och berättigad – invändning mot den här diskussionen är förstås att den inte tar hänsyn till partiernas unika politiska karaktär och deras helt speciella roll för svensk politik

och demokrati. Det främsta kriteriet på partiorganisationernas styrka är, med detta synsätt, deras ställning och legitimitet bland medborgarna, inte deras finansiella kondition. För att föra den diskussionen vidare måste vi vidga perspektivet och betrakta partiväsendet i sitt större politiska och samhällsliga sammanhang. Anders Håkansson och Henry Bäckes bidrag anlägger detta perspektiv på de svenska politiska partierna.

3. Sammanfattning

Den eventuella kris som partierna befinner sig i är, som framgått, inte primärt av organisatorisk natur. Tvärtom; vad gäller finansiella resurser tycks de svenska partierna vara relativt välmående organisationer. Inte minst har det offentliga partistödets möjliggjort en snabb ökning av organisationernas personal och verksamhet.

De politiska partiernas nuvarande situation bör snarare beskrivas som en problematik relaterad till partiernas kommunikativa roll i den

svenska folkstyrelsen. Denna roll tycks vara stadd i förändring; en förändring som i någon mån kan ses som en organisatorisk anpassning till förändrade förutsättningar för organisationerna.

Partiernas strategier för att möta betydelsefulla förändringar i deras omgivning, som t ex minskande medlemssiffror och därmed en försämrad ekonomi, har varit att öka det finansiella stödet från stat, kommun och landsting. Effekterna av det offentliga partistödet i detta avseende kan inte överdrivas. Denna och andra förändringar har sammantaget tenderat att knyta partierna allt närmare till statsmakten och dess institutioner, minskat vikten av partiernas kommunikativa roller och därmed bidragit till att fjärma partiorganisationerna från det civila samhället (Pierre och Widfeldt, 1994; jfr Katz och Mair 1995). Mycket tyder på att den svenska utvecklingen i dessa avseenden mycket liknar den i ett antal andra länder (Katz och Mair, eds 1994).

Jon Pierre och Anders Widfeldt

Referenser

- Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1993), *Väljarna inför 1990-talet* (Stockholm: Norstedts Juridik).
Katz, Richard S. och Peter Mair (eds) (1992), *Party Organizations: A Data Handbook on Party Organi-*

zations in Western Democracies, 1960-90 (Newbury Park och London: Sage Publications).

Katz, Richard S. och Peter Mair (eds) (1994), *How Parties Organize: Adaptation and Change in Party Organizations in Western Democracies* (Newbury Park och London: Sage Publications).

Katz, Richard S. och Peter Mair (1995), "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party." *Party Politics*, vol. 1, no. 1, s 5-28.

Lawson, K. and P. Merkl (eds) (1988), *When Parties Fail. Emerging Alternative Organizations* (Princeton: Princeton University Press).

Maisel, Louis och Paul M. Sacks (eds) (1975), *The Future of Political Parties* (Sage Electoral Studies Yearbook, vol. 1. Beverly Hills och London: Sage Publications).

Panbianco, A. (1988), *Political Parties: Organization & Power* (Cambridge: Cambridge University Press).

Pierre, Jon och Anders Widfeldt (1994), "Party Organizations in Sweden: Colossuses on Clay Feet or Flexible Pillars of Government?", ss. 332-356 i Richard S. Katz och Peter Mair (eds), *How Parties Organize: Adaptation and Change in Party Organizations in Western Democracies* (Newbury Park och London: Sage Publications).

Westerståhl, Jörgen och Folke Johansson (1981), *Medborgarna och kommunen*. Ds 1981:12.

Petersson, Olof, Anders Westholm och Göran Blomberg (1989), *Medborgarnas Makt* (Stockholm: Carlssons).

Kris för de svenska partierna?

1. Utvecklingen för partierna

Finns det en partikris i Sverige? Jag skulle vilja svara ja och lyfta fram en utveckling som kännetecknas av ett antal olika trender. Trender som alla pekar i samma riktning.

Den första är att de politiska partierna förlorar medlemmar och aktiva. Efter en ökning av medlemsanslutningen från början av 1900-talet och framåt vände utvecklingen runt 1960. Antalet individuellt anslutna partimedlemmar har därefter minskat i Sverige.

Statsvetenskaplig Tidskrift 1995, årg 98 nr 1

Vid slutet av 1950-talet var knappt 1,5 miljoner svenskar, eller 30 procent av de röstberättigade, medlemmar av något politiskt parti. Detta var när de svenska partierna befann sig på höjden av sin medlemsnivå. I siffrorna ingår de medlemmar som var kollektivanslutna till socialdemokraterna. Om dessa inte räknas in var andelen av de röstberättigade 19 procent (Riksdagens utredningstjänst 1994-10-04).

Femton år senare var antalet partimedlemmar totalt sett något högre. Detta var ett resultat av att antalet kollektivanslutna hade ökat med runt 150.000, medan antalet individuellt

anslutna minskat med 60.000. Eftersom befolkningen samtidigt hade växt var dock andelarna av de röstberättigade nu lägre, 26 procent respektive 15 procent (Riksdagens utredningstjänst 1994-10-04).

Avtappningen av medlemmar fortsatte och tog ökad fart under andra hälften av 1980-talet. Därefter har alla de etablerade partierna fått vidkännas ett minskat antal medlemmar. Avskaffandet av kollektivanslutningen till socialdemokraterna 1991 medförde att partiet bara fick kvar 1/5-del av de medlemmar som partiet hade tidigare (Aktuellt i Politiken 1992).

Minskningen av antalet partimedlemmar har fortsatt under de senaste åren. Mellan 1991 och 1994 minskade moderaterna (från 138.000 till 111.000), centern (från 101.000 till 94.000), folkpartiet (från 38.000 till 34.000) och ny demokrati (1994 3.000). Moderaterna och folkpartiet har alltså på bara några få år förlorat en stor del av sina tidigare medlemmar.

Socialdemokraterna (259.000), miljöpartiet (7.000) och vänsterpartiet (11.000) ligger kvar på en låg nivå jämfört med tidigare medlemstal. Nivåer som de kom ner på runt 1990. Endast KDS (28.000 1994) redovisar en mindre ökning. Dessa siffror innebär att runt 10 procent av de röstberättigade nu är medlemmar av något av de politiska partierna (Riksdagens utredningstjänst 1994-07-13 och 1994-10-04 och Dagens Nyheter 1994-06-06).

En sammanfattande slutsats blir därmed att de svenska partierna under lång tid har förlorat medlemmar och att förlusterna har accentuerats under de senaste åren.

De aktuella medlemssiffrorna för de politiska partierna ger dessutom anledning att revidera uppfattningen att de svenska partierna står starka i ett västeuropeiskt perspektiv (Jfr t ex Katz och Mair et al 1992). Från att Sverige, tillsammans med Österrike, så sent som mot slutet av 1980-talet var de länder med den största andelen av valmanskåren som medlemmar av de politiska partierna ger de senaste siffrorna en andel snarast under genomsnittet för Västeuropa (Katz och Mair et al 1992: 335).

Ser vi till den andel av befolkningen som är aktiv i de politiska partierna sjunker den kraftigt jämfört med andelen partimedlemmar. De partipolitiskt aktiva utgör bara en mycket liten andel av befolkningen. Runt tre procent uppgav att de arbetat i ett politiskt parti under det senaste året enligt maktutredningens undersökning (Petersson, Westholm och Blomberg 1989).

En likartad nedåtgående trend, som den på riksnivån, kan vi se när det gäller medborgarnas partipolitiska aktivitet i kommunerna. Antalet partimedlemmar i en genomsnittlig kommunal partiorganisation har i det närmaste halverats under 1980-talet. Störst har minskningen varit inom folkpartiet (Uppgifter från Gidlund och Gidlund 1981 respektive från forskningsprojektet Kommunala valvindar).¹

Undersökningar från 1979 tyder på att det framförallt var de yngre som partierna hade svårt att rekrytera, något som resulterade i att partiernas genomsnittsålder blev allt högre (Westerståhl och Johansson 1981: 39f och 134). Samma tendens finner vi när det gäller antalet medlemmar i de politiska ungdomsförbunden. Dessa har minskat kraftigt sedan slutet av 1970-talet.

1976 hade ungdomsförbunden 207.000 medlemmar (Back och Berglund 1978: 95). Under de senaste 15 åren har de mer än halverat sin medlemskader. Av 135.300 medlemmar i alla de politiska ungdomsförbunden 1986 fanns 1991 bara 99.800 kvar. Minskningstakten är därmed ungefär densamma under hela perioden sedan mitten av 1970-talet.

Den allra senaste utvecklingen för ungdomsförbunden är svårbedömd. Flera förbund redovisar 1994 mycket kraftiga tillbakagångar i medlemstal. Det är dock osäkert hur mycket av detta som är utslag av en reell minskning och hur mycket som beror på att årets siffror är mer korrekta än tidigare års.

Både antalet mötesaktiva och valarbetare i de kommunala partiorganisationerna visar också på kraftiga minskningar under 1980-talet. *Tabell 1* beskriver utvecklingen inom de kommunala partiorganisationerna.

Tabell 1. Utvecklingen inom de kommunala partiorganisationerna (medelvärden).

	1979	1985	1988
Antalet medlemmar	220	164	120
Antalet mötesaktiva	30	20	15
Antalet valarbetare	36	25	25

Hälften av de mötesaktiva och en tredjedel av valarbetarna har alltså försvunnit i en genomsnittlig partiorganisation (Uppgifter från Gidlund och Gidlund 1981 respektive från forskningsprojektet Kommunala valvindar). Några siffror för de senaste åren finns inte tillgängliga.

Partierna har vidare svårt att rekrytera kandidater och många hoppar av efter kort tid (Se t ex SOU 1989: 108). Detta märks bl a genom att partierna får svårare att ställa upp med listor i de olika kommunerna. För partier som folkpartiet, vänsterpartiet, KDS och miljöpartiet är det i många fall svårt att ens rekrytera så många personer att partiet överhuvudtaget kan ställa upp i kommunfullmäktigeval. Partierna tvingas, framförallt i sina svaga distrikt, göra stora insatser på detta område inför varje val. Här förefaller det inte vara några svårigheter att göra "politisk karriär".

Ett andra tecken på de politiska partiernas grepp om medborgarna är graden av *partihängarskap*. Allt färre av medborgarna uppfattar sig som anhängare av något av partierna. Andelen starkt övertygade anhängare var ca 50 procent av väljarna i början av 1960-talet, 30-35 procent under 1970-talet mot endast ca 25 procent vid valet 1991 (Gilljam och Holmberg 1993).

Medborgarnas *förtroende* för de svenska samhällsinstitutionerna är ett tredje mått. I Sverige har den andel av befolkningen som uttrycker misstroende mot de politiska partierna och politikerna ökat i stort sett kontinuerligt sedan slutet av 1960-talet. Speciellt kraftigt har förtroendet för riksdag och regering minskat. När urholkningen av förtroendet för de flesta institutioner och grupper har stannat av de sista åren fortsätter minskningen för riks-

dag och regering (Gilljam och Holmberg 1993 och Elliot 1994).

Sammantaget menar jag att utvecklingen över tiden gör det befogat att säga att de svenska partierna befinner sig i ett så svårt läge att det är rimligt att tala om en kris. Varför har man då från vissa håll ifrågasatt om det verkligen finns någon partikris? Jo fortfarande finns den representativa demokratins utanverk kvar. Den svenska demokratin är i mycket stor utsträckning byggd på en demokrati genom de politiska partierna. Så är fallet i formella sammanhang, men så förefaller också fortfarande vara fallet i det "verkliga" politiska livet.

Partierna finns, de ställer upp till val, nominerar kandidater och besätter platserna i riksdag, landsting och kommunfullmäktige och i utskott, nämnder och styrelser på alla nivåer. Partierna förefaller dessutom fungera organisatoriskt och internt. De har organisationer, lokaler och anställda på lokal, regional och riksnivå och de fattar beslut, utser ledare och styrelser och antar program. En sannolikt väl tillspetsad bild av den utveckling som jag visat skulle vara att säga att det dock mer och mer är de partipolitiska kulisserna som vi ser.

2. Förklaringar till partikrisen

Det finns naturligtvis ett flertal förklaringar till partikrisen. Flera har varit uppe till debatt. Det har bl a gällt förändrade egenskaper hos medborgarna (t ex en tillväxt av arbeten i nya yrken, ökad utbildning och ökad rörlighet), en förändrad inställning och förnyade arbetsmetoder från massmediernas sida (t ex mer kritiska och otraditionella) och en förhållandevis svag ekonomisk utveckling som kopplats samman med det politiska systemets kapabilitet.

Något entydigt svar har inte heller jag. Förklaringen är dessutom rimligen en kombination av ett antal faktorer. Jag skulle dock vilja lyfta fram ett annat synsätt. Jag tror att en viktig förklaring finns hos partiernas egna ageranden.

Det finns en riktning inom den internationella forskningen som talar om partiernas nedgång eller kris (Se t ex Hague, Harrop och

Breslin 1992). Denna tes kan sammanfattas ungefär så här: I de industrialiserade demokratierna har konflikterna kring klass och religion som skapade partisystemen försvagats och därmed också de sociala baserna för de olika partierna. Väljarna har också brutit upp ur traditionella sociala miljöer genom att byta yrke och/eller bostadsort. Väljarnas partiloyaliteter har därmed försvagats vilket har givit upphov till mer pragmatiska och instrumentella väljarkårer. Väljarna har blivit mer rörliga. Detta skall ha uppmuntrat "catch all-partier" som ger sig in på väljarmarknaden för att försöka vinna det stöd som de kan få. Det är alltså partier som inte framförallt vänder sig till en speciell social grupp.

Vi kan dock vända på detta resonemang. Vissa forskare, och jag vill ansluta mig till dem, menar istället att det huvudsakligen är partiernas förändrade förhållningssätt till olika sociala grupper som löst upp banden mellan partierna och olika sociala grupper och medborgare (Se t ex Przeworski 1985 och Przeworski och Sprague 1986). Detta synsätt ser utvecklingen snarare ur ett aktörsperspektiv, med partierna som de viktigaste aktörerna, jämfört med det synsätt som jag nyss beskrev där strukturella förändringar i samhället intar en framträdande plats som förklaringsfaktorer.

I ett försök att förklara medlemsutvecklingen i de danska partierna gör Elklit (1990) en uppdelning som liknar den som jag just presenterat. Han talar alltså om strukturella och aktörsorienterade förklaringar. I det sistnämnda avseendet skiljer han dessutom mellan förklaringar där medlemmarna är aktörerna och förklaringar där partierna utgör aktörerna.

Utvecklingen, enligt det aktörsinriktade perspektiv som jag presenterar, kan närmast beskrivas som en växelverkan mellan partiernas och medlemmarnas/anhängarnas handlande. En särprägel är dock tonvikten på partiernas handlande som framkallare av reaktioner från medborgarna.

När *partierna söker vinna alla typer av väljare*, menar man, kan medlemmarna i deras ursprungliga sociala grupper inte längre se samma anledning att stödja och rösta på just detta

parti och de blir därmed osäkra. Partierna förlorar aktivister och allt färre väljare blir trogna anhängare av ett visst parti. Synsättet betonar också att partiernas roll som vägledare för väljarnas bedömningar av samhällsförhållanden och de olika partierna minskar.

Perspektivet kan utvecklas ytterligare. *Partierna behöver inte ens medlemmar och aktiva*. De finansieras av statliga och kommunala partistöd. Dessa inkomstkällor dominerar nu kraftigt hos alla partier, med undantag endast för SAP. I detta parti kommer ungefär hälften av intäkterna från andra källor. Betydelsen av enskilda medlemmars bidrag för partiernas ekonomi har försvunnit hos alla partier.

Partierna når ut till väljarna genom massmedierna, massutskick, reklam och andra personliga metoder. På riksplanet sker det framförallt via TV och på lokalplanet framförallt via lokaltidningarna. Väljarna mobiliseras i allt större utsträckning med hjälp av partiledare via television, inte med hjälp av lokala möten och dörrknackare. Partierna behöver alltså inte längre sina medlemmar, varken för att finansiera sin verksamhet eller för att föra valkampanj.

Medlemmarna behövs inte heller för att ge en bild av väljarnas uppfattningar. Det får partierna via opinionsmätningar på riksplanet och enkäter på det lokala planet. Utnyttjandet av bägge dessa metoder har ökat kraftigt under de senaste åren.

Det bör anmärkas att alla dessa företeelser inte bör betraktas som exempel på partiernas medvetna försök att bli oberoende av medlemmar/aktiva, även om de får konsekvenser i denna riktning.

Ibland kan det till och med ställa till *problem att ha medlemmar och aktiva*. Det är då svårare för partiledningarna att få sin vilja fram. Det tar också lång tid att få sin vilja fram. Medlemmar och aktiva fungerar ofta som bromsare när ett partis ledning snabbt vill (eller tycker sig behöva) förändra ett partis politik på ett visst område. En partilednings bedömning av vilka förändringar som är önskvärda mot bakgrund av en händelseutveckling eller av förhandlingar med andra partier delas inte alltid av medlemmar och aktiva. En förklaring som förs

fram till detta är att de sistnämnda ofta antas vara mer principiellt orienterade (Jfr t ex Elklit 1990: 22ff).

Partiernas förändrade inriktning kan också delvis orsakas av *krav från aktörer* som massmedier, partiernas informationsavdelningar och reklambyråer.

Sammantaget innebär utvecklingen krav på ett förenklat och snabbare beslutsfattande, ett mer kortsiktigt politiskt agerande, förändrade partiprofiler och förändrade ledarroller. Det finns några allmänt diskuterade exempel på detta ökade inflytande och vilka konsekvenser det har fått. Låt oss se på socialdemokraterna under den senaste 10-årsperioden. Vad betydde affischen med yuppien i sportbilen för bilden av socialdemokraterna? Vad har lanseringen av Mona Sahlin betytt för bilden av socialdemokraterna och för socialdemokraternas politik? Vilka var orsakerna till Allan Larssons avgång som ekonomisk talesman för SAP? Hur har det ökade inflytandet påverkat socialdemokraternas beslut om vilka grupper partiet vänder sig till?

Framförallt de senaste åren har dessa aktörer (dvs den allra yttersta partiledningen, partiernas informationsavdelningar och reklambyråer samt massmedierna) fått en betydligt större inflytande över beslutsfattandet inom partierna. Sannolikt har detta skett på bekostnad av det reella inflytandet från medlemmarna och de aktiva i de politiska partierna. I takt med att partierna förändrats i den riktning som jag nu har beskrivit ser antagligen ännu färre medborgare anledning att vara medlem/aktiv eller ens partianhängare.

För att vara mer direkt: Kanske är det partierna som har vänt sig bort från medborgarna, snarare än tvärtom?² Det är betydligt lättare att leda ett politiskt parti utan medlemmar och aktiva, och valresultaten behöver inte bli sämre. Dessa två saker tycks exemplet ny demokrati visa med all önskvärd tydlighet. Så skulle min bild av den förhållandevis tydliga uppfattningen, inom de politiska partierna och med dem närliggande kretsar, kunna sammanfattas.

Den naturliga invändningen mot mitt resonemang berör frågan om partiernas handlingsutrymme. Om de svenska partierna kunde ha

handlat annorlunda är en fråga som är lika intressant som den är svår att besvara.

Vilken betydelse har då partikrisen för den svenska demokratin?

3. Partikrisens betydelse och konsekvenser

Den svenska demokratin är, i jämförelse med de andra västerländska demokratierna, i ovanligt stor utsträckning uppbyggd kring de politiska partierna. Om detta råder det ingen oenighet. Det räcker med att slå upp en mycket spridd lärobok i statsvetenskap som Birgersson-Westerståhl (1992: 69): *Det svenska folkstyret*. De skriver: "partierna är politikens huvudaktörer".

De politiska partierna står för mycket av informationen såväl uppåt som nedåt i det politiska systemet. Det är de politiska partierna som skall samla upp och kombinera olika medborgares åsikter till realiserbara politiska handlingslinjer. Det är de politiska partierna som skall representera medborgarna i de beslutsfattande organen på alla nivåer. Politiska organ som har ansvaret för en jämfört med andra länder förhållandevis stor offentlig sektor.

De politiska partierna har kort sagt en mycket betydelsefull roll i den svenska representativa demokratin. Därför blir konsekvenserna av en förändring, likt den som jag skisserat, särskilt allvarliga i Sverige. Det är sammantaget en utveckling mot att banden mellan partierna och medborgarna, i bägge riktningarna, försvagas och att partiernas ståndpunkter och representanter därmed sannolikt blir mindre representativa.

Avslutningsvis skall jag visa på några av de mer konkreta konsekvenserna av partikrisen. Med tanke på mina forskningsintressen är det naturligt att framförallt peka på vilken påverkan den får på hur de svenska väljarna agerar.

Utgångspunkten för partikrisen är att medborgarna i minskad utsträckning är medlemmar/aktiva i de politiska partierna eller i med dessa tätt anknutna intresseorganisationer och andra föreningar. Allt färre medborgare fungerar som ambassadörer för de politiska par-

tierna och en allt mindre skara är partianhängare.

Denna utveckling har, enligt min uppfattning, samband med ett minskande förtroende för det politiska systemet. Ett minskande förtroende som inte minst drabbar de politiska partierna. Sammanlänkat med detta, fast inte i samma snabba takt, ökar det politiska missnöjet.

Konsekvenserna av den kedja som jag nu har beskrivit är en ökad benägenhet från väljarnas sida till ett förändrat röstbeteende. Det kan gälla att avstå från att rösta, att rösta blankt, att byta parti eller att splittra rösterna mellan riksdags- och kommunfullmäktigeval. På detta sätt skapas också ett ökat utrymme för nya partier.

Sammanfattningsvis har jag givit två svar som inte bör väcka något större uppseende: ja, det finns en partikris i Sverige, och ja, den har stor betydelse för det svenska politiska systemets funktionssätt. Något mer ovanligt var kanske mitt svar på frågan varför de svenska partierna befinner sig i kris. Här pekar jag på betydelsen av de politiska partiernas egna ageranden.

Anders Håkansson

Noter

1. Undersökningarna avser i alla tre fallen det riksrepresentativa 50-urvalet av kommuner som ingick i kommunaldemokratiska forskningsgruppens undersökning vid valet 1979. De tre storstäderna ingår dock inte i urvalet. Materialinsamlingen genomfördes genom enkätundersökningar med kommunala partiorganisationer efter respektive val. Undersökningarna 1985 och 1988 gjordes inom forskningsprojektet Kommunala valvindar och presenteras i Håkansson 1988 och 1992.

2. Jag är medveten om att framförallt socialdemokraterna under de senaste åren gjort försök att blåsa nytt liv i folkrörelseaspekterna hos partiet. Också inom folkpartiet har dessa frågor diskuterats. Det socialdemokratiska projektet utgår från rapporten "folk i rörelse" som lades fram för partikongressen 1990 (Projektet beskrivs i *Aktuellt i Politiken* 1991). En grundtanke i denna rapport är att s-föreningarna skall ställas i centrum för 1990-

talets partiarbete inom socialdemokraterna. Projektet kallas "upp och ned på partiet" och var det dominerande projektet inom partiet under början av 1990-talet.

Så här beskrivs dess målsättning: De socialdemokratiska föreningarna, i bostadsområden, i en kommun del eller på en arbetsplats, skall få en mer självständig ställning inom partiet. De övriga leden i partiet – från partiexpeditionen i Stockholm via partidistrikt och arbetarekommuner – skall stödja denna förändrade inriktning. Dessa överordnade nivåer skall snarare fungera som serviceorgan för de underordnade, och då framförallt för föreningarna. Att krav, politik, förslag och aktiviteter i större utsträckning skall utformas underifrån kan sägas vara en sammanfattande målsättning. Partisekreteraren sammanfattade: "Aktiverande av de lokala föreningarna för att kanalisera de lokala politiska kraven och bli partiets känslspröt utåt."

Effekterna av detta försök har inte studerats varför det är för tidigt att uttala sig om dess konsekvenser för det socialdemokratiska partiet.

Käll- och litteraturlista:

- Aktuellt i Politiken* 1991 och 1992.
 Back, P-E. och Berglund, S. (1978): *Det svenska partiväsendet*. Stockholm: AWE/Gebbers.
 Birgersson, B-O. och Westerståhl, J. (1992): *Det svenska folkstyret*. Stockholm: Liber.
Dagens Nyheter 1994-06-06.
 Elklit, J. (1990): Faldet i medlemstal i danske partier – reflektioner över mulige årsager. Uppsats till 9. nordiske statskundskabskonference, Reykjavik 15-18 august 1990. (stencil).
 Elliot, M. (1994): Tilltro på tillväxt? I Holmberg, S. och Weibull, L. (red): *Vägval. SOM-undersökningen 1993*. Göteborgs Universitet: SOM-institutet.
 Gidlund, J. och Gidlund, G. (1981): Ty riket är ditt och makten. De politiska partiernas roll i de svenska kommunerna. *Ds Kn* 1981: 15.
 Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993): *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts juridik.
 Hague, R. Harrop, M. och Breslin, S. (1992): *Comparative Government and Politics*. Basingstoke och London: MacMillan.
 Håkansson, A. (1988): Kommunala frågor och konflikter i partiernas lokala valrörelser vid valet 1985. Statsvetenskapliga institutionen, Lunds Universitet. (stencil).

- Håkansson, A. (1992): *Konsten att vinna ett val. En studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunalvalet 1988*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen.
- Katz, R.S. och Mair, P. et al (1992): The Membership of Political Parties in European Democracies, 1960-1990. *European Journal of Political Research* 1992: 2, s. 329-345.
- Partimedlemmar. Riksdagens utredningstjänst 1994-07-13 respektive 1994-10-04.
- Petersson, O. Westholm, A. och Blomberg, G. (1989): *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons.
- Przeworski, A. (1985): *Capitalism and Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, A. och Sprague, J. (1986): *Paper Stones. A History of Electoral Socialism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Förtroendevald på 90-talet. Utmaningar och möjligheter. *SOU* 1989: 108.
- Sydsvenska Dagbladet* 1992-11-27 och 1994-09-23.
- Uppgifter från forskningsprojektet Kommunala valvindar. Statsvetenskapliga institutionen, Lunds Universitet.
- Westerståhl, J. och Johansson, F. (1981): Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativ folkstyrelse. *Ds Kn* 1981: 12.

Partikrisen, den nya politiken och den nya högern

I en elementär lärobok i komparativ politik (Hague m fl 1992) listas de politiska partiernas funktioner:

- För det första hävdar författarna, fyller partierna en funktion som en kanal för ömsesidig information både uppåt och nedåt.
- För det andra ska partierna fylla funktionen att aggregera intressen.
- Inom det beslutsfattande systemet engageras partierna i genomförandet av kollektiva mål.
- Vidare är partierna viktiga för rekrytering och socialisation av politiska eliter.
- Slutligen är partierna som författarna uttrycker saken "the objects of powerful emotional attachment".

Det har under en följd av år framkommit data, som tyder på att partierna har svårt att fylla dessa funktioner. Maktutredningens medborgarundersökning (Petersson m fl 1989) visade, att medborgarnas administrativa kompetens stadigt ökat i ett 20-årsperspektiv. Olika former av politiskt deltagande hade också ökat – det gällde såväl individuell opinionsbildning som deltagande i demonstrationer och manifestationer. Däremot hade deltagandet i form av partiaktivitet inte ökat, utan stagnerat. När folket blev alltmer kompetent och aktivt minskade

de partiernas andel av den totala aktiviteten och därmed deras roll för intresse- och informationsöverföringen.

När det gäller den andel av medborgarna som i intervjuundersökningar förklarar sig villig att åta sig kommunala förtroendeuppdrag, så är den i huvudsak konstant. Kommunaldemokratiska forskningsgruppen (Wallin m fl 1981) konstaterade 1979 att 15 procent var uppdragsvilliga. I förtroendeuppdragsutredningens undersökning 1988/89 (SOU 1989:108) fanns 17 procent uppdragsvilliga och i 1991 års medborgarundersökning inom forskningsprogrammet Demokrati i förändring¹ var andelen 14 procent. Däremot ökar avhoppsfrekvensen bland dem som valts in. Förtroendeuppdragsutredningen konstaterade att avhoppsbägenheten ökade under 1980-talet från omkring var fjärde till ungefär var tredje.

Om vi slutligen vänder oss till vad läroboksförfattarna kallade "emotional-attachment" är problemen uppenbara. I 1991 års kommunalmedborgarundersökning ställdes frågan om medborgarnas förtroende för elva samhällsinstitutioner. Den absoluta bottenpositionen intogs av "de politiska partierna": 49 procent av de svarande uppgav att de hade litet förtroende för de politiska partierna. För att få något att jämföra med, kan nämnas, att den genomsnittliga andelen misstroga för de övriga tio sam-

hällsinstitutionerna var 27 procent. I Anders Håkanssons (1994) studie av väljare i Malmö samma år var motsvarande andel 42 procent för partierna och 34 procent i genomsnitt.

I de årliga SOM-undersökningarna i Göteborg har förtroendefrågan inte ställts med partierna som objekt. Däremot har man frågat efter förtroendet för riksdag och regering. Trenden är i båda avseendena klart negativ. Ett balansmått beräknat som skillnaden mellan andelen förtroendefulla och andelen misstroga minskar för riksdagen från +32 år 1986 till -11 år 1992. För regeringen är motsvarande utveckling från +36 till -19 (Elliot 1993).

Data tyder alltså på svårigheter för partierna att fylla sina intresseöverförande, rekryterande och emotionella funktioner. Data tyder också på att läget förvärras. Det synes inte orimligt att tala om ett partiväsende i kris.

Diagnosen: New Politics eller New Right?

Om det nu är så, är detta ett svenskt eller ett internationellt fenomen? Vid en genomgång av de "traditionella" partiernas valresultat i 14 västeuropeiska länder under en period från början av 60-talet till början av 90-talet kunde det konstateras, att de traditionella partiernas andel av rösterna minskade i samtliga länder. I genomsnitt var minskningen 11 procentenheter, och det kunde konstateras, att Sverige med en 20-procentig minskning efter Belgien låg i topp i ligan (Mair 1993).

I diskussionen om förklaringar till de traditionella partiernas minskande anslutning har de med varandra relaterade begreppen "postmaterialism" och "new politics" förts fram. Med postmaterialism avses nya värderingsmönster framförallt bland den välutbildade ungdomen: industrisamhällets värden och motsättningar – tillväxt och fördelning av materiella tillgångar har blivit relativt oviktiga. I stället träder miljöfrågorna, kulturella och sociala värden, kvinnokampen och fredsfrågorna i förgrunden. Dessa nya värden främjas ofta i nya politiska former: partier, intressorganisationer och det representativa systemet förlorar mark till aktionsgrupper, demonstrationer och manifestationer. I "new politics" dominerar de

postmateriella värdena. I "old politics" dominerar industrisamhällets materiella värden (se t ex Bennulf 1994).

Resultat och tolkningar pekar på att det är något som är i kris i den västeuropeiska politiken, och kanske särskilt i konungariket Sverige. Men vad som är i kris är mindre tydligt. Svaret har hittills varit att det är *partiväsendet* som är i kris. Men det rätta svaret kan lika gärna vara snävare, som vidare. Om vi istället uppfattar situationen så, att det är det *etablerade partiväsendet* som är i kris, så gör vi en snävare tolkning. I det etablerade partiväsendet har avlagringarna av det preindustriella och det industriella samhället stelnat. Dessa strukturer förmår inte handskas med det postindustriella samhällets problem och motsättningar. Som nya strukturer växer den postmaterialistiska "new politics" fram.

Men vi skulle också kunna göra vidare tolkningar: Partisystemets kris är ett uttryck för en kris för *välfärdsstaten* och/eller en kris för den *representativa demokratin*. Det är inte "new politics" som ska avlösa den gamla politiken utan det är "the new right" – den nya höger – med nedrustning av välfärdsstaten, återgång till nattvaktarstaten, marknadsisering och privatisering som ska avlösa den gamla politiken. I välfärdsstaten och i den representativa demokratin har partiväsendet spelat en central roll. I nattvaktarstaten och i det marknadsierade och individualiserade samhället finns ingen sådan roll för de politiska partierna (se t ex Olsen 1991).

Det finns alltså flera olika tolkningar av samma data, men i huvudsak tycks tolkningarna smälta ihop till två huvudkategorier. Partiväsendets förfall kan antingen ses som ett uttryck för postmateriell ny politik eller nyhögerens marknadsliberalism.

Recepten: Nya demokratiska strukturer eller marknadslösningar?

På samma sätt tycks recepten också kunna reduceras till två huvudkategorier: I den ena föreslås och genomförs en rad olika arrangemang för medborgarinflytande, väl inom det politiska styrsystemets ram, men utan med-

verkan av partierna. Till sådana arrangemang hör till exempel byutvecklingsprojekt i glesbygden. Så här säger Engvar Arvidsson, ordförande i byutvecklingsprojektet i byn Knafoten i Lycksele kommun:

Jag har aldrig hållit ett politiskt möte i Knafoten och kommer aldrig att göra det. Det är dödfött att driva byutveckling genom en politisk organisation ... Demokratin stärks när man kan engagera människor i närmiljön. Har jag ett partimöte kommer tio personer. Ordnar intresseföreningen medlemsmöte kommer kanske närmare hundra. (KommunAktuellt 4/1994)

Surahammars innovation med kommunbemyktiga kan ses som ett försök att skapa nya arenor för kontakt mellan kommuninvånarna och det politiska systemet, uppgifter som partierna anses ha misslyckats med (se tex Montin 1993). På samma sätt kan lokaldemokratikommitténs förslag om utvidgade möjligheter att anordna folkomröstningar och brukarinflytandeorgan betraktas som försök att skapa nya kanaler mellan medborgarna och det politiska systemet, där just partiernas roll tonas ned (SOU 1993:90).

Ändå håller sig dessa anordningar – byutvecklingsprojekten, kommunbemyktiga, folkomröstningar och brukarinflytande – inom det demokratiskt-politiska systemets ramar. Man har uppfattat att en del av systemet inte förmår att klara av sina funktioner och man försöker skapa nya demokratiska strukturer² som bättre klarar detta.

Annorlunda är det med marknadslösningarna, som kan ses som den andra huvudkategorin av lösningsförslag. Som kund på marknader för offentlig service utövar medborgaren samma makt och inflytande som kunder på andra marknader. Marknadslösningarna kan ta sig olika uttryck men mest utpräglat som ersättning för det demokratiska systemet framstår väl ändå kundvals- och servicecheckmodellerna. När det gäller vad en del teoretiker kallar "specificeringsfunktionen", dvs att ange vem som skall producera vilken service, och vilka olika egenskaper denna service ska ha, flyttar denna funktion från det demokratis-

ka styrsystemet till marknaden (se tex Bailey 1993).

Diagnos, recept och biverkningar

Det ligger nära till hands att förknippa de båda vanligen förekommande diagnoserna med de båda vanligen förekommande recepten. Om diagnosen är att partiväsandets förfall är ett uttryck för välfärdsstatens och den representativa demokratins kris – dvs nyhögerdiagnosen – skulle det ligga nära till hands, att välja marknadsreceptet.

Om diagnosen istället är att partiväsandets sönderfall beror av postmaterialismen och "new politics" vore kanske byutvecklingsprojekt, kommunbemyktiga, folkomröstningar och brukarinflytande lämpliga mediciner.

Nu är jag inte övertygad om, att det alltid finns en sådan klar koppling mellan diagnos och recept. I praktiken kan det nog vara så, att såväl nyhöger- som nypolitik-lösningar förespråkas av anhängarna av vitt skilda tolkningar av vad som händer. Det reser naturligtvis i så fall intressanta frågor: Vilka blir konsekvenserna om vi föreskriver marknadslösningar för de trots allt på kollektiva lösningar inriktade postmaterialisterna? Vilka blir konsekvenserna om vi föreskriver medverkan i brukarstyrelser för de på skattetryck och offentlig sektor hjärttrötta nyliberalerna?

En annan grupp av frågor som kan väckas, och som jag bara ska antyda är, vilka biverkningar respektive medicin kan tänkas ha? Jag har i ett annat sammanhang visat att marknadsiseringen av kommunerna leder till minskande representativitet, vilket i sin tur kan hota det demokratiska systemets legitimitet (Bäck 1993). Finns det i såväl ett system uppbyggt på ett ganska individualiserat gräsrotsinflytande som i ett marknadsiserat system den förändringspotential, som det klassiska demokratiska system baserat på de politiska partierna trots allt kunnat uppvisa. Det är ändå i och med nyttjande av detta system som välfärdsstaten byggts upp. Det är faktiskt i och med nyttjande av detta system som man försöker åstadkomma ett nyliberalt systemskifte. Blir gräsrots- eller marknadsdemokratierna ett slags förval-

tande demokratier istället för den förändrande demokratin?³

Henry Bäck

Noter

1. Undersökningsresultaten är inte publicerade. Undersökningens frågeställningar och uppläggning redovisas i Bäck och Johansson (1993) samt i Johansson m fl (1993).
2. Wahlberg m fl (1994) myntar termen "new democratic structures" för sådana nya arrangemang, som håller sig inom den demokratisk-byråkratiska styringskedjans ramar.
3. I Storbritannien har saken ställts på sin spets genom den genomgripande avlövnningen av kommunernas traditionella funktioner. Brittiska kommunalforskare har allt oftare ansett sig tvungna att driva en argumentation för politik. Se t ex Stoker (1994) och Clarke och Stewart (1991).

Referenser

- Bailey S, 1993, *Framtiden för Storbritanniens kommuner: Från styrelse till styrelseskick*, Stockholm: Stockholms Universitet, Institutet för kommunal ekonomi
- Bennulf M, 1994, *Miljöopinionen i Sverige*, Lund: Dialogos
- Bäck H, 1993, *Hur många och hurudana? Om organisationsförändringar, politikerantal och representativitet i kommunerna*, Stockholm: Stockholms Universitet, Institutet för kommunal ekonomi
- Bäck H, Johansson F, 1993, 'Medborgarna och politikererna' i Gustafsson G (red) *Demokrati i förändring. Svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället*, Stockholm: Publica
- Clarke M, Stewart J, 1991, *Choices for Local Government for the 1990's and beyond*, Harlow: Longman
- Elliot M, 1993, 'Medborgerlig tillit och misstro: Om samhällsförtroende i kristider' i Holmberg S och Weibull L (red) *Perspektiv på krisen*, Göteborg: Göteborgs Universitet, SOM-institutet
- Hague R, Harrop M, Breslin S, 1992, *Comparative Government and Politics: An Introduction*, London: Macmillan
- Håkansson A, 1994, 'Det kommunala valresultatet i Malmö' i Bäck H och Håkansson (red) *Väljare i kommunalvalet. Om missnöje, misstroende och politisk kultur*, Stockholm: SNS förlag
- Johansson F, Lorentson L O, Strömberg L, 1993, *Kommunmedborgarundersökningen 1991. Undersökningsdesign, urval, datainsamling, marginalförändringar och bortfall*, Göteborg: Göteborgs Universitet, Statsvetenskapliga institutionen
- KommunAktuellt* nr 4/1994 '90-talets byapolitik: Lyftet i Knaften'
- Mair P, 1993, 'Myths of Electoral Change and the Survival of Traditional Parties - The 1992 Stein Rokkan Lecture' *European Journal of Political Research* Vol 24 No 2
- Montin S, 1993, *Radikala organisationsförändringar i kommuner och landsting*, SOU 1993:73
- Olsen JP, 1991, 'Rethinking and Reforming the Public Sector' Bergen: LOS-senteret
- Petersson O, Westholm A, Blomberg G, 1989, *Medborgarnas makt*, Stockholm: Carlsson
- Stoker G, 1994, *The Role and Purpose of Local Government*, London: Commission for Local Democracy
- SOU 1989:108 *Förtroendevald på 90-talet. Utmaningar och möjligheter. Betänkande från förtroendeuppdragsutredningen*
- SOU 1993:90 *Lokal demokrati i utveckling. Slutbetänkande av lokaldemokratikommittén*
- Wahlberg M, Taylor K, Geddes M, 1994, 'Enhancing Local Democracy. Research Report for the Local Government Management Board' Coventry: Warwick Business School, The Local Government Centre
- Wallin G, Bäck H, Tabor M, 1981, *Kommunalpolitikerna. Rekrytering - arbetsförhållanden - funktioner. Del 1*, Ds Kn 1981:17 Stockholm: Kommundepartementet

Genmäle på en granskning

Ole Elgström utlovar i sin granskning av min avhandling *Brobygge eller blockbildning? De*

norska och svenska utrikesledningarnas säkerhetspolitiska föreställningar 1945-1948 både "ris och ros". (*Statsvetenskaplig Tidskrift* 1994:3 s. 300). Av detta blir ca. 440 rader ris och drygt nio(!) rader ros. Elgström är kritisk

mot det mesta i avhandlingens analysram. Han anser att; den är oklar vad gäller definitionerna av de viktigaste termerna; analysnivåerna hålls inte åtskilda och framställningen brister följaktligen i precision. Lägg därtill att huvudaktörernas (utrikesledningarnas) roller i förhållande till andra aktörer borde ha klargjorts, benämningen på ett av grundperspektiven (baserat på metaforen brobygge) är missvisande och diskursanknytningen (som han menar att jag delvis har missuppfattat) är bristfällig. Och kanske det värsta av allt: mitt huvudresultat är felaktigt – det tror sig Elgström kunna visa i en alternativ "ningen impressionistisk" analys (ibid. s. 304). Recensionens sista stycke utvecklar sig till ett antiklimax. Där konstateras bl.a. att "(d)et empiriska arbetet är skött på ett föredömligt sätt". Man kan fråga sig hur värdefullt ett empiriskt arbete är, vars analyser och slutsatser bygger på så dubiösa grunder som Elgström uppenbarligen anser att min avhandling gör.

Mot denna bakgrund hade det enligt min mening varit rimligt att avhandlingsförfattaren (som i maj 1994 försvarade sin avhandling vs fakultetsopponenten Ole Elgström) beretts tillfälle att bemöta kritiken i *direkt anslutning* till Elgströms granskning. Så har icke varit fallet. Men bättre sent än aldrig; jag skall här bemöta de mest centrala punkterna i kritiken och koncentrerar mig således på de punkter som Elgström tar upp i sitt slutomdöme.

1. Låt oss börja med *analysmodellen*. Elgström kritiserar mig för att "knappast alls" diskutera urvalet av faktorer till denna och han gör dessutom ett stort nummer av att jag inte anknyter till Michael Brechers förklaringsmodell över utrikespolitiskt beteende ("foreign policy behavior") från 1969. Skälet till att just denna modell skulle vara värdefull för min studie är, menar Elgström, att den psykologiska miljön (inklusive begrepp som "attitudinal prism" och "elite images") ingår som ett element.

För att börja med den senare punkten så bör man ha klart för sig att Brecher m.fl. framför allt är intresserade av att förklara regelbundenheter i staters (utrikespolitiska) beteende i all-

mänhet "...to guide systematic inquiry into cause-effect relations, as well as the search for patterns of regularity in state behavior" (Brecher et al s. 75). Modellen är förhållandevis komplicerad och beslutsfattarens föreställningar, som ju står i fokus för mitt intresse, är bara ett bland flera av dess element. Det finns ett flertal liknande modeller av mycket senare datum, t.ex. Papadakis och Starr från 1987, men dessa är enligt min mening för allmänna och/eller för komplicerade för mitt syfte. Jag tycker att Katarina Brodin fångar problematiken träffande då hon hävdar "(a)tt ambitionen att i en förklaring inkludera alla tänkbara influenser... tenderar att resultera i mycket komplexa analysramar vars användbarhet för empiriska syften många gånger ter sig tvivelaktig." (Brodin s. 19) Jag har alltså medvetet valt att avstå från en onödigt komplex analysram för att i stället inrikta mig på den mellanliggande variabeln: aktörens "belief system". Här finns en tradition – en ganska väl avgränsad diskurs inom IP- och Foreign Policy-forskningen. Jag ägnar i avhandlingen stor möda åt att anknyta min analysmodell till denna diskurs. Det gäller både i inledningen (s. 16-29) och i konklusionerna (speciellt s. 227-230). Likväl påstår Elgström, utan att belägga det, att urvalet av faktorer till min modell "tycks ha skett ad hoc".

Elgström bortser från att avhandlingen anknyter till en annan strömning än Brechers m.fl.¹ Min utgångspunkt är Ole Holstis studie från 1962² där han inledningsvis sammanfattar den kognitiva forskningen inom IP-området, dvs. "psycho-attitudinal approaches to the study of the international system" (Holsti 1969 s. 543). Han syntetiserar denna forskningsinriktning i en enkel modell som har inspirerat till en rad studier inklusive min egen.³ Holsti skiljer där mellan å ena sidan beslutsfattarens "belief system", vilket innefattar såväl deskriptiva som normativa föreställningar ("images"), å andra sidan verklighetsuppfattningar ("perceptions of reality"). "Belief system"-nivån fungerar enligt Holsti som "the set of lenses through which information concerning the physical and social environment is received. It orients the individual to his environ-

ment, defining it for him and identifying for him its salient characteristics" (ibid. s. 544). Information om omvärlden bryts alltså genom linsor som består av deskriptiva och normativa föreställningar och de påverkar beslut – men på olika sätt. De deskriptiva föreställningarna påverkar beslut *indirekt* via verklighetsuppfattningar, de normativa går däremot inte omvägen via verklighetsuppfattningar utan påverkar beslut *direkt*, "acting as a direct guide in the establishment of goals" (ibid. s. 544).

Holstis modell innehåller en rad oklarheter. Varför påverkar inte de normativa föreställningarna, i likhet med de deskriptiva, beslut indirekt via verklighetsuppfattningar? Hur avgränsas den mellanliggande nivån, verklighetsuppfattningar, till "belief system"-nivån? Det är vidare oklart hur modellen förhåller sig till den kvantitativa innehållsanalysen av John Foster Dulles' föreställningar om Sovjetunionen under 1950-talet. Här finns i Holstis pionjärbete ett glapp mellan den övergripande analysmodellen och den mycket enkla operationaliseringen av ett gigantiskt källmaterial.⁴

Forskningen kring beslutsfattarens "belief system" tog ett steg fram i slutet av 1960-talet då Alexander George utvecklade Nathan Leites "operational code"-analys av den sovjetiska politbyråns och bolshevismens föreställningsvärld. Inspirerad av George's operationaliseringar identifierade sedermera Holsti hypotetiska svar på två filosofiska frågor: vilka är konflikters grundläggande förutsättningar: den mänskliga naturen, nationers egenskaper eller det internationella systemet? Vilken är den politiska verklighetens grundläggande natur: harmoni eller konflikt? Holsti kunde på grundval av dessa svar presentera sex olika "master beliefs", ett slags idealtyper av föreställningar. Det visade sig dock att den empiriska tillämpbarheten var begränsad; enskilda beslutsfattare sorterade sällan under en och samma idealtyp, snarare utkristalliserade sig hybrider av de olika typerna (Walker s. 412).⁵ Icke desto mindre har forskningen om beslutsfattarens "belief system" *eo ipso* vidareutvecklats. En gemensam utgångspunkt för dessa senare studier är att centrala beslutsfattarens föreställningar kan *bidra till* att förklara föränd-

ringsmönster i staters utrikes- och säkerhetspolitik. Min avhandling kan räknas in här, en annan är Douglas Blums studie av förändringar i Sovjetunionens utrikespolitik mellan Stalin och Gorbachev (Blum 1993). Båda anknyter till Holstis och George's grundmodeller, men visar också att dessa måste utvecklas och anpassas till olika typer av empiriskt material. En väsentlig skillnad mellan studierna är att medan Blum utvecklar "belief system"-operationaliseringen i en mer komplex riktning (tre hierarkiska nivåer med flera underavdelningar), gör jag en stark förenkling av tidigare operationalisering. Medan Blum jämför "Belief System Theory" med två andra teorier (Snyders Theory of Domestic Politics och Roeders Leadership Politics Theory), för jag endast en preliminär diskussion i sista kapitlet om alternativa förklaringar till Norges och Sveriges säkerhetspolitiska vägval 1945-1948. Det är en medveten avgränsning – jag har alltså inte förelagt mig den mer ambitiösa uppgift som Elgström föreslår, att pröva olika teorier om utrikespolitisk förändring. Detta framgår av avhandlingen (s. 27ff). *Elgströms kritik skjuter över målet och tar dessutom inte hänsyn till utvecklingen inom en analytisk tradition.*

Elgströms kritik mot min modell riktar sig, såsom jag tolkar honom, främst mot att jag inte kan "avskilja (dess) olika nivåer från varandra". Den viktigaste distinktionen är den mellan de *grundläggande* och de *mindre grundläggande* föreställningarna (s. 20). Den förra kategorin, eller det säkerhetspolitiska "prismat" (metaforen kommer alltså från Holsti), är utrikesledningarnas föreställningar om den internationella ordningen, deras historiska lärdomar och ideologiska grundsyn. Deras betydelse kan härledas från den diskurs som har beskrivits ovan. De är emellertid omtolkade och starkt modifierade för att på ett meningsfullt sätt kunna appliceras på avhandlingens källmaterial. Att ställa frågor till ett empiriskt material som inte har täckning i detsamma är knappast meningsfullt; jag diskuterar detta i avslutningskapitlet i samband med George's och Holstis operationaliseringar (s. 227f). De mindre grundläggande föreställningarna, vil-

ka jag kallar säkerhetspolitiska bedömningar, rör utrikesledningarnas beskrivningar av framför allt stormaktsrelationerna, och militära hot mot närområdet och det egna landet. Denna senare operationalisering är i stort sett ett eget bidrag, låt vara att den utgår från en känd indelning av hot på olika nivåer, dvs. global, regional och nationell nivå (t.ex. Buzan).

Det som skiljer de tre grundläggande föreställningstyperna från de mindre grundläggande är att de förra ligger på en högre abstraktionsnivå och på ett mer allmänt plan än de senare. För att exemplifiera med de grundläggande föreställningarna om den internationella ordningen, så handlar det här om hur utrikesledningarna såg på t.ex. stormaktsamarbete: dels huruvida detta vore *möjligt* (eller som jag skriver: huruvida stormaktsmotsättningar "förväntas" kunna lösas inom ramen för en speciell internationell ordning, s. 22), dels huruvida ett dylikt samarbete vore *önskvärt* – alltså i normativ mening (jag skriver här om beslutsfattarens "preferens", ibid.). De mindre grundläggande föreställningarna handlar om bedömningar av hur relationerna mellan t.ex. Sovjetunionen och USA *faktiskt utvecklades* (vilket också inbegriper deras intentioner gentemot vissa stater vid ett givet tillfälle). I detta fall är det sålunda fråga om bedömningar på ett konkret, dagspolitiskt plan.

Elgström kritiserar mig för att ha låtit "en preliminär genomgång av det empiriska materialet...(få) styra den teoretiska modellen." *Men är inte ett av de viktigaste syftena med en analysmodell att utifrån en given problemställning lyfta fram väsentligheterna i ett empiriskt material?* I så fall är det väl, Elgström, nödvändigt att i samband med utvecklandet av analysmodellen, aldrig tappa kontakten med det empiriska materialet! De fyra olika föreställningstyperna i modellen har, vill jag påstå, inte bara god täckning i källmaterialet, utan belyser också de mest centrala aspekterna av de norska och svenska utrikesledningarnas säkerhetspolitiska föreställningar under den behandlade perioden. Min huvudpoäng är att variationer, men också självfallet stabilitet, i dessa föreställningar hade stor betydelse för

beslutsfattarnas val av strategi och faktisk politik.

Min analysmodell lämnar Elgström ingen ro, gång på gång återkommer han till den i granskningen. På slutet ifrågasätter han dess kausala samband, tecknade som pilar i de två figurerna (s. 21 och 27). Han menar enligt mitt sätt att resonera, så borde den senare figuren utrustas med åtminstone en pil till. Skälet till detta är mitt antagande att en politik som inte ger effekt så småningom leder till en förändrad politik (enligt enkel rationell analys), och jag gör tillägget att det är rimligt att då anta att även föreställningarna förändras. För tydlighetens skull kunde jag lagt till att föreställningarna inte automatiskt förändras om politiken inte ger önskad effekt. En försiktigare formulering hade varit befogad: om en utrikespolitisk linje inte ger effekt (t.ex. skandinavisk brobyggepolitik i FN), samtidigt som information om och upplevelser av omvärlden talar för att en sådan linje är utsiktslös (t.ex. utrikesledningarna observerar att stormakterna inte visar några tendenser till samarbete utan motsättningarna ökar), är det rimligt att anta att föreställningar och politik förändras. Här kan jag hålla med Elgström om att figuren ytterligare borde ha förklarats.

2. Elgström intresserar sig inte mycket för mitt empiriska arbete och egentligen inte heller för hur jag har applicerat analysramen med dess olika komponenter på empirin. Ändå drar han slutsatser om min analys som att den "förvirrar" och att en annan typologi utvecklad av Goldmann "skulle...ha kunnat ge en stadga åt (sic)" min avhandling. Han anser sig också kunna döma ut en av mina slutsatser: att det skedde förändringar i utrikesledningarnas *grundläggande* föreställningar (förändringar som alltså kan kopplas till respektive länders säkerhetspolitiska vägval 1948-49). "Min konklusion är att vi i avhandlingens fall har att göra med en deskriptiv omvärdering, med en förändring i verklighetsbeskrivningen", hävdar Elgström vidare. Detta har jag inga invändningar emot, tvärtom avhandlingen är full med exempel som stödjer en sådan konklusion (t.ex. s. 209ff och 224ff). Men jag gör

till skillnad från Elgström tillägget att det *även* skedde förändringar i utrikesledningarnas *grundläggande* föreställningar.

Förändringarna framstår som särskilt tydliga då vi analyserar beslutsfattarnas föreställningar om den internationella ordningen i *kombination med* deras ideologiska grundsyn. När det gäller den förra komponenten i prisma, så fanns det visserligen hos båda utrikesledningarna, även i slutet av undersökningsperioden, en föreställning om *önskvärheten* av ett fungerande stormaktssamarbete, men tron på att detta skulle vara *möjligt* minskade allteftersom det kalla kriget kröp närmare. Här går det att märka en nyansskillnad mellan norskt och svenskt synsätt; omvärderingen var tydligare hos Lange än hos Undén (s. 187ff). Detta blir än mer uppenbart när vi ser på den ideologiska grundsynen. Hos Lange framtonar drag av en anti-kommunistisk inställning, vilket i och för sig är förklarligt mot bakgrund av hela den västeuropeiska socialdemokratins anti-kommunistiska orientering under 1948. Skillnaden gentemot Undén var emellertid att Lange på våren 1948 tog ställning för de demokratiska staterna i väst mot diktaturena i öst, medan Undén avstod från att inta en sådan attityd. Den norska säkerhetspolitiska grundsynen blev alltså i högre grad än den svenska *ideologiskt färgad* och beredde därmed vägen för en västanslutning. Elgström menar att valet av säkerhetspolitisk samarbetspartner för Norges del avgjordes av föreställningar på "lägre nivå", dvs. bedömningar av situationen. Jag menar att det *inte minst* handlade om värden på högre nivåer; Norge ville söka säkerhetspolitiskt samarbete med västerländska demokratier (t.ex. s. 207f). Men viktigt var ju även, för att citera Elgström, "den historiskt grundade insikten om att (Norge) måste samarbeta med andra för att uppnå säkerhet." Dessa "grundläggande idéer om säkerhetspolitiska sammanhang", menar Elgström, att jag "mer borde framhävt." Detta är ett belysande exempel på att han ägnar den empiriskt betonade analysen ett förstrött intresse, för på flera ställen i avhandlingen *betonar jag* just de sammanhang som Elgström efterfrågar (t.ex. s. 77ff och 195ff).

"Är det verkligen troligt att Sveriges och Norges beslutsfattare under tre år 'bytte' grundläggande föreställningar, för att sedan återgå till föreställningar de innehåft tidigare?" frågar Elgström. En besynnerlig fråga. För det första har jag inte skrivit om *byte* av föreställningar, för det andra har jag inte ens antytt att pendeln s.a.s. skulle svänga tillbaka efter tre år! Däremot ser jag inget konstigt i att grundläggande säkerhetspolitiska föreställningar förändrades just under den formativa perioden efter det andra världskriget. Tillåt mig citera en passage ur avhandlingens inledning:

Den period som föregick de säkerhetspolitiska vägvalen i Skandinavien präglades av en internationell systemförändring; en ordning avlöstes av en annan. Om grundläggande föreställningar förändras, så torde det vara i en period strax efter den omvälvning som ett världskrig innebär och som följs av ett maktvakuum i världspolitiken. Som vi skall se kan en sådan period präglas av stora förväntningar på ett annorlunda och bättre internationellt system än det som fallit, eller antas falla sönder. Oförutsägbarheten är stor – stater har t.ex. ännu inte formaliserat sina relationer till allianser eller andra internationella grupperingar – vilket ger ett kreativt "klimat" för tankar kring internationellt systemskifte och det egna landets roll i detta sammanhang (s. 26).

Jag kan naturligtvis även tänka mig att grundläggande föreställningar förändras under den period som inleddes i och med det kalla krigets avveckling. Tror Elgström att beslutsfattares grundläggande föreställningar är cementerade även under innevarande formativa period? Tror han att en utrikes- och säkerhetspolitisk grundsyn i princip är oföränderlig?

3. Slutligen något om *den kognitiva teorin* som Elgström påpekar att jag borde "gjort mer av." Det framstår för mig inte helt klart att han verkligen granskat de avsnitt där jag "gjort något av den". På flera ställen analyserar jag emellertid hur både Norges och Sveriges utrikesministrars säkerhetspolitiska bedömningar präglades av deras respektive "prismor" på ett

sådant sätt att förändringar av ländernas faktiska politik i riktning mot starkare västan-knytning fördröjdes och (i Sveriges fall) förhindrades. Detta började redan 1946 då de första tecknen på ett kallt krig kunde avläsas (t.ex. s. 92 och 129ff). Den kognitiva tröghetsfaktorn blir än mer intressant då det kalla kriget verkligen bryter ut under 1948. Med anledning av den relativt långsamma omvärderingsprocessen i Norge skriver jag att *inte endast* kognitiva faktorer förklarar fördröjningen, utan också andra faktorer såsom inrikespolitik och opinionsbildning (t.ex. s. 235). I detta sammanhang blir Elgström obegripligt inkonsekvent, för samtidigt som han mästrande påpekar att jag inte ens diskuterar litteraturen kring utrikespolitisk förändring i allmänhet, anser han att "tanken om kognitiva stabilisatorer" räcker för att förklara dröjsmålet! Den förändringsprocess som ovan beskrivits kan självfallet tolkas inom ramen för Goldmanns begrepp "kognitiva stabilisatorer". Elgström menar att analysen hade blivit så mycket mer fulländad om jag gjort detta explicit. Och visst, jag kan hålla med honom om att Goldmanns begrepp hade varit värt ett bättre öde i avhandlingen än att förpassas till en not i inledningsavsnittet (not 11) – men Elgström har å andra sidan inte lyckats visa att en explicit användning av begreppet hade givit "stadga åt" analysen.

Nu har jag i stället valt att analysera förändringar och stabilitet mot bakgrund av den teori som inspirerat Goldmann m.fl., *den kognitiva dissonansteorin*. Denna teori tror Elgström att jag har missuppfattat. "(D)et ...tycks...ibland i avhandlingen som om förändringen av grundsynen, p.g.a. dissonansen, sker medvetet!" utropar han. Här är det emellertid Elgström som gör en alltför grov förenkling. Det finns nämligen ingen glasklar gräns mellan individens medvetenhet och omedvetenhet, som en utgångspunkt för teorin ifråga. Den kognitiva dissonansteorin utgår ifrån individen som en *aktiv* konsistenssökare: "the individual strives toward consistency within himself" (Festinger 1957 s. 1, Festinger et al 1964 s. 154). Detta skulle kunna tolkas som att teorin ser individen som medveten snarare än omedveten i sin

strävan efter kognitiv konsistens. Skolbildaren själv, Leon Festinger, exemplifierar med rökaren vars grundinställning är att rökning är farligt för hälsan. Likväl röker han; handlingen att röka är således inkonsistent med övertygelsen om att rökning är farligt. Som tur är kan han – och här bör man kunna tillägga: *medvetet* – övertyga sig själv och sin omgivning om ett antal fördelar med att röka: det smakar gott, det inverkar lugnande på nerverna, han tror sig veta att just hans fysik tål rökning, o.s.v. "So, continuing to smoke is, after all, consistent with his ideas about smoking", konkluderar Festinger (Festinger 1957 s. 2). Hur kan man för övrigt leda i bevis att en individ omedvetet strävar efter att reducera kognitiv dissonans?

Jag har med detta genmäle försökt visa att Elgströms granskning av min avhandling, med något undantag, inte är övertygande. Min analysmodell är inte "ad hoc"-betonad, begreppsbyggnaden är logiskt baserad och modellens tillämpning på empirin är konsekvent genomförd. Huvudresultatet, att det verkligen skedde förändringar i utrikesledningarnas grundläggande föreställningar, håller. Jag har kunnat visa detta med hjälp av en analysmodell och ett till stora delar hittills utforskat källmaterial. De punkter i Elgströms granskning som är av karaktären, "författaren kunde ha gjort mera" både av utnyttjad och outnyttjad teori, tar jag snarare som uppslag att gå vidare med, än som kritik. Jag vill dock tillägga att Elgström helt bortser från min diskussion med teoretiskt orienterade historiker, t.ex. Karl Molin som har utvecklat en inrikespolitisk förklaring till svensk utrikespolitisk omorientering i slutet av 1940-talet (t.ex. s. 34ff och 233).⁶ Är studier som dessa alltför provinssiella för Elgström?

Erik Noreen

Noter

1. För en sammanfattning av denna strömning, se Walker.

2. Holstis uppsats publicerades första gången i *Journal of Conflict Resolution*, 1962 vol. VI s. 244-52.

3. Att denna 33 år gamla modell inte bara tillhör statsvetenskapens historiska samlingar kan belysas med det faktum att den noggrant redovisas i en välnummerad amerikansk lärobok av Bruce Russett och Harvey Starr. *World Politics. The Menu for Choice*. New York: W.H. Freeman and Co. 1981, 1985, 1989 och 1992. I senaste upplagan s. 272ff

4. Holsti kodade närmare 3.600 uttalanden av Dulles som han sedan klassificerade i tre grupper som återspeglade hur den amerikanske utrikesministern såg på Sovjetunionens faktiska tillstånd, agerande m.m.: *Capabilities, success* och *hostility*. Dessutom lade Holsti till en normativ föreställningsklass, en *general evaluation*, om Sovjetunionen som *god eller ond makt*. Dessa klasser sökte han sedan göra mätbara på en skala mellan +3 och -3.

5. Det visade sig också att dessa hybrider samvarierade med "the configuration of motivational imagery for these decision-makers." En kodning av beslutsfattares föreställningar kan alltså kombineras med analyser av deras personliga maktbehov, karaktärssegenskaper m.m. Här menar Walker att den socialpsykologiska forskningen inom ramen för studiet av internationella relationer öppnar nya möjligheter. Följaktligen är en bredare och i högre grad tvärvetenskaplig undersökning av Gorbachevs och Buchs "personalities measured at a distance" nu genomförd (Winter et al 1991).

6. Molins bok är granskad i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1992:2, 201-204.

Svar från Ole Elgström

Den granskning av Erik Noreens (EN) bok som publicerades i tidskriften, nummer 1994:3, var ett återgivande av min fakultetsopposition. Detta borde framgått. Att en sådan koncentreras på uppfattade oklarheter och problem i framställningen är naturligt. En avsikt bakom detta är att locka fram en debatt; härvidlag har jag uppenbarligen nu lyckats.

EN framställer dock min kritik som mer negativ än jag själv tycker den är. Han hävdar t.ex. att jag menat att hans "huvudresultat är

felaktigt" och att jag "dömer ut" hans slutsatser. Vad jag säger är att jag inte anser att han på ett övertygande sätt visat att hans huvudtes håller. Jag framställer därvid en alternativ tolkning. Vilken som är mest rimlig kan andra få avgöra. Att EN:s analysmodell inte "lämnar mig någon ro" torde väl snarast vara ett bevis för att jag tagit min opponenteruppdrag på allvar! EN menar också – hur han nu vet det – att jag ägnat den empiriska analysen "ett förstrött intresse". Riktigt är att jag koncentrerade mig på den teoretiska modellen och dess applikation på det empiriska materialet. Detta var medvetet: jag råkar mena att detta är vitala delar av en avhandling. Att jag inte hängav mig åt empirisk kritik betyder ju inte att jag varit ointresserad av författarens empiriska arbete.

Till kritiken i sak. I min opposition framförde jag tre typer av kritik mot EN:s analysmodell. En avsåg relationen mellan prismats delar. En andra riktades mot vad jag ansåg vara oklarhet i avgränsningen mellan modellens olika nivåer. En tredje hänförde sig till innehållet i vad författaren benämner "grundläggande föreställningar". Jag hävdar inte att skiljelinjen mellan grundläggande föreställningar och bedömningar i sig är problematisk; ej heller att de i prismet ingående delarna är irrelevanta.

Den första punkten tar EN inte upp i sin replik. Vad gäller den andra menar jag att EN i sin modell inte tar med viktiga beståndsdelar i aktörernas föreställningsvärld, delar som han å andra sidan behandlar i den empiriska analysen. Exempel är aktörernas syn på stormakternas roller, på varandra respektive på inställningen till samarbete. När jag skriver att EN "mer borde framhävt" detta, avser jag att han borde gjort det i den *teoretiska* delen av sin bok. Att bara framhäva det i empirin räcker inte – kopplingen teori-empiri är fundamental. Och när jag anknyter till Brecher var det naturligtvis inte för att jag tyckte att EN borde ha anammat hela Brechers modell, utan för att B. i sin modell har med vissa analyskategorier som EN kunde ha inkluderat i sin modell!

Frågan återstår dessutom på vilken nivå de ovan framhävda fenomenen ligger: är de grundläggande föreställningar eller konkreta

bedömningar? Oklarheten kvarstår. Och svaret är av fundamental vikt för att kunna avgöra om förändringar skett i aktörernas grundläggande föreställningar.

Nära kopplat till detta är de problem jag har med EN:s tes att grundläggande föreställningar faktiskt ändrades under den studerade tidsperioden. Jag håller självfallet med EN om att även basala "beliefs" kan förändras, inte minst efter stora krig. Men det gäller ju också att visa på att sådana förändringar skett. Den basala föreställning som EN tar upp avser huruvida man lever i en anarkisk värld, där samarbete mellan stormakterna är svårt, eller i en regelstyrd värld, där möjligheterna upplevs som stora. Jag har förstätt EN så att det är uppfattningar i denna fråga om internationell ordning som utgör aktörernas grundläggande föreställningar (Noreen s.22).

Nu hävdar EN att förändringar skett i denna dimension. Beviset är att "tron på att detta [ett fungerande stormaktssamarbete] skulle vara möjligt minskade allteftersom det kalla kriget kröp närmare" (replik, ovan s.58). Visst! Men detta är med mitt sätt att se det en förändring i verklighetsbedömning – aktörernas förväntningar på en framtida händelseutveckling förändrades i takt med att ny information löpte in. Detta innebär inte att uppfattningen i den grundläggande frågan, huruvida stormaktssamarbete *över huvud taget* är möjligt eller ej, skulle ha förändrats! Här har uppenbarligen EN och jag helt skilda tolkningar.

Statsvetenskapliga avhandlingar innehåller oftast en diskursanalys, där författaren redovisar relevant tidigare forskning. Jag efterlyste i min opposition en genomgång av a) litteratur om utrikespolitisk förändring och b) en redovisning av andra exempel på kognitiv analys.

Jag inser att EN valt en snävare infallsvinkel än den jag efterlyser. Min poäng var snarast att jag trodde – och jag gav något exempel på detta – att denna litteratur kunde ha pekat på teo-

retiska fragment som EN med fördel kunde ha utnyttjat i sin analys. Den relativt smala inriktningen på konsistensanalys i förklaringsdelen kunde utvidgats med andra typer av kognitiva infallsvinklar, till exempel. Diskussionen om kognitiv tröghet kunde förts i det teoretiska avsnittet, likväl som i det empiriska.

Som EN säger i avslutningen av sitt genmäle: många av mina punkter av typen ovan avsåg "uppslag att gå vidare med", snarare än kritik. Det må vara en opponent tillåtet att komma med förslag till alternativa uppläggningar och alternativa analysmöjligheter. Tyvärr tar EN i sitt genmäle upp flera av dessa punkter som vore de häftigt kritiska.

Jag kan hålla med EN om att jag utförligare borde ha diskuterat relationerna i den kognitiva dissonansteorin mellan medvetet och omedvetet agerande för att minska dissonans. Detta kunde ha givit upphov till en intressant diskussion under disputationsakten! Jag håller vidare med om att forskningsprocessen med fördel kan innehålla ett växelspel mellan teori och empiri. Icke desto mindre kvarstår min uppfattning att EN kunde varit tydligare i diskussionen kring hur han utkristalliserat de analyskategorier som ingår i modellen. Som ovan angivits existerar det andra tänkbara kategorier som kunde inkluderats i modellen – kanske hade det till och med varit klagörande och fruktbart.

Avslutningsvis menar jag fortfarande att modellen innehåller oklarheter och har brister samt att EN inte på ett tillfredställande sätt bevisat att förändringar i besutsfattarnas grundläggande föreställningar ägt rum. Det innebär fortfarande inte att jag "dömer ut" vare sig hans slutsatser eller, mer generellt, hans avhandling.

Ole Elgström

Sakkunnigutlåtanden över August Röhss' professur i statsvetenskap i Göteborg

1

Även denna gång hedrad med uppdraget som sakkunnig vid tillsättningen av August Röhss' professur i statsvetenskap vid Göteborgs universitet liksom för tolv år sedan, när professuren senast var under tillsättning, vill jag först redovisa en principiell uppfattning om bedömningskriterierna för en professur. Som befordringsgrunder föreskriver Högskoleförordningen vetenskaplig, pedagogisk och administrativ skicklighet, som visats genom egen forskning. Därvid anser jag kravet på "djup" kategoriskt; det kan inte kompenseras genom större "bredd", om denna uppnåtts genom mer ytliga studier. Det är de egna synpunkterna, den kritiska distansen, kort sagt den vetenskapliga originaliteten, som bör vara utslagsgivande i en professorskonkurrens. Vidare räcker det enligt min uppfattning inte för kompetensförklaring att sådan fallenhet demonstrerats genom ett enda lyckokast. Förmågan till djupborrande analys skall ha dokumenterats i minst två undersökningar.

Sten Berglund (f 1947) disputerade i Umeå 1972, blev docent 1976, har varit återkommande gästforskare i USA, utnämndes 1984 till professor i allmän statslära vid Helsingfors universitet och kallades till professor i statslära, särskilt kommunikationslära, vid Åbo Akademi fakultet i Vasa år 1992. I avhandlingen *Masspartiet som kommunikationssystem. En analys med inriktning på empirisk teori* (1972) sammanställer Berglund med utgångspunkt från den i det tidiga sjuttioalets nordiska statskunskap populära s k systemanalytiska modellen ett antal bearbetningar om politiska partier i syfte att komma fram till generaliseringar. Avhandlingen har flera förtjänster: författarens överblick över litteraturen är imponerande, dispositionen är klar och logisk. Genren

har dock sina uppenbara begränsningar: systemanalysen framträder även i Berglunds tappning som notoriskt vag, inte sällan också som alltför abstrakt för att kunna ligga till grund för hypoteser som någonting mera bestämt i det politiska livet. För tjugo år sedan var det ett lovvärt försök att söka säga något mera teoretiskt än vad som brukade återfinnas i den då dominerande, historiskt och deskriptivt inriktade partiforskningen. I doktorsavhandlingen lyckades inte Berglund med detta till fullo. Som kommer att framgå har han sedan med stor konsekvens hållit fast vid sitt forskningsprogram.

En ansats i detta program är den politiska aggregatanalysen, vars metodproblem Berglund diskuterar med starkt engagemang i ett par uppsatser och i den tillsammans med Søren Risbjerg Thomsen utgivna uppsatssamlingen *Modern Political Ecological Analysis* (1990). För sina egna bidrag har Berglund – tämligen okritiskt – accepterat Risbjerg Thomsens uppmärksammade analysteknik. Någon egen metodinsats gör sålunda Berglund inte, vilket skulle ha behövts då tillvägagångssättet är alltför knapphändigt presenterat (även hos dess ursprunglige skapare). Över huvud taget reser denna analys av politisk preferensfördelning med hjälp av områdesobservationer flera frågor än den besvarar. "Är detta över huvud taget möjligt?" är den fråga, som då och då inställer sig hos läsaren och framställningen hade vunnit på en mera självständig och kritisk diskussion.

Nu torde det vara bekant att Berglund och jag ser olika på den politiska aggregatanalysens metodproblem men detta skall självfallet inte läggas honom till last vid denna tjänsteställning. Tvärtom vill jag ge Berglund en eloge för hans metodiska kunnande och uthålliga intresse för utvecklingen på området.

Min kritik av hans sätt att använda kvantitativa metoder skulle jag i stället vilja formulera i anslutning till en annan bok. Som framgår av underrubriken var doktorsavhandlingen en sorts teoretisk förberedelse till empiriska studier. I ett projekt, vars huvudrapport heter *Paradoxes of Political Parties. Rational Choice and Beyond* (1980), genomfördes sålunda in-

tervjuer av medlemmar och förtroendevalda i två svenska partier. Återigen visar Berglund sin skicklighet i att med slagkraftiga formuleringar och en stimulerande uppläggning väcka läsarens intresse. Efter hand blir man emellertid allt mer förbryllad vid läsningen av denna bok. Det rationalistiska perspektivet synes ha tillkommit sent i forskningsprocessen, tydligen först under själva författandet. Sådant kan i och för sig bemästras. Men Berglund har inte på ett tillfredsställande sätt lyckats integrera den nya teoretiska orienteringen med de data han samlat in och läsaren får aldrig riktigt klart för sig, vari i de omtalade paradoxerna egentligen består. Egendomligheter uppträder även på det metodiska planet. Låt mig bara stanna vid en punkt. Inom partiforskningen är det en omdiskuterad fråga om consensusskapandet i partier sker "uppifrån" partiledningen eller "nerifrån" medlemmarna. Vem anpassar sig till vem? Det är uppenbart en fråga av stor betydelse för vår syn på partidemokratien. Berglund söker ge svar med hjälp av en serie regressionsanalyser där medlemmarnas och de förtroendevaldas åsikter omväxlande får tjäna som oberoende respektive beroende variabel. Den första fråga som reser sig är om detta över huvud taget är en framkomlig väg. Kan man med hjälp av data från ett enda mätillfälle ta ställning till vilken orsaksriktningen faktiskt är? Märkligt nog går detta att göra under vissa omständigheter. Som man kan lära sig av Berglunds medsökande Hibbs har man inom ekonometrin utvecklat tekniker, som inte kräver några förhandsantaganden om vilken variabel som är beroende och vilken som är oberoende utan lämnar saken öppen för empirisk analys även i avsaknad av longitudinella data. Å andra sidan kräver dessa tekniker att andra, långtgående antaganden kan göras om det empiriska materialets beskaffenhet, antaganden som ofta ter sig mindre rimliga i praktisk forskning. Berglund tycks emellertid inte ha uppfattat denna problematik utan arbetar obekymrat vidare med vanlig regressionsanalys. Detta får till följd att de i sammanhanget centrala koefficienterna får en artefaktisk karaktär. De koefficientdifferenser, på vilka Berglund baserar sin slutsats, är också av en stor-

leksordning som manar till viss försiktighet vid tolkningen. Sammanfattningsvis demonstrerar denna bok såväl författarens skicklighet i att använda moderna metoder för insamling och bearbetning av kvantitativa data som en i och för sig lovvärd men något ofullgånge ambition att genomföra modellprovningar vid den allra mest avancerade internationella forskningsfronten.

I en lång rad uppsatser dokumenterar Berglund ytterligare sin förtrogenhet med nordisk partiforskning, kanske främst i den tillsammans med Ulf Lindström utgivna *The Scandinavian Party Systems* (1978). Många av dessa skrifter är utmärkta genom sin handfasta, nyttiga, adekvata men ofta svårtillgängliga information – och dessutom genom en uppläggning av icke sällan förstklassig klarhet och elegans.

Berglunds intresse för partier omfattar även Östeuropa och från detta fält föreligger ett flertal uppsatser; jag vill särskilt nämna den med Jan Åke Dellenbrant utgivna *The New Democracies in Eastern Europe* (1988 och 1994).

Sten Berglunds pedagogiska och administrativa insatser har ett mycket högt meritvärde som man kan förstå redan av en blick på hans vackra karriär. Berglund har bedrivit omfattande undervisning på alla nivåer i vårt ämne och varit en framgångsrik handledare av doktorander. Han har haft uppdrag som prefekt och dekanus. Han har på ett förtjänstfullt sätt representerat nordisk statsvetenskap i ECPR:s styrelse.

Sammanfattningsvis framstår Sten Berglund som en av Nordens ledande partiforskare och som en synnerligen välmeriterad universitetslärare. Uppsatserna dominerar produktionen: det är anmärkningsvärt att han ej givit ut en egen monografi på över tio år. Berglunds styrka är överblicken, deskriptionen och behärsningen av stora material. Däremot saknar han enligt min mening verklig vetenskaplig originalitet. Sten Berglund är självfallet kompetent till den sökta tjänsten.

Lennart Brantgärde (f 1938) debuterade med lic- och doktorsavhandlingar i Göteborg i början av sjuttioalet om kommunblocksreformen inom ramen för det stora kommunalforskningsprojektet och blev docent 1982.

Länsstyrelserna utarbetade i början av sextiotalet sk blockplaner och avhandlingsförfattaren frågar sig, vilka intressen och argument som blev avgörande för de enskilda kommunernas ställningstaganden. Brantgärde nöjer sig dock ingalunda med en historisk redogörelse. Med hjälp av avancerade kvantitativa metoder vidgas problemställningen till en principiell analys av den kommunala indelningens betydelse för den kommunala självstyrelsen. Den ibland mindre njutbara och mycket utförliga metoddiskussionen underordnas, trots allt, ambitionen att finna generella mönster för beslutsfattande under risk. Avhandlingarna är goda prestationer som visar på Brantgärdes självständighet och kompetens, även om de inte i så hög grad har karaktär av pionjärinsatser som Brantgärde gör gällande i sin ansökan; även i Brantgärdes fall går tankarna i stället till medsökanden Hibbs, som med större rätt kan framställa sådana anspråk.

I *Konfliktlösning på arbetsmarknaden* (1974) bidrog Brantgärde med en meriterande uppsats om konfliktlösning vid förhandlingar.

Till kommunforskningen återvände Brantgärde 1979, då han på uppdrag av kommunaldemokratiska kommittén studerade de demokratiska effekterna av reformen. I *Kommunalpolitik, massmedier och medborgare* (1981) visade Brantgärde (tillsammans med ett par andra författare) hur den politiska informationsnivån bland medborgarna dramatiskt stigit, medan de personliga kontakterna mellan väljare och valda försämrats. Inträngande diskuteras de lokala medierna och opinionsbildningens funktion över huvud taget i en representativ demokrati. Sammanfattningar finns i läroböcker och på engelska.

1981 blev Brantgärde föreståndare för Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst, ett åtagande som sedan dess slukat en stor del av hans tid. Med energi och konsekvens har han genomfört den svåra uppgiften att bygga upp ett arkiv för kvantitativ reanalys av samhällsvetenskapliga data, en möjlighet som inte minst med tanke på kostnadsexplosionen framstår som allt mera angelägen för statsvetenskaplig forskning och undervisning.

Redan tidigt satte Brantgärdes utpräglade metodintresse sina spår i uppsatser om skilda analystekniker. Här vill jag dock stanna inför de mer substantiella tillämpningarna som den spännande frågan vilket resultatet skulle ha blivit om Sverige haft majoritetsval (*Simulerade val med majoritetsvals-system*, SOU 1977:94) och den förment tråkigare men genom sin säkra dokumentation viktiga kartläggningen av lokalradions bevakning av valrörelsen (Bilaga till Ds Kn 1979:18). I arbetet med SSD har Brantgärde kunnat gå vidare med flera sådana specialstudier. Ett anslag från HSFR har sålunda möjliggjort fyra historisk-statistiska undersökningar av stort intresse. Sålunda visar Brantgärde hur socialdemokraternas "organiseringstrategier" ändrades efter det första valet med allmän rösträtt för män år 1911: tidigare etablerades partiet där fackföreningsrörelsen var stark, nu fick den regionala väljarandelen större betydelse. 1911 års val görs också till föremål för en analys, som reducerar mycket av partimotsättningarna till ett tvådimensionellt system. En sekulär analys av partiernas regionala stabilitet och förändring infogas i V O Keys kända klassificeringsschema och tidigare forskningsresultat på området nyanseras. Folkomröstningen 1922 behandlas på ett påfallande fräscht och principiellt intressant sätt.

Brantgärde har anmärkningsvärt nog inte insänt något underlag för en bedömning av sin pedagogiska meritering. Det framgår dock att han utöver forskartjänster och föreståndarskapet varit förordnad som extra universitetslektor under knappt två år. Hans erfarenhet av forskningsledning är begränsad.

Lennart Brantgärde framstår som en metodintresserad, administrativt förfaren och målmedveten forskare. Han går sina egna vägar och har stor förmåga att avvinna ett material nya, intresseväckande, nästan alltid välbelagda synpunkter. Produktionen består huvudsakligen av uppsatser och är sammantaget inte särskilt omfattande; dock bör man i detta sammanhang ta hänsyn till Brantgärdes stora arbetsinsats för dataarkivet. Som en tung forskningsmerit framträder avhandlingarna om kommunernas agerande inför blockreformen

jämte den följande studien om konsekvenserna av kommunreformen i vissa demokratiska hänseenden. Några av de tematiskt besläktade, kvantitativt upplagda uppsatserna bildar enligt min uppfattning ett andra sådant sammanhållet styrkebälte, som gör att Brantgårdes forskningsmeriter är godtagbara för professor. I pedagogiskt avseende är läget däremot osäkert. Sammanfattningsvis finner jag, efter tvekan främst på grund av den bristande informationen om undervisningsmeriterna, att Brantgårde har den kompetens som erfordras för en professur i statsvetenskap.

Gunnar Falkemark (f 1946) disputerade 1982 i Göteborg och blev docent tio år senare. Han har också doktorskompetens i teoretisk filosofi. Falkemark har varit forskarasistent och är sedan 1989 högskolelektor i statskunskap. Avhandlingen *Power, Theory and Value* (1982) demonstrerar författarens dubbla kompetens: den är en stringent genomförd begreppsanalys av maktforskningens problem. Grundtanken är en kritik av den "ortodoxa" teorin, enligt vilken samhällsvetenskapliga forskningsresultat kan göras oberoende av värderingar. Falkemark finner i stället att värderingsfri samhällsvetenskap är en omöjlighet. Konfrontationen mellan pluralisternas och elitisternas uppfattning kompliceras genom införandet av Kuhns paradigmbegrepp. En särskild diskussion ägnas åt icke-beslutsteorins forskningsbarhet.

Det är, som framgår, välplöjd mark som Falkemark beträder. Inte heller är hans egen ståndpunkt att värderingarna spelar stor roll inom samhällsforskningen någon nyhet. Det är emellertid inte min uppgift att i detta sammanhang ta ställning i denna klassiska strid. I stället vill jag karakterisera Falkemarks avhandling som en välgjord prestation, som i enskildheter kommer med många klagörande påpekanden och distinktioner. I avhandlingen och en rad följande artiklar, många kortfattade, uppvisar Falkemark polemisk kraft och stilistisk och analytisk pregnans.

Ett andra forskningsområde är internationell politik, närmare bestämt den tyska expansionspolitiken före första världskriget. Valskrivna uppsatser föreligger om bl a kolonial-

politiken och Bagdadjärnvägen, vari författarens främst idéanalytiska talang ytterligare dokumenteras.

Av helt annat slag är *Att offra västkusten* (1991) tillsammans med Peter Westdahl. Den populära, politiska pamflettens form hindrar inte att den innehåller flera principiella punktanalyser av statsvetenskapligt intresse.

Intresset för miljöfrågor har också avkastat en preliminär uppsats "Växthuseffekten och det kollektiva handlandets logik" (1993). Alltför ofta har vi under senare år sett välkända rationalistiska teorier tillämpas på ett mekaniskt sätt. Falkemark visar däremot med stor sensibilitet på vilket sätt spelteoretiska modeller är relevanta för vår förståelse av miljöpolitiken och förväntningar kan knytas till det han själv blygsamt kallar "ett första, trevande försök".

Bland Falkemarks övriga initiativ kan nämnas *Statsvetarporträtt* (1992), där han också själv bidrog med ett porträtt av Kjellén. Denne avhandlas också i andra uppsatser.

1987-89 var Falkemark redaktör för *Politologien*.

Falkemark har varit en aktiv lärare på alla nivåer, tagit initiativ till nya kurser, fört över impulser till undervisningen från forskningsvistelser i USA samt fått utomordentligt goda kursvärderingar och erhållit flera pedagogiska priser.

Gunnar Falkemarks styrka är den skarpa, ofta elegant genomförda begreppsanalysen. Då han emellertid ännu bara presenterat en enda mera djuplodande undersökning – nämligen avhandlingen – kan han enligt min mening på detta stadium inte kompetensförklaras för professur.

Douglas Hibbs (f 1944) är amerikan, avlade doktorsexamen vid University of Wisconsin 1972, var därefter forskare vid M.I.T., innehade en lärostol i statskunskap vid Harvard 1978-85 och har sedan varit knuten som gästprofessor till Göteborg, Köpenhamn och Aarhus. Avhandlingen *Mass Political Violence* (1973) är en ytterst sofistikerad, kvantitativ analys av politiskt våld sedan andra världskriget i mer än ett hundratal länder. Två kluster framträder, som författaren kallar "kollektiva

protester” och ”inbördeskrig”. Dessa görs i sin tur till föremål för kausalanalys som sedan generaliseras och bearbetas genom långt driven formalisering. Hibbs är mycket återhållsam, när det gäller att redovisa undersökningens teoretiska överväganden och utgångspunkter. Han rusar genast att leta efter indikatorer och orsakssamband för politiskt våld. Det skall genast sägas att författarens uppslagsrikedom därvidlag är outtröttlig och beundransvärd. Stundom blir de metodiska exkurserna dock väl omständliga, en anmärkning som för övrigt gäller Hibbs' hela efterföljande produktion; det kan hända att läsaren blir sittande med en svårforcerad formel utan att riktigt bli klok på vilken lön han eventuellt kan få för sin möda. Men detta får inte dölja att Hibbs redan i avhandlingen framgångsrikt etablerade sig inom den förmåliga tradition som de stora amerikanska valundersökningarna inledde, men utan att förfalla till deras värdeteoretiskt naiva, i grunden konservativa normativa teori. Avhandlingen väckte internationell uppmärksamhet och har blivit ett standardarbete.

Ambitionen att med kvantitativa metoder fånga in och förklara vår oroliga värld sedan 1968 utmärker också Hibbs' andra större forskningsprojekt. I en rad artiklar i ledande tidskrifter som *The American Political Science Review* och *British Journal of Political Science* samt i en omfattande monografi *The Political Economy of Industrial Democracies* (1987) analyserar Hibbs den stegrade strejktaktiviteten i USA och Västeuropa. Jämförande i ansats, kvantitativ och statistisk metod, kausal i förklaring visar undersökningen hur kortsiktiga strejkvariationer sammanhänger med fluktuationer i ekonomin medan den långsiktiga trenden i hög grad avgörs av socialdemokratins och fackföreningsrörelsens styrka. Strejker måste förstås politiskt, menar Hibbs och ger överflödande information om hur medborgarna reagerar, när inkomstfördelningsfrågorna flyttar från marknaden till partipolitiken.

I en rad artiklar har Hibbs genomfört specialstudier av växelverkan mellan ekonomi och politik. Det viktigaste arbetet är *The American Political Economy* (1987). Det är ett tvärve-

tenskapligt arbete av hög klass, låt vara att Hibbs främst är intresserad av ekonomisk och statistisk analys medan de politiska variablerna behandlas mera luftigt. Det som från statsvetenskaplig synpunkt är särskilt värdefullt är att medan ekonomerna tenderar att betygsätta politikerna i ett inskränkt seminarieperspektiv, analyserar Hibbs konsekvent deras handlande utifrån de politiska hänsynstaganden de måste ta och är alltid noga med att beakta de begränsningar på handlingsutrymmet, som följer av inhemska institutionella förhållanden och internationella händelser.

Hibbs har visat särskilt intresse för Sverige och Skandinavien. Bland de många uppsatserna vill jag särskilt peka på några studier om svenska försök att minska lönespridningen, t ex ”Wage Compression, Wage Drift and Wage Inflation in Sweden” (1993), där författaren visar hur de centrala förhandlingarna i hög grad utövade positiva effekter både på löneutjämningen och löneglidningen; den senare förutsågs och var inordnad i de centrala överenskommelserna. Efter avvecklingen av de centrala förhandlingarna 1983 upphörde den ideologiska pressen att minska lönespridningen och marknadskrafterna fick ökat spelrum. I ett kort referat kan resonemanget förefalla banalt och välkänt men Hibbs' insats är här liksom i andra sammanhang – att han verkligen kommer med belägg, när förståsigpare talar vitt och brett utan stöd i något material. Det är anmärkningsvärt, för att inte säga genant för svenska samhällsvetare, att detta tidigare inte tagits fram.

Röstar väljarna efter plånboken, som public choice-teoretikerna hävdar, eller tar de vidare hänsyn? Denna bland statsvetare, politiker och allmänhet uppmärksammade fråga studerar Hibbs med hjälp av danska data i *Solidarity or Egoism?* (1993). Efter sedvanlig rigorös analys lutar Hibbs i likhet med ett växande antal kolleger mot solidaritetshypotesen. Men för en gångs skull faller han en smula ur ramen och utbrister: Se bara på den skandinaviska välfärdsstaten, som utplånat fattigdomen! ”Det är svårt att inte tolka den danska välfärdsstaten som ett verkligt dramatiskt belägg för den solidariska politiken” (s 66). Även den

mest avancerade kvantforskare tycks med andra ord till slut tröttna på sina intrikata faktoranalyser och griper efter mera nära till hands liggande förhållanden. Sådana argument, påminnande om de ovan refererade valforskarnas men med omvända politiska förtecken, stärker inte saken, för vilken skälen redan blivit så väl redovisade.

Bland annat som professor i mer än femton år har Hibbs haft ett stort utbildningsadministrativt ansvar samt ett betydande antal doktorander. Han har fått många vackra ord av uppskattning för en på en gång krävande och stimulerande undervisning.

Som en internationellt ledande forskare inom jämförande politik är Douglas Hibbs höjd över alla tvivel vad gäller professorskompetensen. Hans insatser har varit banbrytande. Likväl kan man resa två frågor. Är detta verkligen statsvetenskap (och inte nationalekonomi eller statistik)? Och kan vi lita på att hans statistiska och ekonomiska metoder håller? Beträffande den första frågan finns det i Hibbs' arbeten ofta en alltför svag teoretisk anknytning till statsvetenskaplig diskurs men ingen torde kunna förneka den statsvetenskapliga relevansen hos hans många välgrundade analyser av de politiska betingelserna för våld och strejker, av partiernas roll för den ekonomiska utvecklingen, av motiven för väljarnas röstning. Vad gäller Hibbs' sätt att handskas med kvantitativa metoder har de på de sakkunnigas begäran granskats av en specialsakkunnig, som funnit att analyserna i tekniskt avseende överensstämmer med god statistisk praxis.

Jon Pierre (f 1953) disputerade i Lund 1986, där han också varit lärare liksom en kortare tid i Köpenhamn, och anställdes samma år först som forskarassistent och sedan som högskolelektor i Göteborg, där han blev docent 1991. Han har varit gästforskare i USA och är nu förordnad som t f professor. Doktorsavhandlingen *Partikongresser och regeringspolitik* (1986) ställer frågan i vilken utsträckning den socialdemokratiska partiledningen i regeringsställning implementerat kongressbeslutet. Svaret söks genom en jämförelse mellan kongressmaterialet och det offentliga materia-

let på ett antal sakområden. Resultatet är ingalunda trivialt: undersökningen bekräftar varken den cyniska uppfattningen att partiledningen ignorerar kongressen eller den naiva att ledningen inte tar andra hänsyn; framför allt varierar genomslaget avsevärt mellan policyområdena. Partiledningens avsteg sätts in i ett partidemokratiskt och väljarstrategiskt perspektiv. Den allmänna bilden är att det pågår en kontinuerlig dialog mellan ledning och medlemmar och Pierre karakteriserar processen som en interaktiv demokrati. Någon modellprövning eller någon mera ambitiös förklaring företas emellertid inte och framställningen präglas av en viss vaghet; avslutande reflektioner om Mays och Michels' partiteorier har karaktären av vinjett.

Sedan Pierre tillträdde lektoratet i Göteborg, har han uppvisat en osedvanligt hög forskningsaktivitet som deltagare i internationella projekt och nätverk, organisatör och deltagare i konferenser, gästforskare, lektor, tidskriftsförfattare. Hur man skall se på utfallet av all denna verksamhet är emellertid något problematiskt.

En linje utgör en fortsättning på avhandlingens tema. I ett jämförande projekt medarbetar Pierre i en ambitiös datainsamling för fjorton länder. Papers och uppsatser föreligger som ger nyttig empirisk grund för teoretisering om byråkratisering, medlemsinflytande och finansiering av politiska partier. Pierre har även deltagit i Pempels uppmärksammade studie om enpartidominanta regimer. Tillsammans med Ellis Krauss jämför Pierre de dominerande partiernas uppgång och fall i Sverige och Japan under sjuttioalet. Huruvida något mera generellt med säkerhet kan sägas under den suggestiva beteckningen synes mig dock mycket oklart.

En imponerande arbetsinsats har nedlagts på ett projekt om kommunerna. Icke mindre än tre volymer föreligger: *Självstyrelse och omvärldsberoende* (1991) *Kommunerna, näringslivet och näringspolitiken* (1992) och den tyngst vägande *Den lokala staten* (1994); för den första är Pierre redaktör, i den andra och tredje för han själv pennan. Med stor receptivitet har Pierre tillägnat sig trender i den inter-

nationella forskningen, enligt vilka man bör ställa kommunernas "omvärldsberoende" i blickfånget. Pierre visar bl a hur detta beroende ser ut för olika kommunala åtaganden och hur samarbetet med näringslivet går till. Som många andra forskare väljer han paradoxen som metafor för sin sammanfattning: det finns "en paradox" om den lokala staten, säger Pierre, som innebär att stor självstyrelse ("stark reell lokal politisk autonomi") är "en förutsättning för att det skall finnas några befogenheter att avträda till privata omgivningsaktörer" (s 189). Förhållandet mellan kommunerna och deras partners är en sorts bytesprocess. Hur detta förlopp närmare bestämt gestaltas diskuteras inte bara genom en ingående beskrivning av sakförhållanden. Författaren tillför oavslutligt framställningen begrepp från skilda teoretiska referensramar. Detta gör att texten ibland blir väl abstrakt och får drag av jargong, som mera skyler än klargör: staten betraktas "som en oberoende variabel i stället för som tidigare en beroende variabel", en sådan "konceptualisering av system av offentliga institutioner" har åtskilligt att tillföra forskningen om svenska kommuner, skilda resultat "genereras" av forskningsprogrammet, etc (s 179 och 190). Författaren skyr med andra ord det enkla både språkligt och empiriskt. Omdömet jävar inte huvudintrycket att Pierre genom sina kommunalpolitiska studier dokumenterat betydande projektledningsförmåga och metodkompetens.

En ytterligare merit på samma område är en redigerad volym tillsammans med en medförfattare *Challenge to Local Government* (1990), vilken är resultatet av en ECPR-workshop för vilken båda redaktörerna var ledare.

Inom jämförande förvaltningsforskning föreligger flera uppsatser samt den av Pierre redigerade volymen *Bureaucracy in the Modern State* (under utgivning). Redaktören vill låta forskarna närma sig förvaltningen "från stats-teoretisk utgångspunkt" och visar hur den offentliga administrationen förändrats i ett antal länder under det senaste årtiondets påfrestningar. Ånyo dokumenteras Pierres goda internationella kontakter.

Pierres energi visar sig också i undervisningen. Han har med goda vitsord meddelat undervisning både i grundutbildningen och forskarutbildningen och tagit initiativ till nya kurser. Administrativt meriterande är hans verksamhet som t f professor vid Förvaltningshögskolan med ansvar för handledning av doktorander och licentiander.

Jon Pierre framstår för mig som en typisk representant för en yngre generation statsvetare, som fått sin vetenskapliga träning i ambitiösa forskarutbildningskurser, workshops, gästforskararrangemang, internationella nätverk. Pierre och hans kolleger har därigenom blivit i hög grad uppvisningsbara för en internationell publik; vi kan visa att svensk statsvetenskap är fullt à jour med den internationella utvecklingen. Samtidigt inställer sig frågan: Måste professionaliseringen med nödvändighet leda till en sådan standardisering? Det kan inte förnekas att en hel del av Pierres forskning är repetitiv. Nu är det visserligen inget fel att importera utländska ansatser men för att de skall bli fruktbara för svensk tillämpning krävs fördomsfria analyser av de nationsspecifika förhållandena. Pierre gör inget eget av sin receptivitet, han tillför föga själv. Mitt råd till Pierre är att som nästa projekt välja att hålla de internationella kollegerna litet på avstånd och utarbeta ett eget kritiskt förhållningssätt till något av de problem han är så väl förtrogen med. Trots denna invändning anser jag att Pierre har passerat gränsen för professorskompetens. Att inte komma till denna slutsats vore enligt min mening både felaktigt och orättfärdigt mot en yngre kollega, som i så hög grad i sin karriär gjort precis det vi väntar oss av honom. Jag finner alltså Pierre professorskompetent.

Bo Rothstein (f 1954) disputerade i Lund 1986 och rekryterades därefter på ett externfinansierat projekt till Uppsala, där han blev docent och högskolelektor 1992. Han har varit gästforskare i USA och utnämndes nyligen till professor i arbetsmarknadsrelationer och arbetsmarknadspolitik vid Arbetslivscentrum i Stockholm. Doktorsavhandlingen *Den socialdemokratiska staten* (1986) utgår från en ganska invecklad kombination av marxistisk stats-

teori och aktörsteori och jämför den socialdemokratiska reformpolitikens misslyckande respektive framgång inom skolpolitik och arbetsmarknadspolitik. Förvaltningsapparaten utformning framhålls som utslagsgivande förklaring. Avhandlingen är av det konsekvent tesdrivande slaget, diskutabel i detaljer men stimulerande i ansats och polemik. Den är nu under utgivning på engelska, varvid de teoretiska avsnitten genomgått en välbehövlig uppstramning.

Rothsteins skicklighet i att analysera svensk politik dokumenteras ännu mera övertygande i *Den korporativa staten* (1992), hans bidrag till det ovannämnda Uppsalaprojektet. Med frisk och oförvillad blick tar Rothstein här den svenska korporatismen i betraktande och formulerar mot bakgrund av en internationell diskursgenomgång en egen tolkning av flera centrala brytpunkter i den svenska utvecklingen. Förvaltningens roll framhävs ånyo. Sambandet mellan arbetarrörelsens styrka och arbetslöshetspolitikens utformning klarläggs. De nio policyområden, som projektet täcker, jämförs energiskt och uppslagsrikt.

I dessa båda arbeten och i ett antal närtstående uppsatser och artiklar avtecknar sig en högst självständig forskare, som på ett lyckosamt sätt kombinerat intresse för teori- och metodfrågor med en vilja att alltid ha något bestämt att säga om den konkreta politiken. Det empiriska underlaget för dessa uttalanden är emellertid stundom en smula skört och valet av fall tycks ibland ha skett för att bekräfta i förväg fastlagda teser. Inte desto mindre är Rothsteins samlade empiriska insatser utomordentligt intresseväckande och omöjliga att förbigå för den fortsatta forskningen.

I sitt tredje större arbete bjuder Rothstein på en överraskning. Här framträder han som politisk filosof. Det skall genast sägas att *Vad bör staten göra?* (1994) är en betydande intellektuell kraftprestation. Den välfärdspolitik, som Rothstein ägnat hela sin forskning åt att beskriva och förklara, utsätts här för en inträngande, normativ och moralisk penetration. Genom en kombination av spekulation och disciplin – det är författarens egna ord – röjer Rothstein bland den specialiserade politologins

många träd för att vi skall få sikten fri att skärskåda argument och organisationsprinciper för den välfärdsstat, vars värderingsbas medborgarna av undersökningar att döma trots allt i hög grad tycks vara överens om. I åtskilliga enskildheter finns anledning till anmärkning – som när Rothstein försvarar den uppburne Rawls mot dennes kritiker med hänvisning till Rawls' reviderade uppfattning, där han just tagit hänsyn till dessa kritiker! Men helhetsintrycket är att jag känner stor sympati för Rothsteins djärva ansats och är övertygad om att sådan korsbefruktnings mellan normativa och empiriska forskningsgrenar är bland det viktigaste statsvetare för närvarande kan ägna sig åt.

Det goda livet kan enligt Rothstein politiskt befrämjas genom två helt olika principer, som han kallar autonomiprincipen respektive den kommunitära principen. Författaren väljer den förra men visar att nyliberalerna begär ett tankefel, när de hävdar att denna princip motiverar en minimal stat. För att visa medborgarna "lika omtanke och respekt" krävs tvärtom en stat, som gör det civila samhället möjligt. Ja, så är det: staten *kan* styra (i vissa noga definierade avseenden); Rothstein vederlägger njutningsfullt den företagsekonomiskt inspirerade "styrningspessimism", som kastar ut barnet med badvattnet och säger att det är fåfängt att eftersträva mål, eftersom dessa inte alltid uppnås. Autonomiprincipen motiverar enligt författaren även rätt för medborgarna att välja bort sådana välfärdsarrangemang de ogillar. "De solidariska individualister", som Rothstein ser i de nya medborgarna, är inga egoister eller plånboksväljare. Deras ökade krav på valfrihet och självbestämmande behöver inte innebära ett slut för den generella välfärdspolitik.

Vill man på ett mera radikalt sätt ifrågasätta Rothsteins tes, kan man fråga sig om det är något annat än privata värderingar han för fram. Författaren skulle energiskt förneka det och jag är benägen att ge honom rätt. Boken är en uppvisning i "konstruktiv politisk teori", skriver Rothstein efter sin lärare Lennart Lundquist; han vill på vetenskaplig grund göra förutsägelser om vad som både är möjligt och

gott. Men åter inställer sig frågan; varifrån kommer då normerna? Författaren har en tendens att gömma sig bakom andra – bakom politiker eller bakom opinionsundersökningar – och hans egna utgångspunkter blir därigenom inte alltid explicita. Ibland ger han sig rent av i kast med kulturteori och psykologiska teorier om människans natur. I huvudsak är det ändå så man måste gå fram, ja Rothstein är en av de få jag skulle vilja locka ut på ännu djupare vatten för att utforska dessa fascinerande frågor. Som författaren säger blir denna sorts forskning nämligen aldrig riktigt avslutad (ingen forskning värd namnet blir det) och i dagsläget är spekulatör av detta slag inte bara legitim utan oundviklig.

Av andra, mera betydelsefulla forskningsinsatser vill jag särskilt nämna ett projekt om betingelserna för det kreativa universitetet, där ansökan och en första rapport (tillsammans med en medarbetare) föreligger.

Rothstein har varit flitigt verksam som debattör och artikelförfattare. Hans fyndiga formuleringskonst firar ofta triumfer.

Rothstein har i stor omfattning tagits i bruk inom grundutbildningen samt handlett tre doktorander. Han har gjort sig känd som en uppskattad och entusiasmerande lärare; hans forskarglädje smittar av sig i katedern.

Mitt slutomdöme är att Bo Rothstein är en höggradigt innovativ forskare, som gör sig hörd med en alldeles egen stämma i det vetenskapliga samtalet och som besitter en ovanlig känsla för det politiskt relevanta i en problemställning. Ingen tvekan råder om hans kompetens för professuren.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att gruppen sökande sönderfaller i två kategorier: hemmapojkarna från Göteborgsinstitutionen, vilka denna gång – som framgår av den ovan lämnade redogörelsen – inte kan komma i fråga för tjänsten, och tätgruppen bestående av de tre professorerna med sin förankring i Åbo, Harvard och Uppsala. Av de senare har Berglund och Hibbs till en början ett försteg genom långvarig ämnesföreträdande och pedagogisk verksamhet; särskilt gäller detta Berglund. De har alla tre en utmärkt allmänkompetens för professuren.

Utslagsgivande på marginalen blir då i enlighet med vad jag anförde inledningsvis den skicklighet de visat genom egen forskning. Här blir rangordningen en annan. Vid denna jämförelse får Berglund träda tillbaka på grund av att han inte uppvisar sådan originalitet som Hibbs och Rothstein. För mig har det redan efter en första genomläsning varit uppenbart att valet står mellan de två senare. Hibbs' utveckling av jämförande metod och Rothsteins "konstruktiva teori" för välfärdsstaten är de två viktigaste bidragen i denna konkurrens. Lätt karikerat skulle man kunna säga att valet innebär ett ställningstagande till å ena sidan en forskare (Rothstein) som ställer utomordentligt stimulerande frågor men inte alltid besvarar dem på ett sådant sätt att man känner sig helt övertygad och å andra sidan en vetenskapsman (Hibbs) som lämnar minutiöst välgrundade, utarbetade svar men ibland lämnar läsaren i viss osäkerhet om vilken fråga han svarat på. Med all respekt för Hibbs' metodiskt och substantiellt viktiga insatser stannar jag till slut för Bo Rothstein. Han är den mest kreativa forskaren, på en gång genuint förtrogen med men också kritiskt självständig till den internationella debatt han deltar i.

Jag förordar sålunda *Bo Rothstein* till professuren och rangordnar de främsta sökandena på följande sätt:

1. Bo Rothstein,
2. Douglas Hibbs,
3. Sten Berglund.

Leif Lewin

2.

Undertegnede er af Samhällsvetenskapliga Fakultetsnämnden blevet udset til at være sagkyndig i forbindelse med besættelsen af en tjeneste som professor i statsvetenskap (August Röhss' professur) ved Göteborgs Universitet.

Af ledigkørelsen fremgår, at "behørig till tjensten är den som har vetenskaplig och pedagogisk skicklighet".

Jeg skal i denne anledning afgive min vurdering af de seks ansøgere. Ansøgernes meriter behandles i det følgende i alfabetisk rækkefølge, hvorefter der foretages en samlet bedømmelse, som munder ud i mit forslag til besættelsen af professoratet.

Sten Berglund er født 1947 og har doktorexamen fra 1973. Han har virket i en række stillinger ved Umeå Universitet, og har i perioder været professor ved Åbo Akademi. 1984 udnævntes han til det svensksprogede professorat i statskundskab ved Helsingfors Universitet. Han har også virket som gæstelærer ved Aarhus Universitet. Siden 1992 har han været professor i "statslära, särskilt kommunikation", ved Åbo Akademi. Han har beklædt adskillige internationale tillidsposter inden for den politologiske profession og er således bl.a. redaktør af *Scandinavian Political Studies*.

Sten Berglunds tidligste forskningsindsats lå inden for partiforskningen – med særligt henblik på det svenske partisystem. Dette emne er han forblevet tro mod.

Udgangspunktet var udover licentiatafhandlingen (1970) videreforarbejdningen i disputatsen fra 1972 om *Masspartiet som kommunikationssystem*. Der er tale om en overvejende på Eastoniansk systemtankegang baseret teoretisk *tour de force*, som det i dag kan være tungt at læse sig igennem. Men man må fremhæve det værdifulde i at denne afhandling tog et forsømt område op til energisk gennemtænkning.

Sten Berglund vendte sig derefter mod egentlig empirisk forskning på partifeltet, først, i forlængelse af disputatsen, med nogle undersøgelser af lokale partiorganisationer omkring Umeå. Dette projekt afrapporteres 1980 i en lille bog med den spændende titel *Paradoxes of Political Parties*. Bogen fremtræder som et ambitiøst forsøg på at efterprøve nogle af de grundlæggende antagelser i den tidlige rational choice-litteratur – Downs' 1957-bog er omdrejningspunktet for det meste af den teoretiske diskussion. Berglund viser, hvorledes en del af de sammenhænge, som teorien skulle forudsige, ikke lader sig genfinde i det empiriske materiale fra Umeå, Luleå og Vilhelmina, og han drøfter, hvilke implika-

tioner de empiriske fund kan have for de teoretiske modeller. Mange af de gjorte betragtninger er ganske originale. Når bogen til trods herfor ikke virker vellykket, hænger det sammen med dens komplicerede disposition og indviklede sprog, dens noget skitse-mæssige udførelse og den mangelfulde redaktionelle bearbejdelse af de mangfoldige tabeller. Spændet mellem det ambitiøse og dristige oplæg og den praktiske udførelse er for stort.

Senere har Sten Berglund i sin forskning i betydeligt omfang vendt sig mod mere overskuelige emner, i første række økologiske analyser af regionale variationer i partistyrken i Sverige. I produktionen findes eksempler på arbejde med surveydata, men det er dog helt overvejende arbejdet med aggregerede valgdata, der har optaget ham. Gennem anvendelse af forskellige metoder har han på grundlag af en, delvis af andre, tilvejebragt databank, været i stand til at frembringe et klart billede af de regionale variationer i Sverige samt graden af stabilitet i mønstrene. Disse arbejder, der ligger i forlængelse af en stærk svensk tradition, lider af den indbyggede svaghed, at man kun med besvær kan bevæge sig ud over det kortlæggende og registrerende. Berglund og hans medarbejdere gjorde dog i begyndelsen af 1980'erne adskillige forsøg på gennem benyttelse af forskellige regressionsmodeller at forklare så meget som muligt af variansen i deres datamaterialer. Efter flytningen til Finland har han også forestået lignende dataindsamling og analyser af regionale variationer dersteds.

Det virker, som om det var en inspiration udefra, der pustede nyt liv i Berglunds udnyttelse af de aggregerede valgdata. I en uvanligt positiv anmeldelse fra 1987 omtalte han den århusianske professor Søren Riisbjerg Thomssens metode til økologisk inferens som "the most promising development in ecological data research over the last thirty years." Meget forståeligt har Sten Berglund i årene omkring 1990 arbejdet særdeles meget med at benytte – og i et vist mål også afprøve – logitmetoden på forskellige svenske og finske materialer. Mange af hans bidrag har skitsens karakter. De vigtigste arbejder, som findes i en af Berglund

og Risbjerg Thomsen redigeret antologi fra 1990, er udført sammen med Risbjerg Thomsen og Ingemar Wörlund. Berglunds væsentligste bidrag er påvisningen af, at metoden giver passable resultater på svenske data og fungerer ganske fint på finske data. Diskussionen af validitetsproblematikken i disse afhandlinger er sober. Man kan egentlig godt forstå, at medlemmerne af dette forskerteam til tider er næsten euforiske i deres glæde over det ofte overraskende fine *fit* mellem de økologiske prediktioner og surveyresultaterne. Når Sten Berglund adskillige steder i sine arbejder inden for dette område kommer tæt på at tage metodens gyldighed for givet, virker det dog noget præmaturligt.

Sten Berglund har i en betydelig del af sin produktion arbejdet genuint komparativt. Der ligger naturligvis indbygget et sådant perspektiv i de mange undersøgelser af regionale variationer, men dette er ikke alt. Dels er selv hans analyser af forhold i et enkelt land (Sverige, Finland) ofte præget af et perspektiv, der rækker ud over det pågældende politiske system, dels har han arbejdet ganske meget og systematisk med tværnationale sammenligninger. En del har her oversigtens karakter. Som meriterende må nævnes en for sin tid meget brugbar lærebog om de nordiske partisystemer, skrevet sammen med Ulf Lindström. Bogen indeholder også en del materiale, der udtrykker en egen forskningsindsats.

De seneste år har Sten Berglund i sit sammenlignende arbejde vendt sig mod studiet af østeuropæisk politik, et emne han dog havde beskæftiget sig med længe før 1989 og førend det blev fashionabelt. Således gennemførte han i 1985 en mindre undersøgelse af den sociale sammensætning af partigrupperne i DDR's Volkammer. Senere har han, bl.a. sammen med Jan Åke Dellenbrant, fortsat arbejdet med østeuropæisk politik. Der foreligger nogle mindre opsatser, en engelsksproget antologi om fire østeuropæiske flerpartisystemer, udsprunget af et polsk-skandinavisk forskningsprojekt, samt endnu en engelsksproget antologi, *The New Democracies in Eastern Europe*, der også har karakter af en lærebog. Denne fremstilling, der udspringer af

de lige nævnte projekter, foreligger i korrektur som 2. udgave. Sten Berglunds bidrag er – udover indlednings- og afslutningskapitlet og en fremstilling af de folkedemokratiske "partisystemer", alle skrevet sammen med Dellenbrant – en klar og velskrevet fremstilling af DDR's sammenbrud og af det nye partisystems opkomst. I analysen af det første frie Volkammer-valg i 1990 benytter han sig uden nærmere reservationer af ovennævnte logit-metode, hvilket iøvrigt fører ham ud i ret komplicerede tolkninger.

Interessen for nordisk politik og for de nye østeuropæiske demokratier løber sammen i Sten Berglunds seneste arbejder, hvor han sammen med Frank Aarebrot inden for rammerne af det såkaldte BIG-projektet har skrevet om forholdet mellem disse regioner og EU. Der er tale om ret håndværksprægede analyser på grundlag af surveydata, og der synes at være et stykke vej at gå, førend disse manuskripter kan publiceres.

Afslutningvis må nævnes, at der blandt publikationslistens 64 numre findes en hel del anmeldelser, heraf flere, der kan være skarpe i formen, men dog præget af betydelig metodebevidsthed, konstruktiv kritik og erudition – og dermed ikke uden meriterende værdi. Adskillige "lejlighedsarbejder", oversigter og beskrivende arbejder, f.eks. i forbindelse med finske valg m.v. indgår også i publikationsrækken. Udover arbejder inden for de ovenfor behandlede kerneområder i hans forskning kan man rundt omkring finde indsatser, der behandler vidt forskellige emner, fra politiske holdninger og vælgeradfærd i Quebec til en undersøgelse af finsk sikkerhedspolitik og en undersøgelse af offentlig partistøttes effekter.

Sten Berglund fremstår som en produktiv forsker med en bred profil og med en dokumenteret evne til at omstille sig til nye forskningsopgaver. Hans forskning har overvejende været empirisk orienteret, men teoribevidstheden og blikket for det komparative er altid tilstede. Han behersker i særdeleshed valgforskningens metoder. Han har betydelige erfaringer med forskningsledelse og -vejledning samt med udgivervirksomhed og arbejde med lærebogsmaterialer. Som professor

gennem flere år har han også udført flere andre af de arbejdsopgaver, der knytter sig til en sådan stilling. Han har også beskæftiget sig med undervisning på forskellige niveauer.

Sten Berglund må betegnes som værende velkvalificeret til stillingen som professor i statsvetenskap.

Lennart Brantgärde er født 1938 og har doktorsexamen fra 1974. Han har været ansat i forskellige tjenester ved Göteborgs Universitet fra 1967. Siden 1991 har han været forstander for SSD. Fra 1982 har han fungeret som uaflynned docent ved universitetet. Lennart Brantgärde søgte i 1985 et professorat i statskundskab med særligt henblik på offentlig forvaltning sammesteds og blev erklæret kompetent til denne stilling.

Publikationslisten omfatter 48 numre, tilblevet mellem 1965 og 1993. Af disse arbejder har ansøgeren i denne forbindelse påberåbt sig 35.

Det første større arbejde er disputatsen fra 1974. Denne afhandling indgik i det store kommunalforskningsprojekt. Emnet er de svenske kommuners beslutningstagning i en bestemt fase i forbindelse med den kommunesammenlægningsreform, som endeligt gennemførtes i begyndelsen af 1970'erne. Brantgärde støttede sig i sin analyse til en række teoretiske antagelser og overvejelser, hidrørende fra den rationelle beslutnings- og forhandlingsteoretiske litteratur. Man mærker sig (i appendix-form) et – set i datidens perspektiv – ganske ambitiøst forsøg på at anvende Zeuthen-Harsanyi-modellen til forståelse af de kommunalpolitiske beslutningsprocesser.

Afhandlingen er som helhed et solidt stykke arbejde og ganske meriterende. De opnåede resultater er vel ikke epokegørende eller særligt overraskende, men de bliver grundigt dokumenterede og den metodiske drøftelse er skarpsindig og balanceret. Man kan kritisere analysen for at bruge unødigt komplicerede metoder. Ret beset kunne mange af resultaterne være opnået med ganske enkle statistiske teknikker.

Fra samme år som disputatsen er en mindre afhandling om metoder til konfliktløsning på arbejdsmarkedet i en antologi med samme ti-

tel. Der er tale om en for sin tid ganske avanceret behandling af emnet. Relevant spilteori inddrages. I betragtning af at Walton & McKersies banebrydende arbejde om arbejdsmarkedsforhandling var udkommet i 1965, kunne man godt have ønsket sig at også denne ikke-politologiske del af litteraturen var blevet udnyttet. Dette arbejde er absolut meriterende.

Ligeledes fra 1970'erne er et antal mindre arbejder fra et offentligt informationsprojekt om "Samhällsplanering i samverkan". Forskergruppen ved Göteborgs Universitet gennemførte den overvejende udredningsprægede opgave, hvor man beskrev og vurderede de iværksatte tiltag. En lignende undersøgelse gennemførtes i 1976 i forbindelse med en anden informationskampagne. En mindre undersøgelse af svensk lokalradios medvirken i valgkampen i 1979 kan også henføres til denne gruppe af arbejder, som kun i mindre omfang kan betragtes som meriterende i forhold til det opslåede professorat. Mere spændende ud fra et teoretisk perspektiv er en "simulering" som blev udført for Personvals- og Val-kretsutredningen i 1977. Ved hjælp af en for så vidt simpel logik undersøges, hvorledes en ændring af kredsstørrelserne vil påvirke riksdagsmandaternes fordeling på partier under forskellige forudsætninger m h t samarbejde mellem de repræsenterede partier. Resultaterne er ikke nye i forhold til tidligere simuleringer, men analysen er sober og oversigten over litteraturen er fint gjort.

Et helt andet emne, som Brantgärde arbejdede med i 1970'erne, er det svenske udredningsvæsen. Der foreligger fra hans hånd en stencileret rapport, i hvilken et stort empirisk materiale er blevet analyseret. Blandt andet er udviklingen over tid på forskellige dimensioner blevet studeret. I betragtning af den store indsats, der er lagt i dette arbejde, kan man beklage, at der ikke kom mere ud af det.

Omkring 1980 medvirkede Lennart Brantgärde i et større forskningsprogram, som blev iværksat af den "Kommunaldemokratiske kommittén". Fra hans hånd foreligger dels bidrag til en større rapport (1981), dels en mere populær sammenfatning (1983) og en engelsk oversigtsartikel (s å), der diskuterer den så-

kaldte informationskløft mellem veluddannede og mindre veluddannede. Disse arbejder har i nogen grad udredningens karakter. De er velskrevne og godt disponerede, omend hovedrapporten også præget af en detaljerighed, der kan virke tyngende. Sammenligningen af videns- og informationsniveau over tid fører til adskillige spændende spørgsmål om sammenhængen mellem det lokale og det nationale niveau i politikken.

Lennart Brantgärde blev meget tidligt optaget af de muligheder af teknisk og metodisk art, som ligger i EDB- og informationsteknologien. Denne fascination kan spores fra et meget tidligt arbejde om AID-metodikkens anvendelighed, over disputatsens vidstrakte brug af samme metode, og helt frem til de seneste video-præsentationer af det nye ELSA-system, som SSD har udviklet. Ganske mange – mere end et dusin – af de indleverede arbejder hører til kategorien af tekniske rapporter omkring forskellige aspekter af et akademisk dataarkivs arbejde. De tegner billedet af et dygtigt arbejdende team, der under Lennart Brantgärdes ledelse har formået at placere SSD blandt de øvrige nordiske dataarkiver – og det til trods for at vilkårene for denne type arbejde ikke i enhver henseende har været optimale. Der skal ikke her tages stilling til, hvorvidt den strategiske planlægning omkring SSD – herunder i særdeleshed udviklingen af ELSA – er ”korrekt”, for det kan man næppe vurdere før efter år 2000. SSD har forberedt sig på fremtiden – det viser forskellige rapporter klart. Denne del af produktionen kan imidlertid, hvor fortjenstfuld den end er, ikke veje tungt i forbindelse med en ansøgning om et professorat i statsvetenskap.

De seneste år har Lennart Brantgärde genoptaget sin politologiske forskning. Fra et projekt om ”Politiska förändringsprocesser” foreligger fire stencilerede rapporter på ialt ca 250 sider. De baseres alle på sekundære analyser af organisations- og valgdata. De fire rapporter behandler henholdsvis arbejderbevægelsens organisatoriske udvikling, det vigtige riksdagsvalg i 1911, folkeafstemningen 1922, og den regionale stabilitet og forandring i svensk politik mellem 1911 og 1944. Man kan

menne, at der her i højere grad er tale om kvantitativ historieforskning end politologi i snæver betydning – vigtigt er det at Brantgärde har udvalgt sig nogle centrale punkter i den svenske politiske udvikling, og at han angriber sine emner med et ganske avanceret metodisk værktøj. Rapporterne virker dog endnu som temmelig usammenhængende satsninger, dels på grund af fraværet af en overordnet teoretisk problemformulering for projektet, dels som følge af forfatterens tilbøjelighed til at fordybe sig i de metodemæssige aspekter på bekostning af de reale forhold, dels fordi han har forkærlighed for metoder, der fører til komplekse og svært-tolkelige resultater – og endelig fordi man i flere tilfælde savner en mere gennemført sammenligning med og kritisk vurdering af andre forskeres arbejder.

Lennart Brantgärdes forskningsindsats er stærkere præget af hans interesse for metode-spørgsmål end af interesse for teoretiske problemer og for det politiske livs substans. Bortset fra et antal SSD-rapporter ligger produktionen inden for professoratets område, idet det bemærkes at alle arbejder tematisk angår svensk politik. Kun i mindre omfang har Lennart Brantgärde søgt at sammenholde sine resultater med tilsvarende arbejder fra andre politiske systemer, ligesom resultaterne med ganske få undtagelser er blevet publiceret i Sverige. Store dele af hans arbejder har enten den offentlige udrednings karakter eller må betegnes som tekniske rapporter.

Lennart Brantgärde har omfattende pædagogiske erfaringer, ligesom bl a hans virke som leder af SSD dokumenterer hans evner for forskningsledelse.

Lennart Brantgärde kan dog, når svagheder og styrker i den videnskabelige produktion vejes mod hinanden, næppe siges at besidde tilstrækkelige kvalifikationer til at beklæde et professorat i statsvetenskap.

Gunnar Falkemark (fødeår uoplyst) har doktorsexamen fra 1982 og har siden 1989 været lektor ved Göteborgs Universitet. Han er i 1992 tildelt docentkompetence sammentrædt.

Gunnar Falkemark har til bedømmelse fremsendt en ikke stor, men til gengæld bred vifte af publikationer.

De fleste af arbejderne er mindre opsatser, anmeldelser, oppositionsindlæg og lignende, ofte med tilknytning til emnekredsene, specielt de magtteoretiske, der behandles i disputatsen og de andre større arbejder. Nogle er forarbejder til senere publikationer. En del har decideret karakter af indlæg i den løbende politiske debat i Sverige.

Disputatsen fra 1982 fremstår i produktionen som hovedværket og højdepunktet i meriteringsmæssig hensende. Gunnar Falkemark foretager en energisk, original og sine steder elegant gennemtænkning af nogle af den politologiske magtforsknings grundproblemer. Han tager udgangspunkt i den Dahlske pluralisme og kritikken af denne, men går også dybt ind i en kritisk analyse af de konkurrerende retninger og deres forudsætninger. På kort form går den vigtigste del af hans analyse ud på at vise, at debatten om hvorledes man korrekt udforsker magtens fordeling i samfundet hviler på nogle normative forudsætninger eller valg; hvad man betragter som politisk vigtige beslutninger kan sjældent om nogensinde afgøres objektivt, og det samme gælder tilskrivningen af interesser. Læseren kan dårligt undgå at spørge sig selv, hvilke implikationer den kritiske analyse bør få og hvorledes der kan komme noget konstruktivt ud af det hele.

I forbindelse med de fire afhandlinger, der tilsammen udgør disputatsen, har Gunnar Falkemark publiceret en del mindre arbejder, bl.a. en veloplagt kritik af den norske magtudredning. Disse artikler tilføjer ikke noget væsentligt til forskerprofilen.

Udover de overvejende teoretiske arbejder om magtbegrebet har Falkemark i en anden del af sin produktion satset en del på geopolitiske studier; som et tredje større, og med de to første forbundne indsatsområde kan man placere hans senere indlæg om Øresundsforbindelsen.

Blandt arbejderne med geopolitisk perspektiv kan nævnes, at han har redigeret en antologi om geopolitik og i denne skrevet om Rudolf Kjellén, som han i et vist omfang søger at re-

habilitere. Samme artikel kan genfindes som bidrag til et værk om svenske statsvetere, ligeledes redigeret af Gunnar Falkemark. Afhandlingen virker overbevisende og sobert diskuterede i sin gennemgang af Kjelléns synspunkter og af kritikken mod ham. Man bemærker, at forfatteren ikke finder det svært at udtrække de empiriske momenter til forskel fra de politiske/normative. Ja, det er endda for Gunnar Falkemark lettere "att genomföra denna operation i Kjelléns fall, än att göra detta i modern svensk statsvetenskap." Man savner i behandlingen en nærmere drøftelse af Kjellén-receptionen og -kritikken uden for Sverige.

Interessen for geopolitik kommer også frem i et antal andre studier, der behandler stormagtsforhold og imperialistisk expansion før 1. verdenskrig. Det seneste og udførligste af disse er en – utrykt – afhandling om den tyske politik i Mellemøsten. Gunnar Falkemark beskæftiger sig med spørgsmålene om grundene til den tyske expansionspolitik, dens retning og dens form, og han benytter sig her især af Lenins og af Kjelléns teoretiske fragmenter til at opnå forståelse. Man er under læsningen til stadighed i tvivl om, hvorvidt case-studiet benyttes til afprøvning af teoriansatserne eller om disse – også – anvendes i virkelighedsfortolkende øjemed. En nøjere gennemtænkning af relationen mellem case og teori er påkrævet, om dette projekts argumentation skal kunne virke overbevisende.

En stor satsning for Gunnar Falkemark i de senere år har været en undersøgelse af beslutningsprocesserne omkring det såkaldte Scanlink-projektet, dets vejforbindelser såvel som Øresundsbro-delene. En hovedkonklusion af arbejderne om Øresundsforbindelsen – i deres seneste form – er, for det første, at såvel den svenske som den danske regering bevidst har ført de to landes parlamenter bag lyset; for det andet, at den svenske socialdemokratiske ledelse er den vigtigste aktør, som i særdeleshed har udøvet et stærkt pres på de danske socialdemokrater og den danske – borgerlige – regering; for det tredje, at miljøspørgsmålene fik en utilstrækkelig behandling under beslutningsprocessen; samt, endelig, at der er en betydelig risiko for, at den valgte broløsning vil

resultere i en forringelse af vandmiljøet i Øresund. Disse konklusioner fremkommer som resultater af en kommenteret gennemgang af kronologien i hændelsesforløbet på begge sider af Øresund – på den danske dog overvejende baseret på oplysninger i dagspressen. Uden iøvrigt at tage stilling till disse anbringenders rigtighed må det siges, at disse afhandlinger overvejende, omend ikke udelukkende, må betegnes som parts-forskning eller -indlæg; at de meget vel belyser det ovenfor citerede om sammenblanding af empiriske og normative betragtninger; og, vigtigst, at de ikke har nogen særlig meriterende værdi i forhold til den opslåede stilling, idet bidraget til fagets udvikling er minimalt, ligesom anvendelsen af statskundskabens metoder og teorier har en beskednen plads i sammenhængen. Disse konstateringer gælder også det omfattende bidrag til bogen *Att offra västkusten*, hvor man dog finder ganske velformulerede beskrivelser af selve hændelsesforløbene.

Sammenfattende kan om Gunnar Falkemark siges, at hans produktion emnemæssigt har en betydelig bredde, men at graden af fordybelse er lav. De selvstændige bidrag til fagets udvikling er for få og ikke tungtvejende nok til at han kan komme i betragtning ved besættelsen af et professorat i statsvetenskap.

Douglas A Hibbs, Jr er født 1944 og opnåede Ph.D.-graden i 1972 (Madison, Wisc). Han har udover en række stillinger ved amerikanske universiteter, senest som professor ved Harvard University 1978-85, fungeret som gæstprofessor flere steder i Europa, herunder ved Göteborgs Universitet 1986-88. Han er for øjeblikket seniorforsker ved den svenske fagbevægelses institut for økonomisk forskning. Douglas Hibbs' CV opregner fem bøger, fire andre monografier, 8 kapitler i bøger, samt 22 tidsskriftartikler, der overvejende er fremkommet i renommerede tidsskrifter. Til bedømmelse er fremsendt et udvalg på 22 publikationer.

Douglas Hibbs' første større arbejde var disputatsen fra begyndelsen af 1970erne om *Mass Political Violence: A Cross-National Causal Analysis*. Undersøgelsen går ud på at vise, hvilke kausale strukturer der kan findes i

et stort statistisk materiale vedrørende forskellige former for "mass political violence" – til hvilket begreb iøvrigt noget uforståeligt henføres ganske almindelige og lovlige demonstrationer mod en siddende regering. Data, som blev hentet i Yale World Data Program, og som dessværre i bogen ikke undergives nogen egentlig kildekritisk vurdering, udsattes af Douglas Hibbs for statistisk analyse, dels ved hjælp af ret enkle partielle modeller, og dels ved en mere kompleks modellering. Bogens konklusion drejer sig primært om, i hvilken omfang den endeligt opstillede model "passer" til data. Forfatteren fortæller dog i et af de sidste kapitler, hvad han mener at kunne uddrage om den virkelige politiske verden, men det lykkes ham ikke at frigøre sig fra de af modelverdenen og operationaliseringerne satte rammer. Under læsningen af bogen kommer man uvilkårligt til at tænke på den retning inden for komparativ politik, som Robert T Holt og John E Turner allerede i 1970 kritiserede som a-teoretisk "Twentieth-Century Baconianism".

Fra midten af 1970erne har Douglas Hibbs i det væsentlige arbejdet på grænsen mellem økonomi og statskundskab, og han har her i høj grad været medvirkende til at disciplinen politisk økonomi har fået en central placering samt er blevet institutionaliseret. Der er uden tvivl tale om en pionerindsats af betragteligt omfang. Nogle af de tidlige teoretiske formuleringer er at finde i en antologi fra 1981, *Contemporary Political Economy*, som Douglas Hibbs var medredaktør af. Douglas Hibbs' arbejder inden for området er mange, og de er stort set alle blevet publiceret i førende tidsskrifter inden for økonomi og statskundskab. Nogle af de vigtigste er samlet i bogen *The Political Economy of Industrial Democracies* fra 1987. Emnemæssigt dækkes et antal væsentlige politiske områder og problemer: industrielle konflikter, løndannelse, politiske holdninger, vælgerstøtte til styret, såkaldte "popularitetsfunktioner" m v. De politiske fænomener bliver analyseret i relation til makroøkonomiske og/eller offentlig-økonomiske fænomener og politikker. Udover en række arbejder om amerikanske forhold har Douglas Hibbs også

gennemført mange fine komparative analyser. I de senere år har han koncentreret sig om svensk økonomi og politik, herunder ikke mindst spørgsmålet om lønudjævningen i Sverige og dennes mulige forbindelse med fagbevægelsens politik.

Douglas Hibbs' artikler er – med undtagelser – svært tilgængelige og vanskelige at vurdere for en læser uden betydelige matematiske færdigheder og overblik over moderne økonomisk teori. Det er dog let at se, at graden af teknisk sofistisering er høj, og der er heller ikke tvivl om, at Hibbs formulerer vigtige teoretiske spørgsmål, hvis besvarelse han er parat til at gå langt for at levere. Det må i denne forbindelse beklages at han sjældent gør sig umage for at fremlægge sine resultater på en mere alment tilgængelig måde. I sagens natur har han derfor nok fået mest respons blandt fagøkonomer. Han har dog også i tidens løb ført ikke så få diskussioner i bl a *American Political Science Review*, i hvilket tidsskrift flere af hans væsentligste bidrag er blevet publiceret, herunder hans "Partisan Theory".

En del af de af Douglas Hibbs påberåbte mindre arbejder falder kun i meget indirekte forstand inden for professoratets område. Dette gælder bl a nogle metodiske artikler, der nærmest må betegnes som anvendt økonometri og statistisk teori (vedrørende estimations- og inferensproblemer i forbindelse med tidsrækkeanalyse og sammenligning af metoder til analyse af interventionseffekter).

Douglas Hibbs' væsentligste bog er *The American Political Economy. Macroeconomics and Electoral Politics in the United States*. Her giver han inden for rammerne af en ret enkel udbuds-efterspørgselmodel en velafrundet analyse af sammenhængen mellem de makroøkonomiske "outcomes" og vælgernes præferencer og reaktioner i det amerikanske samfund. Den første trediedel af bogen består overvejende af en beskrivelse af den institutionelle baggrund. Man får et fint overblik over efterkrigstidens amerikanske udvikling m h t centrale makroøkonomiske variabler. I de følgende afsnit indkobles de politiske variabler. Modellerne kan ofte forekomme langt fjernet fra vælgernes mere enkle verden, men på det

højt aggregerede niveau, hvor forfatteren arbejder, giver analysen god mening. Specielt kan de to kapitler om de politiske partiers betydning og den elektorale cyklus fremhæves. De her behandlede emner har Douglas Hibbs som allerede nævnt gjort til genstand for adskillige andre behandlinger. Også bogens kapitel om "Reaganomics"-årene er interessant læsning. Det, der gør denne velgørende klart skrevne bog væsentlig for politologisk forskning, er ikke så meget dens sofistikerede modelbyggeri som dens – ikke mindst i forhold til disputatsens noget golde fremstilling – vellykkede kombination af statistisk analyse og real kommentar. Douglas Hibbs har givetvis lært meget om det politiske livs virkelighed mellem 1970ernes begyndelse og 1980ernes slutning.

Fra de seneste år foreligger en lille monografi, *Solidarity or Egoism?*, i hvilken Douglas Hibbs foretager et voldsomt opgør med to danske forskere, Peter Nannestad og Martin Paldam, der i et par afhandlinger har hævdet, at danske vælgere stemmer "egotropisk" ("egocentrisk" i Hibbs' terminologi) og ikke "sociotropisk"; som stort set alle andre undersøgelser siden Kinder & Kiwiet's 1979- og 1981-artikler har tenderet mod at konkludere. Selv om flere af Douglas Hibbs' kritiske pointer virker overbevisende, sidder man dog tilbage med en fornemmelse af, at der her foregår andet, men også mindre, end en genuin akademisk diskussion. Når Hibbs f eks mod bogens slutning tilsyneladende fornægter muligheden af egotropisk adfærd i en nordisk velfærdsstat, hvor solidaritetsprincippet antages at spille en grundlæggende rolle, så gør han sig skyldig i en fejltænkning, der nok må udspringe af en privat politisk opfattelse af karakteren af velfærdsstaten. Man kan også som læser undre sig over at et par upublicerede manuskripter af nogle knap så prominente danskere gøres til genstand for en så gennemgribende, omfattende og i formen skarp kritik – selv i betragtning af at afhandlingen er blevet til på bestilling af den danske Rockwool Fond. Alt i alt forekommer diskussionen om den danske vælgers mulige egotropiske adfærd stadig at være åben. Efter denne korte gennemgang af den forsk-

ningsmæssige produktion skal for god ordens skyld nævnes, at Douglas Hibbs også iøvrigt har et omfattende og yderst meriterende akademisk virke bag sig. Hans forskning er blevet støttet af mangfoldige fonde; han har deltaget i redaktionsarbejde, organiseret konferencer og forskningsprojekter, afholdt talrige gæsteforelæsnings etc. Nævnes bør selvfølgelig også hans mangeårige virke som underviser ved MIT, Harvard og Göteborgs Universitet m fl.

Sammenfattende kan siges, at Douglas A Hibbs, Jr har været en særdeles aktiv forsker siden begyndelsen af 1970erne og han kan derfor fremvise en omfattende produktion, også selv når man tager en del overlapninger i betragtning. Hans fordybelse i det valgte speciale – den politiske økonomi i ordets videste forstand – er betydelig, og han har bidraget med originale værker af banebrydende karakter inden for dette grænseområde mellem økonomien og statsvetenskaben. Om hans internationale synlighed kan der ikke herske tvivl. Uagtet de kritiske bemærkninger, der også er gjort ovenfor, kan der heller ikke et øjeblik herske tvivl om Douglas Hibbs' klare kompetence til at beklæde et professorat i statsvetenskap.

Jon Pierre er født 1953 og har doktorseksamen fra 1986. Han har beklædt en række stillinger ved Lunds og Göteborgs universiteter. Ved sistnævnte er han nu tf professor i statskundskab. Han har i perioder opholdt sig ved amerikanske universiteter, blandt andet da han i 1991-92 var Andrew A Mellon Research Fellow ved University of Pittsburgh.

Jon Pierres videnskabelige produktion omfatter udover disputatsen flere redigerede volumener samt et par monografier. Dertil kommer 13 kapitler i antologier samt knap en snes mindre tidsskriftartikler o lign. Hertil følger sig nogle anmeldelser og arbejdsrapporter samt et antal skrifter under udgivelse eller udarbejdelse. Kun en mindre del af arbejderne er fremsendt til bedømmelse.

Jon Pierre blev fil dr på en afhandling om *Partikongresser och regeringspolitik. En studie av den socialdemokratiska partikongressens beslutsfattande och inflytande 1948-*

1978. Et stort materiale om SAP's interne beslutningsprocesser blev analyseret med det primære sigte at undersøge implementeringen af kongresbeslutninger – eller den manglende implementering. Kongresbeslutningerne inden for flere politiske sagområder blev nøje kortlagt. Som tilfældet ofte er i forbindelse med denne slags arbejder, måtte forfatteren konkludere, at virkeligheden ofte var mere kompleks end de relativt enkle teoretiske modeller af interaktionen mellem partiledelsen og kongressens aktivister gav anledning til at tro. Fremstillingen er skrevet i et klart og uteknisk sprog, og den er meget veldisponeret. Som helhed er der tale om et meget meriterende arbejde.

Udover afhandlingen har Jon Pierre gennemført flere undersøgelser, der ligger inden for emneområdet parti- og parlamentsforskning. Blandt de påberåbte arbejder bemærkes således en lille artikel, i hvilken det store europæiske "Middle-level Elites"-projekts begreber og forskningsdesign kritiseres. Jon Pierre har også udført en større udredningsopgave om "Riksdagsledamöterna och de regionala partiorganisationerna", og sammen med Ellis S Krauss har han leveret en sammenlignende analyse af, hvad der sker med parlamentets beslutninger og koalitioner, når et dominerende parti svækkes, som tilfældet har været i såvel Sverige som Japan. Omend resultaterne af denne lille undersøgelse ikke er overraskende, er der tale om en vel gennemført undersøgelse. For at nå til mere omfattende konklusioner ville det dog have været nødvendigt at lade analysen omfatte flere perioder samt flere typer af beslutninger og handlinger end "roll calls".

I forbindelse med omtalen af partiforskningen kan nævnes at Jon Pierre sammen med Anders Widfeldt har forestået det omfattende dataindsamlingsarbejde i forbindelse med det svenske bidrag til Katz & Mairs datahåndbog om partiorganisationer i vestlige demokratier. Fra samme projekt foreligger manuskriptet til et kapitel om de svenske partiers organisatoriske udvikling. Partiernes nærmere og nærmere kontakter til den svenske stat diskuteres velopløst, dog uden at væsentligt nyt fremkommer.

En anden betydelig blok af arbejder udgøres af rapporter fra et større forskningsprogram om "Kommunal selvstyrelse och kommunernas omvärldsberoende". Herhen må regnes tre bøger samt et antal antologikapitler og artikler. I projektet ansues kommunerne som komplekse politiske aktører, der står i relation til en ligeledes kompleks og variabel omverden. Der anvendes et ret enkelt, men også ganske raffineret forskningsdesign, i hvilket de udvalgte kommuner udgør parvist matchede cases. Det billede, der tegner sig for læseren af rapporterne, bliver dog ingenlunde enkelt. Et sted beskrives det kommunale selvstyre – meget rammende – som værende til enhver tid "resultatet af en kompliceret vektoranalyse, hvor styrkeforholdet mellem den statslige styring af kommunerne, lokale omgivelsesaktørers ageren og den lokale politikens udformning bestemmer kommunernes faktiske autonomi".

I den første, af Jon Pierre redigerede, antologi fra programmet behandles en række kommunale arbejdsområder. Pierre stod selv for de indledende og afsluttende dele samt nogle af de andre kapitler. En senere bog om den kommunale erhvervs politik udbygger et kapitel i antologien, men fremtræder også som en selvstændig – og iøvrigt velskrevet – analyse, i hvilken Jon Pierre bl a introducerer og bruger den internationale litteratur om "urban political economy". Ved at udnytte en enkel kommunetypologi lykkes det ham at skabe overblik over variationerne i det komplekse samspil mellem erhvervs livet og kommunerne. I slutrapporten fra projektet er nøglebegrebet *Den lokala staten*. Jon Pierre drøfter i den lille bog, det metodiske grundlag for programmet, og han gennemgår en række teoretiske approaches, der er relevante, når man analogiserer mellem kommune og stat. Om "den lokale stats" perspektiv er så frugtbar, som forfatteren synes at mene, er en diskussion værd. Den, der skriver disse linier, er ikke ganske overbevist, og må ihvertfald påpege, at gevinsten ved at benytte den valgte approach må holdes op mod omkostninger i form af fremstillingsmæssig kompleksitet. Det er ganske enkelt umuligt at sammenfatte, hvori forskningspro-

grammets teoretiske og empiriske landvinning består.

I delvis tilknytning til dette projekt har Jon Pierre også deltaget aktivt i et internationalt forsker-netværk, og resultatet heraf er bl a redaktion og medforfatterskab af en antologi om *Challenges to Local Government* samt – på det seneste – redigering af en større antologi om by- og regionalpolitisk forskning. Pierres egne bidrag viser det samme overblik over denne litteratur, som blev dokumenteret i bogen om den lokale "stat".

En tredje gruppe arbejder kan betegnes som komparativ forvaltningsforskning. Der foreligger til vurdering en enkelt mindre artikel, indeholdende et forslag til, hvorledes man kan systematisere spørgsmål og hypoteser for en komparativ forvaltningsforskning. En del af disse tanker genfindes i indledningen og afslutningskapitlet i en af Jon Pierre redigeret, engelsksproget antologi (under udgivelse) om bureaukratiet i den moderne stat. Sammesteds har han skrevet en kort og klar oversigt over den svenske administrations udvikling med særlig vægt på relationen mellem politikere og embedsmænd.

Det sammenlignende perspektiv er endelig til stede i en fjerde gruppe arbejder, som kan rubriceres som komparativ politisk økonomi, hvis man da ikke foretrækker at benytte den mere dækkende betegnelse industri- og erhvervs politik. Også disse – mindre – værker er ofte knyttet an til den lokalt orienterede forskning. Nogle arbejder indeholdende sammenligninger mellem Sverige på den ene side og Japan, UK og USA på den anden har vakt en vis international opmærksomhed.

Jon Pierres pædagogiske erfaringer er mange. Han har undervist på flere niveauer og sprog, og han har fungeret som vejleder. Han har også været organisatorisk aktiv inden for såvel svensk som international politologi og har blandt andet været redaktør af *Scandinavian Political Studies* i en periode.

Sammenfattende må Jon Pierres indsats beskrives som ganske omfattende, når hensyn tages til det relativt korte åremål, i hvilket han har været aktiv. Den videnskabelige produktion rækker over flere emneområder, ligesom

en flerhed af metodikker har været taget i brug. Jon Pierre dokumenterer overblik over litteraturen og har selv været i stand til at levere bidrag på internationalt niveau. Selv om de fleste af hans arbejder angår eller tager udgangspunkt i svenske forhold, er den komparative orientering et gennemgående træk. Kvaliteten i arbejderne er ofte god, men man savner arbejder, der er teoretisk eller empirisk nybrydende. Det er som om Jon Pierre foretrækker at være "midt på banen" fremfor at bevæge sig ud i forskningens grænseegne.

Jon Pierre er kvalificeret til at beklæde et professorat i statsvetenskap.

Bo Rothstein er født 1954 og har doktorseksamen fra 1986. Han har været ansat i forskellige stillinger i Lund, København, Stockholm og Uppsala. Han har været visiting fellow/scholar ved en række institutioner i Europa og i USA. Ved Uppsala Universitet er han siden 1992 lektor og uaflyttet docent. Bo Rothstein blev i 1991 erklæret kompetent til et professorat i offentlig administration ved Roskilde Universitets Center (RUC).

CV'et opregner ialt 69 "numre". Heraf er 4 imidlertid forskningsprojekter, 19 er debattikler, der er blevet publiceret i svenske aviser og tidsskrifter, 12 er boganmeldelser, hveraf flere må betegnes som ganske omfattende, skarpsindige, i formen også skarpe – og skrevet uden persons anseelse. Af de resterende er 4 endnu ikke publicerede arbejder – heraf ét bogmanuskript – og tilbage bliver så 30 artikler og bøger. Bo Rothstein har fremsendt et udvalg af sine arbejder til bedømmelse, og det er kun disse, der vil blive omtalt i det følgende.

Det første vigtige arbejde i produktionen er disputatsen om *Den socialdemokratiska staten*. I denne bog undersøges, hvordan – og i hvilket omfang – et dominerende (svensk) parti har været i stand til at bemægtige sig og kontrollere en traditionelt bureaukratisk opbygget forvaltning med henblik på implementering af vidtgående reformer. Valget af cases – svensk arbejdsmarkeds- og skolepolitik – er teoretisk velbegrunderet, den empiriske analyse er grundig og sobert udført, og de dragne konklusioner er velhjemlede.

Tre aspekter må fremhæves i forbindelse med denne bog, heraf to positive. For det første, at forfatteren ikke bare har valgt frugtbare cases, men han har også uhyre metodebevidst valgt en analyseramme, der gør det muligt for ham at lægge flere snit i det empiriske materiale og drage konklusioner på flere analytiske niveauer. Dernæst er der grund til at nævne, at bogen er skrevet i et klart og spændstigt sprog, og selv om Bo Rothstein bevæger sig dybt ind i statsteoretiske problemstillinger, har han formået at undgå de fleste af de uklare og flertydige formuleringer, som ellers kendetegner store dele af denne litteratur. Skal man være kritisk, må kritikken gå på, at bogens teoretiske og methodediskuterende "overbygning" er blevet vel pompøs i forhold til selve analysen. Man kan også sige, at de samme resultater kunne været opnået uden så mange grublerier og besværgelser. Det er i denne forbindelse på sin plads at nævne, at bogen nu ganske fortjent er under udgivelse på amerikansk forlag, og at den engelsksprogede version har helt nyskrevne indlednings- og afslutningskapitler, hvor præcision og klarhed er forbedret i forhold til den oprindelige version. Ved samme lejlighed har Bo Rothstein så også fået mulighed for at glæde sig over, at den videre udvikling på de to forvaltningsområder passer smukt med hans tankegang, ikke mindst gælder det nedlægningen af SÖ.

Nogle mindre afhandlinger fra 1980'erne knytter sig til disputatsen. Også de er velgørende klart skrevet.

I 1992 udgav Bo Rothstein bogen om *Den korporativa staten*. Her drøfter han, hvorledes og hvorfor interesseorganisationer indkobles i forvaltningsapparatet, og hvorfor just svenske organisationer har en så stærk stilling i forhold til implementering af (reform)politikker. Han ser den svenske korporatistiske samarbejds-tradition som grundlagt allerede i begyndelsen af dette århundrede og giver iøvrigt en ny tolkning af det politiske begivenhedsforløb i begyndelsen af 1930'erne. En stor del af bogen optages af en gennemgang af forskellige politik-områder – fra alkoholpolitik til skolepolitik – med sigte på at undersøge korporatismens mere eller mindre kraftige gennemslag i for-

skellige forvaltningsgrene. Der er nedlagt et betydeligt arbejde i disse delanalyser, hvor et vigtigt ledetema er at forvaltningens og politikernes behov for at legitimere implementeringen er en væsentlig drivkraft bag opbygningen af korporatistiske strukturer.

Korporatisme-bogen er som disputatsen klart skrevet, og den er fyldt med præcise og tankevækkende delanalyser, hvoraf nogle sikkert vil vække modsigelse. Man savner også i bogen en mere udbygget forklaring på det svenske særpræg – i hvert fald i relation til forholdene i andre små europæiske lande, primært Norge og Danmark. I nogen grad rådes der bod på det noget bristfældige komparative perspektiv i nogle mindre afhandlinger, som Bo Rothstein har udarbejdet sammen med udenlandske forskere.

Bogmanuskriptet *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik* udgør slutrapporten fra et projekt om politisk filosofi og empirisk statsteori. Bo Rothstein har sat sig for at gøre det, mange vil anse for umuligt, nemlig at udarbejde en konstruktiv statsteori, som ikke bare som den normative statsteori søger at besvare spørgsmål om hvad staten bør gøre, og som heller ikke som den empiriske statsteori kun besvarer spørgsmål om hvad staten gør og kan gøre – men som prøver at kombinere disse to synssæt. Man kan også udtrykke det på den måde, at Rothstein søger at opstille en bindende argumentation – eller måske allerhelst et uigennemtrængeligt forsvar – for den moderne omfattende – man fristes til at tilføje: svenske – velfærdsstat med dens principper om generelle ydelser. I argumentationen lægges stor vægt på betydningen af det samfundsmæssige normsystem og på sammenhængen mellem disse normer og samfundets institutioner. Den skarpe og klare argumentation hviler på et omfattende og kritisk kendskab til såvel den moderne politiske filosofi som til implementeringsforskningen, som Rothstein iøvrigt ikke har meget til overs for. En første reaktion hos den kritiske læser er, for det første, at forfatteren kunne have fået en mere slagkraftig bog ud af det, hvis han havde behandlet de forskellige kendte udformninger af velfærdsstaterne lidt mere udførligt i stedet

for at koncentrere sig så stærkt om den svenske variant. Endvidere ville bogen have vundet ved at flere konkrete eksempler og sagområder var blevet diskuteret. For det tredje savner man en klarere argumentation, ikke for typerne af velfærdsforanstaltninger, men for de service-niveauer og støttestandarder, der benyttes i praktisk politik. Det er vel især om disses korrekte størrelse, at den skandinaviske politiske debat pågår, mere end om den kvalitative indretning af velfærdsstaten. Der er masser af ting, som kan diskuteres omkring bogen, selv sagt også dens grundlæggende påstand om en konstruktiv teoris mulighed. Det er just det fine ved denne bog, at den i et klart og tilgængeligt sprog beskæftiger sig med væsentlige politiske og teoretiske spørgsmål.

Udover de her omtalte arbejder har Bo Rothstein til bedømmelse indleveret et antal mindre artikler og manuskripter. De fleste af dem knytter sig til hans større projekter og tilføjer ikke noget væsentligt til hans profil. De er gennemgående af høj kvalitet, og flere af dem dokumenterer hans kritiske overblik over den internationale og herunder ikke mindst den marxistiske litteratur om staten og dens former.

Helt for sig selv i forfatterskabet står et overvejende problemformulerende manuskript om "A Creative University, Is It Possible?". Denne afhandling er skrevet sammen med Li Ben-nich-Björkman.

Sluttelig må nævnes, at Bo Rothsteins pædagogiske erfaringer på universitetsniveau rækker tilbage til 1985. Han har også erfaringer med bedømmelsesarbejde og vejledningsarbejde indtil Ph.D.-niveau, hvortil kommer anden professionel aktivitet.

Bo Rothsteins videnskabelige produktion er – hans alder og karrierens længde taget i betragtning – ganske stor, og den omfatter flere monografiske arbejder. Bo Rothstein har også fået mange af sine artikler publiceret i renommerede tidsskrifter. For en overfladisk betragtning kunne det se ud, som om Bo Rothstein stort set kun har skrevet om den (svenske) (socialdemokratiske) velfærdsstat. Ved nøjere læsning opdager man imidlertid, at han i sin forskning har beskæftiget sig med mange

af moderne stats- og forvaltningsteoris emnekrede. Produktionens særkende er den gennemgående høje kvalitet, den betydelige originaliteten, valget af udelukkende centrale problemstillinger, samt – ikke at forglemme – den forbilledlige klarhed i måden at formulere sig på.

Bo Rothstein er uden tvivl meget kvalificeret til at beklæde et professorat i statsvetenskap.

Sammenfattende vurdering og indstilling. Af de seks ansøgere kan to, nemlig Gunnar Falkemark og Lennart Brantgårde, ikke komme i betragtning i forbindelse med det opslåede professorat. De fire øvrige ansøgere kan alle betragtes som kvalificerede i relation til stillingen. Alle har en omfattende og for opslaget relevant produktion. De har – i varierende omfang – publiceret i anerkendte og i internationale tidsskrifter, og de har alle en eller flere større monografier at påberåbe sig.

Når der lægges vægt på de videnskabelige arbejders originalitet og på produktionens frugtbarhed for fagets udvikling, nationalt som internationalt, må Jon Pierre dog sættes efter Sten Berglund som igen må vige for de to klart mest velkvalificerede blandt ansøgerne.

Valget mellem Douglas A Hibbs, Jr og Bo Rothstein er særdeles vanskeligt. De har begge leveret meget originale bidrag til fagets udvikling, og kvaliteten i deres arbejde er generelt meget høj. Bo Rothstein har mest skrevet på svensk og i en svensk kontekst og sammenhæng, mens Douglas Hibbs' arbejder overvejende er skrevet med et amerikansk og internationalt publikum for øje.

Douglas Hibbs' store fortjeneste er, at han har arbejdet med disciplinoverskridende forskning inden for fagområdet politisk økonomi. Han har spillet en væsentlig rolle for udviklingen af dette fagområde og er herfor også internationalt anerkendt. Omkostningen i forhold til den opslåede stilling er at en del af de påberåbte arbejder må siges at ligge i yderkanterne af professoratets område.

Bo Rothsteins forskning har i mindre grad et internationalt sigte. Han har overvejende arbejdet med svenske forhold, men det må så også fremhæves, at han stedse har valgt prak-

tisk relevante, teoretisk centrale og også brede emner for sin indsats. Hans overblik over statskundskabens kerneområder er veldokumenteret. Det tæller til hans fordel, at han altid udtrykker sig klart og præcist i et letforståeligt sprog.

Når hensyn tages til at Bo Rothstein er meget yngre og kun har været aktiv i et begrænset åremål, må man med hensyn til den videnskabelige produktions omfang kunne ligestille de to, ja, endda give Bo Rothstein et lille fortrin med hensyn til videnskabelig produktivitet. Det bemærkes her specielt, at Douglas Hibbs' vigtigste – og mest omfattende – arbejder faktisk er tilblevet, førend Bo Rothstein disputerede, og at han i de seneste år ikke helt har holdt tempoet, hvis man skal dømme ud fra den påberåbte produktion.

Valget mellem de to skal gøres, og det må falde ud til fordel for Bo Rothstein. Dette begrundes i, dels at man hos ham finder en meget høj grad af originalitet, dels at Bo Rothsteins videnskabelige produktion udviser en kvalitetsmæssigt stigende kurve, hvor ikke mindst det sidste bogmanuskript må fremhæves.

Jeg skal derfor foreslå, at fil dr *Bo Rothstein* ansættes i tjenesten som professor i statsvetenskap ved Göteborgs Universitet

Mogens N Pedersen

3.

Hedrad med uppdraget att vara sakkunnig vid återbesättandet av August Röhss' professor i statsvetenskap vid Göteborgs Universitet, anför jag i ärendet följande:

Av sökande till professuren bör naturligtvis avkrävas en produktion som har en kvantitativ tyngd och bredd. En tematiskt smal och annars knapp produktion är inte tillfyllest, och detta krav är snarast accentuerat i det förhandenvärande tillsättningsärendet, som gäller en professur med en generell och inte en speciell ämnesinriktning. Produktionen måste därutöver hålla en god kvalitet och inrymma åtminstone något enskilt större arbete som bär vittne om

en självständig och originell vetenskaplig skaparkraft. Brister i ett avseende kan uppvägas av förtjänster i ett annat, men blott upp till en bestämd gräns: kvantitet kan ej helt ersätta kvalitet och kvalitet kan ej helt ersätta kvantitet. Såväl kvantitet som kvalitet måste efterfrågas. Jag är i själva verket ganska införstådd med ett minimikrav på en s k dubbel docentkompetens, ett krav som operationellt kan uttryckas i formeln "två goda och tematiskt olika monografier, kompletterade med en tillräcklig och om fördjupning vittnande kringproduktion." I det följande låter jag detta krav bli en vägledande ram för mina bedömningar, detta under nogsam medvetenhet därom att kravet måste tillämpas med omdöme och med beaktande av eventuella särskilda förevarande omständigheter. Väldigt stora avkall i detta avseende är jag dock inte villig att göra.

Kvarstående sökande till tjänsten är professor *Sten Berglund* (Vasa), docenten *Lennart Brantgärde* (Göteborg), docenten *Gunnar Falkemärk* (Göteborg), professor *Douglas Hibbs* (Stockholm), docenten *Jon Pierre* (Göteborg) och docenten *Bo Rothstein* (Uppsala). I det följande upptar jag de sökande till enskild behandling i ovan angiven alfabetisk ordning, varvid jag för varje sökande, på basen av ett studium av dennes ingivna skrifter, avger yttrande därom, huruvida den sökande innehar nödig kompetens. Därefter företar jag en jämförelse mellan de av mig kompetentbedömda sökandena, varvid jag preciserar den skicklighetsordning i vilken jag menar de tre mest meriterade bör komma i åtanke.

Sten Berglund är född år 1947. Han disputerade år 1972 vid Umeå Universitet, där han under en följd av år innehade olika lägre befattningar samt även var docent och tillförordnad professor i statskunskap. Till Finland kom han att knyta kontakter i slutet av 1970-talet, då han vid Åbo Akademi under ett kalenderår bestred professurer i offentlig förvaltning och statskunskap. Sedan han år 1979 utnämns till docent i statskunskap vid Åbo Akademi, blev han på 1984 innehavare av den svenskspråkiga professuren i allmän statslära vid Helsingfors Universitet. Han mottog och accepterade år 1992 kallelse att inneha en professur i stats-

lära, särskilt kommunikationslära, vid Åbo Akademis filial i Vasa, och innehar för närvarande denna professur. Professor Berglund är en etablerad forskare med en redan lång och internationellt färgad karriär. Han har företagit studie- och forskningsresor till ett flertal länder och kalenderåret 1990 var han gästprofessor vid Aarhus Universitet i Danmark. Berglund har varit anlitad för opponentuppdrag och andra akademiska sakkunniguppdrag, han har varit medlem av styrelsen för European Consortium for Political Research, och han redigerar för närvarande den samnordiska tidskriften *Scandinavian Political Studies*.

Berglunds publikationsförteckning upptar drygt 60 nummer. Riktigt alla har han inte ingivit för bedömning – en handfull tidningsartiklar och andra småskrifter har utgått. Resten har inlämnats: i allt åberopar Berglund 56 skrifter. Inskicket är nog osorterat. En iögonfallande stor del av Berglunds produktion, särskilt den som tillkommit under senare år, är författad i samarbete med andra personer.

Sten Berglunds vetenskapliga produktion har framför allt varit inriktad på studiet av politiska partier. En första inmutning av detta forskningsfält gjorde han i sin doktorsavhandling *Masspartiet som kommunikationssystem* (1972, 265 s), där han med stöd i en systemanalytisk referensram intresserar sig för relationer mellan partiledning och partimedlemmar i masspartier i mångpartisystem. Intresset är härvid teoretiskt och metodiskt; egna empiriska undersökningar gör Berglund inte. Han vill dels strukturera hypoteser om vad interaktionen mellan elit och massa betyder för intresseöverensstämmelse, partioutput, internt partistöd och partiledningens målsättningar, dels vill han diskutera och föreslå lösningar på i sammanhanget aktuella mätproblem. Avhandlingen är nog inte en särskilt originell eller nyvinnande forskningsprestation; ställvis är den mångordig. Den bär i alla fall vittne om författarens förmåga att bedriva systematisk forskning, och systemperspektivet fokuserar på ett fruktbart sätt Berglunds intresse till viktiga kategorier och relationer mellan kategorier. Avhandlingen är en merit för en professur

i statskunskap, men inte en tungt vägande sådan.

En tyngre merit är monografen *Paradoxes of Political Parties*, som utkom år 1980 (195 s). Berglund tar en startpunkt i teorier om rational choice, konstaterar att de utpekar två paradoxer kring masspartier, konkretiserar paradoxerna i fyra subparadoxer, och föresätter sig uppgiften att förklara dem i stöd av en empirisk forskning, som baseras på intervjuer med lokal partielit och partimedlemmar på tre svenska orter. Resultaten visar, menar Berglund, på en otillräcklighet hos de rationella teorierna, som borde vidgas i syfte att ernå en bättre förklaringskraft. Studien är både elegant och konsekvent. Även om man kan mena att Berglund inte omgärdar sina statistiska metodval med ett tillräckligt antal reservationer, och även om man kan mena att hans skrivstil nu är alltför knapphändig, är boken genomtänkt och systematisk, fördomsfritt inriktad på de berörda teoriernas premisser. Boken är en god merit för en professur i statskunskap. I sammanhanget skall också läromedlet *Det svenska partiväsendet* (1978, 166 s, en medförfattare) nämnas. Det tillhandahåller en klar och redig översikt och saknar inte meritvärde.

Berglunds partistudier har också ett viktigt komparativt inslag, som framträder en första gång i det i samarbete med Ulf Lindström tillkomna bokarbetet *Scandinavian Party System(s)*, utgivet år 1978 (201 s). Det faktum att författarna själva karakteriserar boken som en korsning av läromedel och forskningsrapport hindrar inte att den bör värdesättas högt. Analysen är precis, metoden klar, konklusionerna underbyggda. Arbetet är gediget och intressväckande och en god merit. Det har även pionjärsmak: i slutet av 1970-talet var större komparativa undersökningar av nordisk politik ännu sällsynta. I dag är arbetet dock, naturligtvis, föråldrat i en utsträckning som borde motivera författarna att ta itu med en ny utgåva. Senare har Berglund kommit att intressera sig för Östeuropa: i en liten volym, kallad *East-European Multi-Party Systems* (1988, 124 s) som han redigerat och författat merparten av, är Berglund på en ingalunda framgångsfri jakt efter mångpartisystem i det socialistiska Öst-

europa. Satsningen på ett i geografiskt och politiskt-kulturellt avseende nytt forskningsområde mötte maximal otur: boken var, till följd av världshändelserna, föråldrad genast när den utkom. Med berömvärd snabbhet åtgärdade Berglund och hans medarbetare saken, och redan 1992 förelåg boken *The New Democracies in Eastern Europe* på internationellt förlag. (En tredje och ytterligare uppdaterad upplaga har senare utkommit.) Berglund bidrar här i samarbete med sin medredaktör med två introducerande kapitel (13 och 22 s) och ett framåtblickande inlägg (15 s); ensam svarar han för ett välskrivet kapitel om det forna Östtyskland (25 s) som blir bokens höjdpunkt.

Sammanfattningsvis skall sägas att Berglunds meritering på partiforskningens område är gedigen och god. Den vilar på inte mindre än fyra böcker samt ett aktningvärt antal uppsatser, av vilka många dock upprepar inslag i böckerna. Den kvalitet alstren håller varierar, men är aldrig dålig. Ofta är den utmärkt.

Ett annat, om än inte lika dominerande huvudområde i Berglunds produktion formas av val- och väljarstudier. Dessa har en särskild inriktning, i det Berglund i huvudsak förlitar sig på analys av ekolog- och aggregatdata. Sina studier har han underbyggt genom att lägga upp ekologbaserade databanker över såväl svenskt som finskt material. En delrapportering sker i boken *Svensk partiregionalism* (1986), för vilken Berglund är medredaktör, och till vilken han bidrar med en välskrivna uppsats (15 s, en medförfattare) som visar att regionalismen saknar betydelse för ekonomisk och politisk utveckling i Sverige, samt därutöver med en metodologiskt intressant uppsats (23 s, två medförfattare) om variationer i regionala partistyrkeprofiler. Boken har meritvärde. Flera enskilda uppsatser bygger på det nyssnämnda materialet – detta gäller t ex för "The Ecology of Finnish Communism 1945-83" (1990, 24 s). År 1990 utkom Berglund med en bok, redigerad i samarbete mellan honom och Søren Risbjerg Thomsen, kallad *Modern Political Ecological Analysis*. Berglund bidrar med en inledning (11 s) samt tre kapitel (51, 15 resp 13 s), alla tillkomna i samarbete med två medförfattare. Det första kapit-

let har en metodologisk inriktning – författarna prövar systematiskt validiteten hos en särskild korrelationsmetod för ekologisk analys som Thomsen utvecklat och som Berglund i olika skrifter ansluter sig till. Metoden har mött en räckta invändningar; den analys som Berglund och hans medförfattare går in på visar att kritiken är skev om än inte obefogad. Berglunds bidrag till denna bok är viktiga och intressanta, och de bör tillmätas meritvärde.

Jag skall sammanfatta min bedömning av Sten Berglund:

Berglund kan åberopa en aktningvärd produktion. Den innefattar fyra egna böcker, ett flertal editerade arbeten, samt ett stort antal uppsatser och rapporter, av vilka flera dock är upprepningar eller förarbeten till böckerna. Berglund var tidigare en tematiskt ensidig forskare – allt han skrev hade på ett eller annat sätt att göra med partier. Det är emellertid fullt skäl att notera att Berglunds produktion om partier har varit förankrad i olika teoretiska traditioner och olika substantiella frågekomplex – han har opererat med systemteori likväl som rationell teori, han har studerat internt partiliv likväl som komparativa aspekter av partisystem och partiorganisation, han har studerat partier som uttryck för rationellt handlande. Mot ensidighet i val av forskningsområde står m a o mångsidighet i val av orientering, perspektiv och närmandesätt. Och den ensidighet, varom är tal, har småningom blivit tvåsidighet: andra frågor, låt vara närbesläktade, har kommit i Berglunds vetenskapliga blickfång. Han är numera förutom partiforskare en ekologiskt orienterad valforskare. En komparativ ådra utmärker dessutom denna tvåsidighet, och Berglunds områdestäckning får numera sägas vara god.

Berglund har forskat flitigt sedan sin professorsutnämning. Det skall ändå noteras att han inte under senare år utkommit med en ordentlig monografi. I själva verket har snart femton år förflutit sedan hans senaste bok – de bokverk som senare utkommit med hans namn på sina pärmar har varit editioner. Förvisso och dock, detta framgår av sammanhanget, har Berglunds insatser vid editionernas tillkomst varit stor. Kvaliteten i Berglunds forskning är

genomgående god – han har ett sinne för spelet mellan teori och empiri, låt vara att han knappast är teoretiskt nydanande, han är systematisk och klar, och han behärskar väl kvantitativ metod. Han har tidigare, även av mig, befunnits kompetent för professur, och jag upprepar här gärna min mening. *Professor Sten Berglund innehar god kompetens för en professur i statsvetenskap.*

Lennart Brantgärde är född år 1938. Sedan han tidigare varit verksam i befattningar som folkskollärare, amanuens, extra universitetslektor och forskningsassistent, disputerade han år 1974 i ämnet statskunskap vid Göteborgs Universitet, där han år 1982 har erhållit utnämning till docent i statskunskap. Efter disputationen var Brantgärde verksam som forskningsassistent fram till år 1981, då han utnämndes till föreståndare för Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst i Göteborg, vilken tjänst han ännu innehar. Brantgärdes meritförteckning innehåller inte uppgifter om internationella åtaganden och vistelser; hans publikationsförteckning ger dock vid handen att han tämligen flitigt medverkat i internationella konferenser.

Brantgärde förtecknar i sina ansökningshandlingar 48 publikationer. Av dem har han till bedömning ingivit 35. Även om en viss sortering alltså skett, kunde den med fördel ha varit strängare. Ett stort antal av de ingivna skrifterna, ett femtontal, är enligt min mening likgiltiga i sammanhanget – omdömet träffar huvudsakligen uppsatser och inlägg, ibland endast över några sidor, som, hänför sig till Brantgärdes verksamhet inom datatjänsten. Fråga är om ett blandat sortiment anföranden, presentationer och diskussioner av teknikaliteter. Uppsatserna är säkert nyttiga, men de är av föga relevans i det här aktuella tillsättningsärendet, där de endast fragmentariskt hör hemma. Vad som återstår efter denna sortering är två böcker, av vilka den ena tillkommit i samarbete med andra personer, samt ett drygt dusin ordentliga uppsatser och rapporter, vilka ibland går in i och upprepar varandra. Tematiskt kan dessa skrifter, som Brantgärde själv föreslår, lämpligen indelas i tre större block. Ett sådant gäller offentlig förvaltning, ett an-

nat masskommunikation, ett tredje demokratistudier.

Brantgärdes huvudarbete inom studiet av offentlig förvaltning är doktorsavhandlingen *Kommunerna och kommunblocksbildningen* (1974, 219 s). Författaren studerar här de svenska kommunernas yttranden över länsstyrelsens förslag till blockplan, varvid han vill förklara variationen i dessa yttranden. Ämnesvalet ter sig litet besynnerligt, men skall väl långt förklaras därav att avhandlingen tillkommit inom det stora sk kommunalforskningsprojektet, som skadsköt svensk statskunskap under 1970-talet, i det projektet lockade snart sagt all statsvetenskaplig återväxt till ett pysslande med svenska kommuner. Brantgärde angriper sitt enkla material med stor energi och med en vid tiden för avhandlingens utkommande avancerad analysteknik, nämligen trädanalys, varvid resultatet, då diskrepansen mellan metodinsats och det den kan utvinna är märkbar, inte blir så lyckat. Avhandlingen är nog en habil produkt, som bär vittne om författarens förmåga att bedriva systematisk forskning. Den är dock inte en vägande merit för en professor i statskunskap. I teoretisk mening är den sålunda ofullgånge och närmast ointressant.

Inom studiet av politisk masskommunikation är Brantgärdes främsta merit boken *Kommunalpolitik, massmedier och medborgare* (1981, 221 s), av vilken han författat merparten. Han jämför här på ett antal punkter, uppbyggande ett stort empiriskt material och ett rikt sortiment analystekniker, den situation som rådde i Sverige år 1966 med den situation som var för handen år 1979. I centrum för hans intresse är härvid jämförelser som gäller medborgarens kunskap om kommunalpolitik samt ortspressens kommunalpolitiska bevakning. Flera element i analysen förtjänar lyftas fram; inte minst en kunnig diskussion av svårigheterna att mäta massmedieffekter. Brantgärde åberopar även engelsk- och svenskspråkiga sammanfattningar av denna bok, som bör tillmätas meritvärde för en professor i statskunskap, låt vara att de statsvetenskapliga och demokratiteoretiska implikationerna av de många enskilda forskningsrönen blir otill-

räckligt belysta och analyserade. Undersökningen är gedigen och intressant, men om stor och insiktsfull statskunskap är knappast fråga.

Till Brantgärdes insatser på området hör ännu några otryckta rapporter, som huvudsakligen gäller utvärderingar av informationskampanjer. Några titlar inom genren är "Spridningen av ett informationsmaterial" (1974, 23 s), "Samhällsplanering i samverkan – erfarenheter från en informationskampanj" (1975, 54 s) samt "Planeringsinformation 1976" (1978, 51 s). Fråga är om utredningar. De synes kompetent gjorda; bl a vittnar även de om metodisk säkerhet. Emellertid är de, detta ligger nästan i sakens natur, deskriptiva och statsvetenskapligt elementära. En sådan fördjupning som skulle göra dem statsvetenskapligt intressanta har de inte. Jag tillmäter dem blott ringa meritvärde.

Tyngre väger ett block av fyra otryckta skrifter, som enligt vad Brantgärde anför kommer att utgöra byggstenar i en planerad monografi. I centrum för författarens intresse står den svenska demokratiseringsprocessen, och rapporter om "Demokratiseringsprocessen 1911" (1992, 84 s) och "Regional stabilitet och förändring i svensk politik 1911-1944" (1992, 81 s) tillvinns sig ett särskilt intresse. Den senare rapporten hakar s a s på där den förra slutar; de bildar tillsammans ett särskilt block. De två andra rapporterna har mer karaktär av punktinsatser. Analysmetoderna är igen avancerade och kvalificerade. Ännu är rapporterna dock preliminära och delvis osmälta, och den helhet de skall teckna har ännu lösa konturer. Anknytningen till den internationella litteraturen är inte tillräckligt fast och utarbetad, och textmassorna är inte tillräckligt integrerade. Mycket arbete återstår, och det meritvärde som i dag kan tillskrivas rapporterna är mer än ringa men mindre än stort. En tungt vägande helhet bildar skrifterna inte. Men Brantgärde måste starkt uppmuntras att arbeta vidare med denna studie, som har förutsättningar att forma ett vägande forskningsinlägg om svensk politisk historia.

I en sammanfattning skall om Brantgärde sägas att han rört sig inom olika delar av statskunskapens område – smalspårig är han inte.

Förvisso handlar nästan allt han skrivit om Sverige – något undantag från regeln om statsvetarens etnocentrism är han inte. Men inom denna regionala ensidighet har han vandrat många tematiska stigar. Han är dessutom utpräglad metodmedveten och metodkunnig: i teknisk skicklighet når han långt. Mot Brantgårde skall, å andra sidan, två saker anföras. För det första är hans produktion inte stor – den innesluter en bok, merparten av en annan, samt en dryg handfull uppsatser och rapporter. Blott om den genomgående hölle en mycket hög klass, vore den, beaktande dess beskedliga kvantitet, i sammanhanget tillfyllest. Så är emellertid enligt min mening ej fallet. Många av Brantgårdes skrifter är deskriptiva, och, detta är den andra sak som skall hållas mot honom, i produktionen ingår inte något sådant enskilt arbete som skulle vittna om en oesträdd statsvetenskaplig originalitet och fördjupning. Det demokratiprojekt Brantgårde nu arbetar med ter sig löftesrikt i detta avseende, men än har löftet inte infriats. *Det blir därför för min mening att docenten Lennart Brantgårde inte ännu styrkt behörighet för en professur i statskunskap.*

Gunnar Falkemark är född år 1946. Sedan han en tid bedrivit doktorandstudier i ämnet teoretisk filosofi, disputerade han år 1982 i statskunskap vid Göteborgs Universitet, där han år 1989 tillträdde en befattning som högskolelektor i statskunskap och där han år 1992 antogs till docent i statskunskap. Falkemark har varit gästforskare vid Harvard University (1982-83); hans meritförteckning antecknar i övrigt inte längre och större internationella vistelser och uppdrag. Falkemark har erhållit pedagogiska utmärkelser, och har vid tre tillfällen anlitats som fakultetsopponent. Hans erfarenhet av undervisning på olika nivåer är gedigen och bred.

Falkemark har för bedömning inlämnat 33 skrifter. Han kunde ha varit betydligt mer sparsmakad. Ett dussintal nummer är små inlägg och småskrifter som ter sig bortkomna i en professorskonkurrens och inget har där att göra; ett tiotal är recensioner och repliker. Återstoden utgörs av en bok, några bokkapitel, och en handfull uppsatser, av vilka ett par fö-

religger i manuskript. När till detta kommer att många skrifter går in i varandra och till dels upprepar varandra, måste om produktionen sägas att den nog inte är stor.

Falkemarks doktorsavhandling heter *Power, Theory and Value*. Den är som sagt från år 1982, och går över 247 trycksidor. Tematiskt och innehållsligt ger den återspeglningar av författarens bakgrund inom den teoretiska filosofin. Avhandlingen är tudelad: två långa kapitel avhandlar en tes som går ut på att maktanalyser i viktiga hänseenden är avhängiga värderingar, och två andra och likaså långa kapitel analyserar teoretiska och metodologiska problem i den forskning som försöker ringa in och bestämma maktfördelningar i ett samhälle. Ett stort antal närmandesätt och kontroverser passerar revy i Falkemarks framställning, präglad av elegans, skarpsinne och lärdom. En ledande tes är att en värderingsfri maktforskning är en omöjlighet; tesen underbyggs av en uppslagsrik klarläggning och problematisering av dolda antaganden i två maktteorier, varvid det framkommer att antagandena ingalunda är värdefria. Vid Falkemarks mening att kriterier för en bestämning av viktiga politiska frågor måste vara normativt härledda kan emellertid frågetecken ritas, och Falkemark träffar säkert ett klokt val, när han avstår från att generalisera från sitt studium av maktens problem till det vetenskapliga studiet av samhälle och politik överhuvudtaget. Uppslagsrik är även Falkemarks behandling av den s k icke-besluts-teorin: sedan han prövat de invändningar som brukar resas mot denna genre, framlägger han ett förslag som i korthet går ut på att man kan tillämpa behovsteorier för att identifiera icke-beslut. Avhandlingen hedrar sin författare, och är en duktig merit för en professur i statskunskap.

Några uppsatser, vilka jag inte skall beröra, rör sig i avhandlingens marker och gränsmarker, och är närmast att se som upprepningar och tillägg. Några ord bör däremot sägas om en bok, kallad *Att offra västkusten* (1991, 264 s), som Falkemark skrivit tillsammans med annan person. Falkemark övergår här från ett teoretiskt till ett empiriskt studium av makt – boken handlar om en särskild beslutsprocess,

som resulterade i ett stort motorvägsbygge i Bohuslän. Fråga är m a o om en fallstudie, och sådana har som bekant olika funktioner. Bokens stora brist är, enligt mitt förmenande, att den försummar en teoripreciserande funktion. Om fallet i fråga får läsaren lära sig mycket, av fallet i fråga lär han sig inte mycket – de slutsatser av statsvetenskaplig art som ges är ganska korta och flyktiga. Boken saknar ingalunda meritvärde – bl a visar den att Falkemark inte står främmande för empirisk forskning. En stor statsvetenskaplig merit är den dock inte. Ett anslag till ytterligare maktforskning, nämligen rapporten *Öresundsbron: Hur de avgörande besluten togs* (1992, 60 s) är närmast en kommenterad datuurlista. Dess vetenskapliga värde är blygsamt.

Falkemark avser, enligt vad han uppger i sina ansökningshandlingar, för en tid orientera sig mot studiet av utrikespolitik och internationell politik. Han planlägger en bok om Tysklands utrikespolitik 1871-1914; som förarbeten föreligger i denna konkurrens en uppsats om "Lenin, Bismarck och det tyska kolonialväldet" (1988, 21 s) samt den otryckta rapporten "Tysklands expansionspolitik 1871-1914" (1993, 49 s). Den förstnämnda skriften utpekar brister i Lenins imperialismteori; Tyskland studeras här därför att landet i viktiga teoretiska hänseenden är ett lämpligt testfall. Resonemangen om Lenin återkommer i den senare rapporten, som studerar ett särskilt fall av expansionspolitik, nämligen Bagdadjärnvägen – förutom imperialismteori appliceras här även geopolitisk teori, public-choice-teori samt neorealismisk teori. Resultatet, tentativt och föga överraskande, är att teorierna i olika avseenden kompletterar varandra. Projektet ser sig lovande, men man kunde tycka att Falkemark på ett mer explicit sätt borde föra teorier till konkurrens snarare än samarbete – vad som ger en teori försteg framom en annan är ju att den förmår förklara en större del av en gemensam verklighet. Hur som helst: än så länge är fråga om förarbeten, och det meritillskott de tillhandahåller är begränsat.

Falkemark har ännu intresserat sig för statskunskapens lärdoms historia, och berikat genren med några i varandra inflätade uppsatser

om Rudolf Kjellén. En av dem, kallad "Rudolf Kjellén – vetenskapsman eller humbug?" (21 s), ingår i en av Falkemark redigerad mycket läsvärd antologi med titeln *Statsvetarporträtt* (1992 – till den bidrar Falkemark även med en likaså mycket läsvärd "Inledning" (23 s). Den äreräddning som Falkemark ger sig in på i sina uppsatser om Kjellén synes mig tänkvärd och insiktsfull, och när Falkemark finner att anklagelsen att Kjellén på ett grundläggande sätt skulle ha brustit i vetenskap inte är välbestyrkt, blir det svårt att inte hålla med honom. Jag tillskriver detta block av uppsatser ett visst meritvärde, och noterar att Falkemark med dem igen breddar sitt vetenskapliga register.

Man lämnar läsningen av Gunnar Falkemarks produktion med ett blandat intryck. I delar är den imponerande och övertygande. Doktorsavhandlingen är sålunda en betydande intellektuell och vetenskaplig prestation, och flera av Falkemarks mindre arbeten och uppsatser är både skarpsinniga och klarsynta. Andra och ganska stora segment av den inlämnade produktionen förmedlar intryck av halfärdighet och halvsmältning, kanske brådska. Det intryck som dominerar i det för dagen aktuella ärendet är i varje fall att produktionen ännu är otillräcklig. Falkemark har skrivit endast en bok, och de kompletterande insatserna är inte väldigt stora – ett par saker som i och för sig kan bli tunga meriter befinner sig ännu i skeden av planering och design. Falkemark är förvisso stadd i marsch mot en professorskompetens, men fram har han inte nått. *Jag finner att docenten Gunnar Falkemark inte ännu innehar kompetens för en professur i statskunskap.*

Douglas Hibbs' ansökningshandlingar anger inte hans födelseår – det framgår dock ur hans karriärbeskrivning att han inte längre är en ungdom. Sedan Hibbs under större delen av 1970-talet innehaft olika vetenskapliga befattningar vid Massachusetts Institute of Technology, utnämndes han år 1978 till professor i statsvetenskap (Government) vid Harvard University. Han lämnade denna befattning år 1985, och har sedan dess i huvudsak varit verksam i Skandinavien, där han upprätthållit gästprofessurer i nationalekonomi i bl a Göte-

borg, Aarhus och Stockholm. Sedan år 1989 är han professor vid Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning i Stockholm. Professor Hibbs är en internationellt etablerad och meriterad forskare, han har varit verksam i olika vetenskapliga och intellektuella miljöer och kulturer, hans erfarenhet av undervisning och handledning är både djup och bred. Till ansökningshandlingarna har Hibbs fogat anbefallande och uppskattande brev från några av sina tidigare elever – förfarandet synes mig märkligt.

För bedömning har Hibbs inlämnat 20 arbeten. Några av dem är böcker, flera är längre uppsatser och rapporter. Sorteringen är ganska mönstergill; endast i ett par fall kan man undra över de ingivna skrifternas naturliga hemmahörande i sammanhanget. Hibbs rör sig på ett markerat sätt i gränsmarken mellan statskunskap och ekonomi. I själva verket ligger han ofta, jag skall här signalera en anmärkning jag vill rikta mot honom, närmare den gräns som för över i ekonomiska frågeställningar. Jag kan i sammanhanget inte låta bli att notera att Hibbs försett den karriärbeskrivning som tillställts mig med överskriften "For Chair of Economics, Göteborgs University". Felskrivningen reflekterar möjligen det faktum att Hibbs under sin tid i Sverige och Norden huvudsakligen arbetat inom nationalekonomins sfär.

Douglas Hibbs' doktorsavhandling publicerades år 1973, alltså för mer än tjugo år sedan. Den heter *Mass Political Violence* (253 s), och är en bred studie av skillnader mellan ett mycket stort antal länder i avseende å politiskt våld och politisk instabilitet. Den beroende variabeln får två dimensioner och struktureras med hjälp av en faktoranalys som ter sig föga sensationell – det är, vill jag mäna, en brist i denna annars på många sätt imponerande bok att den beroende variabeln ges en stereotyp och oproblematiserad behandling. Huvuddelen av boken ägnas uppgiften att strukturera och empiriskt testa en ekonometrisk modell som innesluter politiska, sociala och särskilt ekonomiska faktorer och som skall förklara de variationer i våldsaktivitet Hibbs kan bokföra. Denna uppgift genomförs med envetenhet och

systematik – boken är i många stycken ett skolexempel på hur teori kan och bör användas i en kvantitativ forskning av multivariat typ. Modellen tillkommer nämligen som en tålmodig och stegvis exercis i konsten att ur tillgänglig forskning plocka fram empiriska fragment som visat sig hållbara eller löftesrika och inordna dem i ett större och mer genomgripande sammanhang – vad man dock kan och även bör säga är att det nog hade funnits utrymme för ett större inslag av eget och innovativt tänkande kring faktorer som kan vara kausalt relaterade till våld och våldshandlingar. Hibbs har försett sin avhandling med en självkritisk efterskrift som höjer bokens värde, och avhandlingen är, trots att den bär klara spår av att ha framforskats för mer än två decennier sedan, fortfarande en stark merit för en professor i statsvetenskap.

År 1987 utkom Hibbs med en stor antologi, kallad *The Political Economy of Industrial Democracies* (327 s). Den samlar upp ett antal uppsatser och inlägg som ingått i välrenommerade internationella tidskrifter; dessa uppsatser tar upp litet olika temata till behandling. Ett block, avtryckt i bokens första del, handlar om industriella konflikter och strejker – behandlingen av undersökningarnas politiska ingrediens är här stereotyp, och ländervalen i de komparativa ansatserna är inte tillräckligt motiverade i termer av komparativ metod. I andra block studerar Hibbs, för olika länder, två med varandra sammanhängande frågor om politik och ekonomi. Dels är fråga om elektoratets reaktioner på fluktuationer i makroekonomiska förhållanden, dels är fråga om hur de oavsagda reaktionerna inverkar på den politiska elitens formande av en ekonomisk politik. Likaså år 1987 utkom Hibbs med en stor bok som väl får sägas vara hans vetenskapliga huvudarbete. Boken heter *The American Political Economy* (404 s), och innehåller, förutom en längre makroekonomisk och institutionell bakgrundsteckning, ett antal uppsatser som i en amerikansk kontext rapporterar fortsatta studier av kopplingar mellan makroekonomi och politik, varvid särskilt den ekonomiska politikens beroende av väljarpreferenser står i förgrunden. Hibbs för här vidare tidigare resone-

mang om en makroekonomisk sk partisan theory, som kort sagt hävdar att det finns en klar politisk ingrediens i ekonomiska fluktuationer, åvägabragd av de politiska partiernas benägenhet att driva en ekonomisk politik som gagnar deras väljarsegment och därmed är till fördel för deras elektorala stöd.

Inom samma allmänna ämnesområde placeras sig ett antal andra uppsatser som Hibbs ingivit till bedömning. Till dem hör bl a "Inflation, Political Support, and Macroeconomic Policy" (1985, 21 s), "Macroeconomic Performance, Macroeconomic Policy, and Electoral Politics in Industrial Democracies" (1985, 14 s), "Income Distribution in the United States" (1988, 23 s) och "The Partisan Model of Macroeconomic Cycles" (1994, 23 s). Till en antologi, kallad *Contemporary Political Economy* (1981), bidrar Hibbs med en kort översikt av bokens innehåll (7 s) samt, tillsammans med medförfattare, ytterligare med två uppsatser (17 resp 23 s) inom det angivna ämnesområdet. En välskriven översikt, kallad "Partisan Theory after Fifteen Years" (1992, 13 s) förtjänar i sammanhanget nämnas.

Den arbetsinsats jag här omnämner ter sig imponerande och starkt meriterande. Visserligen kan anmärkningar göras. Det är sålunda ofrånkomligt att de många uppsatserna och kapitlen går in i varandra, upprepar bakgrundsresonemang, och ganska mekaniskt anlägger likartade problemställningar – detta är omständigheter som reducerar det individuella meritvärde de olika och enskilda skrifterna kan tillskrivas. Mot bakgrund av att Hibbs i en ganska färsk längre uppsats ("Solidarity or Egoism?", 1993, 72 s) företar en hudflängning av forskare som argumenterat för att egennytta långt förklarar väljarbeteende, blir en läsare av hans totalproduktion något konfunderad vid upptäckten att Hibbs själv i flera av sina utforskningar av politikens ekonomi anlagt liknande betraktelsesätt. Det skall också noteras att Hibbs' komparativa utblickar endast till en del förmår skymma och kompensera det faktum att hans forskning och därmed hans politiksyn är Amerikacentererad. Sammantaget är det dock helt klart att Hibbs med denna ström av arbeten och uppsatser inmutar en för-

grundplats i den forskning som intresserar sig för relationer mellan politik och ekonomi.

Hibbs återoppar ännu ett par senare uppsatser om svensk lönepolitik och lönespridning, nämligen "Wage Dispersion and Trade Union Action in Sweden" (1990, 20 s) samt "Market Forces, Trade Union Ideology and Trends in Swedish Wage Dispersion" (1991, 14 s). Dessa uppsatser ligger inom samma generella problemfält som omtalats ovan: Hibbs intresserar sig för frågan hur och i vilken mån variationer i lönespridning kan föras tillbaka på intresseorganisationer och den avtalspolitik de bedriver. Han finner att så kan ske och att avtalspolitiken i själva verket varit en viktig pådrivande faktor. Resultatet är väl i sig föga märkligt, och den statsvetenskapliga substansen i undersökningarna är tunn. De är inte stora meriter.

Jag skall ännu notera att Hibbs' ständigt återkommande laborerande med statistiska och ekonometrisk metodik gjort det svårt för mig att inhämta och bedöma hans produktion i dess helhet. Ett par längre rent metodiska bidrag, nämligen "On Analyzing the Effects of Policy Interventions" (1977, 43 s) och "Problems of Statistical Estimation and Causal Inference in Time-Series Regression Models" (1974, 57 s) har jag lagt ifrån mig med en känsla av hjälplöshet. Bidragen är dock på intet sätt centrala i sammanhanget. I likhet med de övriga sakkunniga har jag haft tillgång till ett utlåtande av en i ärendet inkallad specialsakkunnig, professor *Anders Klevmarken*, som menar att Hibbs använder sina metoder på ett effektivt och givande sätt, även om detaljmarkeringar givetvis kan fällas.

Jag skall formulera mitt slutomdöme:

Douglas Hibbs kan återropa en omfattande produktion med internationell genomslagskraft. Han har inom ramen för en starkt empirisk orientering utfört stora och breda såväl landvisa som komparativa analyser, som är förankrade i en ordentlig litteraturkännedom, och hans forskning har varit resultatrik på ett intresseväckande sätt. Han visar dessutom i sin forskning metodisk medvetenhet och skicklighet – när jag säger detta, lutar jag mig mot det yttrande av professor Klevmarken jag omnämnt ovan. Om Douglas Hibbs' generella

behörighet för en professur i statsvetenskap kan tvivel inte råda. Ändå, vill jag mena, är behörigheten inte utmärkt. Den vore tvivelsutan detta, om fråga vore om en på politisk ekonomi eller ekonomisk politik särskilt inriktad professur. Men så är nu inte fallet, och Hibbs' markanta inriktning på ett av professurens delområden gör att hans områdestäckning har en slagsida, som inte är till fördel. Till detta kommer en annan sak. Ett genomgående och i sammanhanget litet störande drag i Hibbs' produktion är att den, vill jag mena, inte tillräckligt analyserar och uppehåller sig vid problem som dyker upp vid operationaliseringar och validiseringar av politiska faktorer och variabler. Detta gäller såväl för motiveringar av länderval i komparativa ansatser som för penetreringar av med politikens kausalitet sammanhängande mekanismer och frågor. Klart är ändå, att Hibbs' rustning är mycket solid, om än inte helt fläckfri. *Jag finner att professor Douglas Hibbs innehar god kompetens för en professur i statsvetenskap.*

Jon Pierre är född år 1953. Han disputerade år 1986 vid Lunds Universitet, där han under en räkka av år innehaft olika lägre förordnanden. Samma år han disputerade blev han forskarassistent vid Göteborgs Universitet, och han erhöll därstädes år 1990 utnämning till befattning som högskolelektor. Följande år antogs han som docent i statskunskap vid samma lärosäte, där han även i ett par repriser varit förordnad på professur. Sedan år 1992 är Pierre förordnad som Adjunct Associate Professor vid Pittsburgh University. Pierre har överlag vinnlagt sig om internationella kontakter och en internationell orientering. Han har gästforskat bl a i England och USA, han har föreläst mycket i USA, och han ingår i flera internationella nätverk. Han har även, på olika nivåer, arbetat inom statskunskapens professionella organisationer och bl a varit redaktör för tidskriften *Scandinavian Political Studies*.

Pierres ansökningshandlingar, kuriöst nog kompletterade med även till de sakkunniga distribuerade anbefallningsbrev från Pierres utländska kolleger, inrymmer en förteckning av hans publikationer som upptar vid pass 70 utgivna och under utgivning varande arbeten.

Av dem inlämnar och åberopar Pierre i denna konkurrens ungefär en tredjedel, nämligen 24. Han indelar själv dessa skrifter i tre huvudgrupper, nämligen skrifter som behandlar politiska partier och deras organisationer, skrifter som behandlar offentlig förvaltning, särskilt kommunal självstyrelse, och skrifter som behandlar politisk ekonomi. Indelningen är adekvat, och beaktas här. Jag noterar att Pierres inskick av skrifter är sakligt, i det små- och ströskrifter helt saknas.

Pierre har än så länge åstadkommit endast en ordentlig monografi, nämligen doktorsavhandlingen *Partikongresser och regeringspolitik* (303 s), som alltså är från 1986. Han studerar där den socialdemokratiska partikongressen i Sverige, och gör detta utgående från litet olika syften – ett är att bestämma kongressens inflytande över socialdemokratisk politik, ett annat är att analysera kongressens funktioner inom partiorganisationens ram, ett tredje är att undersöka målöverensstämmelser mellan partiledning och partiaktivister, ett fjärde är att bedöma partiledningens handlande i termer av responsivitet. En granskning av fyra utvalda politikområden får belysa dessa frågor – man undrar om inte ett annorlunda val av frågor hade tecknat en annan bild av t ex partiets enighet. Ett tillkommande delsyfte sägs vara att kritiskt granska och komplettera den befintliga partiteorin. Syftena, som naturligtvis delvis går in i varandra, förverkligas emellertid på ett litet ojämnt sätt, och det sistnämnda teoretiska syftet ges ingen framträdande plats. Denna omständighet får nog konsekvenser för en bedömning av avhandlingens värde. Å ena sidan skall inte förnekas att studien är resultatrik, och att den vilar på ett ordentligt empiriskt material – den är i denna mening gedigen och en aktningvärd vetenskaplig merit. Å andra sidan måste sägas att Pierre nog inte riktigt förmår lyfta sig över den svenska verkligheten – de teoretiska utblickarna är kursoriska och antydande snarare än penetrerande och nyskapande. Avhandlingen är genomarbetad och välskriven, men knappast innovativ. Den har ett meritvärde som är gott men inte utmärkt.

I avhandlingens omgivning dväljes andra skrifter om partier. Till ett offentligt betänkande har Pierre bidragit med ett deskriptivt kapitel om "Riksdagsledamöterna och de regionala partiorganisationerna" (36 s), därtill har Pierre och en medförfattare bidragit med uppgifter om Sverige till en internationell datahandbok om partiorganisation. Detta är nyttigt för forskningen, men kan knappast anses vara en vägande vetenskaplig merit. Jag skall med förbigående av ett par uppsatser ännu nämna boken (med medförfattare) "The Decline of Dominant Parties" (34 s), där Pierre på ett teoretiskt strukturerat sätt jämför dominerande men i nedgång stadda partiers agerande i den svenska och den japanska folkförsamlingen. Att på denna punkt företa en binär jämförelse av just Sverige och Japan ter sig dock litet sökt, och ländervalet är inte tillräckligt motiverat i termer av komparativ metod. Pierres vetenskapliga meritering på partiforskningens område är inte förankrad enbart i den goda doktorsavhandlingen, men väldigt stora tillskott inhöstar han kanske inte med sina övriga skrifter om partier.

På den offentliga förvaltningens område har Pierre skrivit och arbetat mycket; hans huvudintresse har härvid orienterats mot den lokala politiska ekonomin. Arbetet har dock inte avsatt någon större monografi. Närmast detta format kommer två små böcker, nämligen *Kommunerna, näringslivet och näringspolitiken* (1992, 140 s) samt *Den lokala staten* (1993, manuskript). I den förstnämnda boken undersöker Pierre samarbetet mellan kommuner och lokalt näringsliv; förutsättningarna för ett sådant samarbete finner han vara goda. Undersökningen bygger i centrala avseenden på enkäter, och är förhållandevis enkel. De teoretiska perspektiven är tunna, och boken är inte en stor merit. Samma omdöme gäller nog boken om den lokala staten, i vilken Pierre på ett ganska deskriptivt och publiktyllvänt sätt sammanfattar resultat från sitt forskningsprojekt. Vidare har Pierre editerat bokarbeten, nämligen *Självstyrelse och omvärldsberoende* (1991) samt, tillsammans med Desmond King, *Challenges to Local Government* (1990); under utgivning är en antologi *Urban*

and Regional Policy, sammanställd av Pierre, samt ännu en antologi, *Bureaucracy in the Modern State*, som sammanför ett antal länderkapitel. Pierre bidrar med en introduktion, en sammanfattning och ett kapitel om Sverige. Introduktionen är tämligen rudimentär, kapitlet om Sverige upprepar vad Pierre sagt i andra sammanhang; sammanfattningen är kort och tämligen intetsägande. En mycket utvidgad version av introduktionen ges i en under tryckning varande uppsats, kallad "Public Administration, the State, and Society" (29 s).

I den nyssnämnda uppsatsen utvecklar Pierre på ett systematiskt sätt en komparativ referensram, och i en uppsats i den antologi han redigerat med King diskuterar han på ett intresseväckande sätt kriterier för att mäta lokal autonomi. I övrigt är det svårt att sätta fingret på någon eller några enskilda skrifter som skulle vittna om en egen originell kontribution. Det block av skrifter som här omtalas, kompletterat med ytterligare några uppsatser, stärker naturligtvis Pierres vetenskapliga meritering. Skrifterna vittnar om beläsenhet, empiriskt handlag, samt förmåga att planera, leda och genomföra forskning. De har emellertid karaktär av lärdomsprov snarare än kraftprov, de är inspirerade snarare än inspirerande.

Som av ovanstående torde ha framgått, är den komparativa komponenten viktig i Pierres vetenskapliga författarskap. Den finns i hans skrifter om partier, och den är väl företrädd i hans skrifter om offentlig förvaltning och kommuner. När vi vänder blicken mot Pierres skrifter om politisk ekonomi, blir komponenten helt dominerande. I en uppsats som ställer frågan "Partnership or Privatization?" (1988, 10 s, en medförfattare) jämförs Sverige och England; uppsatsen har översiktskaraktär och är ingen egentlig forskningsprodukt. De skillnader och likheter som upptäcks inordnas inte i någon referensram för länderval i komparativ politik. I en annan uppsats med rubriken "Central State, Local Government and the Market" (1991, 19 s) jämför Pierre Sverige och Japan; han gör här ett försök, tyvärr ganska förvirrat, att legitimera sitt länderval i termer av komparativ metod. Uppsatsen rapporterar systematisk läsning snarare än forskning. I en färskare

uppsats, kallad "Targeting Resources for Industrial Change" (1993, 36 s, en medförfattare), jämförs Sverige med USA och Japan. Jag måste tillstå att det blir oklart för mig vad som i denna övning egentligen konstanthålles och vilka de operativa variablerna egentligen är. Det är ett genomgående drag i Pierres komparativa forskningar att de designas på ett sätt som inte ägnar hithörande frågor tillräcklig uppmärksamhet.

Jag skall sammanfatta min bedömning:

Jon Pierre forskar och skriver mycket och flitigt. Av de vid pass 70 nummer han nämner i sin förteckning över publikationer har ett femtontal tillkommit före 1990 – resten är från de allra senaste åren. Av de 24 skrifter han åberopar har fem tillkommit före 1990. Taktiken har sålunda varit hektisk. Ändå är kvaliteten i Pierres arbeten god, jämn och pålitlig, om än inte uppseendeväckande. När dessutom två olika tyngdpunktsområden, nämligen politiska partier och lokal självstyrelse, är ordentligt företrädda i Pierres produktion, och då hans områdestäckning härmed får sägas vara god, kan det synas att hans behörighet för en professur i statsvetenskap är väl underbyggd.

Två omständigheter gör mig emellertid tveksam. Den ena är ändå kvantitativ: Pierre har i den ström av uppsatser och editeringar som följt efter doktorsavhandlingen inte förmått samlas till det vetenskapliga kraftprov som åstadkommandet av en ordentlig vetenskaplig monografi innebär. Den andra omständigheten är ändå kvalitativ: den insatthet och beläsenhet som Pierre tveklöst besitter, har ännu inte i tillräcklig utsträckning omsatts i en egen nyskapande verksamhet, som vittnar om vetenskaplig originalitet. Ett stort nydanande statsvetenskapligt arbete har Pierre ännu inte skrivit. I ett slutomdöme kan jag inte undgå att tillmäta de nyssnämnda omständigheterna vikt. Detta vill jag synliggöra genom att i min kompetensförklaring inskriva en reservation: *jag finner, efter uttalad tvekan, att docenten Jon Pierre innehar behörighet för en professur i statsvetenskap.*

Bo Rothstein är född år 1954. Han disputerade år 1986 vid Lunds Universitet, där han då en tid varit verksam som forskningsassistent.

Han blev år 1986 anställd som forskare vid Uppsala Universitet, och är därstädes, sedan år 1992, högskolelektor. Samma år erhöll han där utnämning till docent. Rothstein har år 1991 befunnits inneha kompetens för professur i offentlig förvaltning (Roskilde), och han har i olika och ganska många repriser varit knuten till läroinrättningar i utlandet som gästforskare. Han har deltagit i ett flertal internationella kongresser och konferenser, och han har föreläst vid nordiska och utomnordiska universitet och inrättningar.

Frånräknar man ett tjugotal tidningsartiklar och därmed jämförbara produkter, upptar Rothsteins förteckning över publikationer drygt fyrtio nummer. Av dem har bortåt hälften inlämnats till bedömning. Tre är böcker, och till en av dem har i manuskript fogats en reviderad nyutgåva. Ett dussintal uppsatser har ingivits, av vilka de flesta med variationer och även upprepningar avhandlar böckernas tematik. Ännu åberopar Rothstein en handfull recensioner och genmälen. Jag förbigår dem här med konstaterandet att de vittnar om ett kritiskt och ibland litet grälsjukt sinnelag.

Två böcker är centrala och bärande pelare i Rothsteins vetenskapliga författarskap. Fråga är om doktorsavhandlingen *Den socialdemokratiska staten* (248 s), som alltså utkom år 1986, samt om det sex år senare (1992) färdigställda arbetet *Den korporativa staten* (374 s). Böckerna är på många sätt varandra lika. De handlar båda om Sverige, de är båda inriktade på den offentliga förvaltningen och dess funktioner och kontaktytor, de är båda på ett berikande sätt såväl teoretiska som empiriska, de har båda en metodisk inriktning som ganska väl kan fångas i termen "historisk institutionalism", de ifrågasätter båda, inte utan vissa övertoner, traditionella synsätt och föreställningar. De har båda samma tematiska källsprång – det är sålunda ganska uppenbart att Rothsteins intresse för den korporativa staten är en utväxt av hans intresse för den socialdemokratiska staten. Och de sammanfattar båda stora delar av den produktion Rothstein i övrigt strött kring sig – de är s a s upphängningspunkter för de förarbeten, förgreningar och uppföljningar han redovisar i uppsatser, ma-

nuskript och artiklar. De är ordentliga forskningsprodukter, av vilka författaren har heder.

I doktorsavhandlingen och dess kringlitteratur studerar Rothstein socialdemokratiens och välfärdens Sverige – i avhandlingen jämför han Arbetsmarknadsstyrelsen och Skolöverstyrelsen, varvid forskningsproblemet gäller frågan i vilken mån dessa på olika grund organiserade institutioner främjat eller hindrat en relevant implementering av den socialdemokratiska sysselsättnings- och skolpolitiken. Problemet omgärdas av ett antal teoretiska penetreringar som visar på författarens teoretiska beläsenhet och medvetenhet och därutöver är ägnade att ge avhandlingen en analytisk stadga. En typologi över styrning är väl tillnickrad och väl tillämpad; tillämpningen belyser mycket väl de skillnader som finns i de två institutionernas sätt att arbeta. Tycker man att emellertid de teoretiska resonemangen ibland är väl utförliga och därvid får smak av självändamål, uttalar man knappast ett orimligt omdöme. Vid den jämförelse som dominerar framställningen kan även frågetecken ritas; dessa gäller särskilt frågan hur jämförbara fallen egentligen är och frågan vad fallen egentligen är fall av. I en kraftigt reviderad version, klar att utkomma på utländskt förlag (*The Social Democratic State*), har Rothstein med större utförlighet återkommit till frågan om jämförelsens kvalitet och validitet; den diskussion han där går in på hade väl försvarat sin plats redan i avhandlingen.

I det nyssnämnda arbetet om korporatismen i Sverige studerar Rothstein intresseorganisationernas roll i den offentliga förvaltningen. En ledande och som det visar sig fruktbar ingångsidé är att statens administrativa förhållanden och kapaciteter, i det de formar politikernas konceptioner, kan vara viktiga politikdeterminanter. Greppet om uppgiften är både självständigt och moget, och återspeglar en betydande förtrogenhet med en stor internationell litteratur. Boken har stora introducerande teoretiska avsnitt samt därjämte litet olika empiriska delar och syften. Dessa tar fasta på den svenska korporatismens rötter och formativa moment, och penetrerar dessutom ett aktningvärt antal politiksektorer i akt och me-

ning att kartlägga och förklara deras känslighet och mottaglighet för ett korporativt politiskt tänkande. Jag har nog intrycket att boken och analysen är litet mångförgrenad och därmed svårtillgänglig – samtidigt skall det sägas att det empiriska greppet, utan att vara sofistikerat, är fast och stadigt, och att författaren levererar rediga om än litet mångordiga svar på de forskningsfrågor han formulerar. Den några sidor långa sammanfattning som avslutar boken är stringent och skickligt komponerad. Av mångordighet finns här inte ett spår. Boken är långt i förgrunden i den nordiska korporatismilitteraturen och en utmärkt merit för en professur i statskunskap.

Rothsteins tredje bokarbete, som föreligger i ett i oktober 1993 daterat manuskript, heter *Vad bör staten göra?* (304 s). Boken handlar, berättar dess underrubrik, om välfärdsstatens moraliska och politiska logik. Rothstein plöjer m a o här samma fåror som tidigare, nu med ambitionen att försöka kombinera empirisk och normativ teori – bokens titel är såtillvida missvisande att fråga här inte bara är om "bör" utan jämväl om "kan". I detta äktenskap mellan en normativ och en empirisk statsteori fungerar en institutionell teori som vigselförrättare – Rothstein driver med envetenhet och inte utan framgång tesen att politiska institutioner kan vara centrala förklaringar till variationer i sociala normer. Författaren nyttjar väldiga sjok av litteratur, och framställningen är definitivt inspirerad och mycket intressant: Rothsteins försök att tänka fram en "solidarisk individualism" är sålunda underbyggt och tankeväckande. Samtidigt gör framställningen ett ännu litet ofärdigt intryck: den är ibland pratig, och stilen är ibland klumpig, obekväma motargument avfärdas ibland med en störande raskhet. Den empiri som anförts är inte mer än anvisande. Rapporten handlar egentligen mera om att fundera igenom en sak än att undersöka en sak – fråga är, i varje fall i min läsning, mer om ett strukturerat tankeflöde än om en avslutad forskningsprodukt. Det är i varje fall, vill jag mena, alldeles klart att boken skall betraktas som en merit. En tung tilläggsmerit är den dock inte – dess släktskap med det Rothstein gjort tidigare är alltför nära.

Jag noterade ovan att Rothsteins uppsatser och artiklar är väl integrerade i hans bokprojekt. Detta gäller naturligtvis ändå i olika mån för olika bidrag, och det är fullt skäl att notera att flera av Rothsteins mindre arbeten nog står på egna ben. Jag skall peka på några titlar, och först, med uppskattning, nämna en bearbetning av de försök han gör i sina böcker och annorstädes att beakta såväl aktörer som strukturer: bearbetningen är konkretiserad i den mycket välskrivna uppsatsen "Aktör-Struktursatsen: Ett metodiskt dilemma" (1988, 14 s). En spåna av annat slag är den insiktsfulla uppsatsen "Managing the Welfare State: Lessons from Gustav Möller" (1985, 20 s), i vilken Rothstein uppehåller sig vid Möllers metoder och strategier för att överkomma byråkratiska hinder för den svenska välfärdsstatens förverkligande. Härutöver skall gärna två i samarbete med Desmond King tillkomna uppsatser lyftas fram med omnämmanden – den ena uppsatsen heter "Institutional Choices and Labor Market Policy" (1993, 31 s) och är upplagd som en svensk-brittisk jämförelse, den andra heter "Government Legitimacy and the Labour Market" (under utgivning, 28 s) och jämför sju länder. De är båda placerade i välrenommerade internationella tidskrifter, och de är båda uttryck för en litet senkommen och mycket välkommen orientering hos Rothstein från svenska förhållanden mot komparation. Med dessa här nämnda skrifter och andra både vidgar och fördjupar Rothstein den vetenskapliga meritering han inhöstar med sin doktorsavhandling och sina andra böcker.

Förvisso håller inte allt Rothstein skrivit samma höga klass. Några inlämnade uppsatser ter sig ganska likgiltiga – omdömet gäller bl a en exposé kallad "The Crisis of the Swedish-Social-Democrats and the Future of the Universal Welfare State" (odaterat manuskript, 32 s). En uppsats, tillkommen i samarbete med en medförfattare, ställer frågan "A Creative University: Is It Possible?" (1991, 27 s). Fokuseringen är här igen på den institutionella faktorns betydelse. Uppsatsen är preliminär och antydande – den lägger fram idéer och funderingar som jag inte har låtit mig övertygas av. Denna uppsats är ingen merit.

Mitt sammanfattande yttrande om Bo Rothstein är följande:

Den sökande har flera utmärkta forskarkvalifikationer. Främst nämner jag hans förmåga att bringa teori och empiri till samspel och växelverkan – detta ger hans produktion spänst, stadga och kvalitet. Rothstein är dessutom mycket beläst såväl på sina områden som på de teoretiska inriktningar som områdesintresset aktualiserar. Hans forskning gör på många sätt ett både normativt inspirerat och vederhäftigt intryck; kombinationen är inte alldeles vanlig. Det har varit nöjsamt arbete att ta del av hans produktion. Han har även skrivit tillräckligt mycket för att erhålla professorskompetens – han kan återropa tre bokarbeten och många stora uppsatser och rapporter.

Emellertid, jag måste återkomma till detta, är det ofrånkomligt att produktionen är smal. Fråga är inte bara därom att många av Rothsteins skrifter går in i varandra och därmed, vad deras meritvärde beträffar, tär på varandra. Fråga är dessutom därom att Rothsteins huvudorienteringar ligger nära varandra – som jag här tidigare noterat, är det rimligt att se hans intresse för den korporativa staten som en utväxt av hans intresse för den socialdemokratiska staten. Merparten av hans produktion blir därmed variationer på ett tema, och detta gör, låt vara att temat är stort och brett, att omfånget av och djupet i hans produktion blir mindre än antalet nummer i sig låter antyda. I en vågskål skall dock förvisso läggas det faktum att Rothstein inom ramen för sina forskningar gjort utblickar över, diskuterat och använt flera och i själva verket ganska många och olikartade teorikomplex och teorifragment – detta visar, vill jag hävda, att hans behärskning av det statsvetenskapliga problemområdet går utöver den ingärdade tematiska mark som hans produktion inmutar. Produktionen är, jag vill upprepa detta, i många stycken kraftfull och imponerande, och om Rothsteins allmänna förmåga och behörighet kan tvekan inte råda. *Det blir min konklusion att docenten Bo Rothstein styrkt god vetenskaplig kompetens för den professur han sökt.*

Konklusion. Jag skall nu göra en sammanfattande jämförelse och formulera min slutliga rekommendation:

Jag har i det föregående konstaterat att två av de sökande, nämligen docenterna Brantgärde och Falkemark, ännu inte är behöriga för en professur i statskunskap. Mina konstateranden härom har haft litet olika betoningar och litet olika bevekelsegrunder, som jag inte här längre skall uppehålla mig vid. Jag skall blott upprepa att Brantgärde och Falkemark, även om de är på god väg mot en professorskompetens, inte ännu har nått fram. De kan då och därför inte uppföras på tjänsteförslag. Till denna snabba konklusion kommer en annan: av de kvarstående sökande som innehar tillräcklig kompetens, måste docenten Pierre stå tillbaka för de tre andra. Medan Pierres behörighet ännu måste förses med frågetecken, innehar de andra god kompetens. Mellan trion Berglund, Hibbs och Rothstein å ena sidan samt Pierre å den andra finns då en skillnad som ännu är ganska markant, och som Pierre kan inhämta blott om och när han visar prov på en djupare vetenskaplig originalitet. Pierre kan inte tränga sig in bland de tre mest meriterade i dagens konkurrens: han kan därför inte uppföras på tjänsteförslag.

Det är sedan betydligt svårare att komma till en gradering av den nyssnämnda trion Berglund, Hibbs och Rothstein. Dessa tre sökande är både jämnstarka och jämnsvaga – jämnstarka i den meningen att de alla åberopar en myckenhet god forskning, jämnsvaga i den meningen att de alla, om än på olika sätt, företräder en viss ensidighet. Såväl det som sagts om styrka som det som sagts om svaghet, gäller, vill jag mena, med en särskild betoning för Douglas Hibbs. Sedan jag prövat frågan, finner jag att jag vill ställa Hibbs och Rothstein något framom Berglund. Mitt främsta motiv härför är att Berglund inte kan redovisa något enskilt arbete som fullt ut kan mäta sig med topparna i hans konkurrenters produktion; härtill kommer, och denna omständighet finner jag inte ovidkommande, att Berglund inte under en tid som redan blivit ganska lång kunnat finna möjlighet att utkomma med något

stort självständigt och om vetenskaplig originalitet vittnande arbete.

Återstår uppgiften att rangordna sökandena Hibbs och Rothstein. Uppgiften är onekligen svår. Avkrävd ett ställningstagande, ställer jag Rothstein framom Hibbs. Detta sker dock med uttalad tvekan, och med full respekt för Hibbs' internationella meritering och hans stora och till dels banbrytande insatser på den politiska ekonomins område. Särskilt två omständigheter formar mitt beslut. Den ena, som väger mindre, är att Hibbs' produktion under senare år imponerar mycket mindre än hans tidigare produktion. Det är sålunda ganska uppenbart att Hibbs inte på en tid har orkat förnya sig i termer av frågeställningar, angreppssätt och perspektiv: det har gått trötthet i ekvationsexercisen. Med Rothstein förhåller det sig tvärtom: han är ännu i frammarsch. Den andra omständigheten väger tyngre. Den har att göra med Hibbs' behandling av den politiska ekonomins politiska sida, som ofta blir stereotyp, onyanserad och otillräckligt problematiserad. I en jämförelse har Rothstein en större statsvetenskaplig insyn och kringinsyn, en klarare känsla för det politiska livets komplexitet, och en större statsvetenskaplig fräschör. Detta får bli utslagsgivande.

Åberopande vad jag ovan sagt och anfört, uppför jag, utan starka prioriteringar, de tre sökande jag funnit inneha särskild behörighet i följande skicklighetsordning:

1. docenten Bo Rothstein,
2. professor Douglas Hibbs,
3. professor Sten Berglund.

Dag Anckar

4.

Professor Douglas Hibbs' vetenskapliga produktion är till övervägande delen empiriskt inriktad med utnyttjande av statistiska och ekonometriska metoder. Som specialsakkunnig i ekonometri har jag blivit anmodad att yttra mig över Hibbs' ekonometriska och statistiska

analyser. Jag får härmed överlämna mitt utlåtande.

Hibbs' empiriska studier kan grovt indelas i följande grupper: studier av konflikters orsaker och dynamik, studier av opinioner och väljarbeteende, studier av det politiska inflytandet över ekonomisk politik samt politikens och fackföreningarnas inflytande över löne- och inkomstspridning. I sin forskning rör sig Hibbs i gränslandet mellan statskunskap och nationalekonomi. Metodologiskt arbetar han som en empiriskt inriktad ekonom. Med hjälp av teori och resultat från tidigare empirisk forskning formulerar han modeller för politiskt-ekonomiskt beteende i form av estimerbara stokastiska relationer, vilka prövas mot data. Hibbs har uppenbarligen en grundlig utbildning i statistik och ekonometri, troligen från slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Bland Hibbs' skrifter finns t o m två rent metodologiska artiklar publicerade i *Sociological Methodology* 1974 och 1977. De demonstrerar Hibbs' kunskaper men utgör inte några mera betydelsefulla bidrag.

I boken *Mass Political Violence* bygger Hibbs upp en "ekonometrisk" modell för att förklara skillnader i förekomst av våld och våldstendenser i 108 länder. Med hjälp av faktoranalys av ett antal våldsindikatorer definieras två variabler som representerar två olika dimensioner av våldsaktiviteter, nämligen "Collective protest" och "Internal war", vilka utgör de två centrala beroende variablerna i Hibbs analys. Den första hälften av boken utgör en genomgång och värdering av olika teorier och resultat från tidigare studier på grundval av vilka Hibbs formulerar relationer i en större sammanhållen modell. Denna presenteras och estimeras i sin helhet i bokens andra del. Modellen är en blockrekursiv modell. Relationerna inom varje block utgör ett sk simultant ekvationssystem vilket estimeras med tvåstegs minsta-kvadrat metoden. Detta arbete är uppenbarligen starkt influerat av det under 1960-talet bland ekonomer och ekonometriker stora intresset för simultana ekvationssystem och de statistiska inferensproblem som är förknippade med dessa. Det hade varit intressant att veta om Hibbs skulle ha använt

samma ansats idag. En modell av detta slag kan knappast vara ett bra instrument för att predicera enstaka händelser i enstaka länder. (Modellen predicerar dock de två konstruerade våldsindikatorerna förvånansvärt bra!) Däremot visar Hibbs att det är ett verktyg för att diskutera generella och nationsgemensamma effekter som påverkar de två formerna av våldsaktiviteter. Hibbs redovisar en realistisk distans till sitt eget arbete och påpekar svagheter och behov av fortsatt forskning. Det vore t ex intressant att veta hur stabila de skattade strukturerna är och hur väl modellen skulle predicera utanför den period urvalet av länder gäller. Hibbs' argumentering för att tvärsnittsanalyser fångar långsiktiga stabila samband förefaller väl lättvindig. Metodiken att bestämma huvuddragen i modellrelationerna relation för relation kan leda till specifikationsfel, även om det är ett vanligt tillvägagångssätt. Två av relationerna, för den genomsnittliga procentuella förändringen i energikonsumtionen respektive för GDP, måste vara felspecificerade. Anpassningen är också mycket dålig. Trots det drar Hibbs slutsatsen att "mass political violence has no systematic relation to the rate of economic growth" (s 160f). Med en mer realistisk specifikation kanske man hade fått en signifikant effekt. De två beroende variablerna liksom även variabeln för antal "kupper" antager värdet noll för flera länder helt enkelt därför att inga våldsaktiviteter har registrerats i dessa länder. Hibbs utnyttjar inte denna egenskap i sin modellformulering och estimering. Hade studien genomförts idag hade man förmodligen försökt anpassa modellformuleringen till dessa förhållanden. Mina invändningar måste dock anses vara relativt marginella och sammanfattningsvis är detta ett imponerande arbete.

I ett antal studier av väljarnas inställning till politiska partier, block eller sakfrågor (t ex väljarnas relativa värdering av arbetslöshet och inflation) använder Hibbs en modell med en latent variabel, som representerar styrkan i väljarnas inställning och om den överskrider en viss kritisk gräns manifesteras i en röst eller opinion till förmån för ett politiskt parti eller alternativ i stället för ett annat. Troligen inspi-

rerad av ekonomiska teorier för diskreta val motiverar Hibbs i kap 5 i *American Political Economy* sin modell som ett val mellan den nytta som demokraterna respektive republikanerna kan ge en väljare. Detta förefaller kanske något långsökt och ensidigt, inte minst mot bakgrund av Hibbs' egen argumentation mot egen nytta som enda (huvudsakliga) förklaring till väljarbeteende i sin kritik av Nannestad och Paldam i *Solidarity or Egoism*. Oavsett hur modellen ursprungligen motiveras är dock den modell som estimeras en modell för sannolikheten för att ett alternativ ska föredras framför ett annat och Hibbs använder i praktiken en sk logitmodell. Hans empiriska analys karakteriseras oftast av en noggrann diskussion av modellformulering och variabelval mot bakgrund av tidigare resultat. Resultaten av skattningarna granskas både mot bakgrund av teoretiska förväntningar om tecken och relativ storlek på olika effekter och av modellernas anpassning till data respektive resultaten av olika statistiska test. Modellerna formuleras i regel med klart sikte på att kunna besvara från början uppställda frågeställningar och Hibbs' empiriska analyser leder förvånansvärt ofta till entydiga och intressanta resultat. I något fall skulle det kunna bero på att Hibbs a priori utesluter vissa tänkbara utfall. I t ex studien av väljarnas inställning till arbetslöshet och inflation förutsättes att den som avskyr arbetslöshet är tolerant mot inflation och tvärt om, medan modellen inte tillåter stark (svag) aversion mot bägge. I regel ger dock Hibbs' empiri ett robust och pålitligt intryck.

I ett antal arbeten utvecklar Hibbs en sk partisan theory of macroeconomic cycles. Grundtanken är att de politiska partierna har olika mål beträffande arbetslöshet, prisökning, produktionsvolym, inkomstolikhet, penningmängd etc som varje parti försöker realisera när man når den politiska makten. Maktskiften kommer därför att ge upphov till ekonomiska cykler. I t ex kap 7 i *American Political Economy* utvecklar Hibbs denna teori. Här antar Hibbs att de politiska målen relateras till vad politikerna uppfattar som normal arbetslöshet, prisökning, etc, och som Hibbs i sin empiriska undersökning hämtar från en annan studie.

Modellen för de politiska partiernas mål testas aldrig direkt (skulle det inte ha varit möjligt, t ex genom att jämföra politiska dokument, budgetar etc?), utan endast indirekt genom att den insättes i en modell som förklarar hur anpassningen till de uppställda målen går till. På olika former av trögheter i ekonomin och i det politiska systemet kan en regering inte genast uppnå målen utan det sker med en kortare eller längre fördröjning. Den modell som estimeras kommer därför att vara dynamisk och tidigare värden på den beroende variabeln förklarar det aktuella värdet. (I just detta fall framgår det inte klart hur modellen estimerats och om det föreligger något problem med autokorrelerade residualer.) I en intressant artikel som kommer att publiceras i *Economics and Politics* har Hibbs utvecklat sin teori i anslutning till teorin för sk rationella förväntningar. Om marknaderna förutsåg politikernas beteende, i bemärkelsen att demokraterna stimulerar tillväxt mer än republikanerna och mer aktivt dämpar arbetslösheten, skulle politiken neutraliseras av marknadernas anpassning till (den förväntade) politiken. Konsekvensen av detta är att en aktiv politik är meningslös. Hibbs finner dock ej stöd för en sådan slutsats.

I ett par arbeten studerar Hibbs hur den solidariska lönepolitiken i Sverige påverkat lönespridningen. Genom att med mikrodata simulera den lönefördelning som blir resultatet om enbart avtalen genomförs och jämföra med den observerade lönefördelningen drar Hibbs slutsatsen att avtalen har verkat kraftigt utjämnande på lönefördelningen. Detta utesluter emellertid inte att arbetsmarknaden även utan avtal skulle ha givit en löneutjämning. Man kan argumentera för att fundamentala förändringar i utbud och efterfrågan givit samma resultat. Hibbs försöker bemöta denna invändning genom att estimeras sk lönefunktioner av Mincer-typ och med deras hjälp undersöka hur lönespridningen påverkas av förändringar i arbetskraftens sammansättning. Detta är dock inte tillräckligt då avkastningen på investeringar i humankapital (lönefunktionens parametrar) kan ha förändrats. Även om dessa stu-

dier inte är uttömmande är de väl genomförda och intressanta.

Sammanfattningsvis måste man konstatera att Douglas Hibbs använder de statistiska och ekonometriska verktygen på ett effektivt sätt och i överensstämmelse med god statistisk praxis. Hans studier ger intressanta empiriska resultat. Hur robusta de kommer att visa sig vara får framtiden utvisa. En särskild poäng är att flera av hans arbeten omfattar jämförelser mellan olika länder, vilket ökar variationsvidden och förklaringsgraden hos de variabler han använder. Fördelen med detta är således

att han kan diskutera och analysera generellt verkande effekter på politiskt och ekonomiskt beteende, medan nackdelen är att han kanske riskerar att bortse från det nationella och unika. Hibbs' makroorienterade studier bör därför ses som komplement till andra typer av studier i vilka man även analyserar det unika i olika politiska situationer och konsekvenserna därav på beteendet.

Anders Klevmarken

Litteraturgranskningar

ROBERT D. PUTNAM: *Making Democracy Work – Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey 1993: Princeton University Press.

Vad får demokratin att fungera? Vilka faktorer påverkar de demokratiska institutionernas förmåga att möta de krav vi ställer på dem? Dessa frågor som sysselsatt politiska filosofer sedan Aristoteles dagar tar sig Robert D. Putnam an i sin bok *Making Democracy Work – Civic Traditions in Modern Italy*. Som undertiteln antyder menar sig Putnam ha funnit åtminstone en del av svaret på sina frågor i det han kallar "civic traditions", "civic culture", eller "civic community". För att undvika missförstånd kommer jag här att konsekvent använda beteckningen 'medborgarkultur'. För att få en bättre uppfattning om vad Putnam, mer exakt, är intresserad av överlämnar jag ordet till honom själv:

This book aims to contribute to our understanding of democratic institutions...Does the performance of an institution depend on its social, economic and cultural surround?...Or does the quality of a democracy depend on the quality of its citizens, so that every people gets the government it deserve? Our intent is theoretical. Our method is empirical drawing lessons from a unique experiment in institutional reform conducted in the regions of Italy over the last two decades. (Putnam 1993:3)

I denna textpassage ryms en hel del intressant information: Vi får reda på att *syftet* är att bidra till förståelsen av hur demokratiska institutioner fungerar. Vi får vidare veta att *metoden* är empirisk; det är genom att studera ett reformprogram för regionala politiska institutioner i Italien som Putnam söka svaren på sina frågor.

Min avsikt här är att granska Putnams studie utifrån tre olika perspektiv rörande undersök-

ningens *uppläggning*, *genomförande* och *resultat*. För det första, hur har Putnam designat undersökningen? Hur har han definierat sin beroende, respektive sina oberoende variabler? För det andra, hur har han gått till väga för att samla in material och hur har han bearbetat detta? För det tredje, vilka slutsatser drar han från materialet och hur övertygande är dessa? Då dessa frågor är nära knutna till varandra – vilka resultat som *genereras* kommer ju t ex att bero på hur man definierar sina variabler – kommer det inte att råda vattentäta skott mellan behandlingen av de olika frågeställningarna.

Undersökningens uppläggning

Putnams centrala hypotes, det han vill leda i bevis, är att det sätt på vilket demokratiska institutioner fungerar kan förklaras med hur väl utvecklad medborgarkulturen är i den miljö vilken institutionerna är placerade. För att testa denna hypotes jämför han hur demokratin fungerar i Italiens olika regioner. Själva uppläggningen av undersökningen sonderfaller därmed i två viktiga huvudmoment: dels hur hypotesens beroende och oberoende variabler definieras och operationaliseras, dels vilket material som väljs ut för att testa hypotesen.

Låt mig först granska den empiri Putnam valt för att studera demokratiska institutioner och för att testa sin hypotes om medborgarkulturens betydelse. Vad bör man tänka på när man väljer ett material för att belysa skillnader mellan olika analysenheter och för att kunna förklara varför dessa föreligger? Vi kan också formulera frågan som: vad kan iakttagna skillnader överhuvudtaget bero på, och hur ska man välja fall för att minimera antalet möjliga förklaringar? Om vi finner avvikelser i politiska institutioners sätt att fungera så är en första tänkbar förklaring att det beror på att institu-

tionerna är konstruerade på olika sätt; att de har olika formell struktur. Att se på politiska institutioner som en fråga om att hitta den ideala konstruktionen av dessa går tillbaka till John Stuart Mills tankar i *Considerations on Representative Government*. Denna i grunden optimistiska syn på politiska institutioner, att eftersträvade resultat följer som ett brev på posten av korrekt design, fick en allvarlig knäck under mellankrigstiden. Efter sammanbrottet av de demokratiska regimerna i Tyskland och Italien följde en avsevärt mer luttrad syn på vikten av politiska institutioners formella struktur (Putnam 1993:10). Ändå är det en variabel som har ett potentiellt förklaringsvärde varför Putnam borde vara intresserad av att konstanthålla denna aspekt av politiska institutioner.

En andra tänkbar förklaring skulle kunna vara att institutioner fungerar på olika sätt beroende på hur lång tid de har varit verksamma. Institutioner beskrivs ofta som "tröga strukturer" varför tidsaspekten är av intresse. Observerade skillnader skulle kunna förklaras med att vissa institutioner haft längre tid på sig för att fungera på ett önskvärt sätt. Därför borde även denna aspekt isoleras ifall hypotesen om medborgarkulturens betydelse för demokratin ska kunna bekräftas på ett övertygande sätt.

Den empiri som Putnam valt att studera utförs av regionala demokratiska institutioner i Italien. Där genomfördes 1970 en reform som medförde att man etablerade regionala parlament vilka några år senare fick överta en stor del av den beslutsmakt som tidigare varit förlagd till det nationella parlamentet. Detta konstitutionella experiment har givit Putnam en unik möjlighet att studera frågan under vilka villkor man kan förvänta sig effektiva, demokratiska institutioner. Att: "[t]he Italian regional experiment offers an unparalleled opportunity for addressing this question" (Putnam 1993:6), beror naturligtvis på att de ovan nämnda förklaringsvariablerna kan konstanthållas. Då alla regionala institutioner etablerades samtidigt och gavs samma utformning så kan iakttagna avvikelser varken förklaras av institutionernas formella struktur eller hur

lång tid de har haft på sig för att fungera. Detta ger naturligtvis Putnam större möjligheter att dra säkra slutsatser rörande giltigheten av sin egen hypotes. Men det innebär samtidigt att han avsäger sig möjligheten till en förutsättningslös belysning av den centrala frågan: vad får demokratin att fungera? Detta är inte någon avgörande kritik då det ligger bortom varje enskild undersökning att ge svaret på denna fråga. Däremot stödjer det en misstanke om att Putnam är ute i ett bestämt ärende: han vill visa att det är just medborgarkultur som är av betydelse om vi vill ha en fungerande demokrati. Givet denna hypotes har Putnam gjort ett utmärkt val av material.

Då Putnam är intresserad av att finna skillnader mellan sina analysobjekt för att sedan förklara dessa så styrs hans urvalsmetod av principen om "most similar cases". Han letar således efter fall som är så lika varandra som möjligt för att skillnader, dels ska framstå som mer intressanta, dels ska bli lättare att förklara. (Om Putnam istället hade varit intresserad av likheter hos politiska institutioners funktionsätt så borde hans urval styrts av principen om "most different cases".) Frågan vi bör ställa i anslutning till Putnam är emellertid: med avseende på vad bör fallen vara lika? Här ligger det ett viktigt val och väntar på forskaren. Ju fler tänkbara förklaringsvariabler som kan konstanthållas genom att fallen liknar varandra desto enklare blir det att hitta den verkliga förklaringen till observerade skillnader. Men risken finns naturligtvis också att man konstanthåller den intressanta variabeln ju mer lika fall man använder sig av. Då den typ av undersökning som Putnam genomfört är både tids- och resurskrävande går det inte att göra om undersökningen ifall det skulle visa sig att man inte funnit några avgörande skillnader mellan de fall man valt att studera. Samhällsvetaren befinner sig inte i samma position som naturvetaren vilken i sitt laboratorium kan göra upprepade experiment där variabler tillåts variera på ett stort antal sätt. Samhällsvetaren måste därför redan från början ha en preliminär idé om vad han söker efter. I Putnams fall tar sig detta uttryck i den hypotes som säger att medborgarkulturen förklarar skillnader

hos demokratiska institutioners sätt att fungera. Putnam väljer att konstanthålla variablerna tid och design för att observera skillnader i kontext. Mot detta kan vi inte rikta någon principiell kritik men vi bör vara medvetna om att hypotesen har styrt Putnams val av empiri och att det därför inte är någon förutsättningslös undersökning om vad som får demokratin att fungera.

När vi nu är på det klara med *var* Putnam valt att leta så återvänder vi till frågan *vad* han letar efter. Vad avses med fungerande demokratiska institutioner och vad står begreppet medborgarkultur för? I stor utsträckning kommer naturligtvis undersökningen att stå och falla med frågan hur vi ska kunna avgöra att vissa demokratiska institutioner faktiskt fungerar bättre än andra. Putnam är själv medveten om problemet: "What criteria must be met by rigorous, impartial, persuasive evaluation of institutional success? Indeed, how can we be sure that some governments actually are systematically more effective than others, so that it makes sense to speak generically of 'institutional success'?" (Putnam 1993:63) För att göra frågan om institutionell framgång meningsfull ställer Putnam upp två överordnade utvärderingskriterier: effektivitet och lyhördhet (responsiveness). På ett demokratiskt styrelseskick ställer vi, enligt Putnam, de dubbla kraven på att de politiska institutionerna, dels ska ta hänsyn till medborgarnas preferenser vid fattandet av politiska beslut, dels ska ha förmågan att omsätta dessa beslut i praktisk handling (Putnam 1993:63).

Nästa steg är operationaliseringen. Putnam utarbetar ett analyschema bestående av tolv indikatorer som tillsammans ger ett index med hjälp av vilket han kan jämföra hur de olika regionernas institutioner fungerar. Operationaliseringsarbetet har enligt Putnam själv väglett av fyra övergripande överväganden: (1) *utförlighet*, indikatorerna ska fånga in så många som möjligt av de uppgifter som ett styrelseskick har att utföra; (2) *intern konsistens*, hänsyn måste tas till att vissa institutioner kan vara bra på olika saker och därför kan en institution bara sägas vara bättre än en annan om den rankas före denna enligt de flesta indika-

torerna; (3) *tillförlitlighet*, vissa avvikelser kan förväntas över tiden varför man bör se till att resultaten är säkerställda över en längre period; (4) de objektiva indikatorernas resultat bör *överensstämma* med medborgares och politikernas subjektiva uppfattningar.

De tolv indikatorerna är: "Cabinet Stability", "Budget Promptness", "Statistical and Information Services", "Reform Legislation", "Legislative Innovation", "Day Care Centres", "Family Clinics", "Industrial Policy Instruments", "Agricultural Spending Capacity", "Local Health Unit Expenditures", "Housing and Urban Development", samt "Bureaucratic Responsiveness" (Putnam 1993: 67ff). Mot bakgrund av att den övergripande frågan som undersökningen ställer är: vad får demokratin att fungera?, kan man tycka att dessa tolv indikatorer i högre grad mäter hur pass effektiva politiska institutioner är än i vilken utsträckning de är demokratiska. Därför måste vi fråga oss om Putnams indikatorer kan sägas vara användbara för att belysa frågan: varför fungerar vissa demokratiska institutioner bättre än andra? Kanske har han genom denna operationalisering begränsat sig till att undersöka varför vissa politiska institutioner är mer effektiva än andra. Det är naturligtvis en allvarlig brist om Putnam redan från början gjort det omöjligt att driva hem sin hypotes genom att han lagt in långt mindre i definitionen av demokrati än vad vi normalt avser med begreppet.

Särskilt allvarligt blir detta problem om det är så att de båda kraven på effektivitet och demokrati på något sätt står i motsättning till varandra. Detta skulle kunna betyda att vissa av de institutioner som ingår i studien är mer effektiva än andra *på grund av* att de är mindre demokratiska! Att det i själva verket råder en sådan "trade-off" mellan effektivitet och demokrati är en tanke som framförts av många demokratiteoretiker.¹ Om så är fallet beror naturligtvis på vad vi lägger in i begreppet 'demokrati'. Tydligast framträder kanske motsättningen om vi betraktar ett inslag som ofta ses som centralt för demokratiprincipen, nämligen deltagande. Det är inte svårt att se att politiska institutioner som i stor utsträckning

motsvarar kravet på ett omfattande medborgerligt deltagande löper risk att bli ineffektiva. Om alla medborgare skulle få möjlighet att framföra sina åsikter rörande varje politisk fråga innan beslut fattades så skulle vi aldrig få någonting gjort. Det demokratiska styrelseskicket skulle hota att urarta till en gigantisk diskussionsklubb. Men naturligtvis behöver inte kravet på deltagande drivas så långt att det utgör en självklar belastning för den politiska processen. Då ingen av Putnams indikatorer mäter i vilken utsträckning de olika regionernas politiska institutioner ger utrymme för medborgarna att aktivt delta i den politiska processen så kvarstår möjligheten att vissa regioner får ett lågt sammantaget värde därför att de i vissa avseenden är mer demokratiska än andra regioner. Man kan visserligen ha förståelse för att vissa aspekter av den demokratiska principen är svåra att operationalisera, men ett försök att något bättre spegla demokratins innebörd hade ändå varit önskvärd. Det är nu tveksamt om Putnams operationalisering av den beroende variabeln ger utrymme för att dra några långtgående slutsatser om vad som får demokratin att fungera.

Hur är det då med den oberoende variabeln medborgarkultur, vad avses med detta begrepp? En allmän definition lyder: "... civic community, that is, patterns of civic involvement and social solidarity" (Putnam 1993:83). Mönster av medborgerligt engagemang och social solidaritet, vad kan det betyda och hur tänker sig Putnam mäta detta? Fyra indikatorer används för att mäta graden av medborgarkultur i de olika regionerna. Den första är knuten till hur pass omfattande föreningsliv som föreligger. Den andra mäter i vilken utsträckning människor läser tidningar. Den tredje speglar valdeltagandet i folkomröstningar. Den fjärde gäller frånvaron av preferensröstning, vilket kanske måste förklaras lite närmare. Vid nationella val kan de röstberättigade markera att de föredrar en speciell kandidat framför andra. Att man utnyttjar denna möjlighet är ovanligt men det har visat sig att det är mer vanligt förekommande i regioner som sedan gammalt präglas av patron-klient förhållanden. Preferensröstning blir ett uttryck för

en demonstration av att den röstberättigade tar ställning på grundval av personliga relationer till den aktuella kandidaten snarare än partiets politiska program. Därför kan frånvaron av preferensröstning ses som en indikator på en utvecklad medborgarkultur.

Är denna uppsättning indikatorer ett bra mått på i vilken utsträckning samhället präglas av medborgerligt engagemang och social solidaritet? Är det inte en ganska tunn uppsättning indikatorer som Putnam arbetar med? Ambitionen har uppenbarligen varit att undvika att ge en missvisande bild av hur väl utvecklad medborgarkulturen är i olika regioner genom att inte dra slutsatser utifrån en enskild indikator. Men har Putnam verkligen lyckats i sina ambitioner? Här kan vi ha nytta av Almond & Verbas pionjärbete *Civic Culture* för att se hur de gjorde för att fånga in medborgarkulturen i olika länder. Hos Almond & Verba finner vi en långt större uppsättning indikatorer än hos Putnam. Nu behöver det naturligtvis inte betyda att mer är bättre; att man använder sig av fler indikatorer för att fånga ett begrepp är ingen garanti för att man kommer att lyckas bättre. Men kanske kan vi hos andra undersökningar finna något som vi på goda grunder kan tycka att Putnam borde haft med. Både Almond & Verba och den svenska maktutredningen kan här användas för en jämförelse.

Den medborgerliga kulturen sönderfaller alltså i två aspekter: engagemang i samhällsfrågor och social solidaritet. Att ett samhälles föreningsliv på något sätt avspeglar hur engagerade medborgarna är förefaller rimligt. Men är det tillräckligt att studera hur många individer som är medlemmar i någon förening för att få ett bra mått på medborgarkultur? Är inte faktorer som grad av aktivitet och typ av förening ett viktigt komplement till det ganska grova mått som medlemsantal utgör?² Kan en förening som har som sitt mål att störta demokratin ses som en indikator på medborgarkultur? Kan det inte vid en jämförelse mellan två regioner vara fallet, att den region där en mindre andel av befolkningen är medlemmar i någon förening ändå är mer präglad av medborgarkultur, förutsatt att man i denna region är mer *aktiv* i sina föreningar?

Att tidningsläsning skulle vara en förutsättning för att engagera sig i samhällsfrågor genom att hålla sig informerad tycks också vara en rimlig tanke, men i det tjugonde århundradet finns det fler sätt att skaffa sig information på än att läsa tidningen. På radio och TV finns det ju dessutom program som speciellt behandlar samhällsfrågor varför en undersökning av dessa medier skulle kunna givit ett kvalitativt, såväl som ett kvantitativt mått på samhällsengagemang. En dagstidning kan man ju köpa av många orsaker, man kanske är intresserad av sporten (vilket inte förefaller helt osannolikt i Italien), serierna eller bioannonserna, men likväl är man tvungen att köpa hela tidningen. Återigen kan vi tycka att denna indikator är ett ganska trubbigt instrument för att mäta medborgarkultur. Ett mer direkt sätt att fånga in det samhälleliga engagemanget vore att gå direkt på medborgarnas egna attityder i frågan. Nu kan man invända att det kan finnas en diskrepans mellan människors attityder och det sätt på vilket man faktiskt agerar. Frågor rörande människors attityder kan alltid rymma ett mått av "läpparnas bekännelse" vilket riskerar att förvränga den faktiska bilden. Men ändå hade det varit värdefullt att komplettera Putnams index med en indikator som rör medborgarnas subjektiva uppfattning i frågan. Särskilt underligt blir frånvaron av en sådan indikator när man drar sig till minnes att Putnam, när han mäter graden av institutionell framgång pläderar för hur viktigt det är att de objektiva måtten på demokrati och effektivitet överensstämmer med medborgarnas egna uppfattningar i frågan. Detta kunde ha skett genom att ställa den typ av frågor som vi finner i Almond & Verbas undersökning, t ex: "How Active Should the Ordinary Man Be in his Local Community?" (Almond & Verba 1963: 169). Med utgångspunkt i Almond & Verba kan vi också ifrågasätta ifall vi inte borde inbegripa något mer i medborgarkultur än samhälleligt engagemang och social solidaritet. Ingår det inte i medborgarrollen att man också är villig att i huvudsak finna sig i de beslut som fattas och lyda de lagar som är stiftade? (Vi får anledning att återkomma till denna fråga.)

Tillvägagångssätt och resultat

Jag har hittills uppehållit mig vid var Putnam valt att förlägga sin undersökning samt vad han valt att leta efter. Frågan *hur* han gått till väga i detta arbete ska nu kort belysas då även denna aspekt är viktig för att bedöma reultaten av undersökningen. Vid en första anblick ser genomförandet av undersökningen imponerande ut. Materialet har hämtats in under en period av nästan två decennier (1970-1989) vilket naturligtvis stärker undersökningens tillförlitlighet genom att risken för slumpmässigt betingade skillnader blir mindre. Vidare har en lång rad tekniker tillämpats vid datainsamlandet: analys av i förväg existerande massdata (eurobarometer)³, specialbeställda enkätundersökningar, djupintervjuer, fallstudier (Putnam 1993:12ff). Börjar man att granska denna imponerande fasad lite närmare framträder emellertid en del sprickor; långt ifrån allt material har nämligen inhämtats och bearbetats med samma omsorg.

En del av materialet, såsom intervjuer med regionala beslutsfattare, bygger på data från fyra olika tidpunkter (1970, 1976-77, 1983 samt 1989). Andra delar av materialet, såsom den undersökning som legat till grund för hur regionerna har rankats med avseende på lyhördhet inför medborgarnas preferenser, bygger emellertid på data från endast ett tillfälle (1983). Av de tolv indikatorer som använts för att mäta institutioners framgång baseras inte mindre än hälften på data från ett enda tillfälle (Putnam 1993:appendix c). Nu ska inte detta ses som något självklart grundskott mot undersökningen. Många jämförande studier av denna typ bygger helt och hållet på material som är insamlat vid ett enda tillfälle. Men det kan ändå konstateras att Putnam inte fullt ut lever upp till de krav han själv ställer då endast sex av de tolv indikatorerna avspeglar en utveckling över tid, det krav han själv ställer på tillförlitlighet. Vidare har inte alla regioner behandlats lika utförligt. Vissa regioner har studerats redan från 1970 medan andra tillkommit på ett senare stadium i undersökningen. Detta skulle kunna sägas vara särskilt besvärande för Putnams undersökning då han strä-

vat efter att konstanthålla variabeln tid för att söka sina förklaringar på annat håll. Att detta skulle inverka på resultatet är dock en obefogad oro då de data som är ojämnt fördelade över tid mellan de olika regionerna inte haft ett avgörande inflytande på beroende respektive oberoende variabels värde. På det hela taget bygger ändå Putnams studie på ett gediget material som inhämtats under en lång tidsperiod med hjälp av en lång rad tekniker. Om resultaten i slutändan inte är övertygande är det därför knappast till följd av brister i genomförandefasen.

Slutligen, vad kommer Putnam fram till i sin studie av sambandet mellan medborgarkultur och demokrati, vilka slutsatser drar han från sin undersökning? Lyckas han, för det första, påvisa någon skillnad med avseende på den beroende variabeln i de olika regionerna? För det andra, kan dessa skillnader förklaras med hjälp av variabeln medborgarkultur? Den första frågan verkar kunna besvaras jakande; det förefaller verkligen som om vissa institutioner varit mer framgångsrika än andra. Putnam visar också att detta förhållande har varit relativt stabilt över tid; samma regioner som var i topp på rankinglistan perioden 1970-76 är det också perioden 1978-85: $r = 0.78$ (Putnam 1993: 76). Vidare sammanfaller den objektiva bedömningen väl med medborgarnas egen syn på sina politiska institutioner; korrelationen mellan "institutional performance" och "citizen satisfaction": $r = 0.84$, vilket får ses som ett relativt starkt samband (Putnam 1993:77). Men vad säger oss egentligen dessa korrelationssamband om skillnaderna mellan hur institutionerna i olika regioner fungerar?

Ett första problem är att vi inte vet exakt hur de olika indikatorerna har poängsatts. Vad betyder det att en region som Emilia-Romagna befunnits vara mer framgångsrikt än Lombardiet? Motsvarar den slutliga rankingen en bedömning enligt ordinalskala eller kardinalskala? Har de olika indikatorerna viktats eller har de alla inverkat på samma sätt vid sammanräkningen? Detta går inte att utläsa från undersökningen utan vi hänvisas istället till en annan referens.⁴ Särskilt den senare frågan är av stort intresse. Om indexet ska ge en rättvisande bild

av hur de olika institutionerna fungerar förefaller det rimligt att man på något sätt viktat de olika indikatorerna. Borde inte variabler som, t ex, "cabinet stability" och "bureaucratic responsiveness" ges större inflytande över det slutliga utfallet än variabler som "family clinics" och "day care centres"?

Ett andra problem är frågan i vilken utsträckning de använda indikatorerna verkligen avspeglar skillnader med avseende på grad av effektivitet och grad av demokrati. Putnam hävdar att: "A good democratic government not only considers the demands of its citizenry (that is, is responsive), but also acts efficaciously upon these demands (that is, is effective)" (Putnam 1993:63). Vi kan hålla med om detta men normalt ställer vi också fler krav på ett demokratiskt styrelseskick än att det ska vara lyhört inför medborgarnas preferenser. Att det finns skillnader mellan hur väl de politiska institutionerna fungerar i de olika regionerna lyckas Putnam övertyga om. Men att resultaten på ett övertygande sätt skulle avspejla skillnader med avseende på just hur effektiva och demokratiska de olika institutionerna är förefaller mer tveksamt. Som tidigare nämnts är det i första hand det förra kriteriet som Putnams index mäter.

Men låt oss bortse från denna invändning och istället granska hur Putnam vill förklara de påvisade skillnaderna. Det kan, enligt Putnam själv, finnas tre tänkbara typer av förklaringar: (1) det kan bero på hur institutionerna är designade; (2) det kan bero på att regionerna har olika socioekonomiska förutsättningar; (3) det kan bero på att de olika regionerna har olika sociokulturella förutsättningar, dvs att medborgarkulturen skiljer sig åt. Den första förklaringen har ju redan genom undersökningens uppläggning avförts. Tanken att en fungerande demokrati i stor utsträckning beror på socioekonomiska faktorer – som storleken på BNP, graden av industrialisering, vilken utbildningsnivå befolkningen besitter osv – är en ofta framförd teori.⁵ Putnam avfärdar inte heller tanken på att det här föreligger ett samband men han ifrågasätter hur dessa två variabler står i relation till varandra.

Economic modernity is somehow associated with high-performance public institutions—that much is clear. What our simple analysis so far cannot reveal is whether modernity is perhaps in some way a cause of performance (perhaps one among several), whether performance is perhaps in some way a cause of modernity, whether both are influenced by a third factor...or whether the link between modernity and performance is even more complex. (Putnam 1993:86)

Länge tog man för givet i vilken riktning sambandet mellan demokrati och ekonomisk utveckling gick, men under senare år har man börjat ifrågasätta den konventionella visdomen, kanske är det istället så att ekonomisk utveckling följer av demokrati.⁶ Putnam själv framför emellertid teorin att både dessa faktorer påverkas av en tredje, nämligen medborgarkultur.

Det samband som Putnam finner mellan institutionell framgång och medborgarkultur är mycket starkt ($r = 0.92$), starkare än det konstaterade sambandet mellan ekonomisk utveckling och demokrati ($r = 0.77$). Detta leder Putnam till slutsatsen att det senare sambandet är spuriöst: "...economically advanced regions appear to have more successful regional governments merely because they happen to be more civic" (Putnam 1993:98f). Det är således hur pass väl utvecklad medborgarkulturen är i olika regioner som är den verkliga förklaringen till de påvisade skillnaderna mellan hur olika institutioner fungerar. Hur ska vi ställa oss till dessa slutsatser?

Den bild Putnam ger av medborgarkulturen i Italien är att den visserligen varierar starkt mellan olika regioner men att den ändå är väl utvecklad på vissa håll, främst i Italiens norra regioner. Denna slutsats är i sig överraskande för den som tagit del av Almond & Verbas studie av olika medborgarkulturer. Italien var i själva verket det land som i minst utsträckning av de fem undersökta länderna i Almond & Verbas studie karakteriserades av en utvecklad medborgarkultur. Slutomdömet löd: "The picture of Italian political culture that has emerged from our data is one of relatively unrelieved political alienation and of social iso-

lation and distrust" (Almond & Verba 1963:402). Om denna kategoriskt negativa bild är korrekt kan man fråga sig hur medborgarkulturen överhuvudtaget kan bidra till effektiva demokratiska institutioner någonstans i Italien. En tänkbar förklaring till denna diskrepans vore att Almond & Verba hade hämtat sitt material från den södra delen av Italien vilken i Putnams studie visat sig vara avsevärt mindre präglad av en medborgarkultur. Men att detta inte kan vara förklaringen framgår om vi granskar hur Almond & Verba har gjort sitt urval. Den övervägande delen av materialet är nämligen hämtat från norra Italien, 47,1% att jämföra med 19,3% från landets centrala del och 22,4% från södra Italien (Almond & Verba 1963:513). Det är inte heller troligt att förklaringen ligger i förändringar över tid. Det skiljer inte mer än ett par decennier mellan undersökningar och i båda undersökningarna betonas att förklaringen till medborgarkulturens utseende står att finna långt tillbaka i historien och att medborgarkulturen förändras långsamt. Ingenting talar därför för att bilden på något avgörande sätt skulle ha förändrats under de två decennier som skiljer inhämtandet av data åt.

Mer närliggande är att förstå skillnaden som ett resultat av att man till viss del undersökt olika saker; man lägger in olika saker i begreppets innebörd. Som tidigare nämnts så använder sig Almond & Verba av fler indikatorer än Putnam för att mäta samhälleligt engagemang och social solidaritet. Dessutom definierar de begreppet medborgarkultur på ett vidare sätt genom att de också betonar att medborgaren inte bara har en aktiv, engagerad roll att spela. Medborgaren är inte bara deltagare (participant) han är också undersåte (subject), dvs han är också beredd att lyda stiftade lagar och finna sig i fattade beslut. "In the ideal civic culture the activity and involvement of the citizen are balanced by a measure of passivity and noninvolvement" (Almond & Verba 1963:494). Här är inte rätta tillfället att ta upp en diskussion om vilken innebörd man bör lägga i begreppet medborgarkultur; jag vill inte påstå att Almond & Verba bättre har fångat begreppets innebörd. Poängen är bara den att sådant som

fungerande demokratiska institutioner eller medborgarkultur inte är saker som existerar oberoende av samhällsvetaren och som bara väntar på att bli iakttagna och analyserade. De resultat som erhålls kommer alltid att till en viss del vara en funktion av vad den enskilde forskaren bestämmer sig för att lägga in i begreppen.

Detta faktum får till följd att i den utsträckning Putnam ska lyckas övertyga oss så kommer detta inte i första hand att bero på korrelationskoefficienter och uppmätta procentsatser. För att vi ska känna oss övertygade om att "[b]uilding social capital...is the key to making democracy work" (Putnam 1993:185), vill vi veta *hur* den oberoende variabeln påverkar den beroende. Vad är det som gör att utbredd tidningsläsning eller högt deltagande i folkomröstningar medför att demokratin fungerar på ett bra sätt? Enbart kvantitativ analys kan inte hjälpa oss med svaret på dessa frågor. Den kvantitativa analysen måste därför kombineras med en kvalitativ dito för att klargöra sambandet mellan oberoende och beroende variabler. Detta är av stor vikt då varken innebörden av begreppen eller deras inbördes relation framstår som självklar. Putnam tillhandahåller också en sådan kvalitativ analys, och det kan vara värt att i sin helhet återge sammanfattningen av denna.

Some regions of Italy have many choral societies and soccer teams and bird-watching clubs and Rotary clubs. Most citizens in those regions read eagerly about community affairs in the daily press. They are engaged by public issues, but not by personalistic or patron-client politics. Inhabitants trust one another to act fairly and to obey the law. Leaders in these regions are relatively honest. They believe in popular government, and they are predisposed to compromise with their political adversaries. Both citizens and leaders here find equality congenial. Social and political networks are organised horizontally, not hierarchically. The community values solidarity, civic engagement, cooperation, and honesty. Government works. (Putnam 1993:115)

Vi får här utförligare reda på varför styrelseskicket fungerar där medborgarkulturen är väl

utvecklad. Men nu blir man som läsare något förvånad. Plötsligt presenteras man inför en lång lista faktorer som sägs vara förekommande i de regioner som präglas av medborgarkultur: medborgarna litat på varandra och är villiga att lyda lagar; politiker är ärliga och kompromissvilliga; både medborgare och politiker stöder tanken på jämlikhet; organisationer är horisontellt och inte hierarkiskt uppbyggda osv. Det är inte förvånande att demokratin fungerar under sådana premisser! Vi får oss till livs en energisk argumentation om medborgarkulturens betydelse och dess förhållande till både ekonomisk utveckling och demokrati. Putnam landar i slutsatsen: starkt samhälle (dvs ett samhälle präglat av medborgarkultur) – stark ekonomi, starkt samhälle – stark stat (Putnam 1993:176). Problemet här och det som gör en förvånad är att analysen och argumentationen inte längre grundar sig på de ursprungliga indikatorerna; istället är det de nya faktorerna i citatet ovan som står i fokus. Men om det är dessa saker som får demokratin att fungera varför ingår de då inte i undersökningen som indikatorer på medborgarkultur? Ja, en förklaring skulle kunna vara att dessa nya faktorer ska förstås som mellanliggande variabler, dvs en utbredd medborgarkultur leder till förekomsten av dessa faktorer, vilka i sin tur får demokratin att fungera. Men om detta var tanken så är vi tillbaka på ruta ett för då krävs att Putnam visar hur, t ex, tidningsläsning påverkar politikernas kompromissvilja och medborgares tillit till varandra osv, och någon sådan analys återfinns inte. Här föreligger därför en svaghet i Putnams studie då det finns ett "glapp" mellan den kvantitativa och den kvalitativa analysen. Den kvantitativa analysen riskerar att bli "hängande i luften" när det visar sig att de faktorer som faktiskt kunde övertyga oss om vad som får demokratin att fungera i själva verket inte ingår bland de indikatorer som mäter graden av medborgarkultur. Här framträder därför bilden av två från varandra skilda analyser snarare än av en analys som med hjälp av två olika metoder hjälper till att klargöra sambandet mellan oberoende och beroende variabler.

Robert Putnam ger med *Making Democracy Work* ett viktig og interessant inlägg i den ständigt pågående debatten om demokratin og dess f ruts tninger. Men det finns også brister som g r att man som l sare i slutändan inte är beredd att fullt ut godta Putnams tes om att det  r än utbredd medborgarkultur som f r demokratin att fungera. Låt mig parafrasera Putnams kommentar rörande förhållandet mellom demokrati og ekonomisk utvekkling för att sammanfatta det bestående intrykket: Att det råder ett samband mellom medborgarkultur og demokrati förefaller troligt. Men hur detta samband ser ut, i vilken riktning det g r, eller om någon tredje variabel påverkar sambandet mellom demokrati og medborgarkultur  r ännu inte klarlagt.

Christer Karlsson

Noter

1. Se t ex Dahl, Robert & Edward Tufte. 1973. *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

2. I den svenska maktutredningen finns eksempel på hur man vid  n undersökning av föreningslivet finner det angeläget att også ta hänsyn till faktorer som, t ex, grad av aktivitet för att få ett bra mått på hur engagerade medborgarna verkligen  r. Se Petersson Olof & Anders Westholm, Göran Blomberg. 1989. *Medborgarnas Makt*. Stockholm: Carlssons, s.107ff.

3. Eurobarometer  r den undersökning som permanent samlar in material på EU-kommissionens begäran.

4. Den l sare som  r interessert av hur p ngber kning og indexering har gått till hänvisas av Putnam till  n tidligere publikasjon. Då dette  r  n viktig fråga för hur  vertygd man känner sig som l sare tycker man att Putnam b rde k stat på sig ett avsnitt om denna del av undersökningen.

5. Ett eksempel, av ett otal, utg r Lipset, Seymour M. 1966 (1959). *Den politiska människan*. Stockholm: Aldus/Bonniers.

6. Se t ex Karl, Terry Lynn. "Dilemmas of Democratisation in Latin America", i Rustow, Dankwart A. & Kenneth Paul Erickson (red). 1991. *Comparative Political Dynamics*. New York: Harper Collins Inc.

MARIA OSKARSON: *Klassröstning i Sverige: Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santerus, 1994.

Kort samandrag av avhandlinga

Maria Oskarson si bok er identisk med doktoravhandlinga som ho forsvara ved Göteborgs universitet.¹ Kap. 1 drøftar bakgrunnen for studiet av klasserøysting og går gjennom den sentrale litteraturen om dette emnet. I kapitlet vert det skissert  n analysemodell, eller det som er kalla  n kontekstuell modell, som indikerer at klasserøystinga må studerast både på strukturnivå og på individnivå. Dei sentrale strukturane er her sjølvsagt klassestrukturen, som kan endre seg og dermed forkl re at klasserøystinga endrar seg, og den politiske strukturen, der endringar i partisystemet kan ha stor innverknad på sambandet mellom klasse og valåtferd. På individplanet finn  n klassekomponenten igjen i form av subjektive opplevingar av klasse – klasseidentifikasjon. Parallellen til politisk struktur på individplanet vert uttrykt som klassemedvit – definert som å ha holdninger i samsvar med klasseidentifikasjon – og i persepsjonen av partia som uttrykk for klasseinteresser. Endringar i klasserøysting kan skje med grunnlag i alle desse faktorane. Desse vert formulerte som fem hypotesar som vert drøfta i kvart sitt kapittel.

I kap. 2 drøftar forfattere påstanden om at klasserøystinga minskar fordi klassestrukturen endrar seg. Startpunktet for den empiriske analysen er  n presentasjon av langtidsutviklinga i klasserøysting uttrykt ved Alford's indeks som uttrykkjer differansen mellom prosentandelen som røystar på sosialistiske parti i arbeidarklassen og prosentandelen som gjer det same i middelklassen. Denne indeksen vart redusert med 26 prosentpoeng fr  1956 til 1991. Særleg sterk var nedgangen i 1991 med 6 prosentpoeng fr  1988. Sjølv om vi held dette utanfor, er det alt   n reduksjon med 20 prosentpoeng fr  1956 til 1988. Grovt sett kan vi seie at reduksjonen i indeksverdien er eit resultat av  n politisk konvergens i dei to klassane: Sosialistane har gått litt tilbake blant arbeidarene og litt fram i middelklassen. For å få

eit betre bilete av kva som har skjedd, har doktoranden gjort den vidare analysen meir detaljert, både når det gjeld yrkesinndelingane; ho erstattar den enkle klasseinndelingane med 7 yrkesgrupper og den todelte partiblokka med partia einskildvis. Denne analysen viser at kjernegruppene har halde betre fast på sine partival – sjølv om tendensen også her er til nedgang i klasserøysting. Analysen av kvart einskild parti syner at alle dei fem klassiske partia har fått ein mindre distinkt klassebasis.

Særleg interessant er den detaljerte analysen av korleis endringar i samansetjinga av klassane og av endringar i røystemønstret kan forklare endringane i styrken på Alfords indeks. Dette gjer ein ved å simulere konstant klasse-samansetjing eller ved å halde dei politiske preferansane konstant i dei yrkesgruppene som inngår i klassen. Hovudresultatet er at noko over halvparten av svekkinga av klasserøystinga skuldast endringar av klassestrukturen og litt mindre enn halvparten kjem av endringar i valåtferden innanfor klassane – framfor alt ved middelklassen sin sterkare tendens til å røyste på partia til venstre.

Kapitlet inneheld også ein analyse der klasse vert sett saman med geografi. Denne analysen syner at klasse framleis er den sterkaste prediktoren for blokkvalet i svensk politikk samstundes med at geografi – særleg region er blitt sterkare.

Kap. 3 omhandlar tesen at klasserøystinga har blitt svekkja fordi Sverige er blitt omforma til eit post-industrielt samfunn. I hovudsak syner resultatane at veksten i offentleg sektor, den aukande deltakinga av kvinner i arbeidsmarknaden, det stigande utdanningsnivået og generasjonsutskiftinga har svekkja klasserøystinga (uttrykt ved mindre polarisering i offentleg sektor, blant kvinner og i yngre generasjonar). Samstundes vert det påvist at dei nye skiljelinene, t.d. sektor og kjønn, ikkje har etablert seg med tyngde i å forklare valåtferd.

Kap. 4 drøftar påstanden om at klasserøystinga har gått ned fordi stadig færre identifiserer seg med klassane i samfunnet. Prosentandelen som reknar seg som medlem av ein klasse har gått merkbar ned frå 1968 til 1988 (det er berre for denne perioden at det er sa-

manliknbare spørsmål i valundersøkingane). Tilbakegangen er særleg sterk for dei med ein sterk identifikasjon med arbeidarklassen. På same måte som for objektiv klasse syner den empiriske analysen at samanhengen mellom subjektiv klasse og val av parti har blitt veikare.

I kap. 5 undersøker forfattaren hypotesen om at nedgangen i klasserøystinga kan skuldast svekkinga av klassemedvit. Data syner at samanhengen mellom klasseidentifikasjon og samfunnsborgarane sine posisjonar i saks-spørsmål har blitt svakare frå 1968 til 1988. Ein viktig komponent i svekkinga har skjedd ved at arbeidarklassen har gått til høgre. Effekten av klassemedvit for valet av parti har ikkje blitt mindre. Men sidan omfanget av klassemedvit har gått tilbake, er også denne faktoren av betydning for nedgangen i klasserøysting.

Den femte, og siste, hypotesen vert analysert i kap. 6: Klasserøystinga har minskt fordi partia i mindre grad vert oppfatta som klasseparti. Data syner at det mellom 1976 og 1988 er ein forbausande stor grad av stabilitet i persepsjonen av korleis dei ulike partia sin politikk favoriserer ulike grupper. Denne persepsjonen, eller kunnskapen, vert imidlertid stadig sjeldnare kopla til veljarane sin sosiale posisjon og den får også difor mindre innverknad på valet av parti.

Den samlande konklusjon i kap. 7 er at det har skjedd ei svekking av klasserøystinga i Sverige – av dei årsakene som er gjort greie for i dei føregåande kapitla, men at røysting etter klasseposisjon framleis spelar ei rolle.

Kritikk med grunnlag i eit oversyn over fagfeltet

Referatet av tidlegare forskning og kontroversar er kortfatta – og også i liten grad ispedd vurderingar frå forfattaren si side. Ho vil så snart som mogleg fram med egne data og analysar. Det er ein god eigenskap som eg har sympati for. Det kan likevel vere grunn til å bruke litt tid på dei innleiande manøvreringane.

Temaet for Maria Oskarson si avhandling er klasserøysting – nærare bestemt tesen om

svekkjninga av klasserøystinga – "the decline of class voting" i engelsk terminologi. Dette må karakteriserast som eit etter kvart klassisk tema i valforskning og politisk sosiologi. At veljaråtferd vert bestemt av samfunnsborgarane si sosiale forankring er i forskingslitteraturen kjend som teorien om strukturelle skiljelinjer. Dei sentrale arbeida som ligg til grunn for teorien er skrivne av Stein Rokkan, som tilbakeførte dei viktigaste strukturelle skiljelinjene til dei store endringsprosessane i europeisk historie – den religiøse revolusjonen som særleg utvikla motsetninga mellom protestantisme og katolisisme, den industrielle revolusjonen som la grunnlaget for motsetninga mellom arbeidarklasse og kapitalistar og den demokratiske revolusjonen som la grunnlaget for ei kontinuerleg utviding av demokrati, inklusive valdemokrati, til større og større delar av folket. I ein mykje sitert påstand frå 1967 hevda Lipset og Rokkan at det empirisk var dei same strukturelle skiljelinjene som forklarte partivallet på 1950-talet og først på 1960-talet som det hadde vore 30-40 år tidlegare. Eit meir detaljert belegg for det same finn ein i den sentrale artikkelsamlinga – "Electoral Behavior: A Comparative Handbook" – som Richard Rose redigerte i 1974, men som da den kom ut var basert på eit forelda datagrunnlag.

Om lag samstundes som Rose og medarbeidarane gav støtte til fastfrysingstesen, gav Nie, Verba og Petrocik (1976) ut ei bok om amerikansk valåtferd som hadde ein poengtert tittel ("The Changing American Voter") og ei klår tese: Stabiliteten i amerikansk valåtferd som Michigan-forskarane hadde argumentert for i "The American Voter" var ikkje lenger til stades. Sidan det eksisterer eit amerikansk unntak ("American exceptionalism") også i kva som er relevante variablar i valforskninga – der strukturelle, særleg sosioøkonomiske skiljelinjer – ikkje er særleg sentrale, er parti-identifikasjon den faktor som skapar stabiliteten i det amerikanske systemet. Men det var ikkje lenger tilfelle i 1972 i følgje Nie og medarbeidarar. Ein kan difor seie at boka innleia "dealignment"-litteraturen i valforskninga, som hevda tesen at dei tradisjonelle skiljelinjene, og – særleg i det amerikanske tilfellet – lojaliteten til

politiske parti- var svekkja. Sentrale empiriske arbeid som har fremja denne tesen eller variantar av denne, er studiar av Särilvik og Crewe for Storbritannia, Holmberg og medarbeidarar for Sverige, Valen og Aardal for Noreg, og fleire komparative artikkelsamlingar som i varierende grad har følgd opp og replikert analysane til Lipset og Rokkan og Rose. Eg må her avgrense meg til å nemne: Daalder og Mair, Crewe og Denver og det sist utkomne verket – som også mest direkte etterprøver analysane til Rose (kontinuiteten er diverre også representert her med forelda data): "Electoral Change" redigert av Franklin, Mackie og Valen. I dette verket, som er det klårt mest ambisiøse, har også doktoranden levert det svenske bidraget. Analysen av klasserøysting – og tesen om nedgangen i klasserøystinga – vert i alle desse verka framført innanfor ramma av skiljelinjemodellen. Eg trur det er rett å hevde at klasserøystinga utgjer kjernedelen av denne modellen fordi det i dei fleste vestlege industrisamfunn er motsetningar knytt til sosioøkonomiske tilhøve som har konstituert dei viktigaste parti-alternativa og dei mest sentrale politiske stridsspørsmåla i vårt hundreår.

På bakgrunn av dette oversynet som viser at det er forska svært mykje på fenomenet klasserøysting, kan ein stille spørsmålet om ikkje nok er nok, og om motivasjonane for å bruke så mykje energi på spørsmålet som Oskarson har gjort, er gode nok.

Litteraturen om klasserøysting kan delast i to hovudgrupper. i) Analysar som tar sikte på å demonstrere i kva grad klasserøystinga har endra seg over tid og kva det er som kan forklare endringane og ii) konsekvensar som endringa i klasserøysting medfører for politisk åtferd meir allment. Doktoranden sitt arbeid fell i den første kategorien. Forskarane i denne gruppa må seiast å vere nokså samstemte om trenden i den avhengige variabel (og det er ikkje alltid at det er tilfelle i faget vårt): Klasserøystinga minskar. Dei dissenterande røystene er få. Ein dissentar er Goul Andersen som hevdar at det kanskje ikkje er så interessant at klasse får mindre betydning for partival når klassestrukturen har endra seg sterkt i etterkrigstida. Han lanserer tesen om at klasserøys-

tinga ikkje har gått tilbake så mykje som den har blitt endra.

Ei anna dissenterande røyst vert framført av Stefano Bartolino og Peter Mair, som med basis i eit materiale som dekkjer alle demokratiske val i Vest-Europa dei siste 100 åra, hevdar at valåtferden er blitt meir stabil heller enn meir volatil. Påstanden knyter dei til klasse-skiljelina som dei hevdar syner ein stor grad av stabilitet til å forklåre valet av parti. Det problematiske ved Bartolino og Mair er både at dei baserer seg på analyse av aggregatdata (valstatistikk) og at dei tar aggregat-volatiliteten mellom partiblokkene (venstre-parti mot resten) som eit uttrykk for styrken i klasse-skiljelina. Sjølv om Bartolino og Mair kan ha sine poeng i polemikken mellom dei som alltid vil sjå endring og oppløysing i alle samanhengar, kan ikkje bidraget deira seiast å vere eit sterkt innlegg i debatten om kva rolle klasse spelar for valet av parti.

Medan forskinga som har analysert nedgangen i klasserøysting og søkt å finne forklaringar på denne, er betydeleg, utgjer den andre hovudgruppa av forskning eit enno meir dominerande innslag i nyare statsvitskapleg litteratur. Forskarane i denne kategorien, som ofte berre refererer til ei enkel tidsserie som syner at Alford-indeksen har fått minkande verdiar frå 1950-talet til 1970- og 1980-talet (ofte siterter er figurane hos Lipset (i den nye utgåva av *Political Man*) eller hos Inglehart, tar nedgangen i klasserøysting berre som eit startpunkt for til dels omfattande fortolkingar og teoriar om politikk. I dei ulike variantane av desse teoriane dannar svekkinga av veljaren si forankring i sosial struktur – eller i USA, den parallelle svekkinga av parti-identifikasjonen, ein føresetnad for at andre mekanismar vert verksame. Dei mest kjende variantane av dette er det som vi kan kalla post-industriell teori. Det er også andre avkortingar som startar med post-men som ikkje skal nemnast her. Post-industriell teori kan sjåast på som ein moderat post-teori. Dei mest kjende post-industrielle teoriane er nypolitikk-teorien (Dalton, m.fl.) og post-materialismen (Inglehart).

Ein mindre omfattande teori som også vert sett i samband med nedgang i klasserøystinga

er teorien om veksten i saksrøysting ("issue-voting"). Særleg i Sverige har Holmberg framstilt dette nærast som klasserøystinga si anti-tese og har demonstrert at den har empirisk støtte. Det same kan ikkje seiast så klart å vere tilfelle med saksrøystinga i USA. Her har det blitt stilt spørsmål med om revisjonismen til Nie og medarbeidarar er haldbar. Dette har mellom anna blitt gjort med basis i ein interessant diskusjon om at den sterkare koplinga mellom saksposisjonar og valåtferd skuldast endring av målemetodar i dei amerikanske valundersøkingane.

Eg har ei kjensle av at forfattaren meiner at det er uomtvisteleg demonstrert at tesen om veksten i saksrøystinga har erstatta klasserøystinga. På dette punktet burde ho vere noko meir varsam – mellom anna med basis i kritikken av arbeidet til Nie og medarbeidarar.

Kritikk med grunnlag i analysemodellar og empiriske resultat

(i) Tesen om rasjonell klasserøysting

Utgangspunktet er tredeling av klasserøysting som uttrykk for rasjonalitet, lojalitet eller slendrian. Dette må seiast å vere eit sentralt tema ettersom det har gjeve grunnlag for undertittelen på avhandlinga. Slendrian utgjer den mest primitive forma for klasserøysting der veljaren ikkje har nokon klasseidentifikasjon, men kun røystar utifrå sin klasseposisjon. Dersom klasse også fører til at ein utviklar identifikasjon med klassen, men likevel ikkje har klassemedvit, og røystar i samsvar med sin identifikasjon uttrykkjer denne klasserøystinga lojalitet. Det høgaste nivået kjem ein til når veljaren røystar i samsvar med sin objektive klasse, klasseidentifikasjon og klassemedvit. I klassemedvitet inngår standpunkt i saks-spørsmål som skal vere i klassen sine interesser. Dette er i første rekkje tradisjonelle venstre-ideologiske eller sosialistiske standpunkt. Dessutan må dei politiske partia innta posisjonar som svarar til dei ulike klassene sine interesser: "Om partierna inte har olika klassprofiler är rationellt baserad klassröstning inte möjlig." (s. 184). Ein må leggje til her at det er

her snakk om persepsjon av partia sine posisjonar.

Rasjonalitet vert gjerne sett i samband med eigeninteresse. Er det nokon måte vi kan hevde at klasserøysting uttrykkjer individuell eigeninteresse i denne operasjonaliseringa? Vil ikkje det vere rimeleg at ein i ein streng rasjonalitetsmodell – og når ein tar omsyn til kravet om metodologisk individualisme – vil ha store problem med å underordne individet under sosiale kategoriar av kollektivistisk natur som klassar jo er? Dersom ein vil løyse opp kravet i ein streng rasjonalitetsmodell; korleis er det mogleg å argumentere for at klasseidentifikasjon og klassemedvit kan uttrykkje eigeninteresser som kan gje grunnlag for å røyste på bestemte parti? Eit anna problem med å definere rasjonalitet utan å ha noko direkte mål på eigeninteresse er at dei subjektive elementa i modellen (identifikasjon, medvit og persepsjon av parti) også kan vere eit resultat av sosialisering. Gjennom gruppenormer, gruppepress og konvensjonar kan det danne seg syndrom av identifikasjonar og verdiar som personar i bestemte sosiale miljø sluttar seg til. Det er vanskeleg å sjå at dette nødvendigvis treng å skje gjennom ein rasjonell prosess basert på eigeninteresse. Og det vert dermed problematisk å setje grensa mellom lojalitet og rasjonalitet mellom identifikasjon og medvit.

Eit sentralt element i den rasjonelle modellen ligg som sagt i persepsjon av kvar partia står i høve til klassane sine interesser. På s. 200 stiller doktoranden spørsmålet om at svara på målingane av persepsjon av kvar partia står, avspeglar kunnskap om tradisjonelle basar snarare enn ei vurdering av den faktiske politikken slik ein skulle vente det utifrå ein idealmodell. Dette problematiserer også rasjonaliteten i klasserøystinga.

ii) Symmetri arbeidarklasse/ middelklasse
Hovudskiljet mellom arbeidarklasse og middelklasse føreset ein viss symmetri mellom klassane. Er dette rimeleg? Er det ikkje slik at i samanheng med klasseidentifikasjon og klassemedvit er det eit ideologisk hegemoni i arbeidarklassen der organisasjonar – parti og fagforeiningar – har aktivt arbeidd for å defi-

nere klasseinteressene i ideologiske temar. Middelklassen sine parti har i langt mindre grad aktivisert klasseomgrep og ideologar for å definere sine klasseinteresser.

iii) Effektar av klasse blant menn og kvinner
Resultata av analysen gjev i hovudsak støtte til det som vert kalla det konvensjonelle synet på klasse; dvs. at for kvinner er ektefellen sin klasseposisjon viktigare enn eigen klasseposisjon for klasseidentifikasjon og val av parti. I avhandlinga vert det antyda at den svakare arbeidstilknytninga som kvinner har, kan utgjere ein del av forklaringa. Sidan kvinner oftare enn menn arbeider deltid burde det her vore gjort statistiske kontrollar for dette.

iv) Grunnlaget for generasjonsinndeling
I ein del av analysen vert det brukt ei inndeling av materialet i politiske generasjonar (t.d. på s. 105). Inndelinga i fem politiske generasjonar vert eksplisitt gjort som eit alternativ til å dele inn materialet i like store alderskohort fordi ein vil ha med i generasjonar som har likearta sosiale og politiske oppvekstvilkår. Med unnatak av at det vert sagt at inndelinga er gjort etter diskusjonar med professor Jörgen Westerstål (fn. 50, s. 106) – vert det ikkje sagt kva kriterier som ligg til grunn for inndelinga. Det kan også stillast spørsmål om ei sofistikert generasjonsinndeling er viktig når det som vert testa – så vidt eg kan sjå – berre er hypotesar om skilnader mellom yngre og eldre generasjonar.

v) Det post-industrielle samfunnet
I drøftinga av det post-industrielle samfunnet kunne det kanskje vere på sin plass å nemne tesen om ideologiane sin død, kanskje særleg fordi denne tesen har eit viktig svensk opphav.

Eit anna grunnlag for post-industrialismen som ikkje vert særleg utdjupa er den delen av den ny-radikale teorien (t.d. Marcuse) som stilte spørsmål ved om arbeidarklassen i sein-kapitalismen utgjer grunnlaget for radikal omforming av samfunnet

vi) Det svenske tilfellet
I drøftinga av "The Swedish Case" kunne det kanskje vere på sin plass å drøfte kva grad

klasseinteresser faktisk har blitt gjennomført i offentlig politikk. Den sosialdemokratiske dominansen skulle gje grunnlag for ein klårare klassesdominert offentlig politikk i Sverige enn i noko vestleg demokrati. Spørsmålet er om det er mogleg for sosialdemokratane å halde fast ved sine gamle formlar for å løyse dei problema som det svenske samfunnet har i dag.

Vidare er det interessant å drøfte om sosialdemokratiet har noko anna alternativ enn variantar av ein meir liberalistisk politikk og kva effektar dette har for klassemedvitet til dei sosialdemokratiske veljarane og til grunnlaget for klasserøysting.

Konklusjon

Oskarson si bok har ei presis problemstilling som vert godt utvikla med grunnlag i eksisterande forskning. Analysemodellen er stringent og vert følgt opp gjennom logisk oppbygde kapittel. Data er relevante for problemstillinga og av god kvalitet. Data utgjer dessutan ein lang tidsserie slik at ein kan studere sosial og politisk endring på ein adekvat måte. På dette punktet er avhandlinga eit prov på Holmberg og Weibull sin påstand om at "tidsserier [är] den empiriska samhällsvetenskapens ryggrad". Viktige variablar er koda på nytt – som i seg sjølv utgjer ein stor arbeidsinnsats og som vil kome andre forskarar til nytte. Sjølve dataanalysen er utført med teknisk kompetanse. Særleg finn eg dei multivariate analysane av prosenttabellar instruktive og pedagogisk lett tilgjengelege. Konklusjonane som vert dregne på basis av dei empiriske funna er balanserte og vitskapleg godt funderte.

Maria Oskarson si bok vil utvilsamt bli ståande som eit av dei mest grundige bidraga til forståinga av korleis sambandet mellom sosiale klassar og valet av parti har endra seg frå industrikapitalismens og sosialdemokratiet sitt høgdepunkt på 1950-talet til det meir klasseheterogene og politisk diffuse 1980- og 1990-talet. Ved sidan av å vere eit bidrag til valforskning og statsvitskap inneheld avhandlinga også analysar og resultat som er av interesse for viktige område i sosiologien. Dette

Statsvetenskaplig Tidskrift 1995, årg 98 nr 1

gjeld mellom anna spørsmål om endringar i klassestrukturen i samfunnet, sosial mobilitet mellom generasjonane og til det heitte debatterte spørsmålet om kvinners klasseposisjon best kan avleiaast av mannen sin klasse eller av eige yrke.

Ola Listhaug

Note

1. Omtalen av boka er ein forkorta versjon av opposisjonen ved doktordisputasen 4.6. 1994.

CHRISTINA BERGQVIST: *Mäns makt och kvinnors intressen*. Acta Universitatis Upsaliensis, Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 121, Uppsala 1994, 226 s.

Forskningen om kvinner og politik har i hög grad haft en dubbel uppgift. Å ena sidan har den eftersträvat att bli erkänd som en del av den vetenskapliga forskningsverksamheten kring politik och samhälle; å andra sidan har den också velat visa på och hjälpa till att undanröja missförhållanden och orättvisor beträffande kvinnors villkor och ställning i det politiska livet. Forskningen har följaktligen uppvisat i stort sett samma åskådningsmässiga tyngdpunkter som kvinnorörelsen själv. Man kan å ena sidan tala om en radikalare inriktning, som sett samhälle och politik som någonting som skapats av män för män och således som i grunden främmande och fientligt mot den kvinnliga erfarenhetssfären. Föreställningen om ett patriarkat som ordnande princip i samhällslivet är här central. Empiriskt ligger betoningen på kvinnors marginalisering i politiken. Kvinnor är antingen frånvarande eller fåtaliga i maktens boningar. Vinner de inträde i större grad får de konstatera att 'makten gått ut där kvinnor går in': tillväxten i kvinnorepresentation äger rum i 'krympande institutioner'.

En moderat, 'jämställdhetsorienterad' forskning har lagt mera vikt vid empiriska kartläggningar av kvinnorepresentation och politikens effekter på kvinnors villkor. Under en längre tid förefaller dessa inriktningar ha funnits parallellt utan att de i grunden skiljaktiga synsätten direkt konfronterats med varandra.

Christina Bergqvists avhandling representerar dock en ny trend, där en starkare empiriskt förankrad forskning direkt utmanar den förstnämnda marginaliseringsorienterade teoriskolan. Ett centralt syfte med hennes arbete är att utsätta teorin om 'krympande institutioner' för kritisk empirisk granskning. Maktperspektivet – den 'mörka bilden' om kvinnors underordning och marginalisering i politiken – möter här ett mera optimistiskt perspektiv, som betonar möjligheterna till förändringar genom kvinnligt engagemang i existerande politiska strukturer och institutioner. Strukturerna framstår inte enbart som oöverstigliga hinder för förändringar i en kvinnovänligare riktning. I stället anlägger Bergqvist ett 'struktur/aktörperspektiv', där den dynamiska växelverkan mellan aktörer och strukturer betonas: strukturerna kan stundom utgöra hinder, men i vissa sammanhang kan strategiskt placerade aktörer dra nytta av existerande institutionella arrangemang. I kritiska ögonblick kan representation i existerande strukturer göra det möjligt för aktörer att på ett avgörande sätt påverka det politiska spelets regler.

Bergqvist är emellertid inte enbart ute efter ännu ett paradigmskifte baserat på impressionistiska uppfattningar om hur verkligheten är beskaffad. Hon vill förankra sin undersökning i ett brett empiriskt material, som gör det möjligt för henne att testa de två divergerande synsätten och därigenom dra slutsatser om deras relativa validitet. Avhandlingen kommer därmed att spänna över ett vitt fält inom modern svensk politik. Det mesta som brukar ses som centrala arenor för politiken i Sverige ingår i hennes empiriska granskning.

Avhandlingen består av sju kapitel. Den inleds med en diskussion kring centrala begrepp samt den grundläggande teoretiska kontroversen. I kapitlet preciseras även avhandlingens

syfte och centrala frågeställningar. Såsom det 'övergripande syftet' anges (s. 14) 'att studera några av statskunskapens grundläggande frågor ur ett könsperspektiv'. Längre fram i kapitlet (s. 22) definieras även ett 'huvudsyfte', nämligen 'att beskriva och förklara kvinnorepresentationens utveckling inom olika institutionella kontexter vid olika historiska tidpunkter'. Problemställningen specificeras vidare (s. 26) genom två 'centrala frågor': 'att utrona i vilken mån en given institutionell kontext är öppen eller stängd för kvinnor' samt 'hur kvinnor (eventuellt tillsammans med män) agerat för att förändra formella och informella regler för att underlätta kvinnors inträde'.

Beträffande den grundläggande begreppsdistinktionen mellan 'kön' och 'genus' stannar Bergqvist för det förstnämnda; sammanhanget får visa huruvida biologiska eller sociala aspekter betonas. Vad gäller begreppet kvinnointresse innehåller litteraturen en del oenighet om huruvida deltagande och representation i sig kan betraktas som ett 'objektivt' kvinnointresse, eller om kvinnointressen alltid bör definieras i termer av politikens innehåll. Bergqvist tar som utgångspunkt att kvinnor har ett objektivt intresse av representation som sådan. I diskussionen kring den centrala teoretiska kontroversen mellan marginaliserings- respektive integrationsperspektivet gör Bergqvist en liknelse mellan det förstnämnda och marxismen för att understryka den strukturdeterminism som karaktäriserar denna teori. Trots denna kritiska underton är dock syftet att pröva både marginaliserings- och integrationstesen på jämbördig basis.

I fråga om metod konstaterar Bergqvist entydigt (ss. 26-27) att någon speciell feministisk metod inte kan sägas existera. Kvinnoforskning får sin speciella karaktär genom 'det teoretiska angreppssättet', inte genom metodvalet. I fråga om hennes avhandling bör följaktligen gängse metodkrav ställas.

Kapitlen 2-6, m. a. o. den alldeles övervägande delen av texten, består av empiriska analyser av kvinnorepresentationens utveckling och effekter i central svensk politik. Tidsperspektivet varierar något från kapitel till kapitel, men på det stora hela är det efterkrigstiden,

särskilt de två-tre senaste decennierna som står i fokus. Kapitel 2, som har det längsta historiska perspektivet, följer upp utvecklingen av kvinnorepresentationen i riksdag, regering och de politiska partierna. Kapitlet om 'den korporativa staten och betydelse av kön' fokuserar på representationsmönstret i kommittéväsendet och i statliga lekmannastyrelser. Här ägnas stor uppmärksamhet åt de medvetna försöken att kartlägga och förbättra kvinnorepresentationen (främst genom 1985 års utredning om kvinnorepresentation i statliga organ). Kapitel 4 fokuserar på de centrala intresseorganisationerna (LO, TCO, SACO, LRF och SAF) och kartlägger kvinnorepresentationen både i dem internt och bland deras representanter i statliga organ. Kapitel 5 erbjuder dessutom en mera detaljerad genomgång av LO och TCO i syfte att fördjupa den översiktliga bilden och diskutera några för dessa organisationer specifika utvecklingsdrag. Den sista empiriska analysen har så en annorlunda karaktär. Här står i mångt och mycket effektsidan av politiken i fokus. Hur har välfärdsstatens utveckling under olika perioder beaktat och påverkat kvinnors ställning i samhällslivet? Denna centrala fråga förutsätter även en diskussion om forskningen kring välfärdsstaten mera generellt.

Kapitel 7, 'Kvinnor, män och makt' sammanfattar de centrala resultaten samt ställer dem i relation till avhandlingens teoretiska utgångspunkter.

Den bild som framtonar i Bergqvists empiriska redovisning är inte till alla delar entydig. Icke desto mindre är den tydlig nog för att möjliggöra en övergripande slutsats i förhållande till den teoretiska kontroversen. 'Maktperspektivet' med sin betoning på kvinnors marginalisering finner inte tillräckligt stöd i den svenska politikens verklighet. Grundvalen för denna slutsats ligger givetvis i den välkända och betydande ökningen av kvinnorepresentation i svensk politik under de senaste decennierna. Detta vore emellertid inte i sig tillräckligt som bevis mot 'maktperspektivet'. Vida viktigare är att Bergqvist finner att tesen om 'krympande institutioner' inte kan sägas hålla streck. Det finns inte tillräckliga bevis för att de centrala statsorganen – regering och riks-

dag – förlorat i politisk betydelse; för riksdagens del har minoritetsparlamentarismen snarare inneburit motsatt utveckling. Ökningen av kvinnlig representation har, tvärtom vad marginaliseringsteorin gjort gällande, inte begränsat sig till de demokratiskt valda organen. Den korporativa arenan uppvisar, låt vara med en viss tidseftersläpning, samma tillväxttrend för kvinnorepresentation. Kvinnor är i och för sig starkast representerade på det välfärdspolitiska området. Även här tar marginaliseringsteorin dock fel på två punkter. Välfärdspolitiken kan inte betraktas som ett politikområde med låg status i Sverige. Dessutom har ökningen av kvinnors representation gällt även de traditionellt helt manliga sfärerna 'statens basfunktioner' och 'infrastruktur'. Vidare har de kvinnor som uppnått positioner i det politiska livet ingalunda låtit sig koopteras i ett rådande manligt normsystem sålunda att kvinnoperspektivet gått förlorat i deras agerande. Bergqvist betonar tvärtom att centralt placerade 'femokrater' – kvinnliga beslutsfattare som accepterat de rådande institutionella strukturerna och gått in för att förbättra kvinnors villkor inom ramen för dessa – kunnat spela en nyckelroll när det gäller att bana väg för ökad jämställdhet i stat, politik och organisationsliv. Välfärdspolitiken har långtifrån enbart verkat segregering mellan könen. Den lade tvärtom tidigt grunden för ett jämbördigare deltagande i samhällslivet. De senaste stora reformerna – särskilt föräldraförsäkringen – har faktiskt haft en effekt på könsrollerna i den privata sfären, låt vara att utvecklingen har bara börjat.

Mot denna 'ljusa' bild står alljämt den som helhet starkt könssegerade arbetsmarknaden. Likaså har utvecklingen mot en reell kvinnorepresentation inte tagit många steg i ett par av de undersökta organisationerna (LRF och SAF). Centraliseringstendensen i TCO har dessutom berövat kvinnorna en rad tidigare säkra mandat i denna organisations ledande organ.

Bergqvists slutsatser baserar sig emellertid inte enbart på utvecklingstrender över tid. Processen kring och effekterna av 1985 års utredning om kvinnorepresentation visar klart att de

existerande politiska institutionerna erbjuder kvinnor icke föraktliga jämställdhetsinstrument. En kombination av en föregående ökning av kvinnoandelen i regering och riksdag, strategiskt placerade kvinnliga aktörer och ett politiskt opportunt läge gav betydande återverkningar i representationsmönstret i inte bara statliga utan också korporativa organ. Vid denna tidpunkt fanns det ett generellt missnöje – alltså inte enbart beträffande könsfördelningen – med utredningsväsendet och den korporativa kanalen. Det gavs ett lägligt tillfälle att 'genomlysa' även kvinnorepresentationen. En av Bergqvists centrala – och mest optimistiska – slutsatser blir att en återkommande 'genomlysning' av representationsmönstret i maktstrukturerna kan vara ett effektivt instrument för ökad jämställdhet i politiken.

Bergqvists avhandling förtjänar beröm genom sin fokusering på empirisk prövning av en teoretiskt förankrad kontrovers. Den ställer klara frågor och återkommer till dem i slutet med en klar helhetsbedömning av de rivaliserande teoriernas relativa validitet. Vidare bör arbetsprestationen framhållas. Mycket av det empiriska material hon redovisar har varit betydligt svåråtkomligare än man vid en första anblick skulle kunna föreställa sig. Att en väsentlig del av de data som här redovisas inte presenterats på ett samlat sätt tidigare är en anmärkning som inte enbart bör träffa den generella statsvetenskapliga forskningen. Än mera anmärkningsvärt är att varken hitillsvarande specialforskning eller de många organ som finns på jämställdhetsområdet på långt när alltid tillhandahåller den typ av tidsserier Bergqvist lägger fram. I vissa stycken utgör avhandlingen alltså ett pionjärbete.

Kritiken gäller främst den bristande stringensen i analysen. Bergqvist borde ha specificerat verifikationskriterierna för de två teorierna i början av avhandlingen och strukturerat analysen enligt detta. Eftersom hon själv tillstår att hennes syn på teoriernas relativa validitet förändrats under analysens gång, borde hon helst ha justerat hela avhandlingstexten en gång till med tanke på detta. Främst borde hon kanske ha övervägt en specifikare empirisk fo-

kusering i stället för det nuvarande breda svepet över centrala områden i svensk politik. Det sistnämnda bidrar givetvis till bokens värde som faktakälla, men gör att avståndet till teoretistningen varierar en hel del.

På flera för avhandlingen helt centrala punkter borde analysen ha borrarat åtskilligt djupare. Detta gäller särskilt diskussionen om riksdagens relativa betydelse (ss.55-56), där Bergqvist nöjer sig med att kort återge några av maktutredningens slutsatser. En liknande anmärkning gäller frågan om olika sektors politiska status (ss.47-48), där en del av bevisföringen vilar på Hege Skjeies intervjuer med norska (!) politiker.

På ett par punkter introducerar Bergqvist ett komparativt perspektiv: hon diskuterar valsystem och kvinnors arbetsmarknadsdeltagande i ljuset av jämförande data. Detta kan i och för sig vara en styrka, men samtidigt riskabelt med tanke på analysens grundläggande logik. Att valsystemet som sådant inte erbjuder en tillräcklig förklaring betyder *inte* att 'den svenska kontexten måste granskas närmare' (s. 61). Snarare väcker den komparativa utblicken frågan 'vad är det som kännetecknar Norden och som saknas i övriga västvärlden?'. Väl inne på valsystem kunde Bergqvist f.ö. med lätthet ha etablerat klarare samband mellan kvinnorepresentation och valsystemkarakteristika utan att behöva göra mycket extra arbete eller skriva mycket ny text.

Kapitel 5, den mera detaljerade analysen av LO:s och TCO:s struktur är på många sätt ett av Bergqvists viktigaste empiriska bidrag. Hon vänder sig här mot den gängse föreställningen om att tjänstemannaorganisationer på grund av sin 'medelklassprägel' tenderar att vara kvinnovänligare än klassiskt 'proletära' organisationer. Analysen visar att utvecklingen på många sätt varit den motsatta, och Bergqvist tillskriver detta den strukturella centraliseringen inom TCO. Kapitlet gör ett vederhäftigt intryck, men samtidigt förefaller denna något 'mörkare bild' av kvinnorepresentationens utveckling att inte ha påverkat Bergqvists helhetsomdöme om den teoretiska kontroversen. Denna del av analysen sätter alltför ringa spår på diskussionen i slutkapitlet.

På motsvarande sätt är det egentligen svårt att se vilken vikt en sådan mansdominerad organisation som SAF borde tillskrivas när det gäller att ta ställning till den grundläggande teoretiska uppgiften. Att jämföra SAF med sådana 'demokratiska' organisationer som LO och TCO är problematiskt, eftersom de är baserade på en annan representationsprincip. En slutsats om fallet SAF (och i viss mån även LRF) skulle ha förutsatt ett systematiskt beaktande av selektionsmekanismerna på själva arbetsmarknaden, vilket författaren medvetet uteslutit.

Metod- och materialdiskussionen är närmast rekordkort (ss.26-27, mindre än en sida). Detta betyder inte att dessa frågor utan vidare är oproblematiska i det aktuella fallet. Att författaren – till stor del helt korrekt – menar att det främst rör sig om en analys av olika typer av historiska källor befriar henne inte från den gedigen metod- och källdiskussion. Vad kännetecknar källäget? Vad slags tendenser, ensidigheter och luckor innehåller de tillgängliga källorna? Hur har intervjupersonerna valts ut? Vilka intressen och synsätt representerar de? Vad har de många citaten för representativitet i förhållande till materialet som helhet? Detta är grundläggande frågor som författaren förbigår med tystnad.

Kvinnornas frammarsch kan med fog ses som den största enskilda förändringen i politik och samhällsliv i Norden sedan andra världskriget. Det är alltså ett ytterst viktigt frågekomplex Bergqvist genom sin avhandling lämnat ett bidrag till. Kritiken ovan träffar till dels väsentliga element i hennes analys. Detta bör dock inte skymma det faktum att hennes konklusioner i huvudsak förefaller rimliga. Avhandlingen bör sporra till vidare insatser på ett område där åtskilligt återstår att göra.

Lauri Karvonen

ÖBERG, NILS: *Gränslös rättvisa eller rättvisa Inom gränser? Om moraliska dilemman i välfärdsstaters invandrings- och invandrarpolitik*. Uppsala 1994.

I fokus för Öbergs avhandling står det moraliska dilemma som kommit att präglade välfärdsstatens migrationspolitik. Å ena sidan antas välfärdsstaten vara tillkommen främst för att värna om de egna medborgarnas välbefinnande, å den andra sidan antas detta välbefinnande också medföra skyldigheter gentemot världens mindre lyckligt lottade. Den centrala frågeställningen blir därför på vilka etiska grunder välfärdsstaten har rätt att göra åtskillnad mellan infödda och utlänningar i fördelningen av medborgarskap, och de sociala, ekonomiska och politiska rättigheter som härflyter från detsamma.

Öberg väljer att gestalta detta dilemma i termer av distributiv rättvisa. Om rättvisa inom en stat handlar om fördelningen av rättigheter och skyldigheter mellan individer, så utgör frågan om "hur staten förhåller sig till främlingar är bara en annan sida av samma mynt" (Öberg, 1994: 15). Avhandlingens huvuduppgift blir följaktligen att renodla det migrationspolitiska dilemman genom att relatera det till samtida rättvisediskussion. Detta syfte antyder en ganska försiktig tilltro till den politiska filosofins förmåga att lösa politiska problem – för Öbergs del handlar det om att med den politiska filosofins hjälp försöka bringa klarhet i en värdekonflikt genom att föra upp denna till en högre abstraktionsnivå än vad den dagspolitiska debatten normalt medger.

I ett inledande kapitel utvecklar Öberg en begreppsapparat för att fånga upp de handlingsmöjligheter beslutsfattare stått och står inför när det gäller att ta ställning i migrationsfrågor. En första distinktion görs mellan *invandrings-* och *invandrarpolitik*. Invandringspolitik har att göra med främlingars tillträde; med vilka som har rätt att passera gränser och om villkoren för att bli kvar inom dem. Invandrarpolitiken gäller vilka rättigheter som skall tillkomma dem som väl givits tillträde och vilka åtgärder som vidtas för att reglera deras situation i det nya landet.

Författaren antar vidare att invandringspolitiken antingen kan vara fri eller kontrollerad, och att invandrapolitiken kan vara negativt särbehandlande, ej särbehandlande, eller positivt särbehandlande. En sista boskillnad görs mellan stater med minimala välfärdsåtaganden och stater med omfattande välfärdsåtaganden gentemot de befintliga medlemmarna. Ur dessa begrepp och distinktioner utvinnes ett antal kombinationsmöjligheter som sedan ligger till grund för såväl den empiriska som den filosofiska analysen.

Öberg är noga med att påpeka att det migrationspolitiska dilemmat endast aktualiseras när vi har att göra med en statsapparat som dels är så pass välkonsoliderad att den har faktiska möjligheter att kontrollera invandringen, dels ikläder sig ett betydande ansvar för den befintliga befolkningens välbefinnande, varför de kombinationsmöjligheter som inte inbegriper omfattande välfärdsåtaganden från statens sida framstår som ointressanta givet avhandlingens syfte. Detsamma gäller även en positivt särbehandlande invandrapolitik. Kvar blir därför fyra strategiska alternativ:

1. Kontrollerad invandringspolitik i kombination med negativt särbehandlande invandrapolitik
2. Kontrollerad invandringspolitik i kombination med icke särbehandlande invandrapolitik.
3. Fri invandringspolitik i kombination med negativt särbehandlande invandrapolitik.
4. Fri invandringspolitik i kombination med icke särbehandlande invandrapolitik.

Det migrationspolitiska dilemmat aktualiseras i (2) och (3). I fallet (2) gör invandringspolitiken en mer eller mindre skarp åtskillnad mellan medborgare och icke-medborgare vad gäller medlemskap, medan invandrapolitiken inte gör någon motsvarande åtskillnad vid fördelningen av nyttigheter mellan befintliga samhällsmedlemmar och invandrare. I fallet (3) likställer invandringspolitiken invandrare och befintliga medborgare, medan invandrapolitiken diskriminerar dem emellan vad gäl-

ler fördelningen av nyttigheter. I båda dessa fall har vi alltså att göra med en värdekonflikt.

Denna begreppsutredning ligger även till grund för avhandlingens empiriska huvudantagande: Öberg antar att välfärdsstaterna har rört sig från en situation karaktäriserad av en relativt fri invandringspolitik men negativt särbehandlande invandrapolitik i riktning mot en mer restriktiv invandringspolitik, men med vidgade civila och sociala rättigheter för invandrare.

En betydande del av avhandlingen används för att bestyrka detta antagande genom att jämföra Sveriges, Frankrikes, Storbritanniens och Tysklands migrationspolitik i ett längre tidsperspektiv. Författaren lyckas också utifrån dessa utgångspunkter påvisa avsevärda likheter vad gäller sättet att hantera migrationspolitiken i respektive land. Samtliga dessa länder har rört sig i riktning från en politik av typ (3) i riktning mot en politik av typ (2). De skillnader som framträder ligger framför allt i den olika takt med vilken denna förändring har ägt rum i respektive land, samt på vilka bevekelsegrunder dessa förändringar tillkommit. Trogen sitt syfte betraktar inte författaren dessa skillnader som relevanta: det som ur avhandlingens perspektiv framstår som intressant är *att* och *hur* dessa länder hamnat i ett likartat dilemma, inte *varför* de gjort det.

Öberg varnar för att läsa in avsiktlighet i förändringsprocessen. Det migrationspolitiska predikament som välfärdsstaterna hamnat i utgör knappast resultat av en genomtänkt och enhetlig strategi, utan bör snarare uppfattas som ett kumulerat resultat av små beslut fattade på skilda grunder.

Realpolitiskt sett kan vi alltså notera, hur välfärdsstatens migrationspolitik stabiliserats genom att kombinera en restriktiv invandringspolitik med en icke särbehandlande och allt mer egalitär invandrapolitik. Moraliskt förblir denna kombination dock instabil, då den sammanför element från två synbarligen oförenliga värdeskalor. Migrationspolitiken som helhet vilar på en bräcklig allians mellan partikularism och universalism; å ena sidan rättfärdigas tillträdesbegränsningar genom att hänvisa till välfärdsstatens karaktär av parti-

kulär och välavgränsad värdegemenskap, å den andra sidan så antas just de värden som kommer till uttryck i denna värdegemenskap vara allmängiltiga och därför gälla oberoende av nationsgränser. Invandringspolitiken bidrar följaktligen till att vidmakthålla samma gränser som invandrarpolitikens underliggande etos ytterst lovar att överskrida eller avskaffa.

Avhandlingens filosofiska problem blir därför att undersöka om och i så fall på vilka grunder dessa synbarligen oförenliga principer kan sammanjämkas. Författarens utgångspunkt är att bevisbördan i detta fall åvilar den som vill försvara avsteg från den universalistiska princip som föreskriver gränslös rättvisa.

Öberg söker lösa detta problem genom att ta hjälp av ett antal välkända teorier om distributiv rättvisa. En grundläggande distinktion görs mellan konstruktivistiska och kontextualistiska teorier om rättvisa. De förra söker rättfärdiga rättvisepprinciper genom att hänvisa till en punkt *ovanför* de anspråk eller principer som skall sammanjämkas eller försonas; de senare söker rättfärdiga rättvisepprinciper genom att hänvisa till förhållanden *inom* konkreta värdegemenskaper och använda dessa som avstamp för moralfilosofiska ställningstaganden.

Först till prövning är teorier om rättvisa såsom ömsesidiga fördelar. För att illustrera en dylik tankegång använder författaren Robert Nozicks arbete *Anarchy, State and Utopia* (1974). Grundtanken i denna typ av teori är enligt Öberg att samarbetslösningar är fördelaktigare än om varje individ agerar i enskildhet, och att de enda acceptabla begränsningarna av aktörernas naturgivna negativa frihet är sådana som leder till ökade samarbetsfördelar. Resonemanget förutsätter att vi kan jämföra existerande samarbetsstrukturer med ett hypotetiskt tillstånd med ringa eller intet samarbete; en princip framstår då som rättvis om och endast om den leder till en situation som är uppenbart överlägsen även det mest guldkantade naturtillstånd i fråga om den totala mängd nyttigheter som produceras. Att inrätta en fördelningsmekanism utan hänsyn till denna regel, eller att omfördela resurser utan hänsyn till legitimiteten i det sätt på vilket den befintliga

resursfördelningen uppkommit, kränker med detta synsätt kravet på rättvisa.

För att överföra detta resonemang på det invandringspolitiska området måste vi således jämföra ett hypotetiskt tillstånd utan invandring med ett tillstånd med invandring, för att därefter avgöra huruvida invandringen ter sig fördelaktig ur mottagarlandets perspektiv. Detta är givetvis ytterst en empirisk fråga. Dels gäller det att fastställa huruvida det hypotetiska utgångsläget utgör ett optimalt samarbetsstillstånd eller ej, dels huruvida invandring leder till en nettoökning av välfärden i mottagarlandet. Följaktligen kan inga entydiga principiella invandringspolitiska implikationer härledas ur denna typ av rättviseteori.

Vad gäller invandrarpolitiken är implikationerna något mindre oklara. De som väl släppts in i mottagarlandet kan förväntas medverka till välfärden och kan därmed också resa legitima anspråk på att få del av de resulterande nyttigheterna. Däremot medför inte detta något absolut krav på likabehandling. Precis som denna typ av rättviseteorier inte har något principiellt att invända mot ojämlikhet i resursfördelningen så länge kravet på optimalitet inte åsidosättes, så utgör inte invandrandens relativt sämre utgångsläge automatiskt ett skäl till kompensation. Negativ särbehandling av invandrare framstår därför som en möjlig men inte nödvändig konsekvens av teorier om rättvisa som ömsesidiga fördelar.

En andra typ av konstruktivistisk rättviseteori tar sin utgångspunkt i föreställningen om opartiskhet. Det exempel som anförs utgörs av John Rawls' verk *A Theory of Justice* (1971). Rawls försöker som bekant förena ett abstrakt rättvisebegrepp med redan etablerade uppfattningar om vad som är rättvist genom att till kravet på opartiskhet foga ett krav på viss verklighetsanknytning hos de resulterande rättsprinciperna.

Enligt Öberg pekar en internationaliserad version av Rawls' teori i riktning mot gränslös rättvisa, antingen i form av fri invandring eller i skepnad av en global redistributionspolitik. Bakom okunnighetens slöja finns ingen nationstillhörighet; risken att hamna i invandrandens situation är således inkluderad i original-

positionen. Avstår vi däremot från att internationalisera Rawls' originalposition fullt ut – genom att definiera bort denna risk från originalpositionen – så öppnas fältet för en mer restriktiv tolkning. Invandring blir då försvarbar endast i den utsträckning det gynnar den sämst ställda i mottagarlandet.

Vad gäller de invandrarpolitiska konsekvenserna är bilden mer entydig. Har vi väl accepterat att invandring förekommer i ett givet samhälle, måste vi beakta risken att själva hamna i invandrarens situation. Följaktligen bör inte invandrarpolitiken vara särbehandling, om inte detta kan visas vara till invandrarens egen gagn.

För de kontextualistiska teorierna är problematiken annorlunda. Här är det inte längre frågan om att försöka modifiera en redan etablerad syn på rättvisa genom konstruera abstrakta rättvisepprinciper, utan snarare en fråga om att försöka renodla de moraliska värden som finns uttryckta i existerande värdegemenskaper och sociala praktiker.

De teorier Öberg väljer att diskutera har det gemensamt att de söker rättfärdiga olika rättvisepprinciper genom att visa att de är funktionella inom en i tid och rum avgränsad samhällsordning och värdegemenskap. Walzer, Miller och Flathman betraktar rättvisa såsom en i grunden kontextbunden och därför relativ kategori; frågan om hur en rättvis invandrings- och invandrarpolitik bör de ut kan endast besvaras genom att hänvisa till vad det innebär att vara medlem i ett givet samhälle och därmed delaktig i en konkret värdegemenskap.

Ytterst är därför medlemsskapet en social nytthet bland andra, och vilken invandringspolitik som bör väljas blir avhängigt de konventioner som styr hur detta medlemsskap faktiskt värderas. De implikationer som Öberg härleder ur dessa teorier är därför inte helt klara. Det faktum att kontextualistiska teorier tar sin utgångspunkt i existerande gemenskapers sätt att värdera medlemsskap pekar i restriktiv riktning vad gäller invandringspolitiken; samhällen är ju med en kontextualistisk grundsyn slutna och självtillräckliga gemenskaper konstituerade just genom sina gränser mot omvärlden, varför deras invandringspolitik är el-

ler bör vara – skillnaden tenderar att utplånas – restriktiv. Problemet här är att samma kontext som vi använder för rättfärdiga våra moraliska ställningstaganden i sista hand är identisk med den värdegemenskap vars rättvisesyn därigenom också legitimeras.

Däremot, när en invandrare väl har upptagits inom en värdegemenskap, så blir det svårt för att inte säga omöjligt att utifrån kontextualistiska utgångspunkter argumentera för någon typ av särbehandling. Invandraren blir automatiskt fullvärdig samhällsmedlem i det ögonblick han eller hon inlemmas; de invandrarpolitiska implikationerna blir därför radikalt egalitära.

Så långt huvudlinjerna i avhandlingens argumentation. Öbergs avhandling är i flera avseenden ovanlig. Avhandlingen är njutbar att läsa; författarens stilsäkerhet och omsorg om läsaren är föredömlig, inte minst med tanke på forskningsproblemetets karaktär. Avhandlingen speglar också en ovanlig vilja och förmåga att ge sig i kast med en problematik som både är dagspolitiskt brännbar och filosofiskt högaktuell.

Samtidigt är det ingen lätt uppgift Öberg har tagit sig an, och jag skall nedan antyda några av de svårigheter som vidlåder de utgångspunkter och det förfaringsätt som författaren valt för att lösa det forskningsproblem som redovisats ovan.

Ett första frågetecken rör den politiska filosofins roll och dess problemlösande förmåga. Det torde inte vara en överdrift att påstå att den politiska filosofin idag befinner sig i spänningsfältet mellan rivaliserande värdesystem och olika kriterier för rationell acceptans, vilket gör att även Öbergs ganska försiktiga tilltro till den politiska filosofins förmåga att bringa klarhet i värdekonflikter ter sig en smula överoptimistisk.

Utgångspunkten för avhandlingsarbetet är att det är principiellt möjligt och därtill också önskvärt att på rationella grunder lösa konflikter mellan inbördes oförenliga normsystem. Detta förutsätter att vi också kan förhålla oss kritiskt till de olika teorier som enligt författaren åtminstone hypotetiskt kan tillhandahålla lösningar på den värdekonflikt som finns in-

byggd i migrationspolitiken. Vad vi behöver är alltså inte bara en grund för våra migrationspolitiska ställningstaganden, utan också en grund för att ta ställning till rationaliteten i dessa ställningstaganden.

Men hur är det möjligt att på rationella grunder ta ställning till teorier eller värdesystem som själva innefattar och reser egna och konkurrerande rationalitetsanspråk? Tyvärr undviker Öberg att i likhet med exempelvis MacIntyre (1981, 1988) problematisera relationen mellan rättvisa och rationalitet, och förbigår därigenom hela den problematik som stått i fokus för den teoretiska och politiska filosofin under det senaste decenniet, nämligen diskussionen om inkommensurabilitet (för en översikt, se Bernstein 1991; för en analys, se Lyotard 1988). Istället väljer Öberg att argumentera som om detta problem inte fanns, vilket i praktiken utgör ett kategoriskt ställningstagande till förmån för den typ av rättvise teorier som livnär sig på löftet om en enda och odelbar rationalitet som rättvisans yttersta garant. Bakom Öbergs försiktiga formuleringar anar vi således den analytiske filosofens klockartro på upplysningsförnuftets politiska välsignelser.

Vidare, så antar Öberg utan vidare omsvep att rättvisediskussionen har till uppgift "att på ett övertygande sätt argumentera för avvikelser från en strikt likadelningsprincip vad gäller fördelningen av människors rättigheter och skyldigheter, tillgångar och skulder" (Öberg, 1994: 15). Visserligen är det fullt möjligt att argumentera för att jämlikhet *prima facie* ligger i rättvisebegreppets natur, men vad man undrar över i denna passus är fördelningen av bevisbördan. Vad annat än ideologiska böjelser kan få oss att acceptera att bevisbördan automatiskt åvilar den som vill förfäktat avvikelser från en egalitär fördelning av rättigheter och nyttigheter? Här sker alltså ett tyst ställningstagande för ett specifik syn på rättvisa; det är dock inte självklart att radikalism gynnas av brist på argumentation.

Ett andra brännbart problem rör det migrationspolitiska dilemmats natur och dess relation till avhandlingens empiriska del. Dessa tycks stå i ett ömsesidigt men inte helt lyckligt beroendeförhållande till varandra. Det dilem-

ma som Öberg utvecklar och preciserar i avhandlingens första del har nämligen inte bara två horn, utan också flera bottenar.

Väljer vi att tolka dilemmat som ett objektivt givet politiskt sakförhållande, så går det att hävda att den historiska exposén över olika länders migrationspolitiska vägval är överflödig. Det skulle i så fall räcka med att visa att dilemmat föreligger, inte *hur* det uppkommit. Om vi däremot vill tolka dilemmat som ett beslutsproblem, så står vi inför uppgiften att belägga att dilemmat faktiskt föresvävat och fortfarande föresvävar olika beslutsfattare. Den evidens som presenteras i avhandlingen är i så fall otillräcklig. Öberg lyckas förvisso visa att dilemmat utgjort levande materia i den svenska migrationspolitiska debatten, men motsvarande starka och detaljerade evidens saknas för övriga länder. En tredje tolkningsmöjlighet är att dilemmat egentligen handlar om en evig konflikt mellan olika moralprinciper. Öbergs sätt att relatera dilemmat till spänningen mellan en universalistisk och en partikularistisk etik pekar i denna riktning. Det gäller då att visa att dilemmat präglas av nödvändighet snarare än tillfälligt, varför empirin borde ersättas med en fyllig argumentation som talar om för oss varför detta dilemma föreligger *alldeles oavsett* våra ideologiska och dagspolitiska ställningstaganden i nuet. En fjärde och i mitt tycke tilltalande möjlighet, vore att tolka dilemmat som en konflikt mellan högst tidsbundna värden. Dilemmat skulle då framstå som präglad av just tillfällighet snarare än nödvändighet, varför den empiriska analysen av migrationspolitiken borde ersättas med en annan typ av empiri: en idéhistorisk redogörelse som visar *hur* och *varför* vi hamnat i detta moraliska predikament, samt varför detta *inte* förelegat vid andra punkter i tiden och rummet.

Avhandlingens kanske huvudsakliga svaghet består i att den oscillerar fram och tillbaka mellan dessa tolkningsalternativ utan att klart tilldela någon av dem förrangsställning i analysen. Empirins funktion utgör härvid ytterligare en källa till förvirring. Den tragiska konsekvensen av denna mångtydighet är att det blir omöjligt att ta ställning till huruvida den

underliggande värdekonflikten *principiellt* är möjlig att lösa, och hur detta i så fall kan tänkas gå till. Om dilemmat exempelvis ytterst utgörs av en konflikt mellan oförenliga moralprinciper är det *a priori* olösligt oberoende av hur det formulerats; om dilemmat ytterst utgörs av en konflikt mellan tidsbundna normer, är det istället kanske ett pseudoproblem som vi kan hoppas upplösa genom att omformulera dess premisser.

Ett tredje problem rör spänningen mellan det sätt på vilket själva avhandlingsproblemet formulerats och de hypotetiska lösningarnas in- eller utboende begränsningar. Som vi sett rymmer avhandlingen ett definitionsmässigt ställningstagande för ett allmängiltigt rättvisebegrepp, samtidigt som de rättviseteorier som diskuteras inte alldeles friktionsfritt låter sig universaliseras – eller om man så vill, internationaliseras. Öberg inleder med att stipulera att rättviseproblematiken i grunden är gränsöverskridande, dels genom att anta att statens förhållningssätt till främlingar är en förlängning av dess förhållningssätt till de egna medborgarna, dels genom att fördela bevisbördan till den presumtive invandrarens fördel: det är närvaron av gränser, inte gränslöshet, som pockar på filosofiskt försvar.

Dessa utgångspunkter må vara moraliskt lovvärda, men utgör sammantagna en källa till inkohären. Problemet blir tydligt när olika rättviseteorier förs fram för att appliceras på det migrationspolitiska området. Om det till exempel är så att "all konstruktivism bygger på den premiss som säger att samhällsbildningen är det som utgör den självklara utgångspunkten för varje diskussion om social rättvisa" (Öberg, 1994: 132), så följer rimligen att varje diskussion om social rättvisa också äger tillämplighet inom och därför är partikulär i relation till en given samhällsbildning. Det blir därför svårt att i det följande övertyga läsaren om att "[t]eorin stipulerar i sig själv ingenting om gränserna för dess tillämplighet" (Öberg, 1994: 140), då gränserna för dess tillämplighet ligger förborgade just i antagandet om en redan existerande samhällslighet. Detta utgör visserligen en för liberal rättviseteori oftast så självklar utgångspunkt att den inte be-

höver läggas fast i text. Det är alltså i högsta grad oklart huruvida de rättviseteorier som tas upp för diskussion verkligen kan – deras anspråk åsido – ha något att säga oss om migrationspolitiska frågor, då de teorier som anförs antingen – som i det konstruktivistiska fallet – i tysthet förutsätter att tillämpningsområdet utgörs av en avgränsad samhällsbildning, eller, – som i det kontextualistiska fallet – uttryckligen försöker härleda rättvisebegrepp ur just föreställningen om en dylik samhällsbildning.

Öberg tycks här ha snubblat över upplysningsmoralens huvudparadox. De flesta moderna moralfilosofiska läror reser anspråk på allmängiltighet och tidlöshet samtidigt som de tar sin utgångspunkt i förhållanden inom enskilda och välavgränsade samhällsbildningar. En slutsats som därför ligger nära till hands är att dessa lärorens anspråk på allmängiltighet i sin tur utgör uttryck just för en partikulär värdegemenskap av upplysta liberaler som gärna vill se dessa läror på export (jfr MacIntyre 1988: kap 1, 17-20). Annorlunda uttryckt: alla rättviseteorier är i grunden kontextbundna då även föreställningen om ett dekontextualiserat rättvisebegrepp är specifik för en viss kontext; vad som främst skiljer dem åt är graden av hyllande om detta kontextberoende.

Detta är ett problem som länge sysselsatt teoretiker inom internationell politik och folkrätt (Bull 1977; Linklater 1982; Suganami 1989; Walker 1993; Walker & Mendlovitz 1990). I vilken utsträckning det är möjligt att överskrida de partikulära värdegemenskaper som enskilda samhällen eller kulturkretsar utgör till förmån för ett världssamhälle utan gränser – ett samhälle som kan tjäna som referenspunkt för en kosmopolitisk rättvisa? För att kunna internationalisera rättvisediskussionen fullt ut, skulle Öberg behöva argumentera övertygande för att vi faktiskt redan bebor eller inom snar framtid kan hoppas att bebo ett världssamhälle där begreppet rättvisa äger konkret allmängiltighet och inte bara utgör en för det praktiska förnuftet främmande abstraktion. Detta kan ske antingen genom argumentera för det önskvärda och möjliga i att inrätta en världsregering med omfattande fördel-

ningspolitiskt mandat, eller genom att argumentera för att detta världsamhälle spontant kommer att tillgodose kraven på global rättvisa.

Inget av detta är nu av lätt insedda skäl helt enkelt att argumentera för, men att som Öberg gör nöja sig med att hänvisa till ökad interdependens mellan samhällen och stater är knappast i sammanhanget tillräckligt; den klarsyn- te kan alltid peka på att denna interdependens ytterst tjänar till att vidmakthålla ett pluralistiskt internationellt system vars konstitutiva beståndsdelar under överskådlig tid tycks förbli enskilda samhällen.

Jag skall avslutningsvis antyda vad jag betraktar som det grundläggande problemet med denna i sig mycket tankeväckande och intressanta avhandling. Till skillnad från Öberg tror jag inte att den moralfilosofiska problematik som aktualiseras av migrationspolitiken kan eller bör reduceras till en fråga om rättvisa, utan snarare att det primärt är en fråga om hur *politisk identitet* skapas och vidmakthålles. Varje rättvisebegrepp förutsätter att det väsentliga identitetsskapande steget redan är taget, då rättigheter endast kan existera *inom* något och då för att reglera förhållandena *mellan* några. Just därför kan inte medlemskap heller vara en rättighet eller nyttighet, då medlemskapet istället utgör samhällsbildningens och därmed också rättvisans möjliggörande betingelse.

Med detta synsätt framstår migrationspolitiken som en bland många mekanismer som bidrar till att skapa och reproducera den moderna nationalstatens identitet som politisk livsform genom att avgränsa densamma från andra stater – och från andra alternativa politiska livsformer – inom ramen för ett internationellt system. Den moderna staten och dess migrationspolitik formar sig på så sätt till en sluten krets av ömsesidigt förstärkande sociala och politiska praktiker, vilka bygger på en intim

växelverkan mellan exklusion och acceptans av individuella subjekt. Den etiska och ontologiska problematik som härvid aktualiseras är således mer fundamental än vad rättviseperspektivet tillåter oss att formulera, då den handlar om vår relation till den Andre, och därigenom också ytterst om vår identitet: vad som gör *oss* till ett Vi (Arendt 1989).

Med Öbergs perspektiv förblir denna moral- filosofiska aspekt av migrationspolitiken osynlig. Öberg närmar sig ingången till denna problematik när han diskuterar kontextualismens svagheter, men bara för att raskt återvända till den filosofiska trygghet som endast en oskuldsfull rationalism idag kan erbjuda.

Jens Bartelson

Referenser

- Arendt, H, 1989. *La Tradition Cachée*, Paris: Galilée.
 Bernstein, R, 1991. *The New Constellation: The Ethical-Political Horizons of Modernity/Postmodernity*. Cambridge: Polity Press.
 Bull, H, 1977. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: MacMillan.
 Linklater, A, 1982. *Men and Citizens in the Theory of International Relations*. New York: St. Martins Press.
 Lyotard, J-F, 1988. *The Differend. Phrases in Dispute*. Manchester: Manchester University Press.
 MacIntyre, A, 1981. *After Virtue*. London: Duckworth.
 MacIntyre, A, 1988. *Whose Justice? Which Rationality?* London: Duckworth.
 Suganami, H, 1989. *The Domestic Analogy and World Order Proposals*. Cambridge: Cambridge University Press.
 Walker, R : B. J., 1993. *Inside/Outside: International Relations and Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
 Walker, R. B. J. & Mendlovitz, S. H. eds, 1990. *Contending Sovereignities: Redefining Political Community*. Boulder: Lynne Rienner.

Till redaktionen insända skrifter

- Axel Adlercreutz, 1995. *Finansieringsformers rättsliga reglering*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Anders Agell, 1995. *Äktenskap, samboende, partnerskap*. Uppsala: Iustus.
- Johannes Andersen, Lars Torpe, red, 1995. *Demokrati og politisk kultur. Rids af et demokratisk medborgerskab*. Herning: Systime.
- Gunnar Andersson, Wilhelm Roos, Sven Tullgren, 1995. *Remax. Redovisning och beskattning*. Lund: Studentlitteratur.
- Anders Blixt, 1994. *Kashmir's Forgotten Guardians*. Stockholm: Probus.
- Hans von Friesen, 1994. *Superval i Tyskland, Världspolitikkens Dagsfrågor 12 1994*.
- Carl Johan Gardell, 1995. *Haiti – har demokratin en chans? Världspolitikkens Dagsfrågor 1 1995*.
- Ulla Gudmundson, 1994. *EU's utrikes- och säkerhetspolitik, Världspolitikkens Dagsfrågor 11 1994*.
- Peter M Haas, Helge Hveem (ed), Robert O Keohane, Arild Underdal, 1994. *Complex Cooperation. Institutions and Processes in Intrnational Resource Management*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Arne Halvarsson, Marie Demker, 1994. *Statsskicket i elva länder*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Knut Heidar, Einar Bemtzen, 1995. *Vesteuropeisk politikk. Partier, regjeringsmakt, styreform*. 2 rev uppl. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lisbeth Jonsson, 1994. *Europeiska unionen*. Lund: Studentlitteratur.
- Francesco Kjellberg, Marit Reitan, 1995. *Studiet av offentlig politikk – en innføring*. Oslo: Tano.
- Anders Kjellström, 1995. *EG-domstolen*. Lund: Studentlitteratur.
- Anders Kjellström, Rolf Mömrlid, Lennart Nordensvärd, 1995. *Affärsjuridik*. Lund: Studentlitteratur.
- Reidar Larsson, 1994. *Politiska ideologier i vår tid*. 5 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Håkon Lorentzon, 1994. *Frivillighetens integrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christina Lundberg, 1995. *Medierätt 1. Yttrandefrihet och tryckfrihet i tryck, radio och TV*. Lund: Studentlitteratur.
- Diana Madunic, 1995. *Kroatiens svåra väg mot demokrati, Världspolitikkens Dagsfrågor 2 1995*.
- Raino Malnes, Knut Midgaard, 1994. *De politiska idéernas historia*. Lund: Studentlitteratur.
- James G March, 1994. *Three Lectures on Efficiency and Adaptiveness in Organizations*. Helsingfors: Svenska Handelshögskolan.
- Michael Novak, 1994. *Kristendom och kapitalism. Tre essäer om skapandets dygder*. Stockholm: Timbro Tendens.
- Anders Persson, 1994. *Skola och makt. Om viljan till kunskap, beroendet av utbildning och tvånget att gå i skola*. Stockholm: Carlssons.
- Sune Persson, 1994. *Palestinakonflikten*. 5 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Olof Petersson, 1994. *Swedish Government and Politics*. Stockholm: Publica.
- Olof Petersson, 1994. *The Government and Politics of the Nordic Countries*. Stockholm: Publica.
- Krister Rindell, 1994. *Essays on Contingent Claims Pricing*. Helsingfors: Svenska Handelshögskolan.
- Paul GRoness, 1995. *Stortinget som organisator. Folkevaldes medverknad ved organiseringa av den norske sentraladministrasjonen 1946-1993*. Oslo: Tano.
- Elisabeth Rynning, 1994. *Samtykke till medicinsk vård och behandling*. Uppsala: Iustus.
- Kjell Skogen, Mari-Anne Sørrie, 1995. *Introduktion till innovationsarbeite*. Lund: Studentlitteratur.
- Håkan Strömberg, 1995. *Handlingsoffentlighet och sekretess*. 7 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Håkan Strömberg, 1995. *Sveriges författning*. 14 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Håkan Strömberg, 1995. *Tryckfrihetsrätt*. 11 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Ann-Charlotte Ståhlberg, 1995. *Våra pensionsystem*. 2 uppl. Stockholm: SNS.
- Ingemar Torbiörn, 1994. *Strategisk Internationell PA*. Lund: Studentlitteratur.
- Bertil Wennberg, Marianne Eliason, Göran Regner, 1995. *Yttrandefrihetsgrundlagen*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Søren Winter, 1995. *Implementering og effektivitet*. Herning: Systime.

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

Olof Ruin är professor emeritus i statsvetenskap i Stockholm.

Peter Kjellström är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.

Docent *Jon Pierre* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

Anders Widfeldt är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

Fil dr *Anders Håkansson* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.

Fil dr *Henry Bäck* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.

Fil dr *Erik Noreen* är verksam vid institutionen för freds- och konfliktforskning i Uppsala.

Docent *Ole Elgström* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Leif Lewin är professor i skytteanus i vältalighet och statskunskap i Uppsala.

Mogens N Pedersen är professor i statskunskap i Odense.

Dag Anckar är professor i statskunskap vid Åbo Akademi.

Anders Klevmarken är professor i ekonometri i Uppsala.

Christer Karlsson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala.

Ola Listhaug är professor i statsvetenskap i Trondheim.

Lauri Karvonen är professor i statskunskap i Bergen.

Fil dr *Jens Bartelson* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.

Abstracts

OLOF RUIN: *En amerikansk president och en svensk statsminister: Harry S. Truman och Tage Erlander.* (AN AMERICAN PRESIDENT AND A SWEDISH PRIME MINISTER: HARRY S. TRUMAN AND TAGE ERLANDER).

A comparison is made between the leadership of Harry S. Truman and Tage Erlander, contemporaries during six years as heads of governments. Their political careers and leadership styles were related, at the same time as the offices they held were different: president in a presidential system versus prime minister in a parliamentary system. Both grew up in the provinces and had a background of lower middle class religiosity and temperance; both started their political life on the local level and stumbled, unexpectedly and with fear in their hearts, into the highest offices of their countries after the sudden death of extraordinary incumbents; fairly soon after their promotion both were written off as nullities and as only provisional heads of government but succeeded, to the surprise of many of their contemporaries, in winning the elections in the fall of 1948 held both in Sweden and in the US. Today both Truman and Erlander are regarded as remarkable political leaders of their respective countries. Although they differed in many aspects of their personalities – Truman being both more resolute and less intellectual than Erlander – they at the same time shared many traits in handling of their stewardship. Both were hard-working and good listeners; both were very loyal to their staff as well as to their parties; both were remarkably modest and unpretentious in office at the same time as they held their respective office in high esteem. They met only once, in March 1952 in Washington when Truman had already announced his withdrawal from the forthcoming presidential race and Erlander on his side still had seventeen more years to go as prime minister.

Truman remained throughout his life a great admirer of his own country's presidential system whereas Erlander shifted in his constitutional orientation during his life time. In his youth, as a student in Lund, he had looked with appreciation towards the American system but in his manhood years he became a great defender of the Swedish parliamentary system which had made it possible to form majority governments with himself at the helm.

PETER KJELLSTRÖM: *The Narrator and the Archaeologist. Modes of meaning and discourse in Quentin Skinner and Michel Foucault*

Historical social and political theory is confronted by a peculiar and paramount problem, namely of how to construct meaningfulness in the past tense. The problem has two aspects. The first is how to historically, in a meaningful and reasonable way, reconstruct social and political argument. The other is how to gain convincing power for the reconstruction. Whence, in short, will legitimacy for any historiographical narrative be fetched?

The purpose of this paper is to investigate and attempt to analyse how a pair of contemporary writers may be interpreted in this regard. Both in the works of Quentin Skinner and Michel Foucault a number of central methodological and epistemological aspects of these problems are inherent and more or less explicitly touched upon. An assessment is attempted, first of Skinner's and then of Foucault's position, with regard to discursive meaningfulness. The paper concludes with an effort at evaluative comparison.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Utgiven av Fahlbeckska Stiftelsen.

Nya telefonnummer

Redaktionssekreterare: Lennart Lundquist, tel 046-2229776
Bitr. redaktionssekreterare: Anders Sannerstedt, 046-2228939
Teknisk redaktör: Bengt Lundell, 046-2228946
Telefax 046-2224617

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.
Prenumeration sker genom insättning av 190 kr
(1995) på postgiro 27 95 65-6 med angivande av
namn och adress eller skriftligen till tidskriftens exp.
Adress: Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund

Anvisningar till författare

Manuskript insändes till Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund i två exemplar. Efter redaktionell granskning och beslut om publicering insändes slutgiltigt manuskript i två exemplar jämte, om ordbehandlare använts, manus på *diskett*, i IBM- eller Mac-miljö. Vid tveksamhet om den tekniska utformningen, kontakta Bengt Lundell, Statsvetenskapliga institutionen, Box 52, 221 00 Lund, tfn 046-108946.

Statsvetenskaplig Tidskrift publicerar uppsatser, översikter och meddelanden, litteraturgranskningar samt notiser, på svenska, danska, norska och engelska. Författare får granska korrektur.

Manuskript bör utformas enligt följande anvisningar.

- 1 Arbetets titel på separat titelsida, med uppgift om författare, institutionsanknytning, fullständig adress och telefon.
- 2 För *uppsatser* och *översikter* bifogas på separat sida *abstract* på engelska, högst 150 ord.
- 3 Huvudtexten skall innehålla högst två rubriknivåer (förutom arbetets titelrubrik).
- 4 Tabeller och figurer skall vara numrerade och försedda med beskrivande rubrik. Figurer och större tabeller bifogas på separata ark. I huvudtexten anges var tabeller och figurer skall inplaceras.
- 5 För referenser används parentessystemet. Ex: (Olsen 1985: 5, Lipset – Rokkan 1967: 35). Kommenterande fotnoter numreras löpande och bifogas på särskilt blad. De placeras efter texten.
- 6 Refererad litteratur redovisas i särskild litteraturförteckning, placerad efter huvudtexten. Förteckningen utformas i enlighet med följande exempel.

Anckar, D, 1990. Finland: Dualism och konsensus, s 131–175 i Damgaard, E (red) 1990, *Parlamentarisk förändring i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.

Karvonen, L, 1991. "Fragmentation, Instability and Breakdown: Party Systems and the Interwar Crisis in Europe". Paper, Statsvetenskapliga Förbundet, arbetsgrupp Komparativ politik, Linköping.

Lane, J-E – Ersson, S, 1990. Politico-Economic Regimes: An Evaluation, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 93, 61–76.

Strom, K, 1990. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.

- 7 Vid *litteraturgranskningar* redovisas på titelsidan det granskade arbetet enligt följande exempel.

Torbjörn Aronson: *Konservatism och demokrati. En rekonstruktion av fem svenska högerledares styrelsedoktriner*. Lund Political Studies 64. Stockholm 1990: Norstedts.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Box 52, S-221 00 Lund
Sverige